

A standard népesség.¹⁾

La population standard.¹⁾

A népesedési mozgalomnak az utóbbi negyed század alatt Európaszerte végbement és a háború óta iramában csak fokozott át-alakulása szükségszerűen érlelte azokat a vizsgálatokat, amelyek e kontinens népese-
désének a jövőjét, a megcsökkenő új sarjadék és a meghosszabbodott valószínű életkor eredményeképpen előálló mélyreható szervezeti elváltozásokat kémlelik.

Lehet úgy vélekedni, hogy a jövőbenzés nem szigorúan *tudományos feladat* (noha hisszük, hogy mindinkább azzá válik), de pszichológiailag igen érthető e vállalkozás, kivált ily *átmeneti* jellegű időkben. A statisztikusnak, aki a térben és időben egyaránt szemléli a jelenségeket, nem szabad felróni e jóslatfélét, mert ő a jelent a múlt alapján, a jövőt a jelen alapján mérlegeli, értékeli s amellet a szabatos *időbeli összehasonlíthatóság* tudományának módszertani követelménye, amellyel áll vagy bukik.

Ha ennek dacára is a szkepszis bizonyos árnyalatával veszünk tudomást a jövőbenzésről, annak oka igen egyszerű: tudva-tudjuk ugyanis nemcsak azt, hogy a fizikailag és pszichikailag szerfeletti különbségeket egyesítő tömeg társadalmi magatartása, re-
genciája az okok mily bonyolult szövedékétől függ, hanem azt is, hogy a sokszor in-ponderabiliának látszó kivételes ok (tegyük fel egy háború, egy tételes jogi intézkedés, nagyobb válság stb.) mily huzamosan és lényegbevágóan zavarja meg a társadalom bizonyos életnyilvánulásait, amelyekből, mint ismérvekből egyébként következtetéseket vonhatnánk a jövőre. Ha tehát a tömegészlelés oksági ítéletek levonására még oly alkalmas volna is s így a jelenségek időbeli alakulásából a jövőre vonatkozólag még oly megközelítő ítéleteket mondhatnánk, akkor is akadály tornyosulna jövőbenező szemünk elé azért, mert a ma még kiküszöbölhetetlennek látszó fenti és hasonló zavaró tényezők előállításának idejét, helyét és ösz-

szes előfeltételeit megjósolni egyelőre nem tudjuk.

Mindez nem jelenti azt, hogy a társadalmi tudományoknak a jövőbenzésről le kellene mondaniok, de mindenesetre jelenti azt, hogy a bonyolultabb jelenségek megjósolásában mértéket kell tartani. Minél kevesebb tényezőtől függ valamely, a tömegészlelés módszerével megvilágítható jelenség alakulása, annál nagyobb valószínűséggel körvonalazhatjuk az illető jelenség jövőbeli alakulását. Az, hogy 10 év múlva mennyi lesz a munkanélküliek száma, egész sereg faktortól függ, de hogy vajjon ugyanakkor mennyi lesz egy bizonyos területen a munkabíróak fiatalabb csoportja (15—24 év közöttiek száma), az a nehezebben kiszámítható vándormozgalmak alakulását nem tekintve, lényegileg csak két tényezőtől függ, nevezetesen attól, hogy mennyi jelenleg az 5—14 éves korban lévő gyermekek száma, és hogy mennyien fognak ezek közül előreláthatóan elhalni addig, amíg elérik a 15-ik, illetve 24-ik évüket. Az egyik feltétel ismeretes, a másik pedig nagy megközelítéssel kiszámítható. Lényegesen nehezebb a feladat akkor, ha azt akarjuk megtudni, hogy 10 év múlva miképpen fog megoszlanı az *egész népesség* életkor szerint. Ez esetben ugyanis egy újabb ismeretlen tényező áll előttünk, nem tudjuk ugyanis, hogy mennyien fognak születni a következő 10 év folyamán. Itt egy újabb hipotézissel kell élnünk: vagy egy bizonyos — lehetőleg a legutóbbi évek átlagával azonos — születési számot továbbra is állandónak tekintünk, vagy pedig az eddigi tendenciát továbbra is állandónak véve, esetleg — a változások ciklikus jellegére is figyelemmel — beiktatjuk az egyes következő években várható születések számát s amellet tekintetbe vehetjük a szülésre képes produktív korú női népesség kortagozásában előreláthatólag bekövetkező változásokat, amelyek a születések számára elhatározó befolyással vannak. Természetesen bármiképpen járunk is el, önkényesen dolgoztunk, s minél messzibb jövőbe tekint szemünk, annál nagyobb eltolódást idéz elő a születési szám önkényes feltételezése, nem is tekintve azt, hogy a halandóság módosulása hosszabb idő mul-

¹⁾ A Magyar Statisztikai Társaság 1930 jan. 21-i előadóülésein tartott előadás. — *Conférence faite dans la séance du 21 janvier 1930 de la Société Hongroise de Statistique; elle paraıtra en français dans le Journal de la Société Hongroise de Statistique.*

tán jelentékenyen alterálni fogja a kortagozódás alakulására vonatkozó jóslatok érvényét.

Csak a *kormegoszlás jelentőségének bizonyítéka*, hogy e nehézségek dacára is elég sűrűn találkozunk olyan számításokkal, amelyek a népesség korszerinti tagozódását igyekeznek meghatározni a közeli vagy távolabbi jövőre. Elég itt az újabb irányú becslések közül utalni a következőkre: *Winkler* a háborús veszteségekről szóló munkájában Franciaország népességének életkor szerint való alakulását felrajzolta néhány nevezetes év várható eredményének a közbeiktatásával egészen 1998-ig.¹⁾ *Buday* László fontos gazdaságpolitikai s közoktatásügyi érdekekre való tekintettel pillantott be kortagozódásunk közeljövőbeli alakulásába.²⁾ A németbirodalmi Statisztikai Hivatal rövid időköz alatt már másodízben publikál olyan fejtegetést, amely bizonyos halandósági és születési arányszámok feltételezése mellett 10 évenkénti közbeeső értékek meghatározásával kiszámítja a német lakosság valószínű kortagozódását 1975-ig.³⁾ ⁴⁾ Hogy ezek a számítások nem akarnak a pozitív jóslat igényével fellépni (hiszen a céljuk is tulajdonképpen más!), azt eléggé bizonyítja az is, hogy a kortagozódást oly felettébb meghatározó születési szám beiktatásánál hármassal lehetőséggel számol az első helyen idézett német kiadvány. S hogy a jövő képeinek a meghatározása e látszólag nem túlkomplikált tényezőktől függő tagosulásra nézve is mennyire csak megközelítő, azt eléggé bizonyítja az is, hogy az alig pár évvel később, vagyis már nem az 1921—1923-as, hanem az 1924—1926-os halandósági viszonyokból és ugyancsak alacsonyabb születési számból kiinduló és a stationer népesség eloszlását meghatározó számítás már úgy a népszám összességét, mint a kortago-

zódást illetőleg lényegesen más eredményre jut. Tárgyunktól eltérítene annak részletesebb vizsgálata, hogy vajjon e számvetések-nél jobbat, szerencsésebbet lehet-e produkálni, vagy sem, hogy nevezetesen a halandósági viszonyok eddigi tendenciáját — annak időbeli alakulását feltüntető arányszámokat egy kiegyenlíthető statisztikai sornak tekintve, nem kellene-e belekalkulálni a jövőre nézve s hogy vajjon az e nélkül dolgozó jóslás nem vezet-e szükségképpen pesszimista, a valóságon innen maradó végeredményekre? Hiszen nem kell egyéb, csak az, hogy néhány oly betegség kórokozóját és biztos therápiáját feltalálják, amellyel szemben az orvosi tudomány ma még jórészt tehetetlen (rák, gyermekbénulás, Brightkór, vészes vérszegénység, rheuma stb.) s egy-szeriben kitolódik a valószínű élettartam, módosul az egész jövőre szóló becslés.

Hogy e teljességre igényt nem tartó ellenvetések dacára sem tartjuk haszon nélküli vállalkozásnak a jövőbe nézésnek a német hivatalos statisztika által végzett módját, annak több oka is van. Elsősorban igen fontos gyakorlati érdekek teszik kívánatossá azt, hogy legalább nagyjában tisztában legyünk az egyes korosztályok várható számbeli alakulásával. A rendelkezésre álló munkaerőknek a száma, a munkanélküliségnek, vagy munkashiánynak a lehetősége mind szigorú függésben vannak a társadalom kormegoszlásával. Az, hogy 30 év múlva milyen lesz az építkezés, a lakásszükséglet, jórészt attól függ, hogy a fiatalok produktívak, akik közt a családalapítás a leggyakoribb, mennyire telítettek. Érdemes tehát tisztán gyakorlati okokból tudni, hogy vajjon 10 év múlva az ipari és mezőgazdasági termelés tanoncszükségletére mekkora tartalékhadereg áll rendelkezésre, hogy 10 év múlva kevesebb, vagy több új házassággal, családalapítással számolhatunk-e, mint napjainkban, hogy a közeli-távoli jövőben több vagy kevesebb felnőtt adózó polgár válla-ra nehezedik-e a közszükségletek kielégítése, mint ma?

A *demografus* számára mindezen *felül* is sokat jelentenek a becslések, mert amiként tudja, hogy a mindenkori kortagozódás a népmozgalmi tényezők függvénye, úgy azal is tisztában van, hogy az adott esetben kialakult kortagozódás elhatározó befolyással van a népmozgalom összes jelenségeire. Így a házasságkötések, a születések és a halálozások száma, az azokra kihatással lévő ú. n. *tartalmi* vagy tulajdonképpeni okokon

¹⁾ *Winkler*: Die Totenverluste der öst.-ung. Monarchie nach Nationalitäten. Wien, 1919. Tafel VI.

²⁾ *Buday*: A megcsonkított Magyarország. Budapest, 1921. 38. és köv. l.

³⁾ Statistik des Deutschen Reichs, Band 316. Anhang. Richtlinien zur Beurteilung des Bevölkerungsproblems Deutschlands für die nächsten 50 Jahre. Berlin, 1926. 43. és köv. l., valamint Beiträge zum deutschen Bevölkerungsproblem. Sonderhäfte zur Wirtschaft und Statistik. No. 5. 9. és köv. l. Berlin, 1929.

⁴⁾ Értekezésünk megírását követő 8 hónappal megjelent népmozgalmi kiadványa a Németbirodalmi Statisztikai Hivatalnak (Stat. d. D. R. 360. Berlin, 1930.) több helyen is folytat hasonló természetű vizsgálatokat, l. különösen 51—57. és 205—206. l.

kívül függ attól a *formálisnak* vehető, vagy ú. n. statisztikai októl is, hogy az illető népmozgalmi jelenségek gyakoriságát előmozdítja, vagy csökkentő-é a kormegoszlás?

Mindezek alapján mondhatjuk:

1. A kortagozódás valószínű alakulásából vázlatosan és megközelítéssel felrajzolhatjuk a népmozgalom várható alakulását.

2. A népmozgalom terén bekövetkező tényleges változások értékelése helyesebbé válik; a felesleges pesszimizmus és elsietett optimizmus szélsőségeire hajló ítélet helyesebb mértékhez tarthatja magát, amennyiben így már nem a tényleg bekövetkező változás, hanem egyrészt a jövőben *várható* és a tényleg *bekövetkező* eredmények közötti differenciát fogja az ú. n. tartalmi okok számlájára írni s így oksági ítéletek felépítésére felhasználni.

3. A bekövetkező jelentős változások felrajzolása megerősíti azt a szükségletet, hogy a kortagozódástól, mint ú. n. statisztikai októl meghatározott népmozgalmi jelenségeket úgy a térben, mint az időben *helyesen* hasonlítsuk össze. A népmozgalmi „nyers” viszonzszámok relativitásának a tudatát fokozza az ily jövőbenzés.

Mivel mindent a *térben és időben* szemlélünk, ezért a tömegészlelés eredményeinek értékét is a térbeli és időbeli szemlélet helyessége adja meg. A népmozgalmi viszonzszámok a maguk közhasználatos formájában — praktikus jelentőségüket ugyan nem vitatva — többé-kevésbé mindig alkalmatlanok voltak a térbeli és időbeli összehasonlításokra. A népmozgalom újabb jelenségei azt mutatják, hogy napjainkban a népességnek a népmozgalom jövőjének alakítása szempontjából leglényegesebb összetétele, t. i. *kormegoszlása* sokkal erősebb átalakulásban van, mint bármikor. A jövőre vonatkozó hitelt érdemlő számítások meg éppen meglepőek. *Burgdörfer*¹⁾ pl. Németország mai, már alig közepes természetes szaporulatát is csak kedvező látszatnak tartja, mert csupán annak az eredménye, hogy ma még az öregek képviselte elég alacsony s hogy a születéseket produkáló réteg erősen telített, de mihelyst a mostani alacsonyabb születési színvonal képviselői felkerülnek a fajfenntartó korba és a mostani produktívak megöregednek, stagnáló vagy éppen negatív előjelű lesz a népmoz-

galom egyenlege. (Persze az 1924/26-os halandósági viszonyokat vette bázisul; bár tagadhatatlan, hogy ezen évek igen kedvező, alacsony mortalitással tűnnek már ki.)

A népesedési mozgalomnak az a gyökeres átalakulása, amely a legutóbbi 20—30 esztendő alatt Európaszerte végbement s amely átalakulásnak az üteme a világháború után fokozódott, a népesség korösszetételének gyökeres megváltozását fogja eredményezni, mint ahogy azt már részben eredményezte is — függetlenül a nagy háborútól. A születési hányadosnak a multban nem tapasztalt nagyarányú esése, kapcsolatban a halandóság javulásával, a népesség felfrissülésének a lassúbbodására, a népesség elöregedésére, vagyis az idősebb korosztályok népességének viszonylagos növekvésére fog vezetni. Ez a folyamat most már évről-évre jobban észlelhető lesz; s még ha a születési hányados mostani színvonalán jó időre megállapodnék is, még akkor is néhány évtizeden át a születéseknek idáig bekövetkezett hanyatlása az időskorúak képviselőtének tartamos emelkedésével kell, hogy leszámítottassék. Ez azután az életkortól kifejezetten függő népmozgalmi jelenségek szükség-szerű megváltozását idézi elő. Egy olyan változást, amely — ismételjük — nem az ú. n. tartalmi okok függvénye. A várható változások a következők:

1. Az 1000 lélekre eső halandósági arány lassú emelkedése, de legalább is holtpontra jutása.

2. Az 1000 lélekre eső születési arány további csökkenése.

3. A házasságkötési nyers hányadosnak a közeljövőben szintén bekövetkező esése.

Ezek a prognózisok — s ez a fontos! — arra az esetre szólnak, ha egyébként az életveszély helyes mutatója (a standardizált halandósági hányados, illetve a valószínű élet-tartam) nem romlik, sőt az ú. n. tiszta halandósági arány bizonyos méretű javulása esetére is áll a jóslat, valamint azon esetre is érvényes, hogy ha a nők termékenysége tovább már nem csökken és ha a családalapítási készség sem változik jó időn át. Röviden azt jelenti ez, hogy az ú. n. nyers és tiszta arányszámok *divergenciájával* a közel jövőben jobban kell számolnunk, mint valaha.¹⁾ Ennek hátterében a népmozgalomnak már említett átalakulása áll, amely minden túlzás nélkül forradalmi jellegűnek

¹⁾ *Burgdörfer*: Bevölkerungsstatistik. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 4. Aufl. Ergänzungsband. Jena, 1929. 130. és köv. l.

¹⁾ Szerző: Halandóságunk nemzetközi viszonylatban. (Magy. Stat. Szemle. 1929. 8. sz. 845—847. l.)

mondható. Talán csak a XVIII. század végén, az angol ipari renaissance idején bekövetkező és Malthus theóriáján nyomot hagyó kivételes népszaporodási időszak vehető ezzel össze; nyilván nem a jellegét tekintve, amelynek a mai éppen az ellenkezője, hanem az azelőtti korszak népesedési mozgalmától való eltérés nagysága, vagyis kivételes volta tekintetében. Ez a párhuzam nem azért kívánkozik tollhegyre, hogy a nagyon bonyolult szálakból szövődő okokat sorra vegyük s azért sem, hogy a kivételes, de legalább is átmeneti kor népmozgalmából kiindulólág a beavatkozás bizonyos kívánalmait kifejtsük, hanem tisztán csak azért, hogy ezen népmozgalmi korszaknak a *viszonyszámok értékelése szempontjából való kivételes jellegét* hangoztassuk és hogy a *multtal való összehasonlítás nagyobb nehézségeire és az összehasonlítási módok kiélezett fontosságára* a figyelmet felhívjuk.

A születési arány stabilitásának a korszakában a népmozgalmi viszonzyszámokat formai okokból befolyásoló tényezőnek: a kormegoszlásnak a kiküszöbölése elsősorban a *területi összehasonlítás* lehetővé tételét szolgálja. Ellenben mihelyst a születési arány feltűnően labilissá lesz, akkor a jelenségek *időbeli* egybevetésének a korrekciójára esik a súlypont. Persze a területi összehasonlítás szabatos volta is változatlanul fontos marad, mert hiszen a különböző társadalmaknak a kormegoszlása jelenleg legalább is olyan nagy eltéréseket mutat, mint a multban.

Mindent egybefoglalva a mai, demológiai kivételes átalakulást mutató időben kétszeres szükség van arra, hogy alkalmazzunk egy olyan értékmérőt, amelynek a segítségével a kormegoszlás különbözőségeit közös nevezőre hozván, kiküszöbölhetjük az összehasonlíthatóság formális akadályát. Egyébként a jelent a multtal és a mátt a jövővel gáncs nélkül összehasonlítani hiú vállalkozás volna.

★

Bár elvileg nincs akadálya annak, hogy a koreloszlás különböző voltát valamennyi, a kortól kimutathatóan és állandóan függő népmozgalmi jelenség helyesebb megrögzítése céljából elimináljuk, mégis általánosabb használatnak inkább csak a *halálozás* arányszámát helyesebb formába öntő és *Körösy* nevéhez kapcsolódó korrekció örvend, amely a kiválasztott *standard-sokaság* kormegoszlására redukálja a halandóságot az ú. n. korindexek összegezésével.

E javítás szilárd alapot nyújt a halandóság időbeli és térbeli alakulásának az összehasonlítására.

A kormegoszlás fixirozásának a létjogosultságát s az erre átszámított halandósági hányados használhatóságát nem sikerült elvitatni. Mondhatjuk *Szél* Tivadarral, hogy „ennél jobb mértékét a közegészségi viszonyoknak nem ismerjük.”¹⁾

Az a tagadhatatlan tény, hogy a más-más standardnépesség kiválasztása megannyi más halandósági arányt fog prudukálni, (amely körülményt *Bortkiewicz* is eléggé hangsúlyoz a standardnépesség alapjára redukált számítmóddal szemben meglehetősen szkeptikus tanulmányában²⁾), éppúgy nem ingatja meg a standardszámítás elvi helyességét, mint az az állítás, amely szerint a standardszámítás azért felesleges, mert az államok halandósága közötti relációban a nyers és standard módszer szerint említésre méltó eltérés sokszor nem is mutatkozik. Az előbbi tény — mint *Szél* is hangoztatja, — egészen természetes. Hogy pedig több állam között a standard és nyers halandóság sorrendje esetleg ugyanaz lehet, az elméletileg nincs kizárva és vagy annak a következménye, hogy az illető államok kormegoszlása nagy hasonlóságot mutat az értékelés időpontjában, vagy pedig, hogy, habár ez a hasonlóság az első pillantásra nem is feltűnő, a speciálisan nagy halandóságot mutató és az összhalandóságot döntően befolyásoló korosztályok (csecsemők és aggok) képviselésében mutatkozó hiányok és többletek körülbelül kiegyenlítik egymást. Ez lehet véletlen dolga, de már csak azért sem támadja meg a javítás létjogosultságát, mert az egy időpontban mutatkozó esetleges csekély különbség nem nyújt biztosítékot arra, hogy ugyanez a differencia a jövőben nem fog-e jelentékenyen megnövekedni.

A standardnépesség alapulvételével átszámított halandósági hányadosok előnyét a nyers koefficiensekkel szemben nemcsak az a tény nem rontja le, hogy a változó standardnépesség mellett változó standard halandósági arányszámokat kapunk, hanem még a különböző standardok választásával előálló, sokat emlegetett esetleges sorrendváltozás sem szól a mellett, hogy a standardizálás értékét lebecsüljük. A közhasznála-

¹⁾ *Saile (Szél)*: *Körösy József hatása a statisztika fejlődésére*. Budapest, 1927. 141. l.

²⁾ *Bortkiewicz*: *Über die Methode der „Standard population“*. Bulletin de l'Institut International de Statistique 1904. 135. l.)

tos ezer lélekre eső halálozási hányados alapján kialakuló sorrendje az államoknak lényegesen más, mint a standardnépesség kortagozódására átszámított sorrend, legyen az a standard bármilyen. Előfordul, hogy a *különböző* standardok kiválasztásával kiszámított halandósági indexek sorrendje pl. államonként nem egyezik egymással teljesen. De az államoknak a különböző standardok alapulvételével kialakuló halandósági sorrendszámai — azokat mint statisztikai sorokat nézve, — sokkal hasonlóbba *egymás között*, mint a nyers halandósági hányadosok alapján előálló sorrendszámok a standard halandósági számok sorakozási rendjének bármelyikéhez.

Már pedig ezen fordul meg a kérdés. Elméletileg ugyanis ebben az esetben a standardszámítás alkalmazásával szemben a sorrendszámok divergálása okából nem lehet alapos kifogást emelni. Hogy egyrészt a különböző standardnépességekre *átszámított* és másrészt a *nyers* halandósági hányadosok államonként való sorrendjei a valóságban tényleg nagy különbséget mutatnak s hogy a más-más standardok választásával nyert eredmények — mint statisztikai sorok — jobban hasonlítanak egymáshoz, mint a nyers hányados szerint képezhető sorrendhez, azt a kérdést a konkrét vizsgálatok megerősítik. Ismét utalnom kell a halandóság nemzetközi összehasonlításáról szóló dolgozatomra.¹⁾ Ennek igazolására ezúttal az említett anyagból mindössze 21 államot veszünk vizsgálat alá, elrendezve azokat a nyers halandóság csökkenő sorrendje szerint. Ugyanezen államok halandóságát standardizáltuk hét korosztály alapulvételével Hollandia békebeli népességének, valamint a háborús behatások alatt álló Csonka-Magyarország és a *Körös* által standardul ajánlott Svédország 1920-as összetételére. A helycserék egyfelől a közhasználatos nyers, és másfelől a standard számítási mód alapján kialakult sorrendszámok között jelentősek. Franciaország halandósága a 21 állam és tagállam közt az 1000 lélekre eső hányados alapján a harmadik helyen áll, a holland standardra átszámítva a hetedik, a magyar korösszetétel szerint a kilencedik és a svéd népességre redukálva a nyolcadik helyet foglalja el. Ellenben az északamerikai Unió tagállamai közé tartozó Louisiana a nyers hányados szerint a 16-ik helyen áll, holott a holland kortagozódás alapján a 9-ik, a magyarországi standard mellett a 7-ik és a svéd standard szerint ismét a 9-ik helyre

nyomul elő. Igen jelentős a sorrendszám változása még Svédországnál és az északamerikai New-Hampshire államnál és pedig a standardhalandóság javára, Németországnál, a délafrikai Uniónál a standard mortalitás hátrányára. A feltűnő sorrendváltozások semmi kétséget nem hagynak aziránt, hogy a standardizálásra szükség van; de még szembeszökőbben bizonyítja ezt az, hogy a nyers és a standard sorrendszámok csak egészen kivételes esetekben esnek össze. Így pl. a 21 állam közt 20 esetben más és csak egy esetben azonos a sorrend a nyers hányados és a holland kormegoszlásra átszámított halandóság között; a magyar népességre standardizált hányadosok meg éppen egyetlen esetben sem fedik a sorrendet, tekintve az 1000 lélekre eső halálozási koefficiensek lépcsőzetes alakulását és a svéd standarddal is csak háromszor egyeznek, de attól 18 esetben különböznek. Kétségtelen, hogy a más-más népesség alapulvételével kiszámított standardok sem alakulnak teljesen azonos sorrendben. De míg a nyers hányados sorrendszámok eltérése a standard sorrendszámok átlag értékétől 2·92, addig a fenti hármas standard sorrendszámoknak egymástól való átlagos divergálása 0·30, tehát alig több, mint egytizede az előbbi értéknek. S ha igaz is, hogy pl. a holland és svéd standard sorrendszámai csak 13-szor egyeznek és 8-szor eltérnek, e 8 negatív eset közül nem kevesebb, mint 6-szor csak egyet tesz ki a sorrendszám eltolódása és csak kettő azoknak az eseteknek a száma, amidőn a változás két egységet ér el.¹⁾ (L. a következő oldal¹⁾ jegyzetét.)

Egyébként a sorrendszám alakulása *nem jelent mindent*. Elképzelhető, hogy a sorrendszám teljes egyezést mutat a nyers és standardhalandóság esetén, avagy a különböző népesség-összetételek alapulvétele esetén is és ez még mindig nem jelenti azt szükségképpen, hogy akár a standardhalandóság felesleges, akár pedig, hogy a standardsokaság kiválasztása egészen indifferens.

Ha ugyanis két statisztikai sort állítok egymás mellé, amelyek közül az egyiknek, a tag-értékeit a 100, 101, 102, 103... n + 1 stb. számok jelzik, míg a másik sor tagjainak értéke 100, 110, 120, 130... n + 10 stb. lesz, akkor a sorrendszám azonossága mellett is a megfelelő tagok értékét, *egymáshoz való viszonyát* jelző számok nyilván jelentősen különböznek. Viszont, ha az első sorral szembeállítok egy másik statisztikai sort, amely — mondjuk — 100, 101, 103, 102, 104, 106, 105, 107 stb., tehát *szabálytalanul emelkedő* tendenciát mutat, akkor az utóbbi sor tagjainak az értéke a tagok sorrendszámában ismételtlen bekövetkező kisebb divergencia ellenére is közelebb fog állani, mint a második helyen említ-

¹⁾ Szerző i. m. főleg 855—864. lap.

tett, tízzel emelkedő és az első sorral formailag egyező statisztikai sornak a tagértékei. Tehát nem annyira a sorrendszámok azonosságán, mint inkább a megfelelő tagok értékét (súlyát) tisztázó *indexszámok hasonlóságán*, illetve divergenciáján van a súlypont. (103/102 és 104/104, 105/106 nem forma, de lényeg szerint nagyobb hasonlóságot mutatnak, mint a 102/120, 103/130 és 104/140 számpárok.) Az így mutatkozó különbségek sokkal hívebben tisztázzák a különböző államok halandóságában mutatkozó színvonalkülönbségeket, mint a sorrendszámok.

Az eltérés az ú. n. nyershalandóság és a standard alapulvételével átszámított hányados között még csak így, az indexszámok segítségével jut igazán kifejezésre. Franciaország halandósága Hollandiánál látszólag 51%-kal nagyobb, holott a hollandiai, általunk használt standardra értékelve csak 31%-kal, a magyar összetételre átszámítva 32%-kal és a svéd standard elfogadásával 28%-kal magasabb. Ezek a többé-kevésbé lényeges különbségek sűrűn ismétlődnek.

Meg kell azonban jegyeznünk azt is, hogy ezek az indexszámok a más-más standard alapulvételével néha egymás között is jelentős különbséget mutatnak. Ezeknek az eltéréseknek a legfőbb oka a más-más standard-népességek eltérő kormegoszlása. Ha a halandóságot olyan népességre számítjuk át, amelyben igen sok a nagy mortalitást feltüntető öreg, akkor ez az átszámítási alap valamennyi állam halandóságát magasabb szintre emeli s még a legkedvezőbb mortalitást mutató népesség összhalandósága is oly magasra fog emelkedni — az öregek

mortalitásának a túlságosan szenilis összetételű standard szerint még döntőbb befolyás révén, — hogy más államok mortalitásának ehhez (a legkedvezőbb helyzetben levőhöz) viszonyított indexszámai alacsonyoknak fognak mutatkozni. Ezért azután a 21 állam halandósági indexszámai azt mutatják, hogy általában a svédországi standardra átszámított halandósági hányadosok mutatják a legmagasabb értékeket (ami a kormegoszlást tekintve természetes és tulajdonképpen nem is lényeges); egyben azonban a legalacsonyabb *indexszámokat* is többnyire a Svédországra redukált hányadosok alapján nyerjük.

A standardhalandóság helyes megállapításának egyik fontos előfeltétele, hogy az életveszély összehasonlítása céljából külön vizsgált *korcsoportok* tagolása kielégítő legyen, vagyis kellő számú korosztállyal dolgozzunk. Ennek a figyelmen kívül hagyása téves következtetésekre visz. Említett kisebb tanulmányomban (Magyarország halandósága nemzetközi viszonylatban 848—849. l.) kimutattam azt, hogy a négyes korcsoporttal való dolgozás mennyire elta- karja a valóságot. A 40 vagy 50 éven felüliek egybefoglalásával többek közt pl. Anglia és Wales s kivált a Délafrikai Unió standardhalandósága kedvezőbbnek mutatkoznak, mint Svédországé, holott erről szó sincs. De igenis áll az, hogy pl. a 40 éven felüli népességből Svédországban 60, illetve 100%-kal nagyobb a rendkívül kedvezőtlen mortalitást mutató 70, illetve 80 éven felüliek részesedése, mint Angliában.¹⁾ Természetes, hogy az összefoglalás lerontja Svédország és egyben éppoly illetéktelenül megjavítja Anglia és Wales standardmortalitását, elannyira, hogy azok a jellegzetes különbségek, amelyek a nyers arányszám és a helyes kortagozással eredményül nyert standardhányados között fennállanak, felettébb elmosódva, sokszor egyenesen meghamisítva jelentkeznek.²⁾

¹⁾ Svédországban 100 40 éven felüli egyén közül 16·8 a 70 éven felüliek és 4·2 a 80 éven felüliek arányszáma. Anglia és Walesben a megfelelő hányadosok: 10·7, illetve 2·1.

²⁾

1)

Ország <i>Pays</i>	Jutott 1000 lélekre az 1920/21 évek átlagában halálozás					
	a nyers számítás alapján	Hollandia (1910)	Magyar- ország (1920)	Svéd- ország (1920)	korösszetételére redukálva (7 korcsoportra számítva)	
	‰	sorrend- szám	‰	sorrend- szám	‰	sorrend- szám
Bulgária	21·64	1 22·70	2 20·85	2 22·62	2	
Magyarország	21·27	2 22·96	1 21·27	1 23·86	1	
Franciaország	17·61	3 15·33	7 14·58	9 17·06	8	
Olaszország ..	17·44	4 17·62	3 16·08	3 18·74	3	
Esztország ..	16·05	5 15·75	6 14·75	6 17·32	5	
Görögország	15·22	6 16·39	4 14·95	5 17·16	6	
New-Hamp- shire (USA)	14·92	7 13·73	14 13·18	14 15·39	14	
Németország	14·57	8 15·87	5 15·03	4 17·41	4	
Belgium	13·88	9 14·19	12 13·41	12 15·67	11	
New-York (USA)	13·86	10 15·28	8 14·65	8 17·10	7	
Kalifornia (USA)	13·64	11 13·80	13 13·37	13 15·44	13	
Svájc	13·34	12 14·02	11 13·56	11 16·22	10	
Svédország ..	12·84	13 11·30	19 10·76	19 12·84	19	
Florida (USA)	12·52	14 14·10	10 13·70	10 15·67	12	
Anglia és Wales	12·42	15 12·79	15 12·00	16 14·39	15	
Louisiana (USA)	12·41	16 15·15	9 14·73	7 17·00	9	
Norvégia	12·12	17 11·09	21 10·65	21 12·62	21	
Dánia	11·64	18 11·20	20 10·69	20 12·73	20	
Németalföld . .	11·55	19 11·70	18 11·03	18 13·35	18	
Délafrikai Unió	10·36	20 12·54	16 12·07	15 14·15	16	
Montana (USA)	10·11	21 12·20	17 11·78	17 13·77	17	

	Jutott 1000 lélekre elhalt (1920—21)		
	„nyers“ módszer szerint	Hollandia korösszetételére redukálva (1910)	
		négy*	nyolc
korcsoport alapulvételével			
Anglia és Wales	12·42 (II)	11·86 (II)	12·83 (I)
Svédország	12·84 (I)	12·03 (I)	11·08 (III)
Délafrikai Unió . .	10·36 (III)	11·03 (III)	12·61 (II)

I n d e x - s z á m o k

Anglia és Walles	100·0	100·0	100·0
Svédország	103·4	101·4	86·4
Délafrikai Unió . .	83·5	93·0	93·3

*) 1 é. a., 1—19 éves, 20—39 éves, 40 é. f.

Vagyis, hogyha 7 vagy 8 korcsoport helyett csak *négy* dolgozunk s így számítjuk ki a standardhalandóságot, akkor ez a munkamegtakarítás lényegesen eltorzítja azokat az indexszámokat, amelyek a különböző országok standard-halandóságának egymáshoz való viszonyát jelzik. Tehát nem szabad takarékoskodni! Azonban tévedés volna azt gondolni, hogy a korcsoportok kisebb vagy nagyobb számának alapulvétele éppoly érzékeny változást idéz elő azoknak az indexszámoknak az alakulásán, amelyek azt jelzik, hogy *más-más standardnépességek alapulvétele* esetén miképpen viszonylanak az egyik ország halandósági arányszámai a másikéhoz.¹⁾

A nyers- és standardmortalitás szabatos megrögzítése céljából a már több ízben említett kisebb tanulmányommal szemben, amelyben 7 korcsoport halandóságának külön-külön kiszámításával standardizáltam, helyesebbnek vélem a 70 éven felülieket két további csoportra tagolva (70—79 és 80 éven felüliek.) *nyolc* korosztállyal dolgozni. (1 éven aluliak, 1—4 évesek, 5—19, 20—39, 40—59, 60—69, 70—79 évesek és 80 éven felüliek. A számítások igazolják, hogy így némileg módosulnak az egyes országok standardhalandósági hányadosai, nemkülönben az ezekből képezett indexszámok is.

Az indexszámok változására a más-más standardnépesség kiválasztásának, illetve alkalmazásának sokkal kisebb befolyása van, mint a számítás alapjául szolgáló korcsoportszám egy oly — látszólag jelentéktelen — növelésének (illetve esetleg csökkentésének), mint aminőt a 70 éven felüliek további tagolása, a 80 éven felüliek kiválasztása jelent.

A jegyzetben (l. következő oldal¹⁾ jegyzetét) közölt táblán kiválogattunk 11 olyan államot, illetve tagállamot, amelyeknek a

¹⁾ Ha Anglia és Wales halandóságát mindegyik számításnál 100·0-dal vesszük egyenlőnek, volt az oldalt jelzett országoké

nyers módszer szerint	Hollandia (1910)	5 volt semleges ország (1910)	Svéd- ország (1920)	Magyar- ország (1920)
	népességére standardizálva 4 korcsoport alapulvételével (1 é. a., 1—19, 20—39, 40 é. f.)			
Svédország	103·4	101·4	102·5	103·5
Délafr. Unió	83·5	93·0	92·6	92·1
	Ugyanezen indexszámok 8 korcsoport alapján számolva			
Svédország	103·4	86·4	86·8	87·3
Délafr. Unió	83·5	98·3	98·1	98·6
				100·9

nyers halandósága a standardsokaságokra visszavezetett halandóságtól többé-kevésbé nagy eltérést mutat. A nyers halandóság csökkenő sorrendje szerint sorakoztattuk az államokat és kiszámítottuk, hogy ugyanezen államok standardhalandósága különböző standardnépességek alapulvétele esetén miképpen alakulna egyrészt 7, másrészt 8 korcsoport számításával. (L. a következő oldalon kezdődő¹⁾ jegyzetet.)

A sor közepén álló Angliára (100·0) redukált indexszámok szemléltetik a legkézzelfoghatóbban a standardizálás feltétlen szükségességét. A nyers- és standardhányadosok közt mutatkozó sorrendcserék e kisebb kimutatás tanulságai szerint is figyelemre méltók.

Annak további igazolására, hogy a standardsokaság kiválasztása mennyire nem egészen alárendelt, legyen szabad utalnom a már említett kisebb tanulmányomra, ahol Magyarország és Franciaország halandósági indexszámait vetettük össze nyolcféle standard alapulvételével s azt tapasztaltuk, hogy az indexszámok szélső értékei, bár azok mindenike meghaladta is a nyers hányadosot — viszonylag nagyobb eltérést mutattak egymás között, mint a mekkora az indexszámok alsó értéke és a nyers hányados közötti differenciák. A nyolcas körbeosztás szerint ez az eltérés ez esetben ugyan enyhül, a más-más standard kiválasztásának már nincs oly nagy jelentősége, mindazonáltal a különbségek távolról sem válnak jelentéktelenné.

★

A standard halandósági hányados alkalmazásával szemben egy talán megfontolást érdemlő, bár még távolról sem beigazolt aggályunk van. Nevezetesen az, hogy vajjon az egyes korcsoportokban észlelhető halandóság mértéke nem függ-e attól, hogy *az illető korcsoport mennyire telített, illetve mennyire hézagos*. E feltevésre Kovács Alajosnak formai szempontból is nagyértékű, tárgykörünktől távol álló azon kisebb tanulmánya indított, amelyben a kivándorlás *statistikai okával* foglalkozván, leszögezi azt, hogy az 1903-as évtől felszökő és 1907-ben kulmináló, de még azután is többnyire magas kivándorlási rátánk, nemcsak gazdasági stb. tényezők okozata, de függvénye annak is, hogy az 1880-as évek rendkívül nagy natalitású évjáratai ezidőtájt bekerültek a produktív és így kivándorlásra leghajlamosabb korévekbe. Lehet, hogy az előtte és utána

következő kisebb születési arányú évekből származó produktívakkal szemben azért vándoroltak ki ezek nagyobb mértékben, mert soraik nagyobb telítettsége miatt a ver-

seny, az érvényesülés akadályai intenzívebbek voltak. Egy másik analógia: Bizonyos, hogy a születési arány a kisgyermekes halottainak számát nemcsak egyenes arány-

1)

Volt az 1000 lélekre eső halálozási hányados az 1920/21. évek átlagában.)*

O r s z á g	Nyers módszer szerint (1000 lélekre)	Hollandia (1910)		5 északnyugateurópai állam** (1910)		Svédország (1920)		Magyarország (1920)	
		k o r c s o p o r t á t s z á m í t v a							
		7	8	7	8	7	8	7	8
		k o r c s o p o r t f i g y e l e m b e v é t e l é v e l							
		(sor-rend-szám)	(sor-rend-szám)	(sor-rend-szám)	(sor-rend-szám)	(sor-rend-szám)	(sor-rend-szám)	(sor-rend-szám)	(sor-rend-szám)
Franciaország	17·61 (1)	15·33 (2)	15·39 (2)	15·87 (2)	16·07 (2)	17·06 (2)	17·48 (2)	14·58 (3)	14·48 (3)
New-Hampshire (U. S. A.)	14·92 (2)	13·73 (5)	13·60 (5)	14·23 (5)	14·18 (5)	15·39 (5)	15·46 (5)	13·18 (5)	12·96 (5)
Németország	14·57 (3)	15·87 (1)	16·08 (1)	16·30 (1)	16·66 (1)	17·41 (1)	18·01 (1)	15·03 (1)	15·07 (1)
Svájc	13·34 (4)	14·02 (4)	14·10 (4)	14·82 (4)	15·03 (4)	16·22 (4)	16·62 (4)	13·56 (4)	13·61 (4)
Svédország	12·84 (5)	11·30 (9)	11·08 (9)	11·80 (9)	11·69 (9)	12·84 (9)	12·84 (9)	10·76 (9)	10·49 (9)
Anglia és Wales	12·42 (6)	12·79 (6)	12·83 (6)	13·31 (6)	13·46 (6)	14·39 (6)	14·71 (6)	12·00 (7)	11·92 (7)
Louisiana (U. S. A.)	12·41 (7)	15·15 (3)	15·04 (3)	15·73 (3)	15·70 (3)	17·00 (3)	17·09 (3)	14·73 (2)	14·53 (2)
Norvégia	12·12 (8)	11·09 (10)	10·85 (10)	11·59 (10)	11·42 (10)	12·62 (10)	12·56 (10)	10·65 (10)	10·34 (10)
Hollandia	11·55 (9)	11·70 (8)	11·62 (8)	12·24 (8)	12·28 (8)	13·35 (8)	13·54 (8)	11·03 (8)	10·87 (8)
Délafrikai Unió***)	10·36 (10)	12·54 (7)	12·61 (7)	13·01 (7)	13·20 (7)	14·15 (7)	14·50 (7)	12·07 (6)	12·02 (6)
Új Zéland	9·22 (11)	10·14 (11)	10·01 (11)	10·76 (11)	10·71 (11)	11·98 (11)	12·06 (11)	9·67 (11)	9·44 (11)

Index-számok:

(A nyers hányados tekintetében a scr közepén lévő Anglia és Wales arányszámait 100·0-val véve.)

Franciaország	141·8	119·9	119·9	119·2	119·4	118·5	118·8	121·5	121·5
New-Hampshire (U. S. A.)	120·1	107·3	106·0	106·9	105·4	106·9	105·1	109·8	108·7
Németország	117·3	124·1	125·3	122·5	123·8	121·0	122·4	125·2	126·4
Svájc	107·4	109·6	109·9	111·3	111·7	112·7	112·9	113·0	114·2
Svédország	103·4	88·3	86·4	88·7	86·8	89·2	87·3	89·7	88·0
Anglia és Wales	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
Louisiana (U. S. A.)	99·9	118·5	117·2	118·2	116·6	118·1	116·2	122·7	121·9
Norvégia	97·6	86·7	84·6	87·1	84·8	87·7	85·4	88·7	86·7
Hollandia	93·0	91·5	90·6	91·9	91·3	92·8	92·0	91·9	91·2
Délafrikai Unió***)	83·5	98·0	98·3	97·7	98·1	98·3	98·6	100·6	100·9
Új Zéland	74·3	79·2	78·0	80·8	79·6	83·2	81·9	80·6	79·2

*) Angliában és az angol dominiumokban 1920/22., az Északamerikai Egyesült Államok tagállamaiban 1919/20. évek átlagában.

***) Dánia, Hollandia, Norvégia, Svédország és Svájc egyesített népessége.

***) Fehérszínű lakosság.

E standardarányszámok s különösen az indexszámok mutatják meg, hogy 1. mennyire téves képet kapunk standardizálás nélkül az életveszély különböző fokáról. (Az Angliánál egy halvány árnyalattal még kedvezőbbnek látszó északamerikai unióbéli Louisiana állam kb. 20%-kal rosszabb helyzetben van halandóság terén, míg Franciaország első pillantásra igen nagy hátránya jelentősen mérséklődik, viszont Norvégia előnyét a nyers számok nem is tükrözik vissza eléggé; Svédország pedig nem — mint a nyers hányadosok mutatnák — nagyobb, de jóval kisebb halandóság színtere, mint Anglia és Wales).

2. Ha hét helyett nyolc korcsoportra nézve számítjuk ki a halandóságot s így standardizálunk, akkor a standard halandósági hányados a szerint fog magasabbra szállani, vagy alacsonyabbra esni, hogy vajjon a standardul választott sokaságban sok-e vagy kevés-e viszonylag a 80 éven felüliek

száma. Az esetek többségében emelkedés — és helyenként, mint Németországban, Svájcban, Angliában elég jelentékeny emelkedés — áll elő a 8-as korcsoportra való áttérés mellett. (Persze annál kedvezőtlenebb a 8 korcsoportra standardizált eredmény — a 7-es tagolás alapján nyert coefficienshez képest — minél kevesebb az öreg a kérdéses, halandóságra nézve vizsgálandó sokaságban.) Az agok kis számát mutató Magyarországra való standardizálás a 80 éven felüliek különválasztásával csaknem mindenütt kisebb standard-halandóságot eredményez, mint aminőt 70 éven felüliek egybefoglalásával nyerünk.

3. Az indexek értékei a más-más standard választásával ugyan mutatnak némi különbséget, de ez ritkán jelentős. Általában elenyészően kisebb ez a különbség, mint a nyers halandósági arányszám és másrészt az indexek átlagai közt észlelhető eltérés. (Svédország 8-as korbeosztás alapján stan-

ban növeli, hanem a magasabb születési aránnyal együtt a gyermekhalandóság viszonylagosan is emelkedik.¹⁾ Ezért közel esik az a feltevés, hogy egy és ugyanazon korosztályban a halandóság nagyságát nemcsak azok a bizonyos különféle tartalmi okok alterálják (műveltség, jövedelemeloszlás, lakásviszonyok, stb.), hanem az is, hogy egy korcsoport (mondjuk a 20—29 évesek) évjáratái telítettebbek-e vagy ritkébbek. Ha pl. kevés a 20—30 év közöttiek száma, akkor nagyobb lehet a munkájuk iránti kereslet, könnyebben alapítanak esetleg családot, a legvállalkozóbbak és legerősebbek egyébként antiszelekcionális hatású kivándorlása elmarad és mindezen okokból, — de végredményben nyilván a *kortagozódás ered-*

ményeként — kisebb lehet a halandóságuk. Tehát a kormegoszlás, amelyet *formai* zavaró tényezőnek tekintettünk és amelyet éppen ezért eliminálnunk kellett, e feltevés szerint nemcsak formai, de egyúttal tartalmi tényező is, amely maga is alterálja nem csupán az *összhalandóságot*, de az *egyes korcsoportok* mortalitását is.

E kissé „circulus viciosus“ színezetű ellenvetés súlyát nem becsüljük magunk sem túlnagyra, de érdemesnek látszik arra, hogy esetleg szigorú korrelációs számításokkal kideríttessék az a függés, amely a korcsoportok halandósága és a korcsoportok kisebb-nagyobb telítettsége között fennáll. Ennek a nexusnak a megállapításához az egyes korcsoportok halandóságában időbelileg és tér-

dardizált hányadosának index-értékeiből) 86·4, 86·8, 87·3, 88·0) képezett átlag = 87·1, a nyers arányszám indexe ugyancsak Angliához képest 103·4; tehát míg az átlagtól való átlagos eltérés a négyféle standard alkalmazása mellett 0·525, addig az átlag eltérés a nyers hányadosból képzett indextől 17·0-et tett ki. A négy standardhányadosra számított index egymástól való eltéréseinek az átlaga 1·15 (0·2, 0·8, 2·1, 0·6, 1·9, 1·3).

4. A különböző standard alkalmazásával nyert, egy-egy országra vonatkozó indexek labilitása, eltérősége csak akkor feltűnő, mikor az indexszámítás alapjául szolgáló ország (népesség) standard- és nyershalandósága közötti különbség hasonló irányú és megközelítően hasonló mértékű azzal a különbséggel, amelyet a vizsgálandó népesség mutat a nyers- és standard-mortalitás terén. (Pl. Anglia és Svájc.)

5. Ez az utóbbi körülmény is felhívja újból a figyelmet arra, hogy a standardnépesség kiválasztásának a kérdése nem egészen alárendelt. Megeshetik ugyanis az előbb említett esetekben (pl. New-York állam, Új-Zéland, Kanada, másrészt pl. Hollandia, Kalifornia (U. S. A.) és Olaszország között), hogy a különböző standard esetén nyert más-

más indexszámoknak egymástól való átlagos eltérése megközelítően akkora (esetleg nagyobb) lesz, mint a nyers hányados és a különböző indexek átlaga között fennálló különbség. Egészen kivételes eshetőség, de mégis előfordul. Így azután — kivált, ha az ezer lélekre eső halandóság nagyon hasonló mértékű — az indexek sorrendcseréi is beállhatnak s így az ilyen államok nyers és tiszta halandóságának pontos egybevetése szinte lehetetlen, hacsak nem állapodunk meg — később kifejtendő indokok alapján — *egy bizonyos standardnépességben*.

6. Ha a standardhalandóságot nyolc korcsoport korindexeinek az összegezésével számítjuk ki (hét helyett), akkor a nyers- és standardhalandóság között észlelhető eltérés többnyire még egy árnyalattal fokozódik, bár vannak országok, amelyekben a különbség valamivel enyhül. A különböző standardok kiválasztása mellett eredményül nyert indexek egymástól való átlagos eltérése is inkább fokozódik, semmint csökken. Bár helyesebb az így nyert eredményeket a nyers- és standardhalandóság közötti különbségethez viszonyítani.

A mondottakat közelebb megvilágítja a következő táblázat:

O r s z á g	Az Angliához viszonyított négy index átlaga a		A négyféle index egymástól való eltéréseinek átlaga a		A nyers halandóság indexe	A nyers halandóság indexe és a standard-indexek átlaga közötti eltérés	
	7-es	8-as	7-es	8-as		7-es	8-as
	korbeosztás alapján		korbeosztás alapján			korcsoport felvételével	
Franciaország	119·8	119·9	1·53	1·43	141·8	+22·0	+21·9
New Hampshire	107·7	106·3	1·52	1·90	120·1	+12·4	+13·8
Németország	123·2	124·5	2·37	2·25	117·3	— 5·9	— 7·2
Svájc	111·6	112·2	1·93	2·35	107·4	— 4·2	— 4·8
Svédország	89·0	87·1	0·78	0·88	103·4	+14·4	+16·3
Louisiana	119·4	118·0	2·35	2·95	99·9	—19·5	—18·1
Norvégia	87·3	85·4	1·17	1·15	97·6	+10·3	+12·2
Hollandia	92·0	91·3	0·60	0·72	93·0	+ 1·0	+ 1·7
Délafrikai-Unio	98·6	99·0	1·50	1·45	83·5	—15·1	—15·5
Új-Zéland	80·9	79·7	1·87	2·02	74·3	— 6·6	— 5·4

¹⁾ L. szerző „A csecsemőhalandóságról“ című dolgozatát. Budapesti Szemle 1917. 368—386. l.

belileg mutatózó és a relatív intenzitás segítségével közelebről és szabatosabban megméréndő különbségek észlelése segítene el.

Egy további ellenvetés a standardszámítás minden időkből való alkalmazása ellen a következő volna: elképzelhető, bár nem valószínű, hogy a halandóságnak korcsoportonként mutatózó jelenlegi nagy különbözősége jelentős változáson mehet át és pedig esetleg néhány korcsoport halandóságának nagyarányú nivellálódása irányában, ami lényegesen csökkentené — a teljes nivellálódás esetén megszüntetné — a standardizálás *gyakorlati* — értékét. Persze a feltevés maga annyira nem gyakorlati, hogy ezáltal a kifogás értéke is merőben teoretikusává válik.

Azt a *Bortkiewicztől* eredő s újabban *Würzburger* által képviselt álláspontot, hogy nemcsak a kortagozódás, de esetleg más, a halandóság összehasonlítását nehezítő *formálisnak* tekinthető körülményt is figyelembe vegyünk és azt kiküszöbölni törekedjünk,¹⁾ nem fogadhatjuk el, egyrészt *Kőrösyre* is hivatkozva, aki azokat a tényezőket alárendeltebbnek tartja a halandóságot *fiziológiai* meghatározott életkorral, mint zavaró faktórral szemben, de más okokból is. Így pl. az, aki az időjárásbeli különbségeknek, mint formális tényezőnek a kiküszöbölését ajánlaná, bizonyosan nehéz helyzetbe kerülne, hogyha az egymáshoz közel fekvő és csapadék, hőmérséklet stb. dolgában igen nagy hasonlóságot mutató társadalmak (pl. Belgium, Hollandia, Észak-Franciaország, Nyugat-Németország, Luxemburg) halandóságában a klíma módosító hatását akarná tisztázni (de meg azonfelül: melyik az a normális időjárás, amelyre kissé fantasztikus eljárással standardizálható volna a korindex?!)

Viszont a társadalmi rétegek, foglalkozási osztályok nem minden helyen befolyásolják egyformán a halandóságot és a mellett nem szükségképpen való, hogy a különböző foglalkozások között fennálló halandóság-differenciák időbelileg állandóak maradjanak; ellenben az 1 éven aluliak és a 70 éven felüliek mindenütt és mindenkor sokkal nagyobb és azonfelül megközelítően egyformán nagyobb halandóságot mutatnak és fognak mutatni, mint a felserdült ifjak vagy a javakerabeliek. A nem fiziológiai, tehát

éppen ezért erős ingadozásokat mutató tényezőket átértékelés céljából bármely módon fixirozni és egy ilyen valóban fiktív értékű közös nevezőre átszámítani az összehasonlítható társadalmak halandóságát, vagy egyéb népmozgalmi arányszámait, kissé kockázatos vállalkozás és a viszonyszámoknak esetleg olyan anarchiáját teremtené meg, amely a következtetéseket könnyen diszkreditálhatná.

★

Egy további kérdés, amelyet a standardlakosság kiválasztásának a megokolása előtt még ki kell fejtenünk, hogy vajjon maga a standardösszetétel *állandó* legyen-e vagy idővel — mondjuk népszámlálásenként — változtassuk-e azt? Minthogy nemcsak, sőt újabban nem is elsősorban a térbeli összehasonlítások célját szolgálja a standard kiválasztása, hanem a jelenségeknek s így a halandóságnak időbeli egybevetése lett igen fontos feladattá, ezért egy *állandó* standard alkalmazását tartjuk kívánatosnak. A világháború hatalmas *caesura* volt, nemcsak a politikai, gazdasági, erkölcs stb. életnyilvánulások terén, de a népesedés jelenségeiben is; ezért szükséges az, hogy találjunk egy háború *előtti* fix értéket, összehasonlításra alkalmas kortagozódást, amelynek a segítségével a jelen népmozgalmi tünetényeit egybevetethetjük a múltéval, nehogy a nagy *caesura* egyúttal az összehasonlítás formai helyességét is veszélyeztesse; egyedüli mód, hogy a mostani jelenségeket túl ne értékeljük, vagy le ne becsüljük. Ha az összehasonlítási alap folyton változnék, akkor megannyi új számításra volna szükség az időbeli hasonlítás lehetővé tételéért. Ebből a szempontból mintaszerű az angol eljárás, amely a századforduló kormegoszlására standardizálja úgy a régi, mint a legújabb halandósági hányadosokat s hozzá a kormegoszlás igen nagy részletezésével.

Itt kívánczok tárgyalásra az is, hogy vajjon a két *nemre* külön-külön számítás-e ki a standardhányados vagy sem? Utalok említett tanulmányomra és mindenekelőtt különösen *Kőrösy* véleményére, aki az *egységes* számbavételt tartja a nemzetközi összehasonlítás céljaira alkalmasabbnak. A nemek egyensúlyában beálló változás feltehetőleg önmagában is alterálja a két nem halandóságában mutatózó időbeli és térbeli eltérést. A nemek szétválasztásával kimutatott, de az egész standardnépesség nemi megoszlására átszámított halandósági koeffi-

¹⁾ *Würzburger*: Die Sterblichkeitsstatistik als Ursachenforschung Deutsches Statistisches Zentralblatt 1927. 5—6. szám. Valamint *Bortkiewicz*: Die mittlere Lebensdauer. Az Elster-féle Staatswissenschaftliche Studien 4-ik kötetében.

ciens ennél fogva bizonyos mértékig fiktív értékű volna. Ez nem mondja azt, hogy egyes országokon belül avagy internacionális viszonylatban is a nemek halandóságának az összehasonlításánál a korviszonyok eltérő és így zavaró voltát ne küszöböljük ki. Azonban mindig jó ekkor is figyelemmel lenni a házasodási, illetve férjhezmeneteli lehetőséget felettébb befolyásoló és ezzel a halandóságot is bizonyos korosztályokban ugyan-csak moduláló nemi arányra.

★

Ami most már a standardsokaság kiválasztását illeti, e tekintetben elég nagy a változatosság. A *Nemzetközi Statisztikai Intézet* európai átlaga, illetve 19, a népszámlálási időpontot tekintve nem teljesen homogén állam átlaga nem volna éppen rossz; de nagyon heterogén, a népesség összetételében és változásában felütlő sajátságokat mutató társadalmak egyesítését jelenti. Itt a generációk természetes rendjét, az egyes korcsoportok képviseletét meglehetősen zavarja az, hogy ezen államok közt szerepel néhány kimondottan *kivándorló* ország is, amely országokban a produktív korúak fiatalabbtagozata nagyon gyér. Ha fenti népességet, amelyhez persze a régi Oroszországnak is csatlakoznia kellene az időbeli homogenitás sérelme nélkül egyesíteni tudnók azon újvilági civilizált társadalmak korcsoportjaival, amelyekben a kivándorlók zöme elhelyezkedett, vagyis megkapnók a *civilizált világ* egész népességének a kortagozódását, úgy ezen népességet készséggel megtehetnók standardnak, mert a nagy univerzum népességét csakugyan a *természetes* népmozgalmi faktorai alakították ki s mint ilyen: logikus értékmérő. Ezt a népességet azonban a háború előtti időkre vonatkozólag egységes kortagolás szerint tudtommal nem sikerült megkapni, nem is szólva arról, hogy a népszámlálások időpontja sem esik mindenütt egybe és ez a körülmény bizonyos mértékig zavarja az eredmény hűségét.

A Németbirodalom utolsó békebeli évi népmozgalmát (1913) tárgyaló kötet standardsokasága még kevesebbet ér, mint az Intézeté s még problematikusabb a halandóság egybevetésére *Bunlenek*, a francia Statisztikai Társaság Journaljában (1929) követett azon eljárása, amely Franciaország, Anglia, Németország, Olaszország és Svédország 1920-beli egyesített népességét tekinti standardnak. Hibás e választás azért, mert a há-

ború után a népesség összetétele nemhogy normális, de a lehető legszabálytalanabb volt.

Ami az egyes országoknak standardul választását illeti, elsősorban *Svédországról* kell megemlékeznünk, amely állam életkor szerinti összetételét *Körösy* standardnépességének és átszámítási bázisnak tekintette. Igaz, hogy az 1890-es Svédország összetétele lényegesen *más* volt, mint a közvetlen háború előttié, de úgy a háború előtti, mint kivált a jelenlegi Svédország kortagozódása az azt meghatározó népesedési mozgalmának hűtükréként olyan, hogy lényegesen elüt a maga nagyon alacsony születési rátájával és az öregek kivételesen magas képviseletével az európai államok átlagától s nem annyira az összehasonlításul kínálkozó mult képviseelője, mint inkább az európai népesedés jövőjének a megtestesítője. E kortagozódás, mint az időbeli összehasonlítást lehetővé tevő eszköz, a *régebbi* halandósági arányszámok oly hatalmas felemelését eredményezné, hogy ezen arányszámokkal igen nehéz volna egybevetni az olyan régebbi halandósági értékeket, amelyek a szükséges kortagozódás és precíz egybevetés hiányában *csak a nyers* viszonzyszámok formájában állanak rendelkezésre. Szóval az egész régebbi színvonalnak bizonyos fokig mesterkélten felemelését jelentené a mostani svéd standard, holott a sokféle szálból szövődő fejlődés eredményeként előálló jelenlegi kormegoszlás az, amelyik mesterkéltnak tekinthető s ennek a halandóság egészére gyakorolt zavaró hatását kell a multtal való összehasonlítás érdekében egy a nép kortagozódását *természetesebb faktorok közreműködésével előállott kor-típus alapulvételével kiküszöbölni*.

Elég tetszetős az időbeli egybevetés tisztázása céljából a standardizálás azon módja, amelyet a legújabb svájci népmozgalmi kiadvány¹⁾ szerzője választ s amely a legutóbbi négy népszámlálás kortagozódásának az átlagát teszi meg az összehasonlítás alapjának. Így valahogy az egész mult jobban benne van az összehasonlítás bázisában és — mivel a legújabb, nagyobb népességet feltüntető adatok számai az átlagot erősebben befolyásolják — némiképpen a fejlődés tendenciáját is visszatükrözi ez az átlag. De nyilván ha ezt az összefoglalást továbbra is folytatnók, megváltoznék az összetétel, ha pedig nem, akkor: mi indokolja

¹⁾ Ehe, Geburt und Tod in der schweizerischen Bevölkerung während der Jahre 1901—1920. Bern, 1928.

azt, hogy ne egy fix értéket, hanem egy a valóságban nem létező átlagos összetételt válasszunk alapul?

Lehetne szó arról is, hogy egy *stationer*, tehát nem változó születési szám és változatlan halandósági hányados alapulvételével kiszámított oly népességet tegyünk meg bázisul, amelyben az egymásután következő évjáratok rendjét sem a vándorlások, sem a születési szám ingadozásai és a halálozási viszonyszám időbeli módosulásai nem zavarják. E képzeletbeli népesség kortagozódását számítja ki a dolgozatunk elején említett és a legújabb évek népmozgalmi értékeit fixirozó német hivatalos tanulmány, amely a mai szabálytalan kortagozódásnak a népmozgalmi viszonyszámok értékelését elleplező befolyását akarja ezzel voltaképpen kiküszöbölni. E célból kitűnő a számvetés. Ez ellen, főképp azonban az ellen, hogy a halandóságot minden helyre és időre szóló érvennyel ezen korösszetétel alapján számítsuk át, legfőleg azt a talán még se egészen súlytalan ellenvetést tehetnők, hogy ilyen népesség nincs a valóságban. Viszont a választ is hallani véljük: ha már maga a standardizálás egy fikción alapszik, miért ne lehetne fiktív az összehasonlítási alap? Azért nem, mert a statisztikai tömegek éppen a népmozgalom értékeinek folytonos *változása* eredményeképpen jöttek létre s ha valami, úgy a népesedés folyamata az, amelyben az egyedüli állandóság maga a változandóság, tehát az élettel magával ellenkezik az ily *stationer* népességnek standarddá avatása. A halandóság beláthatatlan ideig javulni fog és hozzá évről-évre kikerülhetetlenek lesznek bizonyos kisebb-nagyobb ingadozások; a születések számának egyformaságára sincs kilátás. Tehát már a hogyan az ilyen *stationer* népesség „kiszámítása” történik (a halandóságnak és a születések számának hcszabb időn át változatlanul maradása alapján) gyökeresen ellenkezik a tapasztalatokkal és várható fejleményekkel.

★

Kérdés, hogy vajjon nem találhatunk-e bizonyos objektív ismérveket, amelyek segítségével az összehasonlításra alapul szolgáló standardnépesség az önkényesség lehető legcsekélyebb hibájával kiválasztható?

A népességből, mint *fejlődési folyamat*

eredményéből kell kiindulnunk. A fejlődés eredménye, amelyet a megújulás és az elhalás bizonyos szabályos — bár soha nem mechanikusan egyforma mértékben megnyilvánuló — rendje fejleszt ki. Vagyis a természetes népesség kormegoszlás tekintetében az lesz, amelyet kivételesen ható okok, mint amilyen egy nagy háború, kivándorlás, vagy nagyarányú beözönlés, az elnéptelenedésben nyilvánuló dekadencia stb. megkímélnek, mert hiszen ezek a tényezők a népesség életkor szerinti összetételét zavarják meg legelsősorban; viszont a szabálytalan összetételre redukálni, esetleg sokkal szabályosabb tömegek népmozgalmi jelenségeit azért sem logikus, mivel a társadalom összetételében mutatkozó abnormitások kiküszöbölésére a társadalomnak, mint egésznek, határozottan megvan a hajlandósága, tendenciája.

Ha a számbeli fejlődésben történeti tendenciát látunk s ha egyebek között a szintén számbeli növekvést jelentő XIX. század, illetve a háború előtti évek népmozgalmi adataival való egybevetést akarjuk elvégezni, akkor olyan társadalmat kell standardnak választani, amelynél a népesség *utánpótlása*, vagyis a születési aránya kielégítő. Ha egy előrehaladottan konsziderációs népmozgalmi jelenségeket feltűntető országot választanánk standardul, akkor a nemzetek régebbi halandósági nyers viszonyszámait szinte mesterkélt színvonalra kellene fel emelnünk.

E mellett a születési arány bizonyos fokú *stabilitását* mutató társadalom is jobb standardnak, mert itt a generációk rendje szabályosabb, mint ott, ahol a születési hányados gyorsan hanyatlik, vagy — kivételesen — nagyon emelkedik. Az utóbbi társadalmak kortagozódása szükségképpen átmeneti és a szükséges foknál is átmenetibb.

Mivel a népesség kor szerinti összetétele a halandóságnak bizonyos, az életkor szerint alakuló rendjétől is függ és mivel a halandóság a különböző életkorban bizonyos *tipikus* alakulást mutat, ezért a kiválasztandó standardnépesség eszményéhez közelebb fog állani az a népesség, amelyben az egyes korcsoportok halandósága lehetőleg az átlagoshoz hasonló alakulást mutat. Vagyis legyen a standardnépesség egyes korcsoportjaiban a halandóság az átlagoshoz közelállóan különböző. Félreértések elkerülése cél-

jából is hangsúlyozzuk, hogy nem az európai vagy világátlagnak megfelelő *általános mortalitási* színvonal a kívánatos, de fontos az, hogy a különböző korcsoportok halandóságának a relációja, az egyes korcsoportok mortalitásának egymástól való eltérése *lehetőleg megközelítse az átlagosat*.

Kívánatos, hogy a különböző *korosztályok képviselete* a standardsokaságban lehetőleg időbelileg stabilis legyen. Igaz, hogy a koreloszlás csak következménye a születési aránynak és a halandóság korcsoportonkénti alakulásának. Ezért inkább csak megerősíti, ellenőrzi a születési és halálozási rend „szabályos” alakulására vonatkozó és a standard kiválasztása érdekében szükséges észleleteket. De épp ezért nyilván jó ezt a szempontot is figyelembe venni.

Végül, minthogy a népesség természetes tagozódását megzavarja a kivándorlás, illetve a bevándorlás: kívánatos, hogy a standardnépességben a kettős vándormozgalom vagy minimális legyen, vagy pedig legalább is megközelítőleg kiegyenlítse egymást.

Persze oly ideális állam, amelyben a fenti posztulátumok *hiánytalanul* megvolnának, nincsen.

A feltételek értelmében az összes *háborúban résztvett* országok kizárandók voltak a standardul választható társadalmak sorából. Sőt a nagyháború által ugyan kisebb mértékben, de mégis érintett összes semleges államok *újabb* kormegoszlását is figyelmen kívül hagytuk részben ezért, de részben meg azért is, mivel a standardizálásnak a célja az időbeli összevetés biztosítása; ezért a nagy caesura előtti társadalmak felé irányult a figyelem. Itt is azok voltak csupán figyelembe vehetők, amelyeknek a természetes felépítését egy statisztikai értelemben vett emberöltőn belül (80 éven belül) háború nem zavarta. Ilyenek voltak: Svédország, Norvégia, Svájc, Hollandia és — hogyha az 1864-es jelentéktelen háborútól eltekintünk — Dánia.

Ezekből a népességekből kellett kiválasztani az előbbi ismérvek szem előtt tartásával a standard sokaságot.

I. A *születési arány* a fenti öt ország közül úgy közvetlenül a háború előtt, mint a múlt század második felében (s ezidőszert is) Hollandiában volt a legkedvezőbb. Az

1908—1913. évek átlagában ezer lélekre itt 29·1 élveszületés jutott. Az arányszám értékét emeli az is, hogy Hollandia nem tartozik azon államok közé, amelyekben a felnőtt korú népességből kiemelkedően nagy hányad él házassági kötelékben; tehát a kedvező nyers hányados a férjes nők nagy termékenységének a következménye. Emellett a 30‰-en alul maradó arányszámra azt sem lehetett mondani, hogy felötlően, kivételesen magas. Az európai átlag, amelyet a keleti és délszlávok s némileg a volt kettős monarchia, valamint Olaszország kedvező natalitása emelt fel: meghaladta volt a hollandiai születési hányadost. A standardizálásra alkalmasnak ígérkező országok közül még Dánia és Norvégia jöhetnek szóba, alig közepes születési arányaikkal. Ellenben Svédország születési rátája igen rossz, a leggyengébb egész Európában. A sorrend a következő: 1. Hollandia, 2. Dánia, 3. Norvégia, 4. Svájc, 5. Svédország.¹⁾

II. A születési arány *stabilitása* is Hollandiában látszik a legbiztatóbbnak. Különösen az utolsó évtized viszonylag kedvező alakulása feltűnő. De hogy ez nem véletlen s hogy ott a népesedés erői tényleg egészségesen, aránylag kevés gátlással működtek az elmúlt emberöltő alatt, eléggé bizonyítja az a tény, hogy akár 70-es és 80-as évekkal, akár a háború előtti évek átlagával vetjük is össze a születési arány jelenlegi mértékét: azt találjuk, hogy a standardizálás szempontjából szóba kerülő államok közül Hollandiában csökkent a legkevésbé a születési mutató. Kis zöld folt abban a hervadó őszben, amelyhez az „Untergang des Abendlandes” sok jellegzetességét magán viselő nyugat- és észak-európai államok népesedése túlzás nélkül hasonlítható. Míg kezdetben Norvégia, újabban inkább Dánia az, amelyben a születések csökkenése még mérsékeltnek mondható, Svédország ebben a tekintetben is a legdekadensebb. A sorrend:

	születési arány ezer lélekre				
	1908—1913	1921—25	1926	1927	1928
¹⁾ Hollandia ..	29·1	25·5	23·8	23·1	23·3
Dánia	27·1	22·2	20·5	19·6	19·6
Norvégia ..	26·0	22·0	19·3	18·8	18·0
Svájc	24·7	19·4	18·2	17·4	17·3
Svédország	24·4	19·1	16·9	16·1	16·1

1. Hollandia, 2. Norvégia, 3. Dánia, 4. Svájc, 5. Svédország.¹⁾

III. A halandóságnak korcsoportonként mutató s az átlagossal, a tipikussal többé vagy kevésbé hasonló alakulását három-féleképpen is megállapítottuk. Utalunk itt is a halandóság nemzetközi alakulásával foglalkozó dolgozatunkra (Halandóságunk nemzetközi viszonylatban. 865—873. l.), amelyben jóformán az egész civilizált világot magában foglaló államok közül a halandóságra nézve *legkedvezőtlenebb és legkedvezőbb* 3—3 állam korcsoport-halálozási átlagát kiszámítottuk.²⁾ Most már megvizsgáljuk, hogy a kérdéses állam (pl. Dánia) korcsoport-halálozási hányadosai (83·86, 5·91, 2·21, 4·44, 8·62, 27·06, 92·40) a maximum- és minimum-csoport közötti differenciák hányad részét foglalják el? Így a minimum-csoporttól való különbözet Dániában az egy éven aluliaknál 23·79; ez a 198·11 (258·18—60·007) csoportdifferenciának 12·0% -a. A további korcsoportok halandóságának ily módon kiszámított relatív intenzitása a következő 0·7%, 4·2%, 6·0%, —1·2%, 12·3%, 17·1%. Most már kiszámíthatjuk az itt közölt százalékos eltérések közötti ingadozások összegét. Ez a jelzett esetben 42·1-del lesz egyenlő; szinte még jellemzőbb a sor szélső értékei (—1·2, illetve 17·1) közötti különbözet. Ez Dániában 18·3. A százalékos eltéréseket (12·0, 0·7, 4·2 stb.) nagyság szerint csoportosítva a középső szám (6·0) körüli átlagos dispersio (6·28) is szóba jöhet, mint a halandóság egyenletességének az ismérve. A jegyzetben adjuk a standard-népességként szóba jövő öt állam

korcsoport-halálozási hányadosait, valamint a maximum- és minimum-csoport halandósága közötti elhelyezkedési kulcsát, amelyen a fent említett három számítási mód alapszik.¹⁾

A sorrend az öt állam között a háromféle számításmód szerint nem alakul egységesen.¹⁾ Ha a korcsoportok halandósága közt alulról kiinduló (1 éven aluliak 1—4 évesek stb.) rendben észlelhető ingadozások összegét vesszük, akkor itt Hollandiáé az első, ahol legkisebb az ingadozások összege: 41·1.

1. Hollandia	41·1
2. Dánia	42·1
3. Svédország	57·4
4. Svájc	74·2
5. Norvégia	86·3

Ha a korcsoport-halandósági számok szélső értékei közt lévő különbséget vesszük alapul, akkor a vezetőhely már Dániáé:

1. Dánia	18·3
2. Svédország	21·7
3. Hollandia	32·0
4. Norvégia	38·6
5. Svájc	63·7

Pontosan ez a sorrend a középső érték-körüli átlagos dispersio alapulvételével, mely kitesz:

1. Dánia	6·28
2. Svédország	9·02
3. Hollandia	10·48
4. Norvégia	12·25
5. Svájc	25·85

Mivel a szükséges kritérium megállapítására mindhárom számításmódot jellemzőnek tartjuk, nincs akadálya annak, hogy a végső sorrendet a sorrendszámok egészen

¹⁾

Ha az ezer lélekre eső születési arány						
1875/84	1921/25	1928	1908/13	1921/25	1928	
évek átlagában			évek átlagában			
Hollandia ..	1000	712	650	1000	872	801
Dánia	1000	692	611	1000	819	708
Norvégia ..	1000	703	575	1000	846	693
Svájc	1000	647	577	1000	786	700
Svédország ..	1000	641	540	1000	783	635

V. ö. Annuaire International de Statistique, La Haye 1917. II. k. és Annuaire Statistique International (Société des Nations. 1929. Genève 1930. 52 l.

²⁾ Elhalt 1000 oldalt jelzett korú egyén közül (1920/21) a három legkedvezőbb a három legkedvezőtlenebb mortalitást mutató államban:

1 éven aluli	60·07	258·18
1—4 éves	5·66	42·89
5—19 "	2·01	6·83
20—39 "	3·99	11·46
40—59 "	8·71	15·99
60—69 "	24·58	44·75
70 éven felüli	84·94	128·57

¹⁾

J u t o t t 1 0 0 0							
1 éven aluli	1—4	5—19	20—39	40—59	60—69	70 éven felüli	
lakosra haláleset (1920/21)							
Dánia	83·86	5·91	2·21	4·44	8·62	27·06	92·40
Hollandia ..	77·71	9·10	2·20	4·02	8·95	30·41	99·09
Norvégia ..	56·23	5·76	3·27	6·51	8·97	23·59	88·10
Svájc	91·07	7·85	2·79	5·25	12·64	38·61	114·96
Svédország	64·04	7·31	3·06	5·49	9·06	24·59	91·93

A korcsoportonkénti halálozási minimumot, ill. maximumot mutató államcsoportok halandósága közötti különbözetnek hány %-án áll az oldalt jelzett állam halandósága:

1 éven aluli	1—4	5—19	20—39	40—59	60—69	70 éven felül	
k o r c s o p o r t b a n							
Dánia	12·0	0·7	4·2	6·0	—1·2	12·3	17·1
Hollandia ..	8·9	9·2	3·9	0·4	3·3	28·9	32·4
Norvégia ..	—1·9	0·3	26·1	33·7	3·6	—4·9	7·2
Svájc	15·6	5·9	16·2	16·9	54·0	69·6	68·8
Svédország	2·0	4·4	21·8	20·1	1·7	0·1	16·0

mechanikus összegezésével és osztásával a következőképen állapítsuk meg: ¹⁾

1. Dánia 1·33 (2+1+1 alapján)
2. Hollandia .. 2·33 (1+2+2 alapján)
3. Svédország 3·00 (3+3+3 alapján)
4. Norvégia .. 4·33 (5+4+4 alapján)
5. Svájc 4·67 (4+5+5 alapján)

IV. Az egyes korcsoportok részesedése időbelileg a három legutolsó népszámlálás tanúsága szerint a legállandóbb Hollandiában, bár e tekintetben Dánia és Svédország csak kevéssel marad Hollandia mögött.²⁾ Ha a 20 év alatt beállott korcsoportonkénti változások *végösszegét* (1900—1920-ig) összeadjuk, eredményül a következő sort kapjuk; volt a változások végösszege:

1. Hollandia 4·78
2. Dánia 5·71
3. Svédország 6·18
4. Norvégia 7·16
5. Svájc 7·57

¹⁾ Az a kifogás, hogy háború előtti társadalmat keresünk standardul és háború utáni korcsoport halandósági hányadosok jellegzetességét vizsgáljuk, nem volna éppen alaptalan. De az észlelések azt mutatják, hogy általában az egyes nemzeteknél bizonyos korosztályoknak erősebb és megint másik korcsoportoknak kisebb halandósága, szóval az életkorral változó halálozás relatív intenzitása meglehetősen állandó. Pl. a svájci idős produktívak feltűnő nagy halandósága, a skandináv népeknél az ifjú produktívak nagyobb mortalitása és a csecsemők feltűnően védett volta stb.)

²⁾

	100 lakos közül oldalt jelzett korú								
	Dánia			Hollandia			Norvégia		
	1900	1910	1920	1900	1910	1920	1900	1910	1920
1 éven aluli	2·71	2·57	2·40	2·87	2·73	2·67	2·79	2·45	2·50
1—4	9·75	9·52	8·06	10·12	9·86	8·65	10·15	9·54	8·58
5—19	31·07	30·65	30·19	31·36	31·43	31·10	32·20	33·09	31·11
20—39	27·87	28·75	29·78	28·90	29·21	29·74	26·15	25·87	28·94
40—59	18·53	18·37	19·03	17·50	17·78	19·05	17·51	17·78	17·86
60—69	5·77	5·74	6·09	5·66	5·35	5·26	5·68	5·96	6·17
70 é. felüli	4·06	4·05	4·16	3·59	3·63	3·53	5·52	5·31	4·84

	Svájc			Svédország		
	1900	1910	1920	1900	1910	1920
1 éven aluli	2·31	2·11	1·81	2·48	2·29	2·24
1—4	9·09	8·65	6·67	8·99	8·92	7·36
5—19	28·13	30·00	29·42	30·42	29·77	29·20
20—39	31·10	31·08	30·86	27·12	28·07	29·54
40—59	19·09	19·30	21·96	19·07	18·98	19·46
60—69	5·11	5·61	5·86	6·72	6·56	6·87
70 é. felüli	2·92	3·25	3·42	5·20	5·39	5·33

V. ö. Annuaire International de Statistique I. k. La Haye 1916. és Aperçu de la Démographie des divers pays du Monde, 1925. La Haye 1925.

Meg kell jegyeznünk, hogy 1900 és 1910 között a változás Hollandiában valamivel nagyobb volt, mint Dániában.

V. A tengerentúli és interkontinentális *kivándorlásra, bevándorlásra és visszavándorlásra* vonatkozólag egységes alapon gyűjtött adatok nem állanak rendelkezésre valamennyi országról. Azonban a népszámlálások az időközi természetes szaporodással való összevetés segélyével alkalmasak annak a felderítésére, hogy a vándormozgalmak egyenlege vajjon mennyiben rontja, vagy mennyire javítja a születési többletet. Bár nem szabad feledni, hogy a mérleg egyensúlyt mutathat igen erős kivándorlás és ezt ellensúlyozó bevándorlás mellett éppúgy, mint minimális bevándorlás és kivándorlás mellett. Az előbbi esetben a népesség természetes, lépcsőzetes tagozódását a kölcsönös és esetleg nem egészen hasonló korúakat, családi állapotúakat stb. mozgásbáhozó népmozgás könnyen megzavarja. Ideálisabb a kevéssé mozgó népesség.

Pillanatnyilag — ismételjük — megbízható és igényeinknek megfelelő adatokkal az öt államra vonatkozóan nem rendelkezünk. A két skandináv államban a nagy kivándorlás miatt a tényleges szaporodás a valóságostól többnyire lényegesen elmarad; Svájcban a számottevő bevándorlás következtében többnyire azt túlszárnyalja. Dániában és Hollandiában van legközelebb a két hányados, de itt sincs meg a teljes egyensúly.

A legtöbb kivándorló célja még ma is az Északamerikai Egyesült Államok. A fenti államokból odairányuló kivándorlás nagyságát feltűntető adatok szerint ¹⁾ a legkevesebb kivándorlót Hollandia mutatja. Nem szabad persze felejtünk a Hollandiából a gazdag gyarmatokra irányuló kivándorlást és a kontinensről Hollandiába való bevándorlást, úgyszintén a Svájcba történő bevándorlást sem s így a fenti sorrendet (1. Hollandia, 2. Svájc, 3. Dánia, 4. Svédország, 5. Norvégia) nem szabad minden további nélkül irányadóul elfogadni. Több okból is

¹⁾

	Volt az Amerikai Egyesült Államokba kivándorló			
	1891-1900	1901-1910	Összesen	Az 1900-as népesség %-ában
Dánia	50.000	65.000	115.000	4·7
Hollandia ..	27.000	48.000	75.000	1·5
Norvégia ..	95.000	191.000	286.000	12·9
Svédország ..	226.000	250.000	476.000	9·2
Svájc	31.000	35.000	66.000	2·0

valószínűnek tartom, hogy a természetes népmozgalomnak a vándormozgalom által való befolyásolása ezen öt ország közül Dániában a legcsekélyebb, a 2. hely Hollandiáé, a 3. és 4. helyen osztozik Svédország és Svájc, míg Norvégia kétségen kívül megtartja az utolsó helyet.

Az eddig nyert pozitív (illetve legutóbb már hipotetikus értékű) sorrendszámokból gyűjtő sorrendszámokat képezhetünk. Így tisztázhatjuk a kérdést: melyik állam népessége rendelkezik viszonylag legtöbb olyan előfeltétellel, amely a standardválasztásnál a fentebb mondottak szerint figyelembe veendő. Eszerint az öt állam sorrendjét a következő sorakozási rendszámok határozzák meg:

Hányadik helyen áll a standardizálás oldalt jelzett feltétele tekintetében?

	Dánia	Hollandia	Norvégia	Svájc	Svédország
Születési arány	2	1	3	4	5
A születési arány stabilitása	3	1	2	4	5
A korcsoportok halandóságának egyenletessége	1	2	4	5	3
A korosztályok időbeli stabilitása	2	1	4	5	3
Vándormozgalmak . .	1	2	5	3·5	3·5
Gyűjtősorrendszám . .	1·80	1·40	3·60	4·20	3·90

Érezzük, hogy kissé mechanikusan járunk el, kivált azért, mert a különböző kritériumoknak a gyűjtősorrendszám kialakításában egyenlő jelentőséget tulajdonítottunk. E fölött lehet vitatkozni. De nem kétséges, hogy Hollandia és Dánia minden elképzelhető számításmód mellett kifejezett fölényben van a többi állammal szemben. Viszont kettejük között Hollandia elsősege annál is inkább kétségtelen, mivel az utolsó kritérium (vándorlások) szerint kialakuló sorrend megállapításánál bizonyos pozitív adatok ellenére becslés alapján rangsoroztuk Hollandiát Dánia mögé.

Svédország messze elmarad. Hű tükréül annak a népesedési mozgalomnak, amely már eddig is azt eredményezte, hogy Svéd-

ország — egyelőre még Franciaország mellett — a legöregebb korösszetételű állammá lett s eredményéül annak az elég erős kivándorlási mozgalomnak, amely a produktív korúak részesedését leszorítja s ezzel a szabályos kortagozódást rontja.

Ha esetleg egyesek az egészséges, erőteljes utánpótlást nem tartják a standardul kiválasztandó sokaság fontos kellékének, akkor ezek számára kiegészítő megoldásként kínálkoznék standardul a fenti öt állam kormegoszlásának az átlaga. Nem volna rossz standard-népesség! A 20. és 21. lapon mondottakra való tekintettel sem. (Az elég erős skandináv kivándorlást ellensúlyozná bizonyos mértékig Svájc bevándorlási többlete.) Mindazonáltal az a csaknem általános fölény, amely a népesség életkor szerinti természetes rétegződésének a meghatározói tekintetében Hollandiát jellemzi, amellel szól, hogy ebben a népességben lássuk azt a típust, amelyre a nyers arányszámok átszámítandók. Ez a korösszetétel volna az alap, amelyen keresztül a nagy caesura előtti népmozgalom a mai és elkövetkezendő népesedési mozgalommal a leglogikusabban összehasonlítható.¹⁾

Schneller Károly dr.

¹⁾ Eszerint az általunk ajánlott standard (Hollandia 1909. XII/31.) a következő volna:

1 é. a.	2·73	40—59	17·78
1—4	9·86	60—69	5·35
* 5—19	31·43	70—79	2·88
20—39	29·22	80 é. f.	0·75

Ezzel együtt közöljük azokat a standardokat is, amelyekre alábbi fejtegetéseink során a különböző népességek halandóságát átszámítottuk és amelyek alapján indexeket képeztünk.

	Az öt semleges állam egyesített népessége (1910)	Svédország (1920)	Magyarország (1920)
1 é. a.	2·44	2·24	2·66
1—4	9·35	7·36	5·65
5—19	30·82	29·20	32·91
20—39	28·78	29·54	30·68
40—59	18·49	19·46	19·12
60—69	5·86	6·87	5·99
70—79	3·28	3·98	2·48
80 é. f.	0·98	1·35	0·51

A syphilis magyarországi elterjedése az 1928. évi statisztikai adatgyűjtés alapján.

L'extension de la syphilis en Hongrie d'après l'enquête de 1928.

Résumé. Parmi les maladies vénériennes, la syphilis durant de longues années, il faut distinguer nettement entre les infections récentes et celles dont l'origine remonte aux années précédentes. Ainsi, l'importance des formes purulentes de la syphilis est aussi très différente. Lors de l'enquête exécutée sur les maladies vénériennes en Hongrie, on s'efforçait d'obtenir des renseignements aussi sur les diverses manifestations de la syphilis. Quoiqu'on ne puisse attribuer qu'une valeur relative à la répartition par manifestations de syphilis, elle offre d'intéressants résultats. Parmi celles-ci, ce sont naturellement les infections fraîches qui ont le plus d'importance; à cette catégorie appartiennent la syphilis primaire, la partie la plus considérable des cas de syphilis secondaire et congénitale et une partie notable des cas latents. L'enquête a trouvé 4.273 personnes ayant la syphilis primaire (14.95% de tous les cas de syphilis) et parmi elles, 3.192 hommes et 1.081 femmes; 4.341 personnes (2.352 hommes et 1.989 femmes) ayant la syphilis secondaire (15.8%), et 1.358 personnes (682 du sexe masculin et 676 du sexe féminin) atteintes de syphilis congénitale (4.75%). Ces cas représentaient 34.88% de l'ensemble des cas; les cas latents, 33.92%; la syphilis des autres organes, 18.70%; le tabes et la paralysie, 12.50%. Pour les cas d'infection récente (syphilis I et II), on trouvait 64.4% d'hommes et 35.6% de femmes; la proportion était tout autre pour la syphilis latente: 53.0% d'hommes et 47.0% de femmes.

Sur les hommes atteints de maladies vénériennes, 42.5% avaient la syphilis ou des maladies résultant d'elle; cette proportion était de 71.6% pour les femmes. C'est le nombre très bas des femmes soignées pour blennorragie (en beaucoup d'endroits, il ne s'était même présenté aucune femme pour être traitée pour celle-là) qui grossit tant le pourcentage des femmes syphilitiques, et c'est une nouvelle preuve de ce qu'une des principales sources des infections vénériennes doit être cherchée dans les femmes blennorragiques cachant leur mal.

Au point de vue de la répartition par âge, le nombre des cas de syphilis récente

présente une diminution dès à partir de 25 à 29 ans. Celui des cas latents augmente à partir de 25 à 29 ans; atteint son maximum entre 30 et 39 ans. Parmi les malades de 30 à 39 ans, on a trouvé plus d'individus mariés que de non mariés et même plus de femmes (1.060) que d'hommes (999).

Sur les 1.736 cas d'infections vénériennes extra-génitales enregistrés par l'enquête, il y avait 316 cas de syphilis (dans les villes autonomes, 0.8%; dans les comitats, 1.8%; en moyenne générale, 1.1%).

*

A nemi betegségek nagy gazdasági és társadalmi jelentősége miatt igen fontos az, hogy e betegségek elterjedéséről is minél pontosabb adatokkal rendelkezünk. A statisztikai adatokon kívül azonban mérlegelés tárgyává kell tennünk a társadalmi és gazdasági helyzetet, a nemi betegségek természetét és sok egyéb körülményt is, amelyek együttes hatásának következménye a nemi betegségek hullámozása, terjedése vagy csökkenése. Tehát nem is elegendő egy esztendőnek a statisztikai eredménye, mert csak a megisméltető adatgyűjtések eredményének összehasonlítása adja meg majd az igazi tájékoztatást.

A háromféle nemi betegség természete és egész lefolyása olyannyira különböző, hogy szükséges azokat külön-külön, a betegségek természetének megfelelően tanulmányozni.

A veneriás statisztika szempontjából a lágy fekély s legnagyobb részt a kankó is olyan betegség, amely általában friss, illetőleg egyazon évi fertőzésnek tekinthető, tehát a tanulmány tárgyává tett esztendő állapotait tükrözi vissza. Ezzel szemben a syphilis évekre, sőt esetleg évtizedekre kiterjedő betegség, amelynek eredete az esetek túlnyomó részében a megelőző évekre vezethető vissza, vagyis az egy esztendő folyamán teljesített statisztikai bejelentések a friss és az elmúlt évek során történt fertőzési esetekről együttesen több év beteganyagát foglalják magukban. De ennek ellenére is még nagyon sok olyan syphilitikus beteg lehet, aki, jóllehet még mindig beteg, az adatgyűjtés esztendejében kezelésre nem jelentkezett és így a statisztiká-

ban nem szerepel. A becslés útján számító bűvár természetesen ezt a tömeget is figyelembe veszi s részben ez a körülmény adja annak a magyarázatát, hogy a statisztikai adatszolgáltatás eredményszámait a becslési számoknak — bárha különböző módszerű egyéni becslések eredményei — mélyen alatta maradnak.

A magyarországi adatgyűjtés alkalmával érdekes és tanulságos kísérlet volt az, hogy a syphilis egyes kórcsoportjaira vonatkozólag is igyekezett adatokhoz jutni. A syphilis egyes kóralakjai persze láncszemek módjára egymásba kapcsolódnak és ez a körülmény a különböző kórformákról nyert számadatok egy részét ingadozó és teljes pontossággal meg nem állapítható értékűvé teszi. Tagadhatatlan az is, hogy a többszörös felvételre ez által bőséges alkalom nyílik. A többszörös jelentkezés valószínűségével kell számolnunk a kései, idegrendszeri elváltozások jelentkezése alkalmával is, mert míg a lappangási és tünetmentes időszakban csupán a beteg műveltségi fokától és jóakarától függ, hogy a kezelésnek alávesse magát, addig az ijesztő tünetekkel járó idegrendszeri elváltozások nem csupán arra ösztökélik a nyugtalankodó beteget, hogy az orvosi rendelőt felkeresse, hanem a tünetek makacosságától és a gyógyeredmény ki nem elégítő voltától aggasztva, másik orvos, vagy más rendelő kezelési eljárásával is meg akar próbálkozni.

Viszont a nemi betegségek statisztikájában különös értéke van annak, hogy az egyes kórformák részletezése által helyes képet nyerünk a syphilis egy évi terjedéséről és a kezelésben álló betegekről, mert megkaptuk a friss fertőzések számát és ezeket elkülöníthetjük a kiújuló, már kezelés alatt állott régebbi esetektől, ámbár itt némi hiányosságot okoz az, hogy nem lehetett teljesen elkülöníteni az elsődleges és a csupán másodlagos tünetekkel első ízben jelentkezők csoportját.

A friss fertőzések közé számíthatjuk az elsődleges syphilist a maga teljességében, a másodlagos syphilis legnagyobb részét, a congenitális syphilis tetemes részét és a lappangó syphilisesetek számának bizonyos hányadát is.

A syphilis egyes kórcsoportjainak abszolút számát és százalékos arányát országos átlagban a következő táblázat tünteti fel:

A betegség klinikai kórcsoportja	Abszolút számban			az össz- syphilis- esetek %-ában
	fi	nő	együtt	
1. Syphilis I.	3.192	1.081	4.273	15.0
2. Syphilis II.	2.352	1.989	4.341	15.1
3. Syphilis III.	1.122	871	1.993	7.0
4. Syphilis latens.	5.141	4.557	9.698	33.9
5. Syphilis congenita	682	676	1.358	4.7
6. Errendszeri syph.	1.134	578	1.712	6.0
7. Syphilis v. sceralis.	286	203	489	1.7
8. Idegrendszeri syph.	412	322	734	2.6
9. Syphilises szembajok	287	134	421	1.5
10. Tabes és paralysis	2.676	896	3.572	12.5
Összesen:	17.284	11.307	28.591	100.0

Aránylag magas a syphilis következtében gyógykezelés alatt állott nőbetegek létszáma (11.307, vagyis 39.54%). Az elsődleges és másodlagos syphilis csoportjában az összes eseteknek 64.4%-a férfi és 35.6%-a nő. A lappangó syphilisben szenvedők közül 53.0% férfi, 47.0% nő, a congenitalis syphilisben szenvedők közt a fiúgyermek száma valamivel túlhaladja a leánygyermek számát, ami körülbelül megfelel a születési arányszámnak. Szintén magasnak mondható a nők arányszáma a zsigeri (41.51), ér- (33.76) és idegrendszeri (43.86) syphilisnél.

Egyébként az adatszolgáltatásnak első pillanatra szinte megdöbbentő az az eredménye, miszerint az összes nemi beteg férfiak közül 42.5% szenvedett syphilisben, vagy annak következményeiben, ezzel szemben az összes női nemi betegek közül syphilis és következményes betegségei miatt összesen 71.6% állott gyógykezelés alatt. Ez azonban egészen természetes; nem azért, mintha a syphilis a nők sorában olyan feltűnően volna elterjedve, mert akkor a syphilises nők száma messze túlhaladná a férfiakét. Már pedig a syphilises nők száma, a congenitalis syphilist leszámítva, mindenütt jóval alatta marad a férfiak számának. A feltűnő adat okát egészen máshol kell keresnünk és pedig abban a körülményben, hogy a bejelentett kankós nőbetegek száma túlságosan alacsony. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy pl. Hajdubárházon, Hajduböszörményben, Kiskunhalason, Komáromban, Mohácson és Szentendrén az egész 1928. év folyamán egyetlen kankós nőbeteg sem jelentkezett gyógykezelés végett, Balassagyarmaton, Budafokon 1—1, Pápán 2, Zalaegerszegen 4, Pesterzsébeten pedig mindössze 13 kankós nőbeteg került kezelésre, akkor természetesnek találjuk, hogy a nemi beteg nők sorában olyan aránytala-

nul magas %-ot mutat a syphilis. A mellett a syphilisnek, a „vérbaj“-nak már a neve is annyira ijesztő, hogy az értelmesebb betegek még évek mulva, házasságuk idején is veszik azt a fáradságot, hogy gyógykezeltessék magukat, sőt az esetleges elvetélés, halott magzat újabb figyelmeztetést is jelent. Innen ered az, hogy a házas nők sorában aránylag több kezelteti magát. Amíg tehát a syphilis ijesztő voltának legalább ez a hasznos eredménye mutatkozik, addig a női kankót a legtöbben egészen jelentéktelen dolognak tekintik. Nem tartják érdemesnek, hogy az állítólag semmitmondó fehérhályos, hurut miatt orvosi kezelést vegyenek igénybe. Megerőltetés, felfázás, vérszegénység adja meg szerintük a magyarázatot. A tájékozatlan nőbetegek kezeletlenül maradnak és a kankós fertőzések állandó forrásai lesznek. A felvilágosító propaganda-munkának ezen a téren még igen sok tennivalója van és itt eredményeket lehet majd elérni.

Aránylag magasnak mondható a harmadlagos, az érrendszer, a zsigerek, az idegrendszer és a szembajok syphilisében szenvedők száma. 3.241 férfi, 2.108 nő, összesen 5.349 beteg, vagyis az összes syphilisbetegek 18,7%-a tartozik ebbe a csoportba. Tekintve, hogy a ma rendelkezésünkre álló gyógyszerekkel és kellő ideig folytatott kezeléssel e tünetek megjelenése elkerülhető lett volna, megállapíthatjuk, hogy minden felvilágosító propaganda-munka ellenére is a betegek tetemes része ma is rendetlenül és elégtelenül kezelteti magát. E tekintetben a nemibeteg-gondozók működésétől várhatunk majd eredményt.

A tabes dorsalis és a paralysis progr. az adatszolgáltatás szerint az összes syphilis esetek 12,49%-át teszik ki. Ugyan ez is elég magas számarány, de különösen ezeknél a súlyos betegségeknél számolnunk kell a többszörös jelentkezés valószínűségével. Az ilyen betegek előbb-utóbb valamelyik város gyógyintézetébe kerülnek, tehát e betegségek városi és falusi megoszlása figyelembe nem vehető.

Ha a syphilis egyes kórformáira vonatkozó adatokat kissé részletesebben tekintjük, akkor azt egészen természetesnek találjuk, hogy az elsődleges syphilis — amelyik kivétel nélkül az egészen friss fertőzéseket jelenti — legnagyobb mértékben a nőtlen férfiak csoportjában mutatkozik 2.451 esettel. A házasok között felvett 741 férfi és 445 nő esetét nem lehet teljes egé-

szében a házasságtörés következményének tekinteni, mert itt is leszámíthatjuk a házastárstól eredő 10,28%-os fertőzést. Az infekcióknak jelentős száma már a 15—19 éves korcsoportban mutatkozik a nem házasoknál, tetőfokát ezeknél a 20—24 éves korban, házasoknál a 25—29 éves korban éri el. (Ugyan látszólag a 30—39 éves, de tízesztendő korcsoportban levő létszám felülmúlja ezen öt éves korcsoportbeliek számát.)

Mint említettem, a másodlagos syphilis esetek java részét a friss fertőzések közé sorozhatjuk és csak kisebb részt tesznek ki a számba jövő kései, másodlagos tünetek. Sajátságos módon a másodlagos syphilis csoportjában a házas férfiak és nők, illetve a nem házas férfiak és nők száma: 839 és 799, illetve 1.513 és 1.190 feltűnően közel esik egymáshoz. A syphilises férfiak és nők számának ilyen egymást megközelítő magasságát tapasztaljuk még a harmadlagos és a lappangó syphilisnél is, az aortitis syphiliticanál a nem házas nők száma még valamivel felül is múlja a nem házas férfiak számát. Ez utóbbi, kisebb számú és valószínűleg véletlenül adódó számot nem is tekintve, az adatokból azt kell következtetnünk, hogy a nők mégis csak jobban félnek a betegségtől vagy annak következményeitől s lelkiismeretesebben kezeltetik magukat.

A világrahozott syphilisnél házasok közt a nők száma felülmúlja a férfiak számát. Magam részéről azonban nem tudok elzárkózni attól a gondolattól, hogy azok a magas korban mutatkozó, a 40., sőt az 50. életév után felvett esetek tulajdonképpen a harmadlagos syphilis csoportjába tartoznak s inkább a beteg bemondása, vagy a negatív kórelőzmények miatt kerültek a világrahozott syphilis csoportjába. Az ebbe a csoportba tartozó nem házasoknál, ahová a gyermekeket sorolhatjuk, összlétszám tekintetében a férfi és a női nem esetei majdnem megegyeznek, életkor szerint tekintve az egy éven aluli fiúgyermek száma: 238, a leánygyermekét (166) jóval felülmúlja. A későbbi években a férfinembeliek száma egyenletesen csökken, míg a női nemnél megközelítően egyenletes magasságú létszám után a 25—39. életévekbe tartozók száma még mindig jelentősen túlhaladja az ezen korba tartozó férfibetegek számát. Ezek egy részét vélem az előbbi indokok alapján a harmadlagos syphilis csoportjába tartozónak.

1. A syphilis egyes megjelenési alakjai és következményes betegségei
Formes de la manifestation de la syphilis et maladies résultant

Megjelenési alak	Családi állapot <i>Situation de famille</i>	Összesen — Total			Fi — Sexe masculin						
		fi — <i>secre masc.</i>	nő — <i>secre fem.</i>	együtt <i>ensemble</i>	1 év alatt <i>moins de 1 an</i>	1-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29
		é v e s — a n s									
Syphilis I.	házas <i>Mariés</i>	741	445	1186	—	—	—	—	5	47	167
	nem házas <i>Non mariés</i>	2451	636	3087	1	6	1	3	254	1087	671
Syphilis II.	házas <i>Mariés</i>	839	799	1638	—	—	—	—	2	48	152
	nem házas <i>Non mariés</i>	1513	1190	2703	—	4	2	—	101	501	477
Syphilis III.	házas <i>Mariés</i>	795	555	1350	—	—	—	—	1	8	42
	nem házas <i>Non mariés</i>	327	316	643	—	1	—	—	5	51	62
Syphilis latens	házas <i>Mariés</i>	2672	2511	5183	—	—	—	—	1	46	246
	nem házas <i>Non mariés</i>	2469	2046	4515	2	—	1	3	74	589	769
Syphilis congenita	házas <i>Mariés</i>	27	53	80	—	—	—	—	1	3	7
	nem házas <i>Non mariés</i>	655	623	1278	238	97	99	71	73	47	12
Syphilis visceralis	házas <i>Mariés</i>	234	140	374	—	—	—	—	—	2	8
	nem házas <i>Non mariés</i>	52	63	115	1	—	—	—	1	5	5
Kephalalgia syph.	házas <i>Mariés</i>	217	204	421	—	—	—	—	—	1	15
	nem házas <i>Non mariés</i>	61	78	139	—	—	—	—	2	8	13
Syphilis cerebri.	házas <i>Mariés</i>	100	23	123	—	—	—	—	—	—	6
	nem házas <i>Non mariés</i>	34	17	51	—	—	—	1	1	3	4
Arteriitis syph.	házas <i>Mariés</i>	62	34	96	—	—	—	—	—	—	—
	nem házas <i>Non mariés</i>	18	5	23	—	—	—	—	1	1	4
Aortitis syph.	házas <i>Mariés</i>	588	283	871	—	—	—	—	—	—	6
	nem házas <i>Non mariés</i>	109	123	232	—	—	—	—	—	4	4
Arteriosklerosis syph.	házas <i>Mariés</i>	231	83	314	—	—	—	—	—	—	1
	nem házas <i>Non mariés</i>	36	17	53	—	—	—	—	—	1	1
Aneurysma	házas <i>Mariés</i>	75	20	95	—	—	—	—	—	—	—
	nem házas <i>Non mariés</i>	15	13	28	—	—	—	—	—	—	—
Atrophia nervi optici	házas <i>Mariés</i>	152	55	207	—	—	—	—	—	1	3
	nem házas <i>Non mariés</i>	41	26	67	—	—	1	—	2	2	2
Szemizombénulás	házas <i>Mariés</i>	77	34	111	—	—	—	—	—	—	4
	nem házas <i>Non mariés</i>	17	19	36	—	—	—	—	—	2	2
Tabes dorsalis	házas <i>Mariés</i>	1302	456	1758	—	—	—	—	—	2	18
	nem házas <i>Non mariés</i>	336	198	534	—	—	—	1	1	2	14
Paralysis progr.	házas <i>Mariés</i>	826	162	988	—	—	—	—	—	—	7
	nem házas <i>Non mariés</i>	212	80	292	—	—	—	—	2	1	12
Magyarorsz. összesen	házas és nem házas — <i>Mariés et non mariés</i>	17.284	11.307	28.591	242	108	104	79	527	2.462	2.734

a betegek neme és kora szerint, összevetve a családi állapottal.

d'elle suivant le sexe, l'âge et la situation de famille des malades.

Fi — Sexe masculin				Nő — Sexe féminin										Formes de la manifestation de la syphilis	
30-39	40-49	50 éven fe- lüli — plus de 50 ans	ismeretlen korú — âge inconn.	1-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50 éven fe- lüli — plus de 50 ans	ismeretlen korú — âge inconn.		
éves — ans				é v e s — a n s											
255	163	97	7	—	—	—	—	17	57	83	163	79	40	6	} Syphilis I.
282	62	29	55	1	2	1	3	197	204	92	76	30	19	11	
327	218	76	16	—	—	—	—	22	149	205	279	92	38	14	} Syphilis II.
317	54	19	38	3	4	5	15	305	434	194	149	40	18	23	
236	258	237	13	—	—	—	—	1	30	71	201	143	101	8	} Syphilis III.
93	44	38	33	—	—	1	2	20	43	40	72	68	54	16	
999	857	493	30	—	—	—	—	14	196	455	1060	528	222	36	} Syphilis latens
629	218	104	80	1	5	5	7	153	471	446	543	251	118	46	
13	3	—	—	—	—	—	—	1	14	12	15	8	1	2	} Syphilis congenita
5	2	1	10	166	90	85	79	83	60	22	20	4	—	14	
54	99	65	6	—	—	—	—	—	8	17	53	32	29	1	} Syphilis visceralis
12	12	13	3	—	—	—	—	4	4	7	20	10	16	2	
55	89	53	4	—	—	—	—	—	2	35	83	53	29	2	} Kephalgia syph.
22	10	4	2	—	—	—	—	3	7	7	26	20	14	1	
28	49	17	—	—	—	—	—	—	—	2	6	7	8	—	} Syphilis cerebri
11	5	6	3	—	1	—	—	—	—	1	6	4	3	2	
15	24	23	—	—	—	—	—	—	1	1	13	6	12	1	} Arteriitis syph.
3	3	6	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	1	1	
91	201	284	6	—	—	—	—	—	2	3	68	104	95	11	} Aortitis syph.
16	29	46	10	—	—	—	—	—	2	4	29	38	40	10	
21	63	143	3	—	—	—	—	—	—	—	10	21	50	2	} Arteriosklerosis syph.
2	10	19	2	—	—	—	—	—	1	—	1	7	8	—	
3	21	51	—	—	—	—	—	—	—	—	5	6	9	—	} Aneurysma
—	4	10	1	—	—	—	—	—	1	—	—	5	7	—	
34	64	50	—	—	—	—	—	—	1	2	13	22	17	—	} Atrophia nervi optici
16	8	7	3	—	1	—	—	—	3	5	3	6	6	2	
26	18	28	1	—	—	—	—	—	1	1	14	8	9	1	} Ophthalmoplegia ext. syph.
4	5	3	1	—	—	—	1	—	1	1	9	4	2	1	
215	553	498	16	—	—	—	—	—	3	18	112	170	148	5	} Tabes dorsalis
79	100	124	15	—	—	2	—	—	3	8	54	54	61	16	
210	355	247	7	—	—	—	—	—	—	6	47	57	49	3	} Paralysis progr.
71	64	45	17	—	—	—	—	—	—	1	23	28	21	7	
4.145	3.665	2.836	382	171	104	99	107	820	1.698	1.740	3.173	1.906	1.245	244	} Hongrie entière

A harmadlagos syphilis és a belső szervek (zsigerek, véredény- és idegrendszer) syphilise mind késői jelenség, tehát ezek a kórtünetek csak jóval a fertőzés után, a magasabb korban szoktak mutatkozni. Statisztikai adataink ennek teljesen megfelelnek, amennyiben idetartozó kóralakok számának kulminációs pontját valóban a 30—39. és még inkább a 40—49. életévekben és azon felül találjuk meg.

A lappangó syphilis csoportja a legtágabb terjedelmű gyűjtőcsoport. Orvosiilag ide számítódik még az első lappangási szak is, tehát az az idő, amelyik az elsődleges tünet megnyilvánulása után az általános tünetek megjelenéséig tart. Statisztikailag ez az időszak nem jön számításba, mert a látható elsődleges syphilishez kerül. A tulajdonképpeni lappangási időszak a friss másodlagos tünetek eltűnése után, vagyis még a fertőzés első évében kezdődik és az esetleg később újra megjelenő tünetektől megszakítva egyáltalában meg nem állapítható számú esztendőn keresztül tart. Tehát ebbe a csoportba éppen úgy beletartoznak az egészen friss és a kezeléssel tünetmentessé tett esetek, mint azok az évekkel, sőt évtizedekkel előbb történt fertőzések, amelyek esetleg pozitív vérsavóreakciót adnak, esetleg azonban még ez a reakció is negatív és a beteg csupán óvatosságból vagy a betegség következményeitől való félelmében kezelési tovább magát. Amíg a friss syphilisfertőzések tetemes része a 25., vagy a 29. életévtől kezdve mutat tetemes csökkenést, addig a lappangó esetek tömeges száma a 25—29. évbe tartozó csoportnál mutatkozik, főrésze pedig a 30—39. korévekre esik. Ez pedig azt jelenti, hogy a lappangó syphilis esetek túlnyomó nagy része már a megelőző évek fertőzéseire vezethető vissza. Emellett szól az is, hogy a lappangó esetek sorában statisztikánk a magasabb számot a házasok sorában tünteti fel: férfiaknál 999 a nem házas 629-cel szemben, nőknél 1.060 a nem házas 543-mal szemben. A nők 1.060-as száma egyébként a legnagyobb és legfeltűnőbb eltérés, amelyik az egész syphilis statisztikában a nők részén a férfiakat felülmúló számban mutatkozik.

Az érrendszer syphilise is az idősebb kor betegsége. Aortitissnél a nem házasok csoportjában itt is mutatkozik az a jelenség, hogy a férfiak számát (109) a nőké valamivel felülmúlja (123), egyébként

azonban az arteriitis, aortitis, aneurysma és arteriosclerosis valamennyi csoportjában a férfiak száma messze felülmúlja a nőké. Ez a körülmény a férfiak fokozottabb és terhesebb testi munkájára is visszavezethető.

Az idegrendszeri syphilises megnyilvánulások különböző csoportjai a legszorosabban egymásba fűződnek és köztük éles elválasztó vonalat húzni nem lehet.

A syphilises eredésű látóidegsorvadás a tabes dorsalis vagy a paralysis progressiva kísérője, a szemizombénulás tabesre vagy agysyphilisre vezethető vissza. A kephalalgia syphilitica pedig a szervezetnek a syphilis okozóival történő általános elárasztódását jelezheti, vagyis megelőzheti az első általános tünetek kifejlődését, mutatkozhatik azután a syphilis késői időszkában, különösen az éjjeli órák idején fokozódó főfájások alakjában, mint a kemény agyhártya és a csonthártya megbetegedésének tünete, s végül mint a paralysis egyik tünete. Minthogy tehát a syphilis idegrendszeri tünetei fájdalmakkal járnak, azonkívül a beteget aggasztják is, azért az ilyen betegek rendszerint megfordulnak a bőrgyógyászati osztályon kívül a szemészeti és idegosztályon is, még pedig a tünetek súlyossága folytán rendszerint több nyilvános és magánrendelést is felkeresnek, azért az erre a csoportra vonatkozó statisztikai adatokat minden érdekességük mellett is csak korlátolt értékűnek szabad elfogadnunk. Annyit azonban minden esetre megállapíthatunk, hogy a syphilis ezen súlyos tünetei nagyobb számban a férfiaknál fordulnak elő, rendszerint a 40—49-es és azon felüli években, csupán a kephalalgianál észleljük azt, hogy nőknél már a 30—39. években éri el a tetőfokát. A látóidegsorvadás, tabes és paralysis szomorú áldozatainak legnagyobb részét az ötödik évtized adja, de a megelőző és a reakövetkező évtizedben is magas számokkal találkozunk. Az ötven éven felülieket ugyanis bátran úgy tekinthetjük, hogy a hatodik évtizedet nem fogják túlélni. Tabesben szenvedett 1.638 férfi, 654 nő, paralysisben 1.038 férfi és 242 nő. Végtelenül elszomorító adatok ezek, mert a beteg munkaképtelenségét, vagy fenyegető halálát jelentik.

A fertőzés módja a statisztika szerint nálunk is javarészt a nemi úton szerzett fertőzésekre esik. Az 54.079 fertőzés közül nemi úton történt az infekció 45.326 eset-

ben. De ehhez kell számítanunk az egyéb és ismeretlen eredésű 7.003 fertőzés legnagyobb részét is. Főleg nőknön fordul elő, hogy ámbár a fertőzés nemi úton történhetett, de az elsődleges fertőzés helye a legszorgosabb kutatás után sem lelhető fel. Régibb fertőzés esetén is sokan, különösen házas emberek úgy vélik szépíthetni a betegség szerzésének módját, hogy azt ismeretlen eredésűnek mondják. Minthogy pedig az orvos a régi fertőzés helyét, vagy annak nyomát igen sokszor nem tudja felderíteni, azért kénytelen a beteg bementését elfogadni, még ha az sokszor valótlan is. A hivatás közben szerzett syphilis 12 esete és a 2 szoptatási fertőzés egészen jelentéktelen száma azt mutatja, hogy kellő elővigyázatossággal a syphilis mégis csak leküzdhető és elkerülhető. De egyúttal bizonyítja a dajkavizsgálatok hasznos és eredményes voltát.

Az 1928. évi adatgyűjtés eredménye szerint a betegek 83·8%-a nemi úton, 3·2%-a extragenitálisan, 13%-a ismeretlen módon, de minden valószínűség szerint jó-részt szintén nemi úton fertőződött.

Az extragenitális fertőzéseknek a statisztikában szereplő 1.736 esete a szemkankó, a világrahozott syphilis és legkisebb részében a szorosabb értelemben vett, a nemi érintkezésen kívüli, vagy közvetett syphilises esetekből kerül ki. A nemi út elkerülésével történő fertőzések általában a műveletlen és tisztátalan alacsony néposztályok sorában fordulnak elő. Járványtani jelentőségüket emeli az, hogy a gyermekkor veneriás megbetegedéseinek tetemes része ilyen módon jön létre, így a szemkankó, a leánygyermek külső nemi szerveinek kankós hurutja, a világrahozott, vagy a szerzett syphilis egyaránt. Fel-nötteken egynéhány kankós esettől eltekintve általában a syphilis adja a nemi út elkerülésével történt fertőzések legnagyobb részét. (2. sz. tábla.) Országos átlagban az összes syphilisesetek 1·1%-a volt extragenitális eredetű, még pedig az ily fertőzés a törvényhatósági jogú városokban csupán 0·8 %-ot tett ki, míg a vármegyék összességének átlagában 1·8 %-ot adott. Az egyes városok közül legnagyobb százalékkal szerepel Debrecen (1·2%), utána következik Győr, Hódmezővásárhely, Szeged és Budapest 0·9%-kal. A vármegyék sorában legnagyobb az extragenitális syphilisfertőzések száma Csongrád (3·3%), Sopron (2·6%), Abaúj-Torna (2·4%), Heves és Borsod vár-

2. Az extragenitális syphilisfertőzések felnőtteknél nem és családi állapot szerint.

Infections syphilitiques extra-génitales chez les adultes, suivant le sexe et la situation de famille.

Terület <i>Territoire</i>	Fi <i>Sexe masc.</i>		Nő <i>Sexe fem.</i>		Együtt <i>Ensemble</i>		Összesen - Total	Az összes syphilis esetek %-ában <i>En % de tous les cas de syphilis</i>
	házas <i>mariés</i>	nem házas <i>non mariés</i>	házas <i>mariées</i>	nem házas <i>non mariées</i>	házas <i>mariés</i>	nem házas <i>non mariés</i>		
Vármegyék <i>Comitats</i>	21	41	38	51	59	92	151	1·8
Törvényhatósági jogú városok <i>Villes autonomes</i>	39	39	39	48	78	87	165	0·8
Ebből Budapest <i>Dont Budapest .</i>	34	29	28	37	62	66	128	0·9
Magyarország Összesen <i>Hongrie entière</i>	60	80	77	99	137	179	316	1·1

megyében (2·3%). Amíg tehát a extragenitális gonorrhoea-esetek száma a törvényhatósági jogú városokban magasabb, az extragenitális syphilisesetek száma általában a vármegyékben magasabb.

Röviden meg kell még emlékezni a fertőzés forrására vonatkozó adatokról is, amelyek eredménye az első pillanatban kissé különösnek látszik. Ugyanis az adatok szerint nemi betegségét

nyilvános prostituálttól szerezte	14.282,	vagyis 26·45%
titkos prostituálttól	10.679,	„ 19·74%
házastárstól	5.559,	„ 10·28%
más foglalkozásútól	7.424,	„ 13·72%
ismeretlen és egyéb módon . .	16.133,	„ 29·81%

A házastárstól eredő fertőzések nagy száma az elégtelen kezelésre, a házasság előtti orvosi vizsgálat hiányára és a betegek tudatlanságára vagy lelkiismeretlenségére vezethető vissza. Nagyon feltűnőnek látszik és többek által kifogásolt az eddigi általános megállapításoktól teljesen eltérő azon adat, hogy a fertőzés forrásául 26·45%-ban szerepelnek a nyilvános és mindössze 19·74%-ban a titkos prostituáltak. Az általános megállapítás ennek éppen az ellenkezője, mert mindenütt a titkos prostitúció fokozott veszélye bizonyítható. Így például Budapesten is az 1928. év folyamán a bejegyzett nyilvános prostituáltak nemi megbetegedéseinek évi %-a 18·6 volt, ezzel szemben az előállított titkos prostituáltak közül egyetlenegy alkalommal, az előállítás napján, a megejtett orvosi vizsgálat 15·5%-nál állapította meg

a fertőzésre képes nemi betegségek jelenlétét. Tehát a hatósági ellenőrzés alkalmával a nyilvános prostituáltak évi megbetegedési %-a alig multa felül a titkos prostituáltak egynapos nemi fertőzöttségi %-át. A veneriás statisztikának a nyilvános és titkos prostitúció terjesztette fertőzésekre vonatkozó adatait az abolíció és reglementáció híveinek harcában értékesíteni nem lehet, az adatok további következtetésre nem alkalmasak. Tekintetbe kell ugyanis vennünk, hogy a nyilvános és titkos prostituált fogalma a különböző felfogások szerint eltérő. Nálunk az erkölcsrendészet a nyilvános prostituáltak közé sorolja az erkölcsrendészeti osztályon nyilvántartott nőket, vagyis a bejegyzett kéjnőket, titkos prostituáltak minősítik az olyan nőket, akiknek a prostitúción kívül semmi kimutatható foglalkozásuk nincs. Ezt a megkülönböztetést a hatóságnak könnyű megtenni a rendelkezésére álló adatok alapján. Ezzel szemben a mindennapi életben a prostituáltak igénybevevői nem sokat, vagy egyáltalán nem érdeklődnek az után, vajjon nyilvántartott nő-e az illető, kizárólag prostitúcióból tartja-e fenn magát, vagy pedig egyéb foglalkozása is van. Ily módon a betegek által szolgáltatott adatok hibásak, illetve a nyilvános és titkos prostituáltak csoportját összevonva a „nyilvánvalóan prostituáltak” csoportjára kell helyesbíteni. Ebbe a kategóriába tartoznak tehát a nyilvános és a rendőrség által már „titkos”-nak minősített prostituáltak együttesen s a kimutatásban a titkos prostituáltak csoportjába tartozók tulajdonképpen az alkalmi prostituált fogalmába sorozhatók.

Egyébként bárminő legyen is valakinek a reglementáció értékéről való felfogása, a reglementáció egyetlen érdeméül azt el lehet fogadni, hogy a kétségtelenül súlyos fertőző tünetekkel bíró prostituáltakat a közforgalomból kivonja. Hozzátehetjük még, hogy a hivatalos adatok szerint a nyilvános prostituáltak száma évről évre csökken. A Budapesten nyilvántartottak száma 1921-ben 2.002 volt, 1928-ban pedig 1.423-ra csökkent a számuk.

Az 1928. év folyamán Budapesten erkölcsrendészeti nyilvántartásban volt, összesen 1.423 prostituált közül nemi fertőzés miatt gyógykezelésbe került

kankós fertőzéssel ..	67,	vagyis	4.70 %
lágylágy fekélyel	19,	„	1.33 %
syphilisszel	179,	„	12.58 %
összesen	265,	vagyis	18.61 %

Az ország egész területén nyilvántartott prostituáltak száma nem éri el a budapestiek létszámát. Ha tehát az egész országban a nemi beteg prostituáltak száma a budapestiekével egyenlő nagynak vehető, még akkor is csak mintegy 5—600 nemi beteg prostituálttal számolhatunk. Majdnem teljesen lehetetlennek tartom, hogy ez a végeredményben immár jelentéktelen csoport a betegfertőzések oly óriási tömegét adta volna, mert akkor egy-egy nyilvános prostituáltra körülbelül átlag 24 nemi fertőzést kellene számítanunk.

A prostitúciót igénybevevők szempontjából a nyilvános és titkos prostituáltak közti megkülönböztetés nem sokat jelent. Máskülönben is a nyilvános kéjnők aránylag csekély és egyre fogyó létszáma mellett tulajdonképpen óriási nagy apparátust kell fenntartani e nők nyilvántartására és orvosegészségügyi ellenőrzésére. A reglementáció minden jel szerint elsoványodásra van ítélve. De éppen a prostitúció terjesztette nagyszámú fertőzés miatt előrelátással kell gondoskodni a prostituálásra hajlandók időszakos, de humánus orvosi ellenőrzéséről. A mostanában létesülő nemi beteggondozók vannak hivatva ennek a munkának az elvégzésére is.

*

Rövid áttekintésben reámutattam az 1928. évi nemibeteg-statisztika eredményeinek főleg a syphilisre vonatkozó adataira és azok jelentőségére. Tárgyilagosan ismerttettem az eredményeket, reámutatva azok keletkezésének módjára, a létrejövő hibákra és azok következményeire. Ebből következőleg ismerttettem az eredmények értékelésének módját, tekintetbe véve mindazokat a körülményeket, amelyeknek az eredmény létrehozásában szerepük volt. Jól tudom, hogy egy országban készülő első ily irányú statisztikai felvételnek mily teméntelen sok nehézsége van, s a feltornyosuló nehézségek mellett milyen sok és mennyi leküzdhetetlen hibára van alkalom. De aki jóindulatú tárgyilagossággal szemléli a dolgot, annak csak örömet okozhat, hogy végre Magyarországon is egy egész esztendőre vonatkozó tájékoztatást nyertünk. Még ha talán ez a statisztika nem is éri el feltétlen biztonsággal a valóságot s — amint arra reá is mutattam — különösen a syphilisnek régibb fertőzési időre visszavezethető kórformáira vonatkozó számadatokat csakis óvatos fenn-

tartással fogadhatjuk, nagyjelentőségű az, hogy az egyes kórformák elterjedéséről és gyakoriságáról is általános képet nyerünk, s most már nem vagyunk kizárólag külföldi adatokra, illetve azok átszámítása útján történő becslésekre utalva. A statisztikai

adathalmaz egy fáklya, egy őrtűz, mely bevilágít az eddigi homályba s amelynek a világa mellett most már annál jobban megláthatjuk az utat a további orvos-egészségügyi teendők felé.

Grusz Frigyes dr.

Lengyelország nemzetiségi és felekezeti viszonyai.

Les nationalités et les confessions en Pologne.

Résumé. *Après avoir retracé le partage de la Pologne au XVIIIe siècle, l'évolution du principe des nationalités, né des idées de la Révolution française et sa reconnaissance par les traités mettant fin à la guerre mondiale, l'auteur fait ressortir que ces traités n'étaient que théoriquement basés sur le principe des nationalités, car ils ont arraché à leur pays environ 40 millions d'hommes. Et la situation d'une partie des nouvelles minorités fut aggravée par le fait qu'elles ont été mises sous la domination de races d'une civilisation inférieure, comme par exemple les Hongrois des territoires annexés aux Etats successeurs.*

Persuadé qu'une étude de ce genre, rigoureusement scientifique et fondée presque uniquement sur des statistiques officielles, ne choquera en rien les Polonais que lient aux Hongrois une amitié séculaire, l'auteur met en parallèle les nationalités de la Pologne d'aujourd'hui et de la Hongrie d'avant-guerre, la première ayant été reconstituée par les mêmes traités qui ont démembré la Hongrie qui avant le traité de Trianon avait moins de minorités que la Pologne actuelle. Cette dernière a à présent 10 millions non Polonais dont la plupart habitent sur les frontières, formant bloc avec leurs frères de race vivant dans les pays voisins.

Les territoires minoritaires ont été rattachés pour des raisons historiques et économiques à la Pologne. Par contre, les auteurs du traité de Trianon, ne tenant aucun compte de l'unité historique, géographique, économique et culturelle de la Hongrie, ont placé sous des dominations étrangères, 3,5 millions de Hongrois vivant le long des nouvelles frontières et faisant bloc avec ceux du territoire laissé à la Hongrie.

Parlant en détail des nationalités de Pologne, l'auteur souligne que si la Hongrie n'avait pas été démembrée, elle offrirait, à cet égard, presque le même tableau que la Pologne, car les Hongrois s'accroissaient plus de trois fois plus que les minorités.

L'analyse de l'agglomération des nationalités indique à la fois leur niveau de civilisation, parce que les nationalités qui ont dans les villes une proportion dépassant leur moyenne relative au pays entier, sont ordinairement d'une civilisation plus

avancée, les professions urbaines étant d'un niveau de civilisation supérieur aux professions rurales. Dans la Hongrie d'avant-guerre, la proportion des Hongrois dépassait en 1910 dans les villes de 58,3% celle qu'ils avaient dans le reste du pays, et elle était supérieure de 28,9% à leur moyenne générale. Par contre, les nationalités avaient, dans les villes, une proportion bien inférieure à celle qu'elles avaient dans les villages; par exemple, cette dernière était, chez les Roumains, inférieure de 59,4% à leur proportion urbaine. Les données indiquent la supériorité, au point de vue de la civilisation, des Hongrois sur les minorités.

Après avoir indiqué la répartition des minorités suivant les confessions et l'agglomération de la population sous ce rapport, l'auteur parle du mouvement de la population, dont les chiffres relatifs à l'accroissement des nationalités montrent quel tableau elles offriront dans l'avenir.

Il traite d'une façon particulièrement détaillée la question de l'émigration de Pologne, qui est le type de l'émigration des pays à minorités. On émigre de ceux-là surtout dans les pays d'outre-mer et le nombre des émigrés revenus est faible, tandis que des pays ayant peu de minorités, on émigre principalement en Europe et l'émigration y a plutôt un caractère de migration ouvrière temporaire, ce qui ressort du grand nombre des émigrés rentrés. Ainsi, c'est aux pays à minorités que l'émigration cause des pertes réelles.

★

Lengyelországot a környező hatalmak: Ausztria, Poroszország és Oroszország 1772-ben, 1793-ban és 1795-ben fokozatosan felosztották egymás között. Az ország önálló állami élete, a napoleoni Varsói Nagyhercegség és a bécsi kongresszus által létesített, orosz fennhatóság alatt álló autonóm, ú. n. kongresszusi Lengyelországtól eltekintve (1815—36), mintegy 150 éven át szünetelt s a lengyel nemzet három idegen államban kisebbségi sorban élt. Lengyelország függetlenségét a világháború végén nyerte vissza. Az ország önállóságának nemzetközi elismerése a versaillesi és az ezt követő ú. n. párisi környéki békékben történt.

meg. A „párisi környéki“ békékben nyerte a nemzetiségi elv végső nemzetközi elismerését. A nemzetiségi elv, amelynek előfutárjait a „Német-Római Szent Birodalom“ és a katolicizmus nemzetközisége ellen irányuló renaissanceban, illetve a protestantizmusban kell keresnünk, gyakorlatilag a francia forradalom szabadságeszméje és Napoleon, illetve a Szent Szövetség nemzeteket nem ismerő önkényuralma elleni visszahatásképpen indul el hódító útjára. Majd a múlt század 1830-as, 36-os és 48-as szabadságharcain, az olasz irredentán, a török uralom alatt élő népek felszabadításáért folyó háborúkon át és last not least, a francia revanche-mozgalom útján jut el a világháborúig (melynek előidézésében nagy része volt), illetve az azt lezáró békéig.

A párisi környéki békék elvileg a nemzetiségi elv alapján szabták meg az új államok határait, gyakorlatilag azonban minden szükség nélkül, a nemzetiségi elvvel ellentétben, 40 millió embert juttattak kisebbségi sorsba. Azért az utóbbi évek egyik legfontosabb problémája a kisebbségi kérdés, aminek időszzerűségét számunkra, sajnos, az a körülmény is növeli, hogy mintegy 3·5 millió magyar testvérünk él kisebbségi sorban. Jelenleg tehát minden harmadik magyar idegen állam kisebbségi polgára.

I. Bevezetés.

Alábbi fejtegetéseinkben a lengyelországi kisebbségek helyzetét óhajtjuk tárgyalni. A tárgy időszzerűségét egyrészt az adja, hogy ez a kisebbségi szempontból érdekes kérdés, egész terjedelmében, még nem nyert statisztikai feldolgozást, másrészt Lengyelország és a régi Magyarország nemzetiségi viszonyainak összehasonlítása a mutatózó számos analógia folytán újabb érveket ad a Magyarországgal elkövetett igazságtalanság ismeretéhez. Ugyanazok a békék, amelyek megteremtették Lengyelországot, amely — mint az alábbiakban kitűnik — mintegy 10 milliós túlnyomórészt ú. n. határkisebbséget zár határai közé, szétrombolták Magyarországot, amelyben a kisebbségek lélekszáma alatta maradt a lengyelországiakénak. Ezzel szemben Lengyelország egyes részeit történelmi jog alapján csatolták vissza, míg Magyarországnál nem vették tekintetbe az ezeréves történelmi, földrajzi, gazdasági és kulturális egységet.

Tanulmányunk megírásánál a legnagyobb tárgyilagosság vezetett bennünket s az távolról sem irányul Lengyelország ellen, melyhez minket több évszázados barátság fűz, aminek, úgy véljük, elég bizonyítéka az, hogy a felhasznált adatokat csaknem kivétel nélkül lengyel hivatalos kiadványokból merítettük.

Mielőtt a részletes tárgyalásba fognánk, meg kell állapítanunk azt, hogy mit veszünk a nemzetiségi hovatartozás alapjául. Itt két elmélet áll egymással szemben, az egyik az anyanyelvet veszi alapul, a másik a fajiságot. Az anyanyelvnek más előnyökön kívül statisztikai szempontból legnagyobb előnye a pontos meghatározhatóság. Az anyanyelv mellett foglalnak állást *Kossuth* és *Mancini* is, az újabb tudományos irodalomban főleg *Kovács* Alajos, aki a Nemzetközi Statisztikai Intézet kairói kongresszusára készült terjedelmes tanulmányában fejtette ki erre vonatkozó nézetét, amely az egész művelt világon visszhangra talált. A fajiságot, mint a nemzetiségi hovatartozás alapját főleg az ú. n. utódállamok alkalmazzák; ez nem fogadható el helyes alapnak, mivel önkényes megállapításokra, a nemzetiségi viszonyok meghamisítására vezethet.

A lengyelországi nemzeti kisebbségek helyzetének ismertetése előtt rá kell mutatnunk néhány oly körülményre, amely a tényleges helyzet megismerését megnehezíti. Mindenekelőtt a nemzetiségi hovatartozás megállapítását — az említettek értelmében — nem fogadhatjuk el helyesnek. A lengyel statisztika u. i. a nemzetiségi hovatartozást nem az anyanyelv alapján állapítja meg, hanem az etnikai értelemben vett nemzetiséget mutatja ki. Sajnálattal kell ezenkívül megállapítanunk azt, hogy a legutóbbi lengyel népszámlálás (1921 szeptember 30.) alkalmával a nemzetiségekre vonatkozó adatgyűjtés nem terjeszkedett ki Lengyelország egész területére, még pedig főleg oly területekre, mint Szilézia és Wilno vajdaság, ahol nagy számban élnek nemzeti kisebbségek. Ezekre a területekre vonatkozó adatokat a lengyel hivatalos statisztika részint becslés, részint 1919. évi adatok alapján adja meg.

Tanulmányunk Lengyelországra vonatkozó számadatait a „Le premier recensement général de la République Polonaise du 30 Septembre 1921“ c. mű, a lengyel népszámlálási kiadvány összefoglaló kötetéből, a lengyel Statisztikai Évkönyv I—VII. évfolyamaiból és a „La République Polonaise“ c. statisztikai atlaszból vettük át. Ezekben a hivatalos lengyel statisztikai kiadványokon kívül néhány ezekben nem közölt adatot a *Statesman's Yearbook* alapján ismertetünk. Az első két kiadvány nem terjeszkedik ki Lengyelország egész területére, az atlasz csak diagrammokban adja az adatokat, a legutóbbi kiadvány pedig csak a legfőbb adatokat tárgyalja. Általában igyekeztünk Lengyelország egész területére vonatkozó adatokat közölni, egyes fontosabb csoportosításoknál azonban ez, a már említett okból, nem volt lehetséges s ezért itt a nem teljes területre vonatkozó adatokat voltunk kénytelenek alapul venni. Azoknak a területeknek a népessége, melyekre az 1921. évi

népszámlálás nem terjeszkedett ki, hozzávetőleg 1·5 millió lélekre rúgott. Az álló népességre vonatkozó adatok a legutóbbi népszámlálás adatai, a nemzetiségi viszonyokról szóló fejezet végén, illetve a népmozgalom tárgyalásánál azonban kiegészítésként közöljük a legutóbbi évekre vonatkozó számítások adatait is. A Magyarországra vonatkozó adatokat az 1910. évi népszámlálás VI. kötetének Kovács Alajos dr. által írott „Általános jelentés”-éből vettük.

II. A népesség nemzetiségi viszonyai.

1. A népesség nemzetiségi összetételének általános ismertetése.

Lengyelország népességének nemzetiségi megoszlását az 1. sz. tábla szemlélteti.

A lengyelség tehát a népességben több mint kétharmados (69·2%) többségben van, a 30·8%-os kisebbséget alkotó nemzetiségek, melyek száma a legutóbbi népszámlálás alkalmával mintegy 8·4 millió volt, jelenleg pedig kb. 10 millióra tehető, annyival is inkább súlyos problémát jelentenek a lengyelek szempontjából, mivel mindenütt sokmilliószámú fajrokonai közelében élnek.

Összehasonlításképpen bemutatjuk a régi Magyarország népének nemzetiségi megoszlását. Ez 1910-ben a következő képet mutatta:

1. Lengyelország népességének nemzetiségi megoszlása az 1921. évi népszámlálási és a számítás útján kiegészített adatok szerint.

Répartition par nationalités de la population en Pologne, d'après les chiffres du recensement de 1921 et les données complétées au moyen de calcul.

Nemzetiség <i>Nationalités</i>	Lengyelország egész területe <i>Territoire total de la Pologne</i>		Az 1921. évi népszámlálási terület <i>Territoire du re- censement de 1921</i>	
	absz. sz. <i>nombr. abs.</i>	%	absz. sz. <i>nombr. abs.</i>	%
Lengyel <i>Polonais</i>	18,814.239	69·2	17,795.504	69·2
Rutén <i>Ruthènes</i>	3,898.431	14·3	3,899.223	15·2
Fehérorosz <i>Russes Blancs</i>	1,060.237	3·9	1,035.510	4·0
Német <i>Allemands</i> ..	1,059.194	3·9	769.048	3·0
Zsidó — <i>Juifs</i>	2,110.448	7·8	2,050.292	8·0
Litván <i>Lituanians</i> ..	68.667	0·3	157.723	0·6
Orosz — <i>Russes</i>	56.239	0·2		
Cseh — <i>Tchèques</i>	30.628	0·1		
Egyéb és ismeretlen — <i>Autres et inconn.</i>	78.634	0·3		
Összes népesség — <i>Population totale</i> ..	27,176.717	100·0	25,707.300	100·0
Ebből kisebbség — <i>Dont minorités</i>	8,362.478	30·8	7,911.796	30·8

2. Magyarország (az anyaország) népességének nemzetiségi (anyanyelvi) megoszlása 1910-ben és az egyes nemzetiségek népességi arányának alakulása 1900 és 1910 között.¹⁾

Répartition par nationalités (langues maternelles) de la population de la Hongrie (sans la Croatie-Slavonie) en 1910 et proportion des différentes nationalités entre 1900 et 1910.¹⁾

Nemzetiség <i>Nationalités</i>	Az egyes nemzetiségek <i>Nationalités</i>		A nemzetiségek az össznépesség %-ában 1900-ban <i>Proportion des nationalités dans la population totale en 1900, %</i>	Az egyes nemzetiségek arányszámának változása 1900 és 1910 között <i>Variation, entre 1900 et 1910, de la proportion des nationalités</i>	Az egyes nemzetiségek szaporodása 1900 és 1910 között — <i>Accroissement des nationalités entre 1900 et 1910</i>
	száma az össznépességben <i>nombre</i>	aránya 1910-ben — <i>proportion en 1910</i>			
Magyar — <i>Hongrois</i>	9,944.627	54·5	51·4	+ 3·1	14·9
Német — <i>Allemands</i>	1,903.357	10·4	11·9	— 1·5	— 4·8
Tót — <i>Slovaques</i>	1,946.357	10·7	11·9	— 1·2	— 2·8
Román — <i>Roumains</i>	2,948.186	16·1	16·6	— 0·5	5·3
Rutén — <i>Ruthènes</i>	464.270	2·5	2·5	—	9·3
Horvát — <i>Croates</i>	194.808	1·1	1·1	—	1·8
Szerb — <i>Serbes</i>	461.516	2·5	2·6	— 0·1	5·4
Egyéb és ismeretlen — <i>Autres et inconnus</i>	401.412	2·2	2·0	+ 0·2	20·5
Összesen — <i>Total</i> :	18,264.533	100·0	100·0	—	8·5

¹⁾ A magyarság népességi arányszámának növekedése 1880—1910 között a következőképpen alakult:

Accroissement de la proportion des Hongrois entre 1880 et 1910:

1880	46·6	} 1·9
1890	48·5	
1900	51·4	
1910	54·5	

A táblázat adataiból kitűnik, hogy Magyarország népességének nemzetiségi összetétele nem mutatott sokkal kedvezőtlenebb képet a lengyelországinál, különösen ha figyelembe vesszük azt,

hogy a magyarság aránya 1900 és 1910 között 3·1%-kal javult s így 1920-ban normális viszonyok esetén feltétlenül megközelítette volna a 60%-ot. Kétségtelen, hogy a magyarságnak a század elején

újraéledő nagy nemzeti ereje legkésőbb századunk közepén elérte volna a 70%-os arányt, ha a háború és az országcsönkítés közbe nem jön. Lengyelország nemzetiségi megoszlása is mutatja tehát Magyarország megcsönkítésének igazságtalan voltát.

Lengyelország világtájak szerint megállapított négy tartományra (departement) van felosztva, az egyes departementok vajdaságokra oszlanak. Az északi, illetve központi departement a volt Orosz-Lengyelország nyugati részét foglalja magában, az ú. n. kongresszusi Lengyelországot és a következő vajdaságokból áll: War-

szava, Bialystok, Lódz, Kielce, Lublin. A keleti departement a volt Orosz-Lengyelország keleti részén, Wilno, Nowogrodek, Polesie és Wolyin vajdaságokat foglalja magában.

A déli departement a volt Galicia, amely Krakow,¹⁾ Lwow, Tarnopol és Stanislawow vajdaságokból áll. Végül a nyugati departement a hajdani német terület, Pomorze, Posnan és Slask vajdaságokat foglalja magában.²⁾

A nemzeti kisebbségek departementok szerinti tömörülését az alábbi táblázat szemlélteti.

3. A népesség nemzetiségi megoszlása Lengyelország tartományaiban. (1921.)

Répartition par nationalités et par départements de la population en Pologne (1921).

Nemzetiség <i>Nationalités</i>	Lengyelország <i>Pologne</i>		Központi tart. <i>Départem. centrale</i>		Keleti tartomány <i>Départem. orient.</i>		Déli tartomány <i>Départem. du Sud</i>		Nyugati tart. <i>Départem. occid.</i>		Katonai népess. <i>Militaires</i>	
	absz. szám <i>nombres absolus</i>	‰	absz. szám <i>nombres absolus</i>	‰	absz. szám <i>nombres absolus</i>	‰	absz. szám <i>nombres absolus</i>	‰	absz. szám <i>nombres absolus</i>	‰	absz. sz. <i>nombr. absolus</i>	‰
Lengyel <i>Polonais ..</i>	18,814.239	69.2	9,550.293	85.0	1,463.443	35.5	4,326.747	57.9	3,187.944	79.1	285.812	90.0
Rutén <i>Ruthènes..</i>	3,898.431	14.3	65.839	0.6	1,140.047	27.7	2,679.750	35.8	564	0.0	12.231	3.8
Fehérorosz <i>Russes</i>												
<i>Blancs ..</i>	1,060.237	3.9	122.325	1.1	936.550	22.8	192	0.0	104	0.0	1.066	0.3
Német <i>Allemands</i>	1,059.194	3.9	170.397	1.5	26.107	0.6	39.476	0.5	822.403	20.4	811	0.2
Zsidó <i>Juifs</i>	2,110.448	7.8	1,292.690	11.5	379.103	9.2	426.836	5.7	6.333	0.2	5.486	1.6
Egyéb <i>Autres ..</i>	234.168	0.9	32.294	0.3	172.094	4.2	5.534	0.1	11.127	0.3	13.119	4.1
Össz. – Total	27,176.717	100.0	11,233.838	100.0	4,117.344	100.0	7,478.535	100.0	4,028.475	100.0	318.525	100.0

Lengyelország tartományok szerinti felosztása a kisebbségek tömörülésére vonatkozólag is eléggé jellemző képet ad, azért a kisebbségek elhelyezkedésénél a tartományi felosztást vesszük alapul.

Az egyes nemzetiségek tömörülését vizsgálva, látható, hogy a lengyelség aránya legnagyobb a központi tartományban, az ú. n. kongresszusi Lengyelországban (Kongresspolen), ahol arányuk 85.0%-ot ért el, ezután következik a nyugati (79.1%), majd a déli (57.9%), legvégül a keleti tartomány, amely utóbbiban a lengyelség aránya csupán 35.5%. A lengyelség tömörülése tehát legerősebb azokon a területeken, amelyek a történelmi Lengyelországnak legősibb területei voltak.

Vegyük ezután sorra az egyes kisebbségeket. Számbeliileg legnagyobb a rutén (ukrán) kisebbség.

¹⁾ E vajdaság Nowy Targ kerületéhez tartozik Árva vármegye trsztenai és Szepes vármegye szepesófalusi járásaiból elcsatolt 27 volt magyar község is.

²⁾ Ez utóbbi vajdaság déli része az ú. n. tescheni Szilézia (Slask Cieszynski) azelőtt osztrák terület volt.

Számuk a lengyel népszámlálás adatai szerint mintegy 3.9 millió volt, ami az összes népesség 14.3%-át tette. Jelenleg azonban számuk már mintegy 4.5 millióra tehető, a kb. 31 milliós kiszámított népesség mellett még az esetben is, ha a ruténség jelenlegi népességi arányszámát vesszük alapul. A rutén kisebbség főtömörülési helyei a déli tartomány Stanislawow, Tarnopol és Lwow vajdaságai, a keleti tartomány Wolyn és Polesie vajdaságai, végül a központi tartományhoz tartozó Lublin vajdaság Chelm, Hrubieszow és Bilgoraj kerületei. A rutének aránya Stanislawow vajdaságban 70.0, Wolynban 68.4, Tarnopolban 50.0, végül Lwowban 35.9%. Wolyn vajdaságban mintegy egymillió rutén él. A rutének arányszámát erősen rontja az a körülmény, hogy egyrészt a városok lakosságának túlnyomó többsége lengyel és zsidó, másrészt a kerületi beosztás a ruténségre nézve kedvezőtlen, amennyiben összefüggő tömbjüket kettévágja a tartományi beosztás. Ugyancsak rontja az arányt keleten az ugyancsak orosz fajú fehéroroszk magas aránya, délen pedig a sűrűbb és tiszta lengyel lakosságú Krakow vajdaság és város. Így pl. Lwowban (Lemberg) a legnagyobb rutén központban, ahol

a népszámlálási adatok szerint 19.866 rutén élt, ez a lakosságnak csak 10%-át tette.

A rutén területek már a történelmi Lengyelországnak is részét alkották. Először a galíciai részek jutottak lengyel fennhatóság alá és pedig 1343—1569 között, legutoljára a keleti tartomány ruténlakta vidékei, az 1569-i lublini litván unióval kapcsolatban. A rutének a történelmi Lengyelországban sem voltak megelégedve helyzetükkel, itt azonban inkább szociális színezete volt az elégtelenségnek (lengyel nagybirtokos és rutén paraszt), mintsem nemzeti. A rutén sérelmeket több kisebb fölkelés után a lengyelek orvosolni akarták, azonban ennek a törekvésnek Lengyelország felosztása véget vetett. Lengyelország teljes felosztása megosztotta a rutén területeket Ausztria és Oroszország között. A közös elnyomatás sem hozta azonban a lengyeleket és ruténeket közelebb egymáshoz s a két nemzet között főleg az osztrák területen tovább folyt a csendes ellenségeskedés, aminek a már említett szociális ellentétén felül főleg az egyenlőtlen birtokmegosztás volt a fő oka. Míg ugyanis Kelet-Galiciában a rutének mintegy 60, a lengyelek 30%-át tették a lakosságnak, addig a földbirtok 80%-a volt lengyel kézben és csak 14%-a rutének birtokában.¹⁾ A lengyelek fokozatosan tért hódítottak Kelet-Galiciában, 1880-ban még csak 28,1%-át tették a lakosságnak, 1890-ben már 31,2, 1900-ban 33,5, 1910-ben pedig már 39,7%-át.²⁾ A lengyel-rutén ellentétek csúcspontjukat a világháború végén Ausztria összeomlása idején érték el. A rutének ekkor ugyanis önálló államot akartak létesíteni s véres harcok törtek ki a rutének és a lengyelek között. Mivel azonban a 27 milliós nagy ukrán állam a központi hatalmak csapatainak kivonulása után a bolsevikiek hatalmába került, a két tűz közé szorult ukránok kénytelenek voltak a lengyel felsőbbbségnek alávetni magukat.

A rutén kérdés a lengyel kisebbségi kérdés egyik legsúlyosabb pontja. Fokozza a helyzet súlyosságát az, hogy ez a kisebbség a határon sokmilliós fajrokonával egy tömbben él s ehhez járul még az a körülmény, hogy Lengyelországnak ezen a részen nincsenek természetes határai. Az egyetlen természetes határ, a Kárpátok déli oldalán, Lengyelország hátában, önkormányzattal rendelkező (egyelőre csak ígéletben) rutén tartományt, az ú. n. Kárpátalji Oroszországot (Podkarpatska Rus) létesítettek a csehek. Viszont a rutén kisebbség szempontjából előnyös a lengyelekre nézve az, hogy egyrészt a jelenlegi szovjetoroszországi viszonyok

nem teszik kívánatosná a fajrokonáikkal való egyesülést, másrészt az önálló rutén állam alakítását aránylag csekély számuk, a természetes határok említett hiánya, alacsony műveltségi fokuk és erős középosztály hiánya, amely a nemzeti eszmék hordozója és ébrentartója lenne, lehetetlenné teszi. Ugyancsak megnehezíti a ruténség összefogását a volt osztrák és a volt orosz területek ruténjeinek vallási ellentéte, az előbbieket ugyanis görög katolikusok, az utóbbiak görög keletiek. Erről a felekezeti viszonyok tárgyalásánál még részletesen meg fogunk emlékezni. A keletgalíciai Lwow, Tarnopol és Stanislawow vajdaságban élő ruténeknek az 1922 szeptember 26-i törvény önkormányzatot biztosít, ez a volt orosz területeken élő ruténekre azonban nem terjed ki.

A másik oroszfajú kisebbség a fehérorosz. Ezek száma a népszámlálási adatok szerint mintegy 1.060.000 volt s az ország népességének 3,9%-át tették. Számuk jelenleg jóval magasabb, a népszámlálás óta ugyanis mintegy 310.000 menekült fehérorosz tért vissza Oroszországból, ezenkívül a lengyeleknél erősebben szaporodnak. A fehéroroszkok lélekszáma ma 1,5—1,6 millióra tehető. Főtömörülési vidékük a keleti tartomány északi részén Polesie és Nowogrodek vajdaságok, valamint Bialystok és Wilno vajdaság keleti része. A fehéroroszkokra és nemzeti aspirációkra vonatkozólag a rutén kisebbségnél mondottak állanak.

A harmadik oroszfajú kisebbség a nagyorosz, mely mintegy 50 ezer lelket számlál, főleg városokban lakik s határozott települési vidékük nincs.

A lengyelországi oroszfajú kisebbségre vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy bár ez a lengyel kisebbségi kérdés igen súlyos problémája, azonban ez a fentvázoltak értelmében csak akkor fog időszerűvé válni, ha Oroszországban, vagy legalább Ukrániában a nemzeti uralom helyreáll. A jelenlegi oroszországi viszonyok mellett egész Európának érdeke a mai helyzet fenntartása és az erős Lengyelország, mivel ha a rutén területek Oroszország hatalma alá kerülnének, Európa kapui nyitva állának a kommunizmus előtt.

A zsidóság számbelileg a második helyen áll a kisebbségek sorában. Számuk a legutóbbi népszámlálás alkalmával 2.110.000-re rúgott, ami az össznépség 7,8%-a volt. Jelenlegi számuk 2,3 millióra tehető. A zsidó nemzetiségűek száma azonban, amint látni fogjuk, jóval alatta marad a zsidó vallásúak számának. A zsidóságot a békekötések által alkotott vagy nagyobbított államok vették fel a nemzetiségek sorába, a főcéluk ezzel a többi — főleg a nemzeti vágyakkal rendelkező — kisebbségek gyöngítése volt. A népszámlálásnál ugyanis a zsidókat vagy az uralkodó nemzetiséghez tartozónak, vagy zsidó nemzetiségűnek vették. Kovács Alajos véleménye szerint valószínűleg az ú. n.

¹⁾ Dr. J. Rappaport: Die historischen und soziologischen Grundlagen der Ukrainischen Frage in Polen. Nation und Staat 1928/29. évf. 449. és köv. old.

²⁾ Rappaport i. t.

„jiddis“¹⁾ anyanyelvű zsidóságot vették zsidó nemzetiségűnek.²⁾ A tömörülést illetőleg szembeötlő a zsidóság alacsony aránya a nyugati tartományban. Ennek főoka kétségkívül az, hogy az itteni zsidóság magasabb kultúrája folytán más nemzetiségűnek, főként lengyelnek vallotta magát, erre vall a lengyelek körében a zsidók magas aránya és az a körülmény, hogy Posenben már 1885-ben több mint 50 ezer zsidót mutatott ki a német statisztika. Hozzájárul azonban részben e tartomány lakosságának magasabb műveltségi foka is. Ugyanis a keresztény népesség látja itt el azokat a főként városokban űzött, leginkább kereskedelmi, ipari és szabadfoglalkozásokat, amelyeket a többi tartományban zsidók végeznek. Erre a kérdésre a felekezeti viszonyok tárgyalásánál még visszatérünk. A zsidóság kisebbségi szempontból, minthogy nemzeti törekvései nincsenek, nem játszik nagyobb szerepet.

A rutén kisebbségen kívül kisebbségi szempontból legjelentősebb a német kisebbség. A lengyelországi német kisebbség mintegy 1,059.000 lelket számlált a népszámlálás adatai szerint, ami az össznépesség 3,9%-át tette. Jelenlegi számuk, a Németországba való nagymérvű repatriálás miatt csak mintegy 1 millió lélekre tehető. Főtömörülési helyük a nyugati tartomány, Pomorze, Poznan és Slask vajdaság, nagyszámú németiség él még ezenkívül a központi tartomány Lodz vajdaságában is. A német kisebbség problémáját az teszi súlyossá Lengyelországra nézve, hogy a németek magas műveltségűek, fajrokonaiik közvetlen közelében élnek s egy 60 milliós nemzet törekvése irányul erre a területre, amely azonkívül, hogy nagyszámú németet juttatott lengyel fennhatóság alá, kettévágta Németország testét, elszakítva Keletporoszországot. Németország, amely Locarnóban — legalább látszólag — lemondott nyugaton nemzeti vágyairól, a keleti határokra vonatkozólag fenntartotta revíziós törekvéseit. Ezzel szemben áll az, hogy Németországban is nagyszámú lengyel él, ezek számát kideríteni azonban a német statisztika által elfogadott kettős anyanyelv miatt jóformán lehetetlen. Számukat Kovács Alajos hozzávetőleg mintegy 800.000-re teszi.³⁾

A versaillesi békében Lengyelországnak jutott hajdani német területek, Felső-Szilézia kivételével, ősi lengyel területek voltak. A népesség úgy a lengyeleknek jutott volt német területeken, mint a határos német területeken vegyes, német és lengyel nemzetiségű s így a két nemzet közt pontos határvonalat vonni lehetetlen. A vegyesnyelvű terü-

leteknek csak kis részén tartottak az új határok megállapításánál népszavazást, így Felső-Sziléziában és Kelet-Poroszországban s a népszavazás itt is részben Németországra kedvezően ütött ki. A német-lengyel viszonylatban a kisebbségi kérdés súlypontja kétségkívül az ú. n. lengyel korridor-kérdésen fordul meg, ami mindkét nép nemzeti vágyainak tárgya, mivel a korridor egyrészt Lengyelországnak utat nyit a tengerhez, másrészt azonban Németországot kettévágja. A második legfontosabb pont Felső-Szilézia, ahol a határ egy egységes szenterületet vág ketté.

A többi kisebbségek közül még a litvánokat kell megemlítenünk. Ezek Lengyelország északkeleti részén, főleg a Wilno vajdaságban élnek. Számukra vonatkozólag pontos adatok nem állnak rendelkezésre. A lengyel népszámlálás ugyanis épp arra a részre nem terjeszkedett ki (Wilno és környéke), amely később Zeligovszky tábornok államcsínye folyományaképpen jutott Lengyelország birtokába, ahol a litván tömörülés a legjelentékenyebb. (Számukat a lengyel statisztika mintegy 70.000 lélekre becsülte.) A litvánok szintén vágnak lengyel területre, főleg Wilnora.

A litvánokat a lengyelek horvátainak mondhatnánk, évszázadokig államközösségben éltek a lengyelekkel s a kis Litvánia nem tudja kellőleg kihasználni tengerpartját, mert a gazdasági „hinterland“-tól, a nagy vámterülettől el van vágva, míg Lengyelország hatalmas vámterületének feltétlenül szüksége van a tengerpartra, amit jelenleg az ú. n. lengyel korridor, illetve Danzig útján elért ugyan, ez azonban, mivel Németország testét kettévágja, nem a leghelyesebb megoldása a lengyel tengerkérdésének.

A teljesség kedvéért röviden közöljük a népszámlálási adatok helyesbítésére vonatkozó magánforrásból vett újabb számításokat. Forrásunk az alábbi részben A. Meillet francia egyetemi tanár „Les Langues dans l'Europe Nouvelle“ c. művének L. Tesnière strassburgi egyetemi előadó által készített statisztikai függelékéből vettük. A mű Lengyelországra vonatkozó adatait szerzője a lengyel statisztikai hivatal elnökének hozzáintézett leveléből vette. Az adatokat, sajnos, nem áll módunkban ellenőrizni, tekintettel azonban arra, hogy a mű a Magyarországtól elszakított területekre vonatkozó adatai a legmélyebb tudatlanságot és a legnagyobb felületességet árulják el, nem tekinthető teljesen megbízható forrásnak.

A mondottak ellenére is közöljük azonban az újabb (1925—1926) évekre vonatkozó számításokat, mivel más forrás nem áll rendelkezésünkre és az adatok egy része megbízhatónak látszik. A legutóbbi lengyel népszámlálás óta bekövetkezett nagyobb nemzetiségi eltolódásokat az említett mű a következőkben jelöli meg:

¹⁾ Franciául ú. n. judéo-allemand.

²⁾ Magyar Statisztikai Szemle 1928. évf. 2. sz.

³⁾ L. erről Kovács Alajos dr. említett értekezését. Magyar Statisztikai Szemle 1928. évf. 2. sz. 143. old.

1. 300.000 fehérorosz háborús menekült jött Lengyelországba.¹⁾

2. „Nagyszámú“ német vándorolt ki Németországba, ami ezek számát 950.000-re csökkentette.

3. A zsidók száma csak 2,184.000, nem pedig 2,276.000.

4. A lengyelektől különválasztja a kasubokat, így ezek száma 154.858 lélekkel csökkent.

5. A fehéroroszok számát K. Srokowszky adatai alapján 1·6 millióra teszi.

Végül a helytelen bevallás és néhány más kisebb hiányosság helyesbítése után kialakuló nemzetiségi képet az alább közölt 4. sz. tábla szemlélteti. A táblázat kiegészítéseképpen az utolsó rovatban bemutatjuk, a fenti adatok alapján, az 1928. évi kiszámított népesség nemzetiségi megoszlását is.

4. Lengyelország népességének nemzetiségi megoszlása az utóbbi években.

Répartition par nationalités, dans les dernières années, de la population de la Pologne.

N e m z e t i s é g <i>Nationalités</i>	A kiszámított népességre vonatkozó helyesbített adatok <i>Chiffres rectifiés de la population calculée</i>				
	1925. dec. 31.— 31—12—1925	1925. dec. 31.— 31—12—1925 (Srokowski)	1926. dec. 31.— 31—12—1926	1928. dec. 31.—31—12—1928	
				absz. szám <i>nombr. absolus</i>	%
Lengyel — <i>Polonais</i> ..	20,297.327	20,101.670	20,656.154	20,707.848	68·1
Rutén — <i>Ruthènes</i> ..	4,232.406	4,284.732	4,435.930	4,439.568	14·6
Fehérorosz — <i>Russes Blancs</i> ..	1,456.669	1,600.000	1,656.460	1,672.440	5·5
Német — <i>Allemands</i> ..	950.000	950.000	983.523	1,003.464	3·3
Zsidó — <i>Juifs</i> ..	2,184.063	2,184.063	2,261.134	2,280.600	7·5
Litván — <i>Lituanien</i> ..	74.080	74.080	76.694	304.327	1·0
Orosz — <i>Russes</i> ..	60.673	60.673	62.814		
Kasub — <i>Cassoubes</i> ..	—	—	154.858		
Egyéb — <i>Autres</i> ..	64.470	64.470	66.745		
Összes népesség — <i>Population totale</i> ..	29,319.688	29,319.688	30,354.312	30,408.247	100·0
Ebből kisebbség — <i>Dont minorités</i> ..	9,022.361	9,218.018	9,698.158	9,700.399	31·9

2. Az egyes nemzetiségek tömörülése.

Az egyes nemzeti kisebbségek általános helyzetének ismertetése után vizsgáljuk a nemzetiségek helyzetét a tömörülés szempontjából. Ezt az 5. számú tábla szemlélteti.

5. Lengyelország egyes nemzetiségeinek tömörülése.

(Népszámlálási terület.)

Agglomération des différentes nationalités en Pologne.
(*Territoire du recensement*).

Nemzetiség <i>Nationalités</i>	Lengyel- ország <i>Pologne</i>	Városok <i>Villes</i>	Vidék <i>Campagne</i>
Lengyel — <i>Polonais</i> ..	69·2	65·9	70·0
Rutén — <i>Ruthènes</i> ..	15·2	3·8	19·2
Fehérorosz — <i>Russes Blancs</i> ..	4·0	1·0	5·1
Orosz — <i>Russes</i> ..	0·0	0·2	0·1
Német — <i>Allemands</i>	3·0	3·3	3·0
Zsidó — <i>Juifs</i> ..	8·0	25·6	2·1
Egyéb — <i>Autres</i> ..	0·6	0·2	0·5
Összesen: — Total:	100·0	100·0	100·0

¹⁾ Helyesen 310.000, a lengyel Évkönyv adatai szerint.

A táblázat arányszámái érdekes képet nyújtanak az egyes nemzetiségek tömörüléséről s azokból egyben a műveltségi fokra is következtethetünk. Ugyanis a városi település, a városi foglalkozások folytán, magasabb kultúrfokot tételez fel, mint a vidéki, azért az a nemzetiség, amely a városi népességben nagyobb arányban van képviselve, az ország lakosságában elfoglalt aránynál rendszerint magasabb, az ellenkező helyzetet elfoglaló nemzetiség alacsonyabb kultúrájú.

Első pillanatra feltűnő az, hogy a lengyel többség vidéken nagyobb, városokban kisebb arányt ér el az országos átlagnál, a városok ugyanis azokban az államokban, ahol az uralkodó fajnak megvan a beolvasztó ereje, erősen asszimilálnak s így ezekben az uralkodó nemzetiség aránya mindig nagyobb százalékra emelkedik az országos átlagnál.

A lengyeliség alacsony városi arányát a zsidóság magas részesezése okozza, ezt azonban az orosz fajú kisebbségek rendkívül alacsony városi arányszáma erősen kiegyenlíti a lengyelek javára. Nem lesz érdektelen, ha összehasonlítással a lengyelországi települési adatokat a régi Magyarország adataival összehasonlítjuk. Magyarország vonatkozó adatait a 6. sz. tábla mutatja.

6. A magyarországi nemzetiségek tömörülése arányszámokban 1900-ban és 1910-ben.
Proportion de l'agglomération des nationalités en Hongrie en 1900 et 1910.

T e r ü l e t Territoire	Magyar Hongrois		Német Allemands		Tót Slovaques		Román Roumains		Ruthén Ruthènes		Horvát Croates		Szerb Serbes		Egyéb és ismeretlen Autres et incon.	
	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910
Törvényhatósági joggal felruházott városok — <i>Villes autonomes</i>	73.0	78.0	13.5	10.1	3.4	2.4	1.7	1.7	0.0	0.1	0.7	0.9	2.7	2.6	5.0	4.2
Rendezett tanácsú városok — <i>Villes à conseil organisé</i>	71.8	74.7	11.0	9.1	7.7	6.9	6.3	6.3	0.3	0.2	0.1	0.1	2.0	1.9	0.8	0.8
Városok együtt — <i>Ensemble des villes</i>	72.5	76.6	12.4	9.7	5.2	4.3	3.7	3.6	0.2	0.1	0.4	0.5	2.4	2.3	3.2	2.9
Vidék — <i>Campagne</i>	46.4	48.8	11.7	10.6	13.5	12.3	19.7	19.4	3.1	3.1	1.3	1.2	2.6	2.6	1.7	2.0
Magyarország összesen — Hongrie entière	51.4	54.5	11.9	10.4	11.9	10.7	16.6	16.1	2.5	2.5	1.1	1.1	2.6	2.5	2.0	2.2

A magyarság magas városi arányszáma tisztán mutatja a magyar faj kulturális fölényét, különösen az oláh, tót, rutén és szerb kisebbségekkel szemben, még a magas kultúrájú németiség is állandóan csökkenő irányzatot mutat, ami nagyrészt e kisebbség magyarosodásának köszönhető. A városok magyarosodása annál jelentősebb, mivel ezek eredetileg nagyrészt német települések voltak (pl. Budapest).

A német kisebbség a lengyel városokban csak 3.3%-os arányt mutatott. A németiség városi arányának e kisebbség magas műveltsége miatt nagyobb-nak kellene lennie a népességi arányszámnál, annál is inkább, mivel a németektől elvett területen több nagy város van (Poznan, Bydgoszc, Kattowice, Krolewska Huta, stb.). A németiség alacsony városi aránya minden valószínűség szerint annak tudható be, hogy a német városi intelligencia egy része lengyelnek vallotta magát.

A rutén és fehérorosz kisebbség csekély városi aránya alacsony műveltségükkel és a túlnyomórészt mezőgazdasági foglalkozással van összefüggésben, másrészt annak tulajdonítható, hogy e kisebbség értelmisége a keletgalíciai rutének kivételével az orosz művelt osztályba szívódott fel.

A nagyorosz kisebbség magas városi aránya mesterséges jelenség, ezt kétségtelenül a szovjet elől menekülő és főleg az intelligens osztály köréből kikerülő oroszok okozzák.

A zsidó kisebbség, amely a városokban a lengyelek után a második helyet foglalja el, a lengyel-séggel épp ellentétes képet mutat s míg a vidéken 2.1%-os arányával erősen elmarad népességi arányától, a városokban 25.6%-os részesedésével messze túlhaladja azt. Varsóban még ennél is magasabb a zsidóság aránya, itt ugyanis a zsidó nemzetiség 26.9%-át tette a népességnek. A zsidóság magas városi arányát e nemzetiség — par excellence — város-

lakó volta okozza, ami a zsidóság foglalkozásával áll összefüggésben.¹⁾

III. A népesség felekezeti viszonyai.

1. A felekezeti viszonyok általános ismertetése.

A felekezeti viszonyok ismerete azért bír jelentőséggel, mivel a felekezeti statisztika különösen a legutóbbi időben igen fontos segédeszköze a nemzetiségi statisztikának. A nemzeti kisebbségekről u. i. a legtöbb állam nem ad részletes statisztikát, illetőleg igyekezik azt saját javára szépíteni (névelemzések, faji értelemben vett nemzetiség, stb.). A felekezeti statisztikák azonban részletesebbek, ferdítések nehezebben vihetők keresztül, ennél fogva a felekezeti statisztika adatait a legtöbb esetben igen jól fel lehet használni a nemzetiségi viszonyok megismerésére, illetőleg az erről közölt adatok ellenőrzésére. Ugyanis az egyes nemzetiségek — különösen Kelet-Európában — az esetek túlnyomó részében egy vagy több rájuk nézve jellemző vallásfelekezetek hívei.

Sajnos, a lengyelországi felekezeti viszonyok az egyes nemzetiségek nagyobb számú felekezeti kisebbségei miatt nem vehetők oly mértékben jellemzőnek az egyes nemzetiségekre, mint pl. Magyarországon Erdélyben, ahol a felekezet és a nemzetiség egyes esetekben csaknem teljesen megegyezik, másrészt a felekezeti és nemzetiségi adatok összevetése Lengyelország egész területéről nem áll rendelkezésre. A népszámlálási területre vonatkozó adatok alapján pedig, ahol ezek az adatok rendelkezésre

¹⁾ A lengyelországi zsidóság részletesebb ismertetésére vonatkozólag l.: *Sibelka-Perleberg* Artúr dr.: „A zsidók számbeli eloszlása a világon“ c. tanulmányát. M. St. Szemle 1930. évf. 6. sz. 485. és köv. old.

Állnak, nem bocsátkozhatunk következtetésekbe. A népmozgalomra vonatkozó nemzetiségi adatok hiányában kénytelenek vagyunk itt a felekezeti adatokból következtetni, annál is inkább, mivel az egyes felekezetek és nemzetiségek között Lengyelországban is találunk oly kapcsolatot, amely feljogosít bizonyos következtetésekre.

Lengyelország felekezeti viszonyait a nemzeti viszonyok ismertetésénél is használt forrásművek alapján tárgyaljuk. Lengyelország teljes területére vonatkozó felekezeti adatokat az alábbi tábla mutatja:

7. Lengyelország népességének felekezeti megoszlása (1921). (Teljes terület.)

Répartition par confessions de la population en Pologne (1921). (Territoire total.)

Vallásfelekezet <i>Confessions</i>	Jelenlevő népesség <i>Population présente</i>	
	absz. szám <i>nombr. abs.</i>	%
Róm. kat. — <i>Cath. rom.</i> ...	17,365.350	63·8
Görög kat. — <i>Cath. grecs</i>	3,031.059	11·2
Görög kel. — <i>Gréco-orient.</i>	2,846.855	10·5
Protestáns — <i>Protestants</i> ..	1,002.216	3·7
Zsidó — <i>Israélites</i>	2,845.364	10·5
Egyéb — <i>Autres</i>	85.873	0·3
Összesen — Total ..	27,176.717	100·0

A főbb nemzetiségek és vallásfelekezetek kölcsönös viszonyát a népszámlálási területen a 8. és 9. sz. tábla tünteti fel.

8. A lengyelországi főbb nemzetiségek felekezeti megoszlása százalékban.

(Népszámlálási terület.)

Répartition par confessions des principales nationalités en Pologne, %. (Territoire du recensement.)

Nemzetiség <i>Nationalités</i>	Jelenlevő népesség — <i>Population présente</i>	Róm. kat. — <i>Catholiques rom.</i>	Gör. kat. — <i>Catholiques grecs</i>	Görögkeleti — <i>Gréco-orientaux</i>	Protestáns — <i>Protestants</i>	Zsidó — <i>Israélites</i>
Lengyel — <i>Polonais</i> ..	100·0	89·1	2·0	3·1	1·5	4·0
Ruthén — <i>Ruthènes</i> ..	100·0	0·4	68·4	31·0	0·1	0·1
Fehérorosz — <i>Russes Blancs</i>	100·0	5·8	0·0	92·8	0·0	0·4
Német — <i>Allemands</i> ..	100·0	12·2	0·0	0·0	85·4	1·3
Zsidó — <i>Juifs</i>	100·0	0·1	0·0	0·0	0·0	99·8
Összesen Total	100·0	62·5	11·8	11·0	3·7	10·8

A fenti adatok mutatják a fejezet elején vázolt nehézségeket, a lengyelek különválasztása még csak keresztülvihető volna, mivel a római katolikus vallás híveinek 98·7%-a lengyel nemzetiségű. Na-

gyobb nehézségek mutatkoznak azonban az egyes kisebbségeknél, így elsősorban a ruténeknél, akiknek 68·4%-a görög katolikus, 31·0%-a görög keleti vallású. A görög keleti rutének és a 92·8%-ban görög keleti vallású fehéroroszk különválasztása jóformán lehetetlen. Újabb nehézségek mutatkoznak a protestáns felekezeteknél, melynek 69·9%-a német, 29·2%-a lengyel nemzetiségű. A felekezeti adatokból így az egyes nemzetiségekre, sajnos, nem vonhatunk általános érvényű következtetéseket, azonban a római katolikusokra vonatkozó adatokat a fentiek értelmében jellemzőnek tekinthetjük a lengyelekre, annyival is inkább, mivel Lengyelország egész területén a római katolikusok népességi aránya Felső-Szilézia és Wilno túlnyomóan római katolikus lakossága folytán 62·5%-ról 63·8%-ra emelkedett a fenti nem teljes területre vonatkozó adatokkal szemben. Az egyes kisebbségekre vonatkozólag pedig a fentmondottak ellenére is a többi vallásfelekezet adataiból vagyunk kénytelenek — bizonyos fenntartással — következtetéseket vonni. Általában a nem római katolikus vallásúakat kisebbségnek vesszük, mivel, mint láttuk, a nem lengyelek az említett felekezetek hívei között 70—90%-os arányt érnek el. Így a protestánsokra vonatkozó adatokból a németekre, az izraelitákra vonatkozó adatokból a zsidókra (arányuk 73·8%), a görög katolikusokra vonatkozó adatokból pedig a ruténekre vonatkozólag vonunk következtetéseket. A ruténeket és fehéroroszkot, mivel mindkét nemzetiség soraiban magas a görög keleti vallásúak aránya, nem tudjuk szétválasztani s azért a rájuk vonatkozó adatokat együttesen a keleti orosz fajú kisebbségre vesszük jellemzőnek. Meg kell jegyezni, hogy a népmozgalom terén a görög keleti rutének közelebb állanak a fehéroroszkhoz, mint a görög katolikus ruténekhez, ezenkívül a két nemzetiség úgy fajilag, mint a nemzeti vágyak szempontjából is rokon.

Az egyes nemzetiségek és vallásfelekezetek viszonyait vizsgálva, érdekes a fő felekezet mellett az egyes nemzetiségek felekezeti kisebbségeit vizsgálni. Ezek minden nemzetiség történelmi fejlődésének mintegy miniatűr tükörképei. Az egyes nemzetiségek és felekezetek egymásra való hatása bár kölcsönös, mégis az egyes nemzetiségeknek a jellemző felekezetektől való eltérését nemzeti beolvadásnak kell tekintenünk, mivel a valláshoz való ragaszkodás általában sokkal erősebb, mint a nemzetiséghez való ragaszkodás. Ezt annál inkább állíthatjuk, mivel Lengyelország feldarabolása több mint egy századdal az ellenreformáció után esett, amikor már az erőszakos és tömeges vallásváltoztatások nem igen fordultak elő. Ezért pl. a nem római katolikus lengyeleket a lengyelségbe beolvadt, vagy legalább is magukat lengyelnek valló német, orosz, rutén nemzetiségű egyéneknek kell tekintenünk.

9. A lengyelországi főbb vallásfelekezetek hiveinek nemzetiségi megoszlása százalékban.
(Népszámlálási terület.)

Répartition par nationalités des fidèles des principales confessions en Pologne, %.

Vallásfelekezet Confessions	Jelenlévő népesség Population présente	Lengyel Polonais	Rutén Ruthènes	Fehérorosz Russes Blancs	Német Allemands	Zsidó Juifs
Római katolikus — Catholiques rom.	100·0	98·7	0·1	0·4	0·6	0·0
Görög katolikus — Catholiques grecs	100·0	11·9	88·0	0·0	0·0	0·0
Görög keleti — Gréco-orientaux..	100·0	19·4	42·9	34·1	0·0	0·0
Protestáns — Protestants	100·0	29·2	0·2	0·0	69·9	0·0
Zsidó — Juifs	100·0	25·5	0·1	0·1	0·4	73·8
Összesen: — Total:	100·0	69·2	15·2	0·4	3·0	8·0

Lengyelország épp úgy, mint Magyarország, átmenetet képez a nyugati és a keleti kultúra között, amit a felekezeti megoszlás is mutat. A római katolikusok és a protestánsok a nyugati kultúrához tartoznak, mintegy átmenetet képeznek a görög katolikusok, míg a görög keletiek, nemkülönben a zsidó nemzetiségű zsidók a keleti kultúrát jelentik.

Meg kell még emlékeznünk a zsidó felekezet nemzetiségi megoszlásáról, amely felekezetnek 73·8%-a zsidó, 25·5%-a lengyel nemzetiségű. A zsidó nemzetiségű zsidóságról már megemlékeztünk s így most csak a lengyel nemzetiségű zsidósággal akarunk foglalkozni. A zsidóság beolvadásának jellemző sajátága az, hogy a zsidóság sajátos faji jellegének megtartása mellett, mindig az uralkodó nemzetiségbe olvad be. Ez Magyarországon is erősen észlelhető volt. Ugyanis míg 1890-ben a zsidóságnak 63·8%-a volt magyar és 33·0%-a volt német anyanyelvű, 1910-ben már 76·9% volt magyar és csak 21·6% volt német anyanyelvű. Hogy a zsidóság mily nagy mértékben magyarosodott meg, azt mutatja az, hogy 1910-ben egyes törvényhatóságokban a csak magyarul tudó zsidóság aránya az 50%-ot, sőt egy törvényhatóságban a 60%-ot is meghaladta. Így Hajdu vármegyében a csak magyarul tudók aránya 64·1, Jász-Nagykun-Szolnok megyében 58·4, Szabolcs vármegyében 57·1, Nagyváradon 56·0% volt. Az a jelenség, hogy a zsidóság sajátos faji jellegének megtartása mellett mindig a vezető nemzetiségbe olvad be, főleg annak a következménye, hogy a zsidóság foglalkozásai folytán túlnyomóan városiak és a városok, amelyekben a már említett körülmények folytán általában túlnyomó az uralkodó nemzetiség, nagyobb beolvastóképességük folytán erős hatást gyakorolnak a zsidóságnak a többségi elembe való beolvadására. A zsidóság egyébként már foglalkozásánál fogva is jobban rá van utalva arra, hogy állandóan érint-

kezzék másokkal s így kénytelen azok nyelvét megtanulni és kultúrájukat átvenni, hozzájárul ehhez még az is, hogy a zsidóságnak saját nemzeti törekvései az egyes államok keretén belül nincsenek.

2. Az egyes felekezetek tömörülése.

A felekezeti megoszlásról nyújtott kép teljessége végett bemutatjuk még az egyes felekezetek tömörülését az új lengyel statisztikai atlasz adatai alapján.

10. A lengyelországi főbb vallásfelekezetek hiveinek tömörülése.

Agglomération des fidèles des principales confessions en Pologne.

Vallásfelekezet Confessions	Városok Villes	Vidék Campagne
Róm. kat. — Cath. rom.	57·2	63·8
Görög kat. — Cath. grecs	3·5	14·8
Görög kel. — Gréco-orient.	2·6	13·9
Protestáns — Protestants..	4·0	3·5
Zsidó — Israélites.. . . .	32·3	3·8
Egyéb — Autres	0·4	0·2
Összesen — Total ..	100·0	100·0

Az itt nyert kép nagyjából a nemzetiségi megoszláshoz hasonló képet mutat. A római katolikusok országos aránya városokban csökkent, amit a zsidó vallásúak magas városi részesedése okoz. A görög katolikusok és görög keletiek túlnyomóan vidéken tömörülnek s a görög katolikusoknak a görög keletiekénél magasabb városi aránya nagyrészt annak tudható be, hogy a görög katolikus vallású ruténségnek nagyobb a művelt osztálya, valamint magasabb ezek körében a városi foglalkozást űzők száma. Rappaport idézett cikkének adatai szerint Kelet-Galiciában a rutének 85%-a paraszt, 10%-a kisiparos és munkás, 5%-a intelligencia. Wolyn vajdaságban 90% paraszt, 8% kispolgár és 2% értelmiség. A protestánsok magasabb városi arányát valószínűleg a lengyelségbe beolvadt vagy legalább is magukat lengyelnek valló protestáns vallású német származású egyének okozzák.

Az izraelita vallásúaknak a zsidó kisebbségnél jóval magasabb városi arányát már, mint említettük, túlnyomóan lengyel nemzetiségű izraelita vallású egyének okozzák.

IV. Népmozgalom.

1. Természetes népmozgalom.

Lengyelország nemzetiségi és felekezeti viszonyainak ismertetése után, a teljesség kedvéért, röviden foglalkoznunk kell a népmozgalommal is, mivel az erre vonatkozó adatok egyrészt rendkívül jellemzőek az egyes nemzetiségekre nézve, másrészt az egyes felekezetek, illetőleg nemzetisé-

gek különböző mérvű szaporodása és kivándorlása mutatja az ország nemzetiségi képének jövő alakulását. Az a nemzetiség ugyanis, amelyik a többségnél erősebben szaporodik, az ország nemzetiségi összetételét a vezető faj hátrányára változtatja meg, míg a gyengébben szaporodó nemzetiség népességi aránya csökkenni fog. A természetes népmozgalmat kiegészíti a vándormozgalom, a nagyobb mértékben kivándorló nemzetiség népességi aránya természetesen csökken, ami annál inkább

súlyos következményekkel jár, mivel a nemzet propagációját legjobban előrevivő korosztályok vándorolnak ki és ezek a tényleges veszteségen kívül még a szaporodás csökkenésében jelentkező latens veszteséget is okoznak.

A lengyel statisztika nemzetiségek szerint nem mutatja ki a népmozgalmat, ezért a felekezetre vonatkozó adatokat kell alapul vennünk. A népmozgalmi adatokat a fő felekezetek szerint a következő tábla szemlélteti:

11. Lengyelország főbb vallásfelekezeteinek népmozgalma 1928-ban.

Mouvement de la population des principales confessions en Pologne en 1928.

Vallásfelekezet <i>Confessions</i>	Kiszámított népesség ezekben <i>Population calculée, en milliers</i>	Házasságkötések <i>Mariages</i>		Születések <i>Naissances</i>		Halálozás <i>Décès</i>		Természetes szaporodás - <i>Accroissement naturel</i>	
		absz. szám <i>nombres abs.</i>	1000 lélekre pour 1000 habitants	absz. szám <i>nombres abs.</i>	1000 lélekre pour 1000 habitants	absz. szám <i>nombres abs.</i>	1000 lélekre pour 1000 habitants	absz. szám <i>nombres abs.</i>	1000 lélekre pour 1000 habitants
Római katolikus — <i>Cath. rom.</i> ..	19.400	190.780	9·9	644.591	33·3	327.397	16·9	317.194	16·4
Görög katolikus — <i>Cath. grecs</i> ..	3.406	38.301	11·2	117.400	34·4	69.968	20·5	47.432	13·9
Görög keleti — <i>Gréco-orient.</i> ..	3.193	38.791	12·2	138.867	43·5	60.701	19·3	78.166	24·2
Protestáns — <i>Protestants</i> ..	1.125	7.528	6·7	19.210	16·9	13.513	12·0	5.697	4·9
Zsidó — <i>Israélites</i> ..	3.192	18.251	5·6	58.961	18·5	30.787	9·7	28.174	8·8
Lengyelország összesen¹⁾ <i>Pologne entière¹⁾</i> ..	30.408	294.788	9·8	983.720	32·4	504.569	16·7	479.151	15·9

¹⁾ Az „egyéb“ felekezetűekkel együtt. — *Y compris les autres confessions.*

A táblázatban az egyes felekezetek lélekszáma csak megközelítőleg volt kiszámítható, mivel ez a lengyel statisztikai kiadványokban abszolút számokban nincs megadva. Ezért az 1928. évi kiszámított népességből a megadott arányszámok alapján számítottuk ki az egyes felekezetek lélekszámát. Az eltérések semmi esetre sem lehetnek jelentősek és a népmozgalmi arányszámok kiszámíthatása végett — amit a lengyel statisztika felekeze-

tek, illetve nemzetiségek szerint szintén nem ad meg — szükségesnek tartottuk ezeknek az adatoknak a felvételét már csak a fejezet elején mondtak értelmében is.

Az adatok kifejtése előtt mintegy ellenőrzésképpen ideiktatjuk Lengyelország népmozgalmának tartományok szerint részletezett eredményeit 1880-ig visszamenőleg.

12. Lengyelország népmozgalma arányszámokban 1880-tól 1929-ig tartományok szerint.¹⁾

Le mouvement de la population en Pologne, de 1880 à 1929, nombres proportionnels par départements.¹⁾

Tartományok <i>Départements</i>	Házasságkötések <i>Mariages</i>				Születések <i>Naissances</i>				Halálozás <i>Décès</i>				Természetes szaporodás <i>Accroissement naturel</i>			
	1880—81	1909—12	1915—18	1919—28	1880—81	1909—12	1915—18	1919—28	1880—81	1909—12	1915—18	1919—28	1880—81	1909—12	1915—18	1919—28
Központi tartomány <i>Département central</i> ..	8·8	7·0	5·5	9·2	39·1	36·2	27·2	33·2	26·5	19·8	27·9	17·1	12·6	16·4	-0·7	16·1
Keleti tartomány <i>Département oriental</i> ..	9·9	6·7	—	9·7	45·7	35·3	—	38·4	31·8	20·6	—	17·0	13·9	14·7	—	21·4
Nyugati tartomány <i>Département occidental</i>	7·4	6·9	—	7·3	41·3	38·7	—	30·9	27·1	18·8	—	15·4	14·2	19·9	—	15·5
Déli tartomány <i>Département du Sud</i> ..	8·4	7·5	—	8·9	42·6	39·1	—	33·2	34·9	24·3	—	19·5	7·7	14·8	—	13·7
Lengyelorsz. — Pologne	8·6	7·0	—	9·0	41·9	37·4	—	33·8	30·1	21·0	—	17·5	11·8	16·4	—	16·3

¹⁾ Lengyel Statisztikai Evkönyv — *Annuaire statist. polonais.* 1929.

A két táblázat adatai a megoszottságánál elvesző zsidó felekezeteken kívül — figyelembevétel az előző pontokban mondottakat — rendkívül jellemzőek az egyes felekezetekre, illetőleg nemzetségekre nézve. Lengyelország nemzetségeinek népmozgalma egyben nagyon emlékeztet Magyarország népmozgalmára. Lengyelország is, mint említettük, átmenetet képez Kelet és Nyugat között, éppúgy, mint Magyarország. A keleti fajok vezetnek a születések magas arányával, de egyúttal a nagy halandósággal is.¹⁾ Így Lengyelországban a rutének és fehéroroszkok. Magyarországon a románok és rutének. Nyugaton a magasabb kultúrájú fajoknál a születések aránya alacsonyabb, azonban a közegészségügyi viszonyoknak a műveltség folytán beállott javulása következtében a halálozási arány is kisebb, így a népmozgalom gazdaságosabb, mint pl. Lengyelországban és Magyarországon. Lengyelországban, mint láttuk, legerősebben szaporodnak a görög keleti rutének és fehéroroszkok, ezeket követik a lengyelek, majd a görög katolikus rutének és a zsidók, végül a sorrendben utolsók a protestáns németek.

A természetes szaporodás általában arányos a születésekkel, csupán a görög katolikusoknál és a protestánsoknál mutat aránytalanságot, amit a két felekezetnél épp ellentétes okokra vezethető vissza. A görög katolikusoknál ugyanis ezt, az elég magas születési arány mellett, a magas halandóság okozza, míg a protestánsoknál a halandóság alacsony, de a születések száma kevés. A görög keletiek szaporodása alacsony műveltségre mutat, a protestánsok szaporodása a kultúrfajokra jellemző. A szaporodás tekintetében érdekes képet mutat a ruténség, amely egyúttal a milieu erős hatását is jelzi. A déli görög katolikus ruténség viszonylag alacsony szaporodását főleg a rossz közegészségügyi viszonyok és a gazdasági helyzet okozzák. A protestánsok szaporodását nem szabad a németiségre nézve teljesen jellemzőnek elfogadni. Figyelembe kell venni ugyanis azokat az okokat, amelyek ezt befolyásolják. Első sorban is tekintetbe kell venni azt, hogy a németiség egy része a római katolikus vallást követi, a katolikusok pedig jóval erősebben szaporodnak a protestánsoknál, másrészt a protestánsok aránya a városok lakói között magasabb, a városi lakosság szaporodása pedig igen alacsony. Végül a németiség, mint kisebbség,

¹⁾ Ez is mutatja azt, hogy a jelen viszonyok között, amikor a születések száma a kedvezőtlen közgazdasági helyzet folytán nem emelhető, a népesség természetes szaporodásának növelésére a halandóság csökkentése útján kell törekedni. Mindenestre kívánatos volna a standard halandóság minél jobban való megközelítése. Elsősorban a csecsemő- és tuberkulózis halandóság csökkentésére kell törekedni.

bizonyos fokig nyomott helyzetben van, ami, mint ezt az erdélyi magyarság szaporodásának romlásán is láttuk,¹⁾ mindig visszatükröződik a népmozgalomban is. A zsidóságra vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy az alacsony természetes szaporodás a zsidóság városlakó mivoltának a következménye.

A szaporodás folytán kialakuló jövő helyzet szempontjából a lengyelekre nézve egyedül a keleti tartomány orosz fajú görög keleti lakossága jelent veszélyt, mivel a lengyeleknél jóval erősebben szaporodik; a többi kisebbségek szaporodása, mint láttuk, gyengébb a lengyelekénél. Ezért keleten az orosz fajú nemzetségek népességi arányának emelkedése, nyugaton a németiség, délen a ruténség népességi arányának csökkenése a valószínű fejlődés iránya.

2. Kivándorlás.

A természetes népmozgalom rövid ismertetése után a kivándorlás kérdését kell felekezeti és egyúttal nemzetiségi szempontból megvilágítanunk. Az erre vonatkozó adatokat a 13. sz. tábla adja.²⁾

Az adatokból kitűnik, hogy a római katolikusok, illetve lengyelek túlnyomórészt Európába, a kisebbségek a tengerentúlra vándorolnak ki. Az európai kivándorlás — a Franciaországba irányuló részbeni kivételével — időszakos, vándormunkás mozgalom jellegű, amit a visszavándorlás magas aránya igazol. Az európai kivándorlóknak u. i. 1927-ben és 1928-ban 82,0, illetve 92,6%-a vándorolt vissza. Németországból 1928-ban a visszavándorlás túllépte a kivándorlást, ami annál tisztábban mutatja a főleg mezőgazdasági jellegű vándormozgalmat, mivel a visszavándorlóknak 91,4%-a (79.771) az 1928. év negyedik évtizedében tért vissza. Az 1927. év alacsony (57,4%) visszavándorlási aránya rendkívüli jelenség, mivel 1926-ban a visszavándorlás aránya 81,8, 1925-ben pedig 329,3%-os volt.³⁾ A Franciaországba irányuló kivándorlás a tengerentúlihoz hasonlóan állandóbb jellegű, a visszavándorlási arány azonban, amely az említett két évben 24,9, illetve 31,5% volt, még mindig többszöröse a tengerentúlinak. Itt azonban kívül magasabb a kisebbségek, különösen a görög katolikus rutének részesedése is, mint az ideiglenesebb jellegű németországi kivándorlásnál, amely

¹⁾ L. Kovács Alajos dr.: „Erdély népmozgalma vallásfelekezetek szerint az 1921—27. években“ c. tanulmányát. M. Stat. Szemle 1929. évf. 12. sz.

²⁾ A kiszámított népességre vonatkozólag, amely az arányszámok kiszámításánál alapul szolgált, l. a népmozgalmi rész elején mondottakat.

³⁾ Ez a magas visszavándorlási arány valószínűleg a már előbb letelepedett lengyelek végleges visszavándorlását jelenti.

ugyanis az 1928. évben az egész kivándorlás arányában 18·4% volt Franciaországban és 5·4% Németországban.

A tengerentúli kivándorlás túlnyomórészt végleges letelepedést, tényleges veszteséget jelent, hiszen, mint láttuk 1927-ben és 1928-ban, a kivándoroltaknak csak 11·7, illetőleg 9·2%-a vándorolt vissza. Kanadában és Argentínában a visszavándorlás aránya még kisebb volt, 2·0, 3·7, illetve 4·5 és 5·5% az említett két évben. A lengyelek az európai területeken kívül a tengerentúli kivándorlásnál a kedvezőbb területeken, az Egyesült Államokban helyezkednek el, ahol a zsidóság igen magas részesedésétől eltekintve, a többi kisebbségek csak 6·2%-át tették az összes kivándorlóknak. A kisebbségek tehát, főleg a nemzeti vágyak szempontjából veszélyes kisebbségek kivándorlói, legnagyobb részt elvesznek fajukra nézve.

A fenti megállapításainkat igazolja a 14. sz. tábla is, amely a kivándorlást nemzetiségek szerint szemlélteti.

Amint látjuk, a nemzetiségi kivándorlás nagyjából ugyanazt a képet mutatja, mint a felekezetek szerint részletezett kivándorlás. A tábla adatai az ismeretlen nemzetiségűek igen magas aránya miatt, nem alkalmasak arra, hogy mélyebb következtetéseket vonjunk, különösen azért, mivel ezek túlnyomórésze Lodz, Kielce, Lwow, Tarnopol, Pomorze, Poznan és Szilézia vajdaságából, tehát oly területekről kerül ki, ahol a kisebbségek népességi aránya magas. A fő irányzatokat azonban, amelyeket fentebb vázoltunk, ezek a hézagok is igazolják.

A lengyelországi kivándorlás, amennyire előnyös a többségi elemre, annyira hátrányos a kisebbségekre. Az utóbbiak ugyanis a hazájuktól való nagy távolság és a hazai fajtestvéreikkel való érintkezés nehézsége folytán későbbi nemzedékeikben beolvadnak új hazájuk népébe, ami, tekintettel arra, hogy főleg a szülőképes korban levő korosztályok vándorolnak ki, a szaporodás csökkenését okozza s ez által a jövőben e korosztályokban levők száma kevesebb lesz, ami természetesen a születések újabb csökkenését idézi elő s ez által a kivándorlás súlyos vérvesztést jelent a kisebbségeknek. Az európai kivándorlás, amely, mint láttuk, nagyrészt inkább vándormunkás mozgalom jellegű, aminek nagy előnye az, hogy ezek a kivándorlók nem vesznek el fajukra nézve, másrészt az ilyen munkások a munka időszaki jellege miatt igyekeznek minél nagyobb összegeket megtakarítani és azt hazájukba visszaküldeni, ami egyrészt az egyének gazdasági helyzetét javítja, másrészt összességében jelentős aktív tételévé válik az ország fizetési mérlegének.

A tengerentúli kivándorlásból még az a gazdasági hátrány származik a kisebbségekre, hogy

a hasznos életkorban (vie utile) levő egyének erős kivándorlása folytán idővel a népesség korösszetétele oly változást fog szenvedni, hogy a munkára nem képes korcsoportok (gyermek és aggok) aránya növekedni fog s minthogy az egész népességet a produktív korban levőknek kell eltartani, ez a körülmény a kisebbségek elszegényedését fogja előmozdítani. A népesség kortagozódása ugyanis a nemzeti jövedelem és a nemzeti vagyon alakulásában, valamint a tőkeképződésben igen jelentős szerepet játszik. Elég, ha ezen a téren az Amerikai Egyesült Államokra utalunk, ahol a népesség vagyonosságának, magas átlagos jövedelmének és a tőkebőségnek egyik legjelentékenyebb tényezője a népesség kormegoszlása, amit az alacsony természetes szaporodás és a produktív korban lévő bevándorlók nagy száma okoz, egyúttal azonban ez az egyik fő oka a jelenlegi ipari krízisnek is.

Arra vonatkozólag, hogy a tengerentúli kivándorlás milyen rombolást képes egy nemzet soraiában végezni, bemutatunk néhány Irországra, illetve az Ir Szabad Államra vonatkozó adatot. Irországnak, amelynek népessége a múlt század elején mintegy 8,000,000 lelket számlált, jelenlegi népessége 4,207,000 lélekre rúg csupán, míg az Amerikai Egyesült Államokban a kivándorolt irek száma legalább 8—10 millióra tehető. Irország (úgy az Ir Szabad Állam, mint Észak-Irország) népessége ma is rohamosan csökken. Így az előbbi népessége mintegy 150,000, az utóbbié 8,000 lélekkel csökkent 1921 és 1928 között, a népsűrűség pedig 44·9-ről 42·9-re, illetve 92·8-ról 92·2-re szállott le, ami mutatja a kivándorlás erős mértékét, hiszen az Ir Szabad Állam népsűrűsége még Jugoszláviáét sem éri el. Az Ir Szabad Államból jelenleg is évente kb. 30,000-en vándorolnak ki az Egyesült Államokba. A kivándorlás a népesség kortagozódására is rányomta bélyegét, ugyanis az Ir Szabad Államban a 19—60 éves korban levők a lakosság 48·5%-át teszik, míg Észak-Irországnak e korosztály népességi aránya 56·1%. Európa főbb államaiiban az említett korosztály népességi aránya a következő: Angliában és Walesben 50·52, Németországban 54·53, Franciaországban 54·64, Belgiumban 55·01, az Egyesült Államok Kalifornia államában pedig 59·59. A 60 éven felüli népességnél az Ir Szabad Állam igen magas, 12·7%-os arányt mutat, amit Franciaországban (13·71), a Balti Államokon (11·90) és Észak-Irországon (11·5) kívül egyetlen más ország sem közelít meg. Ez a javakorbéli egyének erős kivándorlásának és a részben ez által okozott gyenge szaporodásnak a következménye. A kortagozódást természetesen nem vehetjük teljesen jellemzőnek, mivel ezt a különböző mérvű természetes népmozgalom erősen befolyásolja.

¹⁾ Aperçu de la Démographie des Divers Pays du Monde 1929.

13. A lengyelországi kivándorlás főbb vallás-
L'émigration de Pologne en 1927 et 1928,

Bevándorlási terület és év	Kivándorlás Emigration			Visszavándorlás Emigrés rentrés en Pologne		Római katolikus Catholiques rom.		
	absz. sz. nombres abs.	1000 lélekre pour 1000 habitants	az egész kiv. % en % de l'émigration totale	absz. sz. nombres abs.	kiv. % en % des émigrés	absz. sz. nombres abs.	1000 lélekre pour 1000 habitants	az egész kiv. % en % de l'émigration totale
<i>Európa</i> 1927	89.427	3.0	60.5	73.014	82.0	81.738	4.3	78.8
%	100.0	—	—	—	—	91.4	—	—
1928	121.049	4.0	65.4	112.921	92.6	¹⁾ 55.105	—	—
%	100.0	—	—	—	—	—	—	—
Ebből								
Németország 1927	68.779	2.3	47.1	39.376	57.4	66.282	3.5	63.7
1928	85.375	2.8	45.7	87.224	102.5	28.131	—	—
Franciaország 1927	16.211	0.5	11.0	4.143	24.9	13.552	0.7	13.0
1928	32.145	1.0	17.2	10.058	31.5	25.418	1.2	—
Tengerentúl 1927	58.187	1.9	39.5	6.799	11.7	22.718	1.2	21.2
%	100.0	—	—	—	—	39.1	—	—
1928	64.581	2.1	34.6	6.159	9.2	21.077	1.1	—
%	100.0	—	—	—	—	32.6	—	—
Ebből								
Amerikai Egy. Áll. 1927	9.397	0.3	6.4	2.205	23.4	3.580	0.2	3.4
1928	8.507	0.3	4.6	1.565	18.4	2.920	0.1	—
Kanada 1927	22.031	0.7	14.9	451	2.0	9.933	0.5	9.4
1928	27.036	0.9	14.5	1.000	3.7	8.933	0.5	—
Argentína 1927	20.189	0.7	13.6	904	4.5	7.803	0.4	7.4
1928	22.007	0.7	11.8	1.206	5.5	7.499	0.4	—
Egész kivándorlás 1927	147.614	4.9	100.0	79.813	54.3	104.456	5.5	100.0
%	100.0	—	—	—	—	70.8	—	—
1928	186.630	6.1	100.0	119.080	63.8	76.182	—	—
%	100.0	—	—	—	—	—	—	—

¹⁾ Az 1928. évi kivándorlás részletezésénél 57.274 (30.7%) ismeretlennek van jelezve, ezek nagyrésze mellőznünk kellett. — Aux détails de l'émigration de 1928, il y a 57.274 émigrés (30.7%) sous la rubrique conclusions erronées, nous n'avons pas calculé, pour ceux-là, les nombres proportionnels.

Az ir példa szomorú mementója a kisebbségi kivándorlásnak, mert a jövő képe a kisebbségi államokban előreláthatólag a legtöbb helyen így fog alakulni. Még szomorúbb képet kapunk akkor, ha meggondoljuk azt, hogy míg az ir kivándorlók

magas kultúrájú környezetben azonos nyelvű (angol) területen elég kedvezően helyezkedtek el, addig a mai tengerentúli bevándorlási helyek zord vagy forró éghajlatú kulturálatlan területek, ahol a közegészségi viszonyok rosszak és a megélhetés

14. A lengyelországi kivándorlás 1926-ban nemzetiségek és bevándorlási területek szerint.
L'émigration de Pologne en 1926, suivant les nationalités et les territoires d'immigration.

Bevándorlási terület Territoires d'immigration	Lengyel Polonais	Rutén Ruthènes	Fehérorosz Russes Blancs	Német Allemands	Zsidó Juifs	Ismeretlen Inconnu	Összesen Total
<i>Európa — Europe</i>	37.588	5.788	58	331	2.797	70.336	117.616
Ebből Dont							
Németország — Allemagne	3.955	19	—	132	55	39.544	43.706
Franciaország — France . .	30.963	5.663	54	85	1.569	29.692	68.704
Tengerentúl — Pays d'outre-mer	13.757	10.454	527	418	19.609	4.375	49.893
Ebből Dont							
Egyesült Áll. — Etats-Unis	3.396	400	91	82	3.535	686	8.249
Kanada — Canada	5.792	5.858	243	212	2.597	1.058	15.810
Argentína — Argentine . . .	3.715	3.910	185	80	4.750	1.290	14.435
Egész kivándorlás — Émigration totale	51.345	16.242	585	749	22.406	74.711	¹⁾ 167.509

¹⁾ Ezenkívül egyéb kivándorló Európába 718, tengerentúli kiv. 753. — En outre, 718 autres émigrés en Europe, et 753 dans des pays d'outre-mer.

felekezetek szerint 1927-ben és 1928-ban.
suivant les principales confessions.

Görög katolikus Catholiques grecs			Görög keleti Gréco-orientaux			Protestáns Protestants			Zsidó Israélites			Territoires d'immigration et années		
absz. sz. nom- bres abs.	1000 lélekre pour 1000 habitants	az egész kiv. % - a — en % de l'émigra- tion totale	absz. sz. nom- bres abs.	1000 lélekre pour 1000 habitants	az egész kiv. % - a — en % de l'émigra- tion totale	absz. sz. nom- bres abs.	1000 lélekre pour 1000 habitants	az egész kiv. % - a — en % de l'émigra- tion totale	absz. sz. nom- bres abs.	1000 lélekre pour 1000 habitants	az egész kiv. % - a — en % de l'émigra- tion totale			
2.722	0.9	17.6	156	0.1	3.3	1.308	1.2	34.2	2.375	0.8	13.3	1927	Europe	
3.0	—	—	0.2	—	—	1.5	—	—	2.7	—	—	%		
5.456	1.6	24.2	267	0.1	3.4	1.297	1.1	28.3	2.659	0.8	14.8	1928		
4.5	—	—	0.2	—	—	1.1	—	—	2.2	—	—	%		
													Dont	
1.106	0.3	7.2	7	0.0	0.1	913	0.8	24.2	91	0.0	0.5	1927	Allemagne	
1.237	0.4	5.4	34	0.0	0.4	1.174	1.1	25.7	193	0.1	1.1	1928		
1.257	0.4	8.2	68	0.0	1.4	31	0.0	0.8	829	0.3	4.6	1927	France	
4.059	1.2	18.4	187	0.1	2.4	39	0.0	0.8	968	0.3	5.3	1928		
12.550	3.8	82.4	4.562	1.4	97.7	2.466	2.2	65.8	15.699	5.0	86.7	1927	Pays d'outre-mer	
21.6	—	—	7.8	—	—	4.2	—	—	27.0	—	—	%		
16.888	4.9	75.8	7.500	2.4	97.6	3.260	2.9	71.7	15.552	4.8	85.2	1928		
26.1	—	—	11.6	—	—	5.1	—	—	24.1	—	—	%		
													Dont	
225	0.1	1.5	238	0.1	5.0	116	0.0	3.1	5.234	1.7	28.9	1927	Etats-Unis	
267	0.1	1.2	164	0.1	2.1	100	0.0	2.2	5.051	1.6	27.6	1928		
7.161	2.1	46.8	952	0.3	20.0	1.093	0.1	28.8	2.763	0.9	15.3	1927	Canada	
11.390	3.3	51.1	1.854	0.6	23.8	2.060	1.9	45.2	2.592	0.8	14.2	1928		
4.698	1.4	30.7	2.907	0.9	61.9	638	0.6	17.4	4.113	1.3	22.7	1927	Argentine	
4.560	1.3	20.4	4.603	1.4	59.2	484	0.4	10.6	4.805	1.5	26.4	1928		
15.272	4.5	100.0	4.718	1.5	100.0	3.774	3.4	100.0	18.074	5.7	100.0	1927	Emigration totale	
10.3	—	—	3.2	—	—	2.6	—	—	12.2	—	—	%		
22.344	6.4	100.0	7.767	2.4	100.0	4.557	4.1	100.0	18.211	5.6	100.0	1928		
12.0	—	—	4.2	—	—	2.4	—	—	9.7	—	—	%		

római katolikus a jegyzet szerint. Az arányszámok kiszámítását téves következtetések elkerülése végett „inconnus”; d'après une remarque y ajoutée, la plupart en étaient catholiques romains. Afin d'éviter des

a mezőgazdasági világválság folytán nincs bizto-
sítva, ami igen sok áldozatot követel.

Az a körülmény, hogy a zsidóság foglalkozás
által meghatározott kivándorlásától eltekintve, a
túlnyomórészen agrárfoglalkozást űző lengyelek
és a kisebbségek azonos munkakínálat mellett
mégis más-más irányban vándorolnak ki, habár a
lengyelek közel, a kisebbségek távol fekszenek a
tengeri közlekedési úttól, újabb érvet ad állításunk
bizonyítására.

Vegyes nemzetiségű államoknál, politikai okok
folytán, sajnos, a nemzetiségi kivándorlási kép
mindenütt azonos a fentvázolttal, ezzel szemben
egységes nemzetiségi államokban a kivándorlás a
kivándorlók foglalkozása és a bevándorlási ország
éghajlati viszonyai által meghatározott regionális
tagozódást mutat.¹⁾ Így pl. Olaszországban az
északi tartományok vándorlási iránya Európa, a
délieké a tengerentúl. Lombardiából a kivándor-

¹⁾ Az éghajlat szerint a mezőgazdasági, a fog-
lalkozás szerint inkább az ipari jellegű kivándorlás
differenciálódik.

lás 86.6, Piemontból 73.8%-a irányul Európába,
míg a déli Calabria tartományból a kivándorlás
93.8, Sziciliából 78.8%-a a tengerentúlra irányul.

A lengyel kivándorlás fő irányai Európában
Németország és Franciaország, a tengeren túl pe-
dig Kanada, Argentina és az Egyesült Államok.
Németországban a lengyel kivándorlás túlnyomóan
mezőgazdasági vándormozgalom és nem tényle-
ges kivándorlás. A hivatalos német statsztikai
adatok szerint 1928-ban a németországi 119.788
lengyel munkás közül 116.969 dolgozott a mező-
gazdaságban és csak 2.829 az iparban. A lengyel
statsztika, sajnos, felekezetek szerinti kivándor-
lási adatokat az egyes vajdaságok és a bevándor-
lási országok szerint nem adja meg s azért csak
következtetnünk lehet arra, hogy a kivándorlók
főleg Pomorze, Poznan és Lodz vajdaságokból ke-
rülnek ki. Az utóbbi két vajdaság protestáns val-
lású lakosságának vándorlási iránya arra mutat,
hogy a vándormunkások között itt sok német
nemzetiségű is van.

A Franciaországba irányuló kivándorlás, mint

már említettük, hasonló jellegű a tengerentúli kivándorláshoz, vagyis végleges letelepedést céloz, bár a visszavándorlás aránya, mint láttuk, jóval magasabb a tengerentúlinál. A kivándorlók túlnyomó része római katolikusokból, illetőleg lengyel nemzetiségiekből, Lengyelország középső és nyugati részéből kerül ki s legnagyobb részük az ipar és bányászat körében talál alkalmazást.¹⁾

Az Egyesült Államokba túlnyomórészt zsidók és lengyelek vándorolnak ki. A zsidóság aránya itt igen magas, az 50%-ot is meghaladja. A többi kisebbség az itteni kivándorlásnál alig 5—6%-os arányt ér el. Ez a kivándorlás, mint már említettük, állandó jellegű, a visszavándorlás aránya azonban a többi tengerentúli országokénál maga-

¹⁾ 1927 előtt a visszavándorlás rendkívül kis-mértékű volt. Így pl. 1925-ben csak 11, 1926-ban csak 2 egyén vándorolt vissza, 1927 után, amikor a francia valuta a Poincaré-féle reform következtében részben elvesztette dumping hatását, ami kisebb ipari krízist s így munkaalkalom-csökkenést vont maga után, a visszavándorlás aránya erősen megnövekedett.

sabb. A kivándorlás foglalkozási jellegét meghatározzunk a családtagok magas aránya miatt nem lehet, csupán a zsidóság magas részesezéséből és a bevándorlási ország erős ipari jellegéből következtethetünk arra, hogy a kivándorlás túlnyomórészt nem agrárjellegű.

A kanadai és argentinai kivándorlásnál túlnyomó a kisebbségek részvétele. Kanadába inkább a görög katolikusok és a protestánsok vándorolnak ki, míg Argentínába görög keletiek és a zsidók. A kivándorlás végleges letelepedési jellegét bizonyítja az, hogy a visszavándorlás aránya évenként 2—5% körül mozog. Tehát ez a kivándorlás tényleges veszteséget jelent. Különösen kedvezőtlené teszi az ide irányuló kivándorlást az, hogy a túlnyomóan agrár foglalkozású egyének a mezőgazdasági világválság folytán igen súlyos gazdasági helyzetbe kerülnek. Ezt egyébként még fokozzák a klíma szélsőséges volta, nemkülönben, különösen Délamerikában, épp a gazdasági válság nyomában járó forradalmak is.

Hollós István dr.

© SZOCIÁLIS STATISZTIKA ©

A gümőkóros megbetegedések és elhalálozások alakulása a betegsegélyző pénztáraknál biztosított néprétegekben.¹⁾

Les tuberculeux et les décès par tuberculose dans la population assurée aux Caisses de secours aux malades de Hongrie.¹⁾

Résumé. En Hongrie, ces dernières années, d'abord M. Désiré Laky, ensuite M. Joseph Melly ont écrit d'une façon très détaillée sur la statistique de la tuberculose; le premier a consacré deux volumes à cette question; le second, un volume. Nous nous bornerons aux cas et décès tuberculeux relevés parmi les membres des Caisses hongroises de secours aux malades dont ne s'occupent pas les auteurs susmentionnés.

Les ravages de la tuberculose ont en Hongrie une proportion très élevée en plusieurs catégories de profession (journaliers spécialement non dénommés, industrie, services publics, garçons de bureau, etc.) assujetties à l'assurance obligatoire de Caisses de secours aux malades dont la plupart des membres appartiennent à ces catégories.

Avant la création des Caisses, cette proportion était encore plus haute. Aujourd'hui, elle diminue de plus en plus, même dans les familles ouvrières, grâce aux efforts déployés, depuis de nombreuses années, par les médecins et dispensaires de Caisses et par les sanatoriums également gratuits fondés pour les tuberculeux.

Il y a encore une autre raison pour laquelle il convient d'étudier à part les statistiques de tuberculose des Caisses de malades: elles offrent des données pour la morbidité et la léthalité tuberculeuses, complétant les statistiques de la population totale, ainsi que celles relatives à Budapest, qui ne nous renseignent que sur la mortalité.

D'après les chiffres de 1923—28, présentés ci-dessous pour les Caisses de secours aux malades minières, industrielles, commerciales et ferroviaires (dont en 1927 le nombre montait à 101, et l'effectif journalier moyen des membres à environ 1 mil-

¹⁾ Az Országos Tuberkulózis-kongresszuson 1930 május 30-án tartott előadás. — Conférence faite au Congrès hongrois de la tuberculose, le 30 mai 1930.

tion), plus d'un dixième des malades incapables de travail y était atteint de tuberculose. Sur 100.000 membres, on y comptait, en 1923—27, en moyenne 2.825 tuberculeux par an, et au nouvel Office des assurances sociales, en 1928 2.670. Des membres décédés, près de deux cinquièmes sont morts de tuberculose, tandis que pour les décès totaux du pays entier, cette proportion n'était que de 15% et pour la population active, de 24%. Parmi les membres des Caisses ouvrières, la léthalité tuberculeuse dépasse de plus de trois fois la léthalité moyenne de toutes les maladies.

Il paraît qu'aux Caisses de malades, au point de vue de la tuberculose, les femmes sont dans une situation pire que les hommes. Les cas de tuberculose grave entraînant une incapacité de travail sont plus fréquents parmi elles (16.7%). Entre les décès totaux de femmes, les décès par tuberculose y ont également une proportion supérieure (42.6%) à celle des membres des deux sexes (36.7%). Chez les femmes employées comme servantes de bureau ou exerçant des professions industrielles, la proportion des décès par tuberculose est particulièrement élevée (en 1923, elle représente respectivement 56.5 et 53.2% des décès totaux de femmes membres appartenant aux mêmes catégories). Les professions industrielles peu salubres où la tuberculose fait le plus de ravages en Hongrie, sont surtout celle de typographe (exposée aussi au saturnisme) et ensuite le métier de tailleur et de cordonnier.

La forme la plus fréquente de la tuberculose est la tuberculose pulmonaire en Hongrie; vient ensuite la tuberculose des os. Parmi les membres des Caisses de secours, le nombre des décès par tuberculose pulmonaire est inférieur à celui des tuberculeux. Quant à la méningite tuberculeuse, si elle est bien plus rare parmi les membres des Caisses — et aussi dans la population active — que dans la population totale, c'est que les Caisses n'ont pas de membres au-dessous de 7 ans (on sait que c'est parmi les enfants de moins de 7 ans que cette maladie est la plus fréquente). Mais, parmi les membres de Caisse et surtout parmi les femmes, elle est, comme cause de décès, ordinairement plus fréquente que la tuberculose des os. La proportion des décès aux malades est la plus défavorable à la méningite tuberculeuse (en 1923—27, en moyenne 89.6%). La léthalité de la scrophulosis est

la plus basse (1.9% seulement). Parmi les membres de Caisses, les maladies tuberculeuses sont plus dangereuses chez les hommes que chez les femmes; il est possible que cela tienne à ce qu'une plus grande partie des femmes tuberculeuses abandonnent le travail et qu'elles cessent d'être membres dans les phases moins avancées de la maladie. Si la léthalité tuberculeuse de l'ensemble des membres est égale à 100, l'indice de cette léthalité est pour les femmes à cet égard toujours au-dessous de 100.

La moyenne des journées de maladie par malade, — c'est-à-dire, la durée moyenne de l'incapacité de travail, — est en raison indirecte de la grandeur de la léthalité. Plus une maladie est dangereuse, plus courte est la durée de traitement. Pour la méningite tuberculeuse — dont la léthalité dépasse celle des autres maladies tuberculeuses — on ne note en moyenne, par malade, que 27.6 journées d'incapacité de travail, et pour la tuberculose des os, dont la léthalité est très inférieure, plus de 3 mois (91 jours). Chez les femmes membres, la léthalité de la tuberculose des os est minime; l'incapacité de travail, calculée pour 1 membre (99.2 jours), y est supérieure à celle des hommes.

★

A gümőkór statisztikáját legújabban három magyar könyv már igen behatóan tárgyalta, amelyek közül kettő: Laky Dezső¹⁾, egy pedig Melly József²⁾ tollából jelent meg. Laky Dezső e nagy népbetegség országos statisztikájával foglalkozott. Előbb megjelent kötetében a történelmi Magyarország 1901—15. évi gümőkórstatisztikáját, az utóbbi könyvében pedig a mai terület ugyanerre vonatkozó 1920—23. évi adatait tárgyalta. Melly a székesfőváros statisztikájából a gümőkór budapesti elterjedését mutatta be minden vonatkozásban. E beható, felette értékes munkák anyagukat minden rendelkezésre álló statisztikai ismervszerint részletezik s széleskörű összehasonlításokat végeznek régmúlt idők s külállá-

¹⁾ L. Laky Dezső dr.: 1. „A magyar szent korona országainak 1901—1915. évi gümőkórhalandósága“. Magyar Statisztikai Közlemények Új sorozat 62. kötet, Budapest, 1925. 2. „Csonka-Magyarország tuberkulózishalandósága az 1920—23. években“. A „Népegészségügy“ kiadványa Budapest, 1927.

²⁾ Melly József dr.: „Budapest tuberkulózishalandósága. Székesfővárosi Statisztikai Közlemények. 57. kötet, 8. sz. Budapest, 1929.

mok, valamint a nagyvárosok tuberkulózis-statisztikájával. A *gümőkóros megbetegedéseknek és elhalálozásoknak a betegsegélyző pénztáraknál biztosított néprétegekben való alakulásáról mindazonáltal e három kötet egyike sem szólt.* A társadalmi biztosítási betegsegélyző statisztika azért használható fel jól a gümőkór pusztításának megvilágítására, mert az adatok nagy tömegre vonatkoznak s e mellett nemcsak a halálozásokról, hanem a megbetegedési esetekről és a betegség tartamáról is tájékoztatnak. Ez a statisztika tehát olyan anyagot nyújt, amelyet semmi más adatforrás nem szolgáltat. Ezért érdemes a legnagyobb jelentőségű népbetegség, a gümőkór elterjedésével a biztosító pénztárak betegségi statisztikája alapján külön foglalkozni.

Már *Sörensen* utalt a XIX. században a napszámosok rendkívül magas halandóságára. Hazánkban *Laky* munkáiból vált ismeretessé, hogy a *gümőkór pusztítása több oly foglalkozási főcsoportnál igen magas, amelyek betegsegélyzőpénztári biztosításra törvény értelmében kötelezettek.* Különösen magas a fővárosban a külön megnevezés nélküli napszámosok gümőkórhalandósága. Budapesten ezer élőjükre, *Laky* szerint, évente 30 gümőkóros halott esik. Ami több, mint tízszerese az ország egész lakossága gümőkóros mortalitásának. *Melly* 1921—25. évi átlaga szerint körükben ezer előre évente 28 halott esik. Elgondolni is szomorú dolog, hogy minő magas az ipari főcsoport-hoz tartozó ipari proletariátus, valamint a hivatalosok, altisztek — különösen a napszámosok — gümőkóros elhalálzásának aránya. Egész szociális miliójuk alkalmas a gümőkór elhatalmasodására. A nagyvárosi perifériákon lévő gyártelepek munkásházainak, a kültelki nyomortanyáknak szűk, nedves, rosszul szellőztetett, penészes lakásai jutnak eszünkbe, ahol zsúfoltan élnek rosszul táplált, vérszegény emberek. Az ilyen lakóhelyek a gümőkór melegágyai. E legszegényebb, földes, téglás padlójú lakások ipari munkásain, napszámosrétegein, téglagyári munkásházak lakóin kívül magas még a jobb helyzetben lévő iparágak s általában kedvezőbb életviszonyok között élő iparosok, mint pl. a borbélyok, szücsök, molnárok gümőkóros halandóságának aránya is; a szabóké, különösen a segédszemélyzetnél. Mindezeknek a körülményeknek nagy szerepük van a munkásbiztosítási törvények létrejöttében. Éppen ilyen jelenségek miatt kötelezi törvény (1907. évi XIX. t.-c.;

1927. évi XXI. t.-c. stb.) e néprétegeket ismételtén arra, hogy a betegsegélyzőpénztárakhoz munkaadójuk bejelentése alapján tagul jelentkezzenek. E törvényeket erős szociális érzés vezeti, nemcsak gyógykezelést, de anyagi segítséget is nyújtanak a munkáscsaládnak a kenyérkereső családfő megbetegedése idején. A felebaráti szeretet sugallta a betegségokozta nyomor kiirtását, aminek legtermészetesebb módjaul a szociális biztosítás kínálkozott. Az, hogy e biztosításhoz tartozó néprétegek gümőkóros megbetegedési és elhalálozási viszonyai az országos átlagnál rosszabbak, éppen e nehéz szociális helyzetnek következményei: annak, hogy éppen a legsalsóbb társadalmi osztályok tartoznak a pénztárakhoz, mint köteles tagok. *A betegsegélyző pénztárak megalakítása előtt e néprétegek helyzete még rosszabb volt. A pénztári orvosok és rendelőintézetek, nemkülönben a szintén ingyenes tüdőbeteggondozók sokéves nehéz munkájának következményeképen a gümőkór pusztítása a munkáscsaládok körében is egyre csökken.* A biztosítottak foglalkozás szerint való kedvezőtlen összetétele — túlnyomóan a szegények s kedvezőtlen szociális helyzetűek közül kerülnek ki — az oka tehát annak, hogy a tbc.-mortalitás körükben még mindig jelentősebb, mint az ország összes keresői körében. Az ő halál-eseteik körében a tbc. nagyobb jelentőségű halálok, mint az ország összes halottainak halálakai között, de újabban ez arányok színvonala egyre csökken. Az, hogy a betegsegélyző pénztárakhoz való tartozás mennyire megjavítja e néprétegek gümőkóros halálzásának arányát, ki fog tűnni alább abból is, hogy valamennyi foglalkozási ágban jobb a biztosított keresők tbc.-mortalitása az illető foglalkozási ág országos átlagánál. A foglalkozás szerint való részletezés igazolja, hogy a biztosítás, a pénztári orvosok, intézetek stb. munkája, minő kedvező helyzetet teremt minden foglalkozásnál a biztosításhoz nem tartozókkal szemben.

Foglalkozni fogunk külön a gümőkórban való megbetegedés (morbidity) és külön az elhalálozás (mortality) statisztikájával. A kettő egybevetése adja majd a gümőkór veszélyességét (a lethality). Az ilyenképen feldolgozott 1923—27. évi betegsegélyző pénztári anyagot azután tovább részletezzük nem, foglalkozás és az egyes gümőkóros betegségi fajták (tüdőgümőkór, bélgümő, agyhártyagümő, görvélykór, csont-

gümőkór stb.) szerint. Ez utóbbiakat is összevethetjük a nemmel és a foglalkozással. A feldolgozást elsősorban a pénztári tagokra végezzük el, minthogy a családtagokra vonatkozó mortalitási statisztika sem teljes: csak akkor kerülnek számbavételre, ha kórházban haltak el. A megbetegedési (morbidity) statisztika a tagoknál sem teljes, csak a munkaképtelenséget okozó betegségekre terjed ki, amelyekben a tagok táppénzt kaptak. A tagok tbc.-mortalitási viszonyait egybevetjük az ország egész népességének megfelelő arányszámaival is, de utalunk arra, hogy ebben az összehasonlításban szereplő különbségekben a biztosítottak és az egész népességre vonatkozó adatok számszerű eltérésében nagy szerepe van a kor szerint való megoszlás különbségének is. Annak, hogy a tagok között igen kevés a 15 éven aluli, de az öreg, a 60 éven felüli is ritka. 7 éven aluli tag nem is fordul elő, ily korú keresőt a népszámlálás sem talált. Éppen ezért az ország 15—59 éves lakosságának gümőkóros mortalitásával teszünk egybevetéseket. Még helyesebbnek tartjuk az ország összes keresőinek gümőkóros halandóságával való szembeállítást, minthogy a tagok a keresők közül származnak.

A mai tuberkulózisstatisztika legfőbb hiánya tudvalévoleg az, hogy merőben a tuberkulózis által okozott halálesetekhez tapad s teljesen figyelmen kívül hagyja a betegséget magát. A tuberkulózisstatisztika módszertanának fejlődése még nem ért — Magyarországon sem — addig a fokig, hogy a gümőkórban szenvedő lakosság egészéről tudjon nyilvántartásokkal szolgálni. Az 1920. évi népszámlálás kísérlete, mely a tüdőcsúcshurut miatt orvosi kezelés alatt állókat hazánkban összeszámolta, nem tudott megbízható adatokat nyújtani. A tbc.-vel való fertőzöttség igen elterjedt, a Pirquet-féle a vizsgálat 90%-ban pozitív. Ettől különböző azonban a gümős infiltrációnak az a stádiuma, amikor amiatt a fertőzött magát már betegnek is érzi. Amikor a kardiális tünetek: köhögés, izzadás, étvágytalanság, hátfájás stb. jelentkeznek, a betegség előrehaladottságának foka eltérő. E mellett sokan még ekkor sem fordulnak orvoshoz, nem tudják, hogy tuberkulózisban betegedtek meg. A bajukkal tisztában lévők közül is sokan eltitkolják népszámláláskor azt, mivel szégyenlik azt különösen házbéliek s szomszédok előtt. Pontosabb betegségi statisztikánk van az egyetemi klinikák, kórházak, tüdőszanatóriumok, tüdőbeteg-

gondozók stb. idevágó feljegyzéseiben. Ezeknél azonban a lakosságnak csak igen kis töredéke szerepel s nem lehet az ország lakosságában elhatárolni azt a népréteget, amelyből az egyes intézetek ápoltsjai származnak. A tuberkulózisnak — mint betegségnek — statisztikája felette hiányos lévén, annál érdekesebb a betegségyező pénztárak tbc.-s morbiditási statisztikája, mert egy bizonyos néprétegre vonatkozik: a törvény értelmében biztosításra kötelezett bányászati, ipari, kereskedelmi és közlekedési munkásosztályra s azért is, mert rendszeres, évről-évre meglévő, folytonos adatgyűjtés. *A munkaképtelen tagokra vonatkozó ez az adatgyűjtés a betegség foka tekintetében is fontos elhatárolással jár: azokra a gümőkóros biztosított keresőkre vonatkozik, akiknek betegsége oly fokú, hogy a miatt dolgozni képtelenek.* Ennek az adatgyűjtésnek eredményei a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal által 1923-tól végzett feldolgozások szerint 1927-ig bezárólag a következők:

1. A betegségyező pénztárak tagjainak munkaképtelenséget okozó összes és gümőkóros megbetegedései.

Cas de maladies ayant entraîné une incapacité de travail chez les membres de Caisses de secours aux malades, avec spécification des cas de tuberculose.

Év átlag	A biztosítópénztárak tagjai közül megbetegedettek <i>Membres de Caisses d'assurance</i>			
	gümőkórban <i>atteints de tuberculose</i>		az összes betegségekben <i>atteints de maladies en général</i>	
	abszolutszámában <i>nombres absolus</i>	az összes munkaképtelen betegek $\frac{1}{10}$ -ában <i>en % des malades incapables de travail</i>	százezer biztosított tagra eső arányban <i>proportion pour 100.000 membres assurés</i>	
1923	25.671	10·9	3.062	28.185
1924	26.874	11·8	3.235	27.498
1925	22.118	10·6	2.445	23.161
1926	26.042	11·4	2.801	24.648
1927	27.359	10·0	2.656	26.679
1928	28.425	10·7	2.670	26.419
1923—25	24.888	11·1	2.901	26.199
1926—27	26.701	10·6	2.725	25.716
1923—27	25.613	10·9	2.825	25.990

Látható, hogy a munkaképtelen betegeknek évről-évre több mint $\frac{1}{10}$ része (1923—1927 átlaga 10·9%) gümőkórban szenved. A rendelkezésünkre álló öt év adatai szerint ez az arányszám nem javul. Igaz ugyan, hogy 1924-ben volt maximum: 11·8 s 1927-ben minimum 10·0%-kal. Azonban az 1926. évi adat (11·4) még lényegesen magasabb az 1923. évinél (10·9). A biztosított tagok-

nak közel 3%-a e szerint gümőkórja miatt az év egy részében munkaképtelen. Igen magas arányok ezek s el nem vitatható a gümőkórnak a tagok munkaképtelenséget okozó betegségeinek sorában való nagy jelentősége. A megbetegedésekre országos statisztikánk nem lévén, ezeket a morbiditási adatokat az egész népesség megfelelő viszonyaival nem tudjuk egybevetni. Egyetlen támpont az 1920. évi népszámlálásnak a tüdőcsúcshurutban szenvedő népesség arányára vonatkozó, kevéssé megbízható adatai. E szerint akkor százezer lélekre az egész országban átlag 1.790 tüdőgümőkórban szenvedő beteg esett. Szomorúan világít ez reá a munkásosztály magas gümőkóros morbiditására, annál inkább, mert hisz a tagokra vonatkozó adatunk csak oly súlyos betegekre vonatkozik, akik gümőkórjuk miatt munkaképtelenek, míg a népszámlálási valamennyit — a munkaképtelenséget nem okozó, könnyebb eseteket is — magába foglalja. Az a körülmény, hogy a népszámlálási adat csak a tüdőgümőkórra vonatkozik, míg az itt említett pénztári adat valamennyi szerv ily aethiologiájú megbetegedésére, keveset változtat a munkás-pénztáriak hátrányára. Alább látni fogjuk, hogy a gümőkóros megbetegedések zöme tüdőgümőkór.

A gümőkóros betegségekben elhalt pénztári tagok statisztikáját már sokkal behatóbb elemzésnek vethetjük alá, mint az ily bajokban megbetegedettekét. Mődunkban van az országos halálozási statisztikával s abban is a megfelelő korú, meg a keresőnépesség tbc.-s mortalitásával való összehasonlításra. (L. a 2. táblázatot.)

2. A betegpénztári tagok gümőkórmortalitása.

Mortalité par tuberculose des membres de Caisses de malades.

Év, átlag <i>Année, moyenne</i>	A biztosítópénztárak tagjai közül elhaltak <i>Décès de membres de Caisses d'assurance</i>			
	gümőkórban <i>par tuberculose</i>		az összes betegségeken <i>par toutes les maladies</i>	
	abszolút számban <i>nombres absolus</i>	az összes halál- esetek %-ában <i>en % de tous les cas de décès</i>	százezer biztosított tagra eső arányban <i>proportion pour 100.000 membres assurés</i>	
1923	2.195	40,7	262	644
1924	2.398	40,3	289	716
1925	1.470	37,2	162	437
1926	1.953	33,3	210	630
1927	1.856	32,1	180	561
1928	1.937	30,4	181	630
1923—25	2.021	39,6	236	594
1926—27	1.905	32,8	194	594
1923—27	1.974	36,7	218	594

A pénztári tagokat érő haláleseteknek közel $\frac{2}{5}$ -e (1923—27 átlaga szerint 36,7%-a) a gümőkórra esik. Ez a kór mint halálok a tagokat ért halálesetek sorában sokkal nagyobb jelentőségű, mint a betegek között. Amott a munkaképtelen betegségek sorában csak 11% esett a gümőkórra. Az ország összes halottai közül ezzel szemben csak 15% a gümőkórra visszavezethető halálesetek aránya; a pénztári tagoknál több mint kétszer ekkora jelentőségű: 36,7%-os. Igaz, hogy a keresők halottai között országos átlagban is magasabb a gümőkóros halottak aránya, de Kovács Alajos 1909—12. évi adatai szerint csak 24%, pedig akkor a gümőkór aratása a mainál sokkal magasabb volt. Tekintve, hogy ez az adat csak a tüdőgümőkórra vonatkozik, a pénztári tagoknál 35% az ennek megfelelő arány. 1923-tól 1927 felé ezek az arányszámok mégis évről-évre kissé enyhülnek. 1923-ban a tagok közül elhaltaknak még 40,7%-a volt a tuberkulózis halottja, 1927-ben már csak 32,1%-uk volt az! A biztosított tagokra eső arányok is mutatnak némi javulást, pedig a pénztári tagok összmortalitása, az 1923—27. évi, százezer tagra eső 594 halott közül nem jelent javuló fejlődést. Gümőkórban 1925-ben halt el a legkevesebb tag, csak 162; az 1923—27. évi átlag 218. Ezt az arányszámot az ország egész népességének átlagos gümőkórhalandóságával alig lehet egybevetni. Az összehasonlítást több körülmény akadályozza. Más a tagok s az ország népességének kormegoszlása. A tagok között igen kevés a 15 éven alul lévő, de a 60 éven felüli is ritka. 7 éven aluli tag meg nem is fordul elő. Ily korú keresőt a népszámlálás sem talált. A kor szerint való megoszlásban mutatkozó eltérést ugyan ki lehet küszöbölni olyképen, hogy az ország népességéből levonjuk azokat a legfiatalabb és legöregebb korcsoportokat, amelyekben dolgozó pénztári tagok vagy egyáltalában nincsenek (7 éven aluliak), vagy csak igen kevesen vannak (8—14 évesek és 60 éven felüliek). A pénztári tuberkulózisstatisztika kor szerint való alakulásában feldolgozva nem lévén, pontosabb standardszámítást e tekintetben nem végezhetünk. Mődunkban van azonban más úton is egy oly népréteget keresni fel az ország népességében, amely kor szerint való megoszlás, de életmód tekintetében is teljesen megfelel a pénztári tagoknak s attól csak a biztosítottság tekintetében különbözik. Ezt az ország népességének keresőkre és eltartottakra való tagolása

alapján a „keresők“-ben véljük feltalálni. A „tagok“ más szóval a „biztosított keresők“. Ez a megoszlás megvan úgy a népmozgalmi, mint népszámlálási statisztikában s e szerint a tuberkulózis áldozatai is rendszeresen feldolgoztatnak. Egy nagy eltérés akadályozza azonban azt, hogy ezeket az országos adatokat a fent közölt pénztáriakkal abból a célból vessük egybe, hogy a mutatózó számszerű eltérésekből a pénztári tagoknak az országos átlagnál jobb, vagy rosszabb gümőkórhalandóságára következtessünk. A pénztári adat ugyanis csak azokat a halottakat öleli fel, akik pénztári tagok. Minthogy pedig a tagság egy évi munkaképtelenség után megszűnik, csak azokat a gümőkóros halottakat számolja össze, akik oly gyors lefolyású gümőkórban haltak el, mely egy évnél rövidebb ideig tartott munkaképtelenség után ölte meg őket. Ez azonban a gümőkór áldozatává lett munkásoknak csak csekély része. Éppen a gümőkór gyakrabban krónikus, legalább is a heveny lefolyású, miliaris kórképek szerencsére ritkábbak, mint a heges, meszesedő, idült lefolyású infiltrációk. A gümőkór okozta munkaképtelenség *Lippmann*¹⁾ németországi adatai szerint átlag 54 hónap. Tehát egy évnél lényegesen hosszabb! *Kétségtelen, hogy éppen a gümőkórnál igen gyakran fordul elő, hogy a betegség egy évnél hosszabb ideig tartván, lejár az egy éves táppénzes időtartam s a gyógyíthatatlan beteg halálakor már nem pénztári tag.* Kikerül a pénztári statisztikából. Ezzel szemben az ország egész kereső népességének gümőkóros mortalitásáról szóló adatok felölelik azokat a keresőket is, akiknek betegsége egy évnél tovább tartott. (L. a 3. táblázatot.)

A keresőkre vonatkozó adatok rendszerint kevéssel rosszabbak, mint az egész népességre vonatkozók. A 15—59 évesek adatai pedig mindkettőnél évről-évre mindig sokkal kedvezőtlenebbek. Amíg az egész népességben 1923—27 átlaga szerint minden százezer lélekre évente 273 halott esett, addig százezer keresőre ugyanazon átlag szerint 275, százezer 15—59 évesre meg éppen 330. Az ország egész népességére vonatkozó adatoknak a népesség oly részeire vonatkozó arányokkal való felcserélése, melyeknek körviszonyai, vagy életkörülményei a pénztári tagokhoz hasonlóan alakulnak, (15—59 évesek: keresők!) e szerint az egész népes-

3. Az egész népességnek a 15—59 éveseknek és a keresőknek tbc.-mortalitása.

Mortalité par tuberculose de la population totale, des habitants de 15 à 59 ans et de la population active.

Év, átlag Année, moyenne	A gümőkórban elhaltak száma Nombre des cas de décès par tuberculose					
	dans la population					
	az egész népességből totale		a 15—59 évesek de 15 à 59 ans		a keresők active	
	k ö z ü l					
abszolút számban nombres absolus	százezer lélekre esett proportion pour 100.000 habitants	abszolút számban nombres absolus	százezer megfelelő korú élőre esett proport. pour 100.000 vivants de même âge	abszolút számban nombres absolus	százezer keresőre esett — proportion pour 100.000 personnes de la population active	
1923	25.218	308	18.313	371	12.158	316
1924	26.724	324	19.409	390	12.650	326
1925	21.223	255	15.267	304	9.793	250
1926	20.345	242	14.965	295	9.606	243
1927	20.313	239	15.012	293	9.662	242
1923—25	24.387	296	17.663	355	11.534	297
1926—27	20.329	241	14.989	294	9.634	242
1923—27	22.764	273	16.593	330	10.774	275

ségre vonatkozóan éppen nem kisebb, hanem még nagyobb arányokra vezetett. A tbc.-mortalitás kór szerint való alakulása ugyanis olyan, hogy a 15 éven alul lévők halandósága az országos átlagnál lényegesen kisebb, újabban a 60 éven felülieké is igen kedvezően alakul. *Laky Dezső* átlagaiból (1920—23) ismeretes, hogy a 7—14 évesek tbc.-s mortalitása csupán 1·3‰ s a 7 éven aluliaké is csak 2·5‰, a 3·0‰-es országos átlaggal szemben. Az öregebbek tbc.-mortalitása ugyan régen igen kedvezőtlen volt. A 60 éven felül lévők közül 1901—1905 átlaga szerint is 6·6‰ gümős elhalálozás volt még: 1920—1923-ban azonban már ez is 3·5‰-re mérséklődött s e mellett ezek abszolút száma is kevés az egész népességhez képest: az 1920. évi népszámlálás szerint annak csupán 9‰-a. Egészen hasonló rétegek levonása, de még inkább a tbc. tekintetében minden korosztályban kedvezőtlenebb helyzetben lévő dolgozók kiemelése révén lesz azután a keresők jelzőszáma még a 15—59 éveseknél is kedvezőtlenebb. A pénztári tagokra vonatkozó megfelelő arányszámokkal (l. a 2. táblázatot) való egybevetés arra a meglepő eredményre vezet, hogy a pénztári arány az ország népességére kiszámított mindháromféle aránynál kissé jobb. 1923—27 átlaga szerint százezer biztosított tagra csak 218 haláleset esett, az ország egész népességé-

¹⁾ *L. Lippmann O.*: „Grundriss d. Arbeitswissenschaft und Ergebnisse der arbeitswissenschaftlichen Statistik“. (Jena, 1926).

ben pedig 273, a 15—59 éveseknél s csak a keresőknel még ennél is több. Ez a számításmód tehát nem domborítja ki a pénztári tagok igen kedvezőtlen gümőkóros halandóságát, mely a foglalkozási statisztikából s a halálesetekhez való fentebbi viszonyításból is ismeretes. Ennél a számításmódnál u. i. nagy kihatású az a technikai különbség, hogy a pénztári statisztika csak azokat az elhaltakat veszi számba, akik gümőkórosban egy évnél rövidebb ideig tartott betegségben haltak el, vagyis azelőtt, hogy táppénzes tagságuk lejárt volna. Ezenkívül magas azok aránya is, akik egy évnél valamivel rövidebb 10 vagy 11 hónapos tagság után kerülnek ki a tagok közül, miután szintén súlyos betegségre mutató hosszas munkaképtelenségük után nem dolgoznak. A munkaképtelenség hosszával kombinált 1923. évi feldolgozásnál 159 gümőkóros tagnak járt le az egyéves tagsága, ha ezeket hozzávesszük az elhalt tbc.-hez, 2.354 halottat nyerünk. Azt, hogy hány más súlyos beteg vált még ki, nincs módunkban ellenőrizni s nem tudjuk megfelelő néprétegek (pénztárhoz tartozók és be nem jelentett dolgozók) egybevetésével magának a pénztári orvosellátásnak jótékony hatását kimutatni. A pénztári tagok az ország összes keresőinél a tbc. tekintetében valószínűleg kedvezőtlenebb helyzetben vannak. Ezt fentebb egy másik számítási móddal számszerűen is igazoltuk. A pénztári tagok kedvezőtlen szociális viszonyok között élő néprétegekből kerülnek ki, bizonyos jövedelemnél feljebb ugyanis már nem kötelező a tagság. Túlnyomóan ipari foglalkozású városi lakosok, már pedig a városi lakosok között a gümőkór sokkal elterjedtebb, mint a vidékiek között. A városi keresők között inkább pusztít, mint a vidéki mezőgazda, a pénztárhoz nem tartozó keresők között. Ha tehát tekintetbe vesszük, hogy a tbc.-nél gyakori, hogy a betegek tagságuk megszűnése után halnak el, úgy abból, hogy a tagok számához viszonyított betegpénztári tbc.-mortalitás az országosnál s a keresőkénél is kissé jobb, még nem tudunk arra következtetni, hogy a munkáspénztárhoz tartozó néprétegek gümőkóros halandósága az országénál, vagy az ország összes keresőinél jobb volna. Említettük, hogy a halottszámban a betegpénztáraknál sokkal nagyobb jelentőségű a gümőkór (37%), mint az összes keresőknel (24%) az egész országban. Ez is a főleg ipari foglalkozású és városi lakos

alsóbb néprétegekhez tartozó, kedvezőtlen szociális viszonyok között élő pénztári tagoknak a gümőkór tekintetében az országos átlagnál kedvezőtlenebb helyzete mellett bizonyított.

4. Pénztári tagok gümőkóros lethálisága. *Léthabilité tuberculeuse des membres de Caisse.*

Év, átlag <i>Année, moyenne</i>	Százézer betegre esett elhalt — <i>Sur 100.000 malades combien de décès</i>		A betegpénztári gümőkóros letháliság jelzőszáma (ha az átlagos betegpénztári letháliság = 100) — <i>Indice de la léthabilité tuberculeuse aux Caisses de maladies (si la léthabilité moyenne y est = 100)</i>
	a gümőkór- nál <i>par tuber- culose</i>	az össz. be- tegségeknél <i>pour toutes les maladies</i>	
1923	8.550	2.284	374
1924	8.923	2.602	343
1925	6.646	1.887	352
1926	7.499	2.556	293
1927	6.784	2.102	323
1923—25	8.120	2.269	358
1926—27	7.135	2.308	309
1923—27	7.707	2.286	337

A gümőkór lethálisága a munkáspénztári tagok között több mint háromszor akkora, mint az összes betegségek átlagos veszélyessége. Örvedetes, hogy a gümőkórra vonatkozó letháliság 1923-tól 1927 felé némiképp javulóban van, annál inkább, mivel az összes betegségekre vonatkozó átlagos letháliság nem mutat ilyen fejlődést.

Nem szerint lényeges különbség van a betegpénztári tagok tbc.-s morbiditásában, mortalitásában és letháliságában is. A nők helyzete a gümőkór tekintetében a betegpénztáraknál kedvezőtlenebb a férfiakénál. A tagoknak nem egészen egyharmadrésze, az 1923—27. évi átlag szerint 30,7%-a, nő. A betegsegélyző pénztárak nőtagjai gyakrabban betegszenek meg súlyos, munkaképtelenséget okozó gümőkórosban, mint a férfitagok. Az összes nőbetegeknek — 1923—27. átlaga szerint — 16,7%-a volt gümőkór miatt munkaképtelen, míg a férfibetegek között 9,1%. 1923-tól 1927-ig a gümőkóros bajok aránya az összes munkaképtelen nők között 18,6%-ról 15,1%-ig csökkent, míg a férfiaké nem javult.

A gümőkór miatt elhalt nők is nagyobb arányt képviselnek a nőtagok összes halálesetei között, mint a mekkora ez az arány a férfiak körében volt. Az összes nőhalottak között, 1923—27. átlaga szerint gümőkór miatt 42,6% halt el; a férfi pénztári tagok halálesetei között ezzel szemben

ugyanekkor a tuberkulózis csak 36·7% -kal szerepelt. A nők helyzete a tbc.-mortalitás tekintetében az ország egész népességének összes haláleseteinél, valamint a megfelelő nemű élőkhoz való viszonyításnál is kedvezőtlenebb, mint a férfiaké. A nők erőbeli állapotát szülés, hős szám, terhesség gyengítik a tuberkulózisnak leginkább kitett serdülő és produktív korosztályokban. Így a nőknél a gümőkór országszerte több áldozatot követel, mint a férfiaknál. Még nagyobb a két nem között e tekintetben mutatkozó különbség a dolgozóknál, a pénztári tagoknál. A testmozgás, a munka kedvez a gümőkór előrehaladásának, szanatóriumokban a pihentetés, a fekvés maga gyógyulást hoz. Ezért nagyobb a pénztári tagok körében a gümőkórnál a nők hátrányára mutatkozó különbség, mint az ország egész népességében. Tekintettel a nők ezen fiziológiai sajátosságaira és a nők érzékenyebb voltára, anyaságukkal járó hátrányukra, a nőknél a munkaképtelenség megállapítása is reájuk nézve kedvezőbben történik s enyhébb elbírálás alá esnek. Több és korábbi stádiumban álló a tbc.-s táppénzes nőbeteg, mint a férfi. Elsősorban e miatt kisebb a lethálisitásuk — csak 5·3%, — mint a férfiaké (9·0%); csak morbiditásuk és mortalitásuk nagyobb. Ahol nagy a nem fizikai munkát végző, jól gondozott, ápolt nők aránya, mint Budapesten, ott nincs meg a nőknél a férfiakkal szemben mutatkozó gümőkór-mortalitásbeli hátránya, amint ezt Melly igazolta.

A foglalkozási főcsoportok gümőkóros mortalitását a betegpénztárak tagjaira vonatkozólag azért nehéz kiszámítani, mert az évi átlagos taglétszám, amelyhez betegeket és elhaltakat viszonyítunk, nincs részletezve foglalkozási főcsoportok szerint. Az 1922. évi dec. 4-iki általános tagösszeírásnál talált arányokat újabb évekre aligha lehet kivetni. Azóta tagösszeírás nem volt. Ezért a betegpénztárakhoz tartozó néprétegek gümőkóros mortalitását foglalkozási főcsoportok szerint való részletezésben csak az 1923. évre vonatkozólag számítottuk ki, minthogy az élő tagok egyetlen ilyen részletezésben való felvételéhez ez esik legközelebb. Minthogy azonban ez a felvétel a háztartási alkalmazottakat nem vette fel, ezek arányát az 1923. évi március 31-én történt összeírásból számítottuk ki. Az 1923. évi átlagos taglétszám (838.306) foglalkozási főcsoportok szerint való megoszlását már most a következőképpen határoz-

tuk meg. Az 1923. évi március 31-iki összeírás alkalmával a tagok 10·33% -a (809.830 tag közül 83.706-ot) volt cseléd. Ekkora arányban lehetnek cselédek az 1923. évi átlagos taglétszámában is, tehát 86.647-en. Ezt levonva az ez évi átlagos taglétszámából, megállapítható, hogy ez évben ipari (bányászati, közlekedési és kereskedelmi) tagok (a cselédeken kívül) átlag 751.659-en voltak. Ez a szám már megosztható a foglalkozási főcsoportok szerint az 1922. évi december 4-iki általános tagösszeírás szerint, mert ez csakis ezekre s nem a cselédekre vonatkozott. Ez az 1922. évi felvétel 607.570 tagot talált,¹⁾ ezek foglalkozási főcsoportokra vonatkozó részeit kell 1 : 1·237 arányban nagyítani, minthogy ennyivel nagyobb az 1923. évi átlagos taglétszámnak a cselédek nélkül számított megfelelő része az 1922. évi általános összeírásénál. A tbc.-mortalitást ilymódon részletezve foglalkozási főcsoportok szerint úgy a betegsegélyző-pénztári tagok között, mint az ország kereső és összes népességében már most arra az eredményre jutunk, hogy a gümőkóros elhalálozás abszolút számai a pénztári tagok körében az iparnál a legnagyobbak. Az ipari főcsoportoz tartozik a legtöbb pénztári tag, az évi átlagos taglétszám fele, (az 1922. évi összeírás szerint 49%, ha a végösszeghez a háztartási alkalmazottakat is hozzávesszük). *Tbc.-s halandóságuk is egyike a legmagasabbaknak: az ország népességében a napszámosok után, a pénztári tagoknál a közzolgálati segédszemélyzet (vagyis a hivatalszolgák) után a második helyen álló. Az östermelés csoportjában kevés tag szerepel, mert az 1927. évi XXI. törvénycikk 1. §-a (15. szakasz) szerint ide csak a mezőgazdasági, erdőszeti stb. mellékiparok alkalmazottai tartoznak. A viszonyítás tehát itt mellőzendő.*

Az ipari foglalkozásúak magas mortalitása s a tagok közötti magas aránya erőteljesen emeli a pénztári tagok tbc.-s mortalitását. Ide van a legtöbb napszámos besorozva, minthogy a pénztári statisztikában szakmájuk rendszerint ismeretes, ritka köztük „a külön megnevezés nélkül lévő”. Ugyanez országos átlagban, úgy a népmozgalmi, mint a népszámlálási felvételnél elég

¹⁾ L. „Társadalmi Biztosítási Statisztika”. Kiadja a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal (Budapest, 1924.) III. és IV. füzet 40. l. Ez az alkalmazottak foglalkozása szerint történt feldolgozás, ezzel szemben a II. füzet 30. oldalán lévő nem alkalmazható, minthogy az a munkaadók foglalkozása szerint halad.

magas s ott reá is világít kedvezőtlen szociális viszonyaikra.

A pénztárak nőtagjainak gümőkóros mortalitását foglalkozási főcsoportok szerint hasonló eljárással kiszámítva s ugyancsak az 1923. évre vonatkozólag azt látjuk, hogy a nők kedvezőtlenebb helyzete valamennyi foglalkozási főcsoportnál megnyilvánul. Százezer élő nőtagra a legtöbb főcsoportban több gümőkórban elhalt nő esik, mint a férfiakat feltüntető arányszámoknál hasonlóképen viszonyított férfihalott. A kivételek igen kicsiny abszolút számokból állnak elő. Az 1923. évi foglalkozási főcsoportok szerint is részletezett adatok átlaga szerint az összes elhalt nőknek 48·5%-a, majdnem fele a gümőkór áldozata volt. A férfitagoknál ez a százalék csak 38·8%. Az egyes főcsoportok összes halottai között a nők oldalán a gümőkór a közszolgálathoz tartozó biztosításra kötelezett altiszteknél pusztít a legmagasabb: 56·5%-os arányban. A halálesetek sorában ezek körében lévő nagy jelentősége elsősorban ezek kedvezőtlen lakásviszonyai és a poros hivatalszobákban, folyosókon való huzamos tartózkodása, a szabadban való mozgás hiánya magyarázza. Utánuk a minden tekintetben igen kedvezőtlen helyzetben lévő ipari főcsoport nőtagjai (55·2%) sorakoznak. A legkedvezőbb, legkisebb arányt a gümőkór a nőcseléd halálzásai között mutat, 28·9%-ot; mert cseléd csak az egészséges maradhat. Tüdővész cseléd halálakor ezért ritkán pénztári tag, előbb elbocsájtják, betegen új helyet nem igen kap, tagsága megszűnik.

A morbiditás a mortalitáshoz hasonló szabályszerűségeket mutat. A közszolgálati altiszteknél s az iparban a legmagasabb. Százezer élöre az előbbieknél évente 8.690, az utóbbiaknál 4.618 gümőkóros oly betegség esik, amelyik a tagot hosszabb-rövidebb ideig munkaképtelenné teszi. A foglalkozási főcsoportok összes betegeinek százalékában kifejezve legmagasabb arányt a bányászat s a közszolgálati alkalmazottak mutatnak. A halálzásnál ezzel szemben az iparnál van a gümőkórban elhaltaknak az összes iparhoz tartozó halottak között legnagyobb (43·4%-os!) jelentőségük.

A lethális alakulása — foglalkozási főcsoportonként részletezve a gümőkórt — a külön megnevezés nélkül lévő napszámoknál mutatkozik a legveszedelmesebbnek. Ezeknél száz gümőkóros betegre 16·5%

egy éven belül — tagságuk lejártá előtt — elhalt esik.

Az egyes iparágak között is nagy különbségek vannak. *Némely iparág káros az egészségre s elősegíti a gümőkór kifejlődését.* Az iparágban feldolgozott anyag vagy porfejlesztés vagy mérgező hatása révén károsíthatja a munkás egészségét. Porfejlesztés által a légző szervek hurutjai, bronchitis, bronchoblenorrhoea vagy pneumokoniosis fejlődik, utána tüdőlégdaganat (emphysema); sok évi porbelégzés után idült tüdőgyulladás, meglévő tüdőcsúshurutból tüdővész. *Oldendorf* szerint a 20 éven felül lévő ipari munkások 46%-a halt el tüdővészben. *Hirt* szerint 100 megbetegedett munkás közül tuberkulózisban szenvedett:

a fémporral foglalkozók közül . . .	28·0
az ásványporral foglalkozók közül . . .	25·2
a vegyes porral foglalkozók közül . . .	22·6
az állati porral foglalkozók közül . . .	20·8
a növényi porral foglalkozók közül . . .	13·3
a portalan foglalkozást űzők közül . . .	11·1

Az egyes iparágak rangsorát azonban nemcsak azok poros vagy kevésbé poros volta szabja meg. A különböző erős fizikumú munkások nem egyforma arányban keresik fel az egyes iparokat. Robusztus testalkatú, erős férfiak már eleve inkább mennek kovácsnak; a szabók, cipészek már pályaválasztásuk alkalmával nagyobb arányban vérszegények, gyengébb fizikumú emberek, akik éppen ezért mennek erre a pályára. Erre vonatkozik *Neisen* régi tétele, hogy a nehéz munkával foglalkozó, de rendezett viszonyok között élő munkások kisebb halálzását és hosszabb élettartamot mutatnak.

A magyar betegsegélyző pénztárak ipari főcsoportához tartozó tagjait az egyes iparágak szerint részletezve, azt látjuk, hogy az egyes iparágak közül a magyar betegpénztári statisztikában a gümőkóros megbetegedés az illető iparág összes munkaképtelen betegeinek százalékában kifejezve az idült ólommérgezés veszélyével fenyegető nyomdász- vagy sokszorosítóiparban volt a legmagasabb: 24·5%. Kétségtelen, hogy a mérges ólom pora a szervezetet senyveszté teszi, gyengíti s az ilyen sápadt, satnya munkás a gümőkórban könnyen megbetegszik. Igen magas, kedvezőtlen testtartás s a gyapotpor belégzése (lyssinosis) révén a ruházati ipar (23·5) aránya, de kedvezőtlen a papirosiparé is. Százezer élő tagra a vegyészeti (8.271), a fonó- és szövőiparban

5. A gümőkóros megbetegedések és elhalálozások alakulása az 1923—1927. évi országos és betegpénztári adatokban kórismék szerint részletezve.

Cas de tuberculose et décès dus à celle-ci en 1923—27 en Hongrie et aux Caisses hongroises de malades, suivant les formes de la tuberculose.

Kórisme Formes de la tuberculose	Az összes betegpénztári tagok — <i>Parmi les membres de Caisses hongroises de malades</i>						Az ország — <i>Hongrie entière</i>			
	megbetegedési <i>ont été malades</i>		elhalálozások <i>sont décédés</i>		lethalitása <i>léthalité tubercul.</i>	kereső — <i>sur la population active</i>		egész — <i>sur la population totale</i>		
	<i>des maladies tuberculeuses ci-dessous</i>						népességének gümőkóros halottai közül elhalt — <i>décès dus aux maladies tuberculeuses ci-dessous</i>			
	az oldalt megnev. gümőkórfeleségben az 1923—27 évek átlagában — <i>moy. de 1923—27</i>									
	abszolút szám-ban <i>nombres absolus</i>	%	abszolút szám-ban <i>nombres absolus</i>	%	%	abszolút szám-ban <i>nombres absolus</i>	%	abszolút szám-ban <i>nombres absolus</i>	%	
Tüdögümőkór — <i>Tuberc. pulmonaire</i>	6.450	25.2	1.806	95.5	28.0	10.125	94.0	20.207	88.8	
Tüdőcsúcshurut — <i>Bronchite capillaire</i>	18.286	71.4	80	0.4	7.6					
Béltuberkulózis — <i>Péritonite tuberc.</i>	45	0.2	15	0.8	33.3	96	0.9	265	1.2	
Agyhártyagümők. — <i>Méningite tuberc.</i>	29	0.1	26	1.3	89.6	193	1.8	1.353	5.9	
Csontszú — <i>Tuberculose des os</i>	426	1.7	19	1.0	4.5	187	1.7	439	1.9	
Görvélykór — <i>Scrofulose</i>	105	0.4	2	0.1	1.9	12	0.1	78	0.3	
Egyéb szervek gümőkórja — <i>Tuberculose d'autres organes</i>	272	1.0	26	1.3	9.6	161	1.5	422	1.9	
Összesen — Total	25.613	100.0	1.974	100.0	7.7	10.774	100.0	22.764	100.0	

Kórisme Formes de la tuberculose	A betegpénzt. nőtagok gümőkóros — <i>Parmi les femmes membres de Caisses de malades</i>						Az egy-egy betegre eső betegségi napok átlagos száma — <i>Nombre moyen de journées de maladies par malade</i>					
	megbetegedése <i>ont été malades</i>		elhalálozása <i>sont décédés</i>		lethalitása <i>léthalité tubercul.</i>	a munkaképtelen tagoknál — <i>chez les membres incapables de travail</i>			a kórházban ápolt családtagoknál — <i>chez les membres de famille traités dans les hôpitaux</i>			
	<i>des maladies tuberculeuses ci-dessous</i>						az 1923—1927 évek átlagában — <i>moyenne de 1923—27</i>					
	abszolút szám-ban <i>nombres absolus</i>	%	abszolút szám-ban <i>nombres absolus</i>	%	%	Férfi <i>Hom.</i>	Nő <i>Femm.</i>	Összes <i>Total</i>	Férfi <i>Hom.</i>	Nő <i>Femm.</i>	Összes <i>Total</i>	
Tüdögümőkór — <i>Tuberculose pulmonaire</i>	1.743	19.0	468	95.5	25.5	5.2	80.9	95.0	84.7	28.8	26.7	27.0
Tüdőcsúcshurut — <i>Bronchite capillaire</i>	7.210	78.7					0.3	53.8	69.6	60.0	26.5	21.6
Béltuberkulózis — <i>Péritonite tuberc.</i>	18	0.2	5	1.0	27.8	68.5	99.0	80.6	41.4	25.6	29.2	
Agyhártyagümőkór — <i>Méningite tuberc.</i>	8	0.1	7	1.5	87.5	28.2	26.2	27.6	9.3	10.0	9.7	
Csontszú — <i>Tuberculose des os</i>	85	0.9	3	0.6	3.5	89.0	99.2	91.0	31.9	26.7	28.4	
Görvélykór — <i>Scrofulose</i>	23	0.3	1	0.2	4.3	42.2	56.8	45.4	31.1	23.9	26.9	
Egyéb szervek gümőkórja <i>Tuberc. d'autres organes</i>	71	0.8	6	1.2	8.5	63.6	88.6	70.1	28.2	26.7	27.0	
Összesen — Total	9.158	100.0	490	100.0	5.4	62.3	74.8	67.6	28.1	24.8	25.3	

(7.572), a bőr, a sokszorosító (nyomda) és a kő-, föld- és agyagiparban esett a legtöbb gümőkóros megbetegedés.

Az egyes gümőkóros megbetegedések közül a leggyakoribb tüdőgümőkór után a csontszú elterjedtsége következik, de aránytalanul csekélyebb jelentőséggel. (Lásd az 5. táblázatot.)

A tagoknál a megbetegedések között a tüdőbeli gümőkór nagyobb jelentőségű, mint az elhalálozások körében. Az 1923—1927. évek adatainak átlagában hazánk

összes betegsegélyző pénztárainál gümőkóros megbetegedett tagoknak 96.6%-ánál volt a lokalizáció pulmonális. Ugyanezen átlag szerint az elhalálozott tagoknál csak 95.5%. Ez a különbség aztán minden évi eredményben megvan. Az oka az, hogy a tüdőgümőkór alább ismertető lethalitása mindig kisebb, mint a gümős bajoké általában. A megbetegedések között második helyen a csontszú említhető. 1923—27 átlaga szerint az összes gümős bajok 1.7%-át teszi ki. Látható tehát, hogy az egyes szervek

gümőkóros bajai a tüdőbeli mellett eltörpülő csekély jelentőségűek. A pénztári tagok gümős bajai között a tüdőtuberkulózis sokkal inkább dominál, mint az ország egész kereső népességének tbc.-s halottai között, vagy mint az egész népesség gümőkórban elhalt betegei között. A kereső népesség tbc.-s halottai között ugyanis a tüdőbeli lokalizációjú esetek 94, az ország összes ily kórismében elhaltai között meg éppen csak 89%-ot képviselnek. Különösen az agyhártyagümősödés az, mely úgy az ország kereső népességének, mint a pénztári tagoknak gümős halálzásai között sokkal ritkább, mint az ország egész népességében. Ennek következtében is erősödik a pénztári tagoknál a tüdőgümőkór aránya. Az agyhártyagümősödés halottainak arányában lévő ezt a különbséget pedig az egész népesség és a keresők vagy a pénztári tagok kor szerint való megoszlásának különböző volta magyarázza. 7 évnél fiatalabb pénztári tag nincsen, a meningitis tuberculosa pedig éppen ezek között a leggyakoribb.

A tuberkulotikus elhalálzások körében a pénztári tagoknál is rendszerint nagyobb jelentőségű halálok az agyhártyagümősödés, mint a csontszú, éppen úgy, mint az ország egész népességének összes gümős halottai között. A két arány között (1·3 és 1·0‰) a pénztári tagoknál azonban jóval kisebb a különbség, mint az egész népességre vonatkozó megfelelő adatoknál (5·5 és 1·8%).

A nőtagok gümőkóros megbetegedéseinek és elhalálzásainak az egyes kórismék (lokalizáció) szerint való részletezése 1923—27 átlagában arra az eredményre vezet, hogy a gümős betegségeknél a tüdőbeli lokalizáció gyakorisága (97·7%) után a második helyen a nőknél is a csontszú sorakozik, mint a mindkét nembeliekre együttesen vonatkozó százalékoknál. A nőtagok gümős elhalálzásainál azonban — itt is ugyanazon okból — az agyhártyagümő a csontszúnál nagyobb jelentőségű. Ez a különbség a nőknél még jobban kiéleződik, mint a férfitagoknál. Az egész ország női népességére vonatkozó gümős halálzásban persze a gyermekek miatt az agygümősödés jelentősége szintén fokozottabb, mint a nőtagok halálesetei között; ezzel ellentétben a tüdőbeli lokalizáció jelentősége meg kissé csökken.

Az elhaltaknak a megbetegedettekhez való viszonya, vagyis a *lethalitás*, amit szá-

zalékban szoktunk kifejezni, az *agyhártyagümőnél a legkedvezőtlenebb*. (Lásd a 6. táblázatot s az első grafikont.) 1923—1927. évek átlaga szerint a meningitis tuberculosaiban megbetegedett pénztári tagok 89·6%-a meg is halt. A valóságban az agyhártya e súlyos betegsége még nagyobb arányú halandósággal jár és csak igen ritkán fordul elő valódi gümős agyhártyalob gyógyulása. Valószínű, hogy téves diagnózisok is szerepelnek a gyógyult esetek között. A *legkisebb a görvélykór* (mirigy-tuberkulózis) *lethalitása, csak 1·9%*. A tüdőcsúcshurut erre vonatkozó adata ugyanis nem irányadó, nem csúcshurut az, hanem tüdőtuberkulózis, ha annyira súlyosbodik, hogy halálhoz vezet. Megtörténik azonban, hogy a cath. apicis pulmonum miatt táppénzalományba vett tag kórisméjét haláláig sem írják át tbc. pulm.-ra. Innen erednek a halálos csúcshurutos esetek. Ezek azonban a tüdőgümőkórhoz számítandók s azzal szemben külön betegségként nem említhetők.

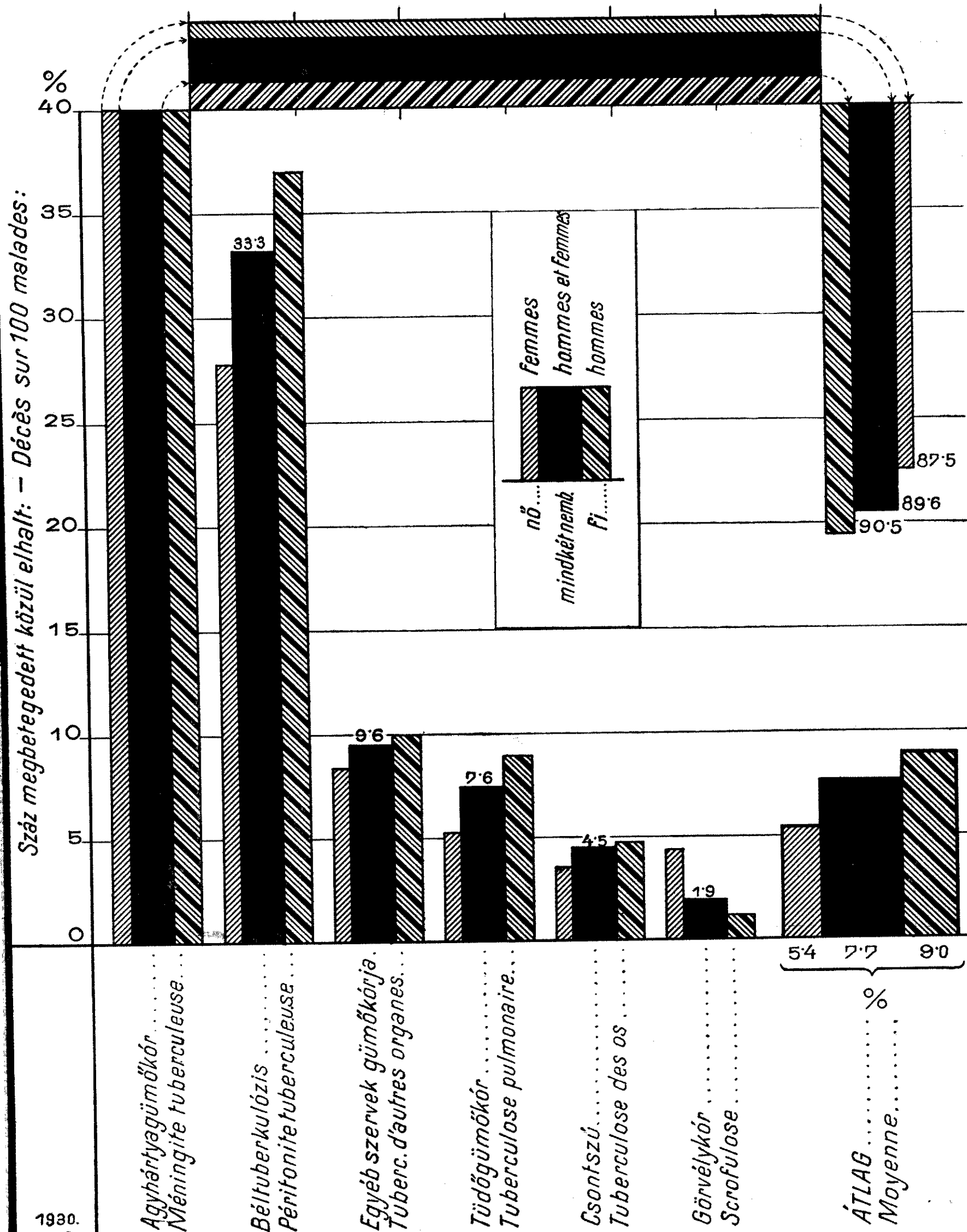
A *nőtagok gümős betegségeinek lethalitása a magyar betegpénztári statisztika szerint a tuberkulózis mindenféle lokalizációja mellett kisebb, mint a férfiaknál*. E szerint a nőknél valamennyi gümős betegségnek a veszélyességi aránya kisebb; lehet, hogy *előbb szűnnek meg tagok lenni*. Érzékenyebbek, a munka nehezükre esik betegen s a gümős bajnak talán átlag korábbi stádiumában megszűnnek dolgozni, kiesnek a tagok közül.

A nők között az agyhártyagümősödés kiszámított lethalitása csak kevéssel kisebb, mint a férfiak oldalán. Lényegesen kisebb azonban a leggyakoribb lokalizációnak, a tüdőbelinek lethalitása (5·2% az összes tbc.-sek 7·6%-os arányával szemben), ami ismét arra utal, hogy a nők valószínűleg a gümőkór korábbi stádiumában hagyják abba a munkát s hamarabb szűnik meg tagságuk, mint a férfiaknál. A nő otthon a háztartásnál, mint eltartott is gyakrabban meglehet gyári, üzemi munka nélkül, nem úgy, mint a férfi, kit sokkal nagyobb arányban, sokkal gyakrabban terhel a családfenntartás gondja, mint a nőt. A nőknél a csontszú lethalitása a minimum (3·5%) s csak ezután jön a görvélykór veszélyességi aránya (4·3%). Fentebb említettük, hogy e két legkönnyebb természetű gümős lokalizáció lethalitása, mindkét nembelieket együttevve, ellenkező nagyságrendben sorakozik.

I. A GÜMŐKÓROS LETHALITÁS ALAKULÁSA

a betegsélyző pénztárak tagjainál.

Léthalité par tuberculose
chez les membres des Caisses de secours aux malades.
1923-27.

1930.
M.St.Sz.

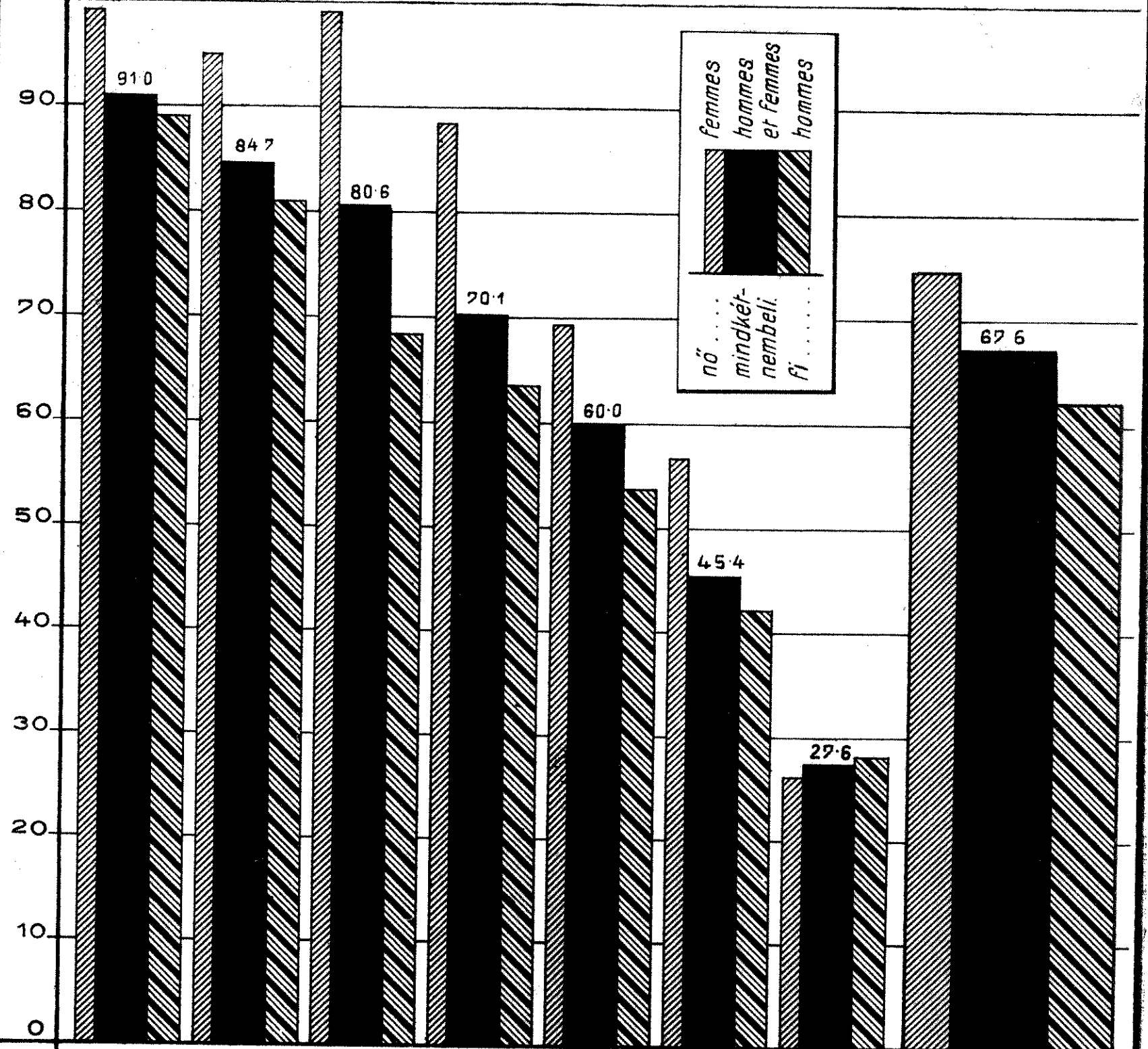
II. EGY-EGY BETEGRE ESŐ BETEGSÉGI NAPOK

átlagos száma a betegélyző pénztárak tagjainál.

Nombre moyen des journées de maladie par malade chez les membres des Caisses de secours aux malades.

1923-27.

100 nap-journées

Csantszú
Tuberculose des os

Tüdőgümőkór
Tuberculose pulmonaire

Bél tuberkulózis
Péritonite tuberculeuse

Egyéb szervek gümőkórja
Tuberc. d'autres organes

Tüdőcsúcsburult
Bronchite capillaire

Görvélykór
Scrofulose

Ágyhártagyümőkór
Meningite tuberculeuse

Átlag
Moyenne

6. Az egy-egy betegre eső betegségi napok átlaga évek, tag és családtag szerint részletezve 1923-tól 1927-ig, a gümőkórnál és valamennyi betegségnél együtt.

Moyenne annuelle des journées de maladie par malade de 1923 à 1927, suivant les membres de Caisse, les membres de famille, la tuberculose et l'ensemble des maladies.

É v, átlag Année, moyenne	Esett az oldalt megnevezett évben <i>Moyenne, dans les années ci-dessous, des journées de maladie</i>					
	egy-egy munkaképtelen <i>pour</i>			egy-egy kórházban ápolat <i>pour</i>		
	f i <i>1 mem- bre masc.</i>	n ó <i>1 mem- bre fé- min.</i>	összes <i>tous les mem- bres</i>	f i <i>1 mem- bre de famille masc. traité</i>	n ó <i>1 mem- bre de famille fémin. traitée</i>	összes <i>tous les mem- bres de famille traités</i>
	tagra <i>incapabl. de travail</i>			családtagra <i>à l'hôpital</i>		
betegségi nap átlag						
a) a gümőkórnál — Tuberculose						
1923	42·7	55·2	47·3	23·7	19·4	20·1
1924	51·4	63·7	56·0	23·7	18·9	19·6
1925	66·1	79·9	70·8	25·1	22·1	22·6
1926	79·5	94·1	84·4	30·9	28·1	28·6
1927	71·1	83·5	75·6	32·8	31·2	31·5
1923-27	62·3	74·8	66·8	28·1	24·8	25·3
b) valamennyi betegségnél együtt — Toutes les maladies						
1923	20·6	40·0	24·8	16·6	89·0	84·5
1924	24·6	44·2	29·2	16·4	95·0	89·8
1925	27·5	50·5	32·9	19·3	96·3	89·8
1926	31·9	58·7	38·2	20·3	106·7	100·0
1927	26·5	49·9	32·1	19·0	108·1	100·2
1923-27	26·2	48·8	31·4	18·7	100·2	93·9
c) valamennyi betegségnél együtt (de szülés, terhesség, gyermekágy nélkül) — Toutes les maladies (sauf l'accouchement, la grossesse et les femmes accouchées)						
1923	20·6	32·9	23·0	16·6	15·6	15·8
1924	24·6	37·1	27·3	16·4	15·7	15·9
1925	27·5	39·6	30·1	19·3	18·2	18·5
1926	31·9	47·0	35·1	20·3	20·2	20·2
1927	26·5	39·4	29·3	19·0	19·4	19·3
1923-28	26·2	39·2	28·9	18·7	18·2	18·4

Igen érdekes végül az egy-egy betegre eső betegségi napok átlagát is kiszámítani s kórismék szerint részletezni. (L. a 6. táblázatot, a kórismék szerint való részletezést illetőleg meg az ötödiket és a második grafikont.) Ezek az adatok persze nem adják meg az egyes gümős bajok által előidézett egész munkaképtelenség átlagos időtartamát. Csak azt a töredéket, ameddig a munkaképtelen munkás valamely betegpénztár tagja volt. Hiányzanak az

egy évnél hosszabb időtartamú munkaképtelenséggel járt esetek. Ezek pedig az idült lefolyású gümőkórnál gyakoriak. Mégis az egyes kórismék egymásközt való összehasonlítása céljából ezen — a valóságos munkaképtelenségi időtartamnál rövidebb — átlagokkal is érdemes foglalkozni.

A betegségi napoknak egy-egy betegre eső átlaga vagyis a betegségokozta munkaképtelenség átlagos időtartama, a *lethalityással fordított arányban áll*. Minél veszélyesebb egy betegség, minél többen hálnak el benne, annál rövidebb az ápolási időtartam. Erősíti ezt a különbséget az is, hogy a hosszabb lefolyású kórok közül sokan kikerülnek a pénztár kötelekéből egyéves táppénzes időtartam lejárta után és hogy az ilyen idült bajban szenvedők nem is dolgoznak, nem is válnak tagokká. A *legnagyobb lethalityást az agyhártyagümőnél találtuk, ennek megfelelően ennek ápolási időtartama a legrövidebb*. A gümős bajok közül ez a legveszélyesebb, ez vezet a legrövidebb idő alatt a halálhoz. Gyógyítása érdekében alig tehetünk valamit s kevés kivétellel exitus lethallissal végződik. Adataink szerint 90%-ban halálos, — a valóságban talán még ennél is nagyobb arányban, mert hamis diagnózisok is lehetnek a gyógyultnak vélt meningitis tbc-ák között, — ezzel szemben egy ily beteg tagra átlag csak 27·6 betegségi nap jut. *Ezzel szemben az igen alacsony lethalityású csontszúnál az egy ily betegre eső betegségi napok száma 91 nap*.

A csontszú miatt a tagok — mint tagok — több mint három hónapig munkaképtelenek! A nőtagoknál a csontszú lethalityása minimum; ezzel szemben az egy-egy csontszúban beteg nőtagra eső, csontszú miatt bekövetkezett munkaképtelenség átlagos időtartama az összes ilyenmű átlagok maximuma: 99·2 nap. A családtagoknál az igen foudroyans lefolyású agyhártyagümősödésnél a kórházba szállítás után csak 9·7 nap az átlagos ápolási idő, amit rendszerint a halál követ; a náluk kedvezőbb lefolyású béltuberkulózis (29·2 nap) s itt is a csontszú (28·4) az ellenkező végletet képviselik: a leghosszabb átlagos kórházi ápolási időtartamot. Ez utóbbi adatok értékelésénél azonban figyelembe kell venni azt is, hogy a pénztár szabályai értelmében családtagokat kórházi ápolásban legfeljebb csak 28 napig részesít, amitől csak kivételes esetben beadott kérvényre engedélyez eltérést.

Szél Tivadar dr.

A magyar földbirtokok jelzálogilag bekebelezett terhei az 1929. év végén és az 1930. év közepén.

Les hypothèques grevant les propriétés foncières en Hongrie à la fin de 1929 et au milieu de 1930.

Résumé. Ayant déjà présenté, dans la Revue de décembre 1929, relativement aux charges hypothécaires des propriétés foncières de Hongrie, les chiffres définitifs de 1928 et les données provisoires du premier semestre de 1929, nous commentons maintenant, ainsi que nous l'avons fait l'année dernière, les chiffres définitifs de 1929 et les chiffres provisoires de la première moitié de 1930.

Les données, qui indiquent le montant des hypothèques inscrites sans déduction des amortissements effectués depuis l'inscription, montrent les faits caractéristiques suivants:

A la fin de 1929, les propriétés foncières étaient grevées d'un peu plus de 1 million d'hypothèques, présentant sous ce rapport, un accroissement de 34% sur l'année 1928.

Le nombre et la superficie des propriétés hypothéquées accusent également une augmentation (tableaux 1 et 2). A la fin de 1929, 34.7% des propriétés de 50 arpents cadastraux et au-dessus étaient hypothéquées contre 27.4% en 1928, et cette proportion était de 39.4% pour leur superficie au lieu de 32.9% en 1928. La fréquence des nouvelles charges a continué à augmenter, tant pour le nombre que pour la superficie, avec la grandeur des propriétés, et la proportion en dépassait bien celle de 1928.

Sous ce rapport, on manque de chiffres sur les petites propriétés de moins de 50 arp. cad. Nous estimons, sur la base des autres données, que la fréquence des nouvelles charges y est toujours inférieure même à celle des petites propriétés de 50 à 100 arp. cad.

En tenant compte de cette estimation, 30% des propriétés étaient grevées d'hypothèques à la fin de 1929 (contre 25% en 1928); quant à la superficie des propriétés, cette proportion s'est élevée de 33% en 1928 à 36% en 1929. Donc,

les charges se sont accrues, mais malgré cela, il n'y a pas eu d'endettement général.

Le montant total des charges a été de 1.540.6 millions de pengős à la fin de 1929, soit 32.8% de plus qu'à la fin de l'année précédente. Le montant des charges inscrites en 1929 accuse une diminution sur 1928. Et si l'on considère que les propriétés de moins de 50 arp. cad. ont des charges remontant à l'application de la réforme agraire et converties depuis en prêts hypothécaires par la Coopérative pour le règlement financier de la réforme agraire, on constate qu'en 1929, les propriétés foncières ont eu bien moins de nouvelles charges qu'en 1928 ou en 1927. Cependant, de quelque façon qu'on calcule les charges, c'est parmi les petites propriétés (64.6%) et surtout parmi celles de moins de 50 arp. cad. (59.7%) qu'on trouve le plus de propriétés endettées.

En 1929, aux propriétés, la moyenne de charges par arp. cad. s'est élevée à 95.4 pengős (tableau 3). Plus une propriété est petite, plus y augmentait la charge moyenne.

En général, par rapport à la superficie entière, celle-là est la plus élevée aux propriétés de l'Alföld (tableau 4), et c'est également là que les charges ont le plus augmenté en 1929.

Quant à la mesure des charges, on voit par le tableau 5, relatif aux propriétés de 50 arp. cad. et au-dessus, que la charge moyenne par arp. cad. de propriété hypothéquée est également en raison indirecte de l'étendue des propriétés. S'accroissant en différentes proportions, elle a le plus augmenté en 1929 aux moyennes propriétés. Pour les petites propriétés de moins de 50 arp. cad., pour lesquelles on n'a pas de données concrètes, elle peut être évaluée à 375 pengős par arp., et en général

à environ 262 pengős (contre 240 p. en 1928) pour l'ensemble des propriétés hypothéquées.

On ne peut évaluer qu'à peu près la proportion, exprimée en %, de la mesure des charges à la valeur moyenne actuelle des propriétés, le revenu agricole ayant diminué différemment dans les diverses régions. En 1928, la charge moyenne représentait en général 30% du prix de la terre. En n'évaluant qu'à 20% la baisse de celui-ci, les charges inscrites jusqu'à la fin de 1929 représentent au moins 40% de la valeur des propriétés hypothéquées. Et comme, en supposant que le prix de la terre n'ait pas changé, l'aggravation des charges élève la proportion de 1928 de 30 à 32·8%, on peut affirmer en gros, sur la base des données ci-dessus, que celle-là, rapportée à la valeur de la terre, a été causée en premier lieu par la baisse du prix de la terre, amenée par la diminution du revenu agricole, et seulement en deuxième lieu par l'accroissement des charges hypothécaires.

La mesure des charges diffère fort suivant les catégories de contenance; mais en 1929 comme en 1928, elle était la plus grave aux petites propriétés, et surtout à celles de moins de 50 arp. cad.

Des propriétés à mutation libre et à mutation limitée grevées (tableaux 6 et 7), ce sont en général les premières qui ont le plus de charges. Celles-ci sont les plus graves (332 pengős) aux petites propriétés de 50 à 100 arp. cad. à mutation limitée hypothéquées et ont le plus augmenté (25·9 p., 34·4%) aux grandes propriétés à mutation limitée.

Parmi les propriétés à mutation limitée (tableaux 8 et 9), les propriétés de fidéicomis avaient le plus de charges à la fin de 1929, surtout les propriétés de sociétés anonymes (749·8 p.). C'est en raison de l'endettement de ces dernières que la situation des grandes propriétés à mutation limitée a empiré dans la plus grande mesure.

La répartition par titre des charges présente peu de changement (tableau 10). La plupart de celles-ci y consistent en emprunts non amortissables (51·7%); viennent ensuite les emprunts amortissables

(21·5%) et les garanties d'intérêts et de frais (10·2%). Ces deux sortes d'emprunts pèsent le plus sur les propriétés, formant 73·2% de toutes les charges, mais ne présentant qu'un accroissement de 0·6% sur 1928.

Au point de vue des charges, et en considérant les propriétés suivant les catégories de contenance, la situation des propriétés de moins de 50 arp. cad. s'est légèrement améliorée en 1929, la proportion des emprunts non amortissables ayant quelque peu diminué et celle des emprunts amortissables augmenté.

Les chiffres relatifs au taux de l'intérêt montrent à peine de variation. Celui-là n'a changé notablement qu'aux emprunts amortissables accordés aux petites propriétés de moins de 50 arp. cad., où il a baissé de 9·8 à 7·7% grâce aux prêts moins chers accordés par la Coopérative susmentionnée pour le règlement financier de la réforme agraire, et lesquels ont amené aussi l'amélioration signalée de la gravité des charges.

Celle-ci saute encore plus aux yeux si l'on établit par arpent cadastral, le montant annuel des intérêts aux catégories de contenance. On voit alors qu'il s'est accru pour toutes les catégories de propriétés et principalement pour les propriétés de moins de 50 arp. cad. (de 7·6 à 9·7 p.).

Si l'on tient compte, outre les intérêts, du montant, par arpent cadastral, de toutes les autres charges à l'exception des emprunts amortissables (tableau 11, groupes de données III et VII), et si l'on suppose — c'est une pure hypothèse — qu'elles doivent être amorties en un an, l'amortissement des charges et de leurs intérêts exigerait par an et par catégories de contenance pour chaque arpent cadastral de la superficie totale des propriétés

118·5	77·9	65·1	38·0
pengős, contre seulement			
92·6	56·9	47·5	27·1
pengős en 1928.			

Dans cette hypothèse excessive, la charge moyenne annuelle grevant les propriétés dépasserait donc essentiellement celle de 1928. En fait, elle est, à présent encore, en raison indirecte de la grandeur des propriétés.

Cependant, la situation est bien plus

gravé que ne le montrent ces constatations relatives à l'ensemble des propriétés, car si l'on ne considère que les propriétés grevées d'hypothèques (tableau 11, groupes de données IV et VIII), elles auraient dû payer par arp. cad., d'après les données de fin 1929, suivant les catégories de contenance, respectivement

361·5	236·9	182·8	88·1
-------	-------	-------	------

pengős, et d'après les données correspondantes de 1928,

366·0	232·1	159·3	75·0
-------	-------	-------	------

pengős.

Donc, le montant par arp. cad. des intérêts, de l'amortissement et de la part d'amortissement calculée selon l'hypothèse ci-dessus, se rapproche tant par catégorie de contenance des charges totales par arp. cad. des propriétés grevées, qu'il n'y a plus, entre les deux moyennes, aux petites propriétés et surtout à celles de moins de 50 arp. cad., qu'un écart de quelques pengős. D'après l'écart se manifestant entre les données de 1928 et de 1929, la situation a empiré pour toutes les catégories de propriétés et surtout pour celle des moyennes propriétés, à l'exception des propriétés de moins de 50 arp. cad., où elle s'est légèrement améliorée, celles-ci ayant maintenant un peu plus d'emprunts amortissables moins chers que les emprunts non amortissables.

Sur la base des données de 1929, nous devons donc insister sur le fait que, quoique le nombre des propriétés hypothéquées ait augmenté, s'élevant à environ 30% de l'ensemble des propriétés, on ne peut pas dire qu'en général les propriétés soient endettées en Hongrie. Cependant, d'après ces chiffres récents, la situation des propriétés grevées est en général toujours difficile et celles de moins de 50 arp. cad. se trouvent, malgré la légère amélioration signalée, dans une situation encore plus grave qu'en 1928, les charges et particulièrement les emprunts non amortissables ayant augmenté et le revenu agricole et le prix de la terre diminué, ce qui a frappé surtout les moyennes propriétés.

Dans un tableau récapitulatif, nous présentons par groupes de données,

les chiffres caractérisant le plus les charges des propriétés (tableau 11).

Pour indiquer dûment l'endettement de l'ensemble des propriétés, nous y donnons aussi les données des propriétés de moins de 50 arp. cad., obtenues par estimation à défaut de chiffres concrets. A l'aide des données ainsi complétées, nous indiquons (voir groupes de données XI et XII dudit tableau) le montant annuel de l'amortissement d'intérêts et de capital 1° suivant la situation actuelle, en supposant, d'après l'hypothèse susmentionnée, que toutes les charges doivent être amorties en un an, à l'exception des emprunts amortissables; 2° au cas où toutes les charges pourraient être converties en emprunts amortissables, sur la base du taux d'intérêt actuel moyen revenant aux différentes catégories de contenance. Les chiffres ainsi obtenus font ressortir avec netteté, d'un côté la charge représentée, au point de vue de l'amortissement, par les dettes hypothécaires et de l'autre, l'avantage qu'aurait, pour l'économie nationale, la possibilité de la conversion de ces dettes.

On voit par ces chiffres que si l'on pouvait, selon l'hypothèse ci-dessus, convertir toutes les charges envisagées en emprunts amortissables, l'agriculture hongroise garderait, dès la première année, dans le cas le plus favorable plus de 1·2 milliard de pengős. En tâchant d'établir, sur la base de ce calcul, ce qui serait en effet réalisable, et en tenant compte aussi des intérêts élevés d'une partie des charges grevant les propriétés, on peut évaluer en tout cas au moins à 600 millions de pengős la somme qui resterait aux agriculteurs dès la première année, et cette somme suffirait à relever l'agriculture, actuellement aux prises avec une grande crise, et à alléger en outre, en général, la grave situation économique du pays.

La conversion aurait l'avantage de faire baisser l'amortissement annuel en moyenne de 227 pengős à 22 pengős par arpent cadastral de propriété grevée. Même pour les propriétés se trouvant dans une situation très grave, cette somme ne serait pas lourde: elle ne représenterait que 29 pengős aux propriétés de moins de 50 arp. cad.

Les chiffres relatifs au milieu de l'année 1930 (tableau 12) ne nous renseignent que sur le montant des dettes hypothécaires et accusent une augmentation à cet égard. Cependant, celle-ci n'a été au premier semestre de 1930 que de 107·7 millions de pengős, soit environ la moitié des accroissements correspondants antérieurs. Et il faut en déduire environ les deux tiers des inscriptions provenant de la conversion en dettes hypothécaires de charges anciennes de propriétés de moins de 50 arp. cad., de sorte que pour le premier semestre de 1930, la nouvelle charge des propriétés ne peut être qu'au maximum 50 millions de pengős, ce qui ne représente qu'à peu près un tiers des chiffres semestriels établis à partir du deuxième semestre de 1928. Donc, selon les chiffres les plus récents, l'endettement des propriétés a été encore moindre que dans le deuxième semestre de 1929 où il avait déjà accusé une régression. Non seulement que l'accroissement excessif des charges hypothécaires, observé depuis 1926 et surtout ces trois dernières années, a presque cessé dans le premier semestre de l'année en cours, mais la situation a pris, sous ce rapport, un tour essentiellement plus favorable.

★

A földbirtokteher-statisztikai adatgyűjtést a Központi Statisztikai Hivatal az 1928. év tavaszán indította meg. Ez időponttól kezdve az alig 24—25 ezer 50 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtoknak (nagyobb kisbirtoknak, középbirtoknak és nagybirtoknak) bekebelezett terhei földbirtokonként tartatnak nyilván, az 1 milliónál is több 50 kat. holdnál kisebb kisbirtok eladósodottsága pedig — a földbirtokonként való nyilvántartás aránytalanul nagy költsége miatt — egy összegben állapítatik meg.

A telekkönyvi hatóságok által kiállított teherlapokat a Statisztikai Hivatal kétféle módon dolgozza fel, és pedig: 1. évenként kétszer a félév végén fennállott teherállomány összegszerűsége szempontjából és 2. évenként egyszer a naptári év végén fennállott teherállományra vonatkozólag minden fontos szempont tekintetében. Az első feldolgozás, vagyis csupán a teherállomány

összegének megállapítása az anyagnak részleges revíziója folytán az ideiglenes adatokat adja, míg a legkörültekintőbb felülvizsgálat után foganatosított másodszori feldolgozás a végleges adatokat szolgáltatja. Ez utóbbiak már annyira részletesek, hogy azokból becslésszerű számítások útján még a kisebb kisbirtokok eladósodottsági viszonyaira nézve is messzemenő következtetések vonhatók.

Az ideiglenes, mint végleges adatokat a Statisztikai Hivatal a Szemlében ismerteti. A véglegeseket ezenfelül összevont alakban a Statisztikai Évkönyv is közli.

Az első ízben rendelkezésre álló, vagyis az 1928. évi végleges adatokkal a Szemlének múlt évi decemberi száma foglalkozott, amely azokat az 1929. év első felére vonatkozó ideiglenes adatokkal együtt ismertette.

Az alábbiakban Szemlénk a múlt évi decemberi számhoz hasonlóan a bekebelezésekre vonatkozó 1929. évi végleges adatokat és az 1930. évi június hó 30-áig bekebelezett terhekre vonatkozó ideiglenes adatokat ismerteti. Ez alkalommal azonban már rámutat azokra a jellegzetes különbségekre is, amelyek a most ismertetett és az 1928. évi végleges adatok között mutatkoznak.

A bekebelezésekre vonatkozó adatok ismertetését megelőzőleg ismételten hangsúlyozzuk, hogy ezek az adatok a terhek tényleges álladéka helyett a bekebelezések teljes összegét tüntetik fel, anélkül, hogy abból a bekebelezés időpontjától számított időközi törlesztések levonattak volna s hogy azok nemcsak az összes bekebelezett terheket (törlesztéses és nem törlesztéses kölcsönöket, vételárhátrálékokat, áruhitelket, kincstári adó- és illetékhátrálékokat, végrehajtási zálogjogokat, végrehajtási perköltségeket, örökösödési terheket, járadékokat, óvadékokat stb.), hanem a teljesség kedvéért az összes előjegyzéseket és az összes bekebelezett jelzálogokat is magukban foglalják. Felölelik tehát a felsorolt bekebelezett tényleges terheken kívül a telekkönyvi előjegyzéseket, valamint a jelzálogilag bekebelezett biztosítékokat is. Az előjegyzett terheknek számbavételét az indokolja, hogy azok túlnyomórészt bekebelezett teherré válnak. A bekebelezett biztosítékok viszont azért számíttatnak teher gyanánt, mert azoknak kisebb-nagyobb hányada mindenestre tényleges teherré alakul át. Tekintettel pedig arra, hogy e biztosítékoknak tényleges teherré átalakuló összege adatgyűjtés által egyáltalán nem állapítható meg, a

valóság megközelítése céljából helyesebbnek látszik azoknak teljes összegét inkább tényleges tehernek minősíteni, mint mellőzni. Ennek az eljárásnak helyességét megerősíti az a körülmény is, hogy a biztosítékoknak egy része az újabb gyakorlat alapján már nem elkülönítve, hanem a tőkéhez csatolva, azzal együttesen bekebeleztek be s így ezek az együttesen bekebelezett és a kölcsöntőkétől el nem különíthető biztosítékok minden esetben máris tényleges teherként számoltatnak el.

Ez alkalommal még azt is meg kell jegyeznünk, hogy a terhek nagyságára vonatkozó most közölt visszatekintő adatok a múlt évi hasonló adatokhoz képest némely jogcímnél valamivel nagyobbak. Ennek az eltérésnek oka, hogy azokon a területeken, amelyeket a trianoni határ kettészeli, a telekkönyveknek rendezése csak az 1929. év folyamán fejeződött be és a most már rendelkezésre álló teljes anyag alapján az 1929. évet megelőző esztendőekben bekebelezett terhek összegét egyes esetekben helyesbíteni kellett.

De utalnunk kell ezúttal még arra is, hogy a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet által a folyó év közepéig folyósított és bekebelezett

kölcsönök, amelyek kizárólag a kisebb kisbirtokokat terhelik s amelyeknek teljes összege a szövetkezet szerint az 1929. év végén 224·7, az 1930. év közepén pedig 234·9 millió pengő volt, a most közölt adatokban még csak részben szerepelnek. Ezt a hiányt, amelyet az 1930. év végéig a Statisztikai Hivatal feltétlenül kiküszöböl, egyes telekkönyvi hatóságok téves eljárása idézte elő. A hiánynak jelentősége azonban csakis a terhek, különösen a kisebb kisbirtokokra nehezedő terhek összegszerűsége szempontjából van, mert a feldolgozás részletes eredményei még e hiány mellett is minden egyéb következtetésre alkalmasak.

Az 1929. évvégi végleges adatok alapján, ha azok az 1928. évvégi hasonló adatokkal is összehasonlíttatnak (L. a Szemlének 1929. évi 12. számát), a magyar földbirtokok bekebelezett terheire vonatkozólag a következő jellegetes megállapítások tehetők:

A telekkönyvi hivatalok jelentései szerint a földbirtokok terhei az 1929. év végén már valamivel több mint 1 millió tételben voltak bekebelezve. S bár a teher tételek száma 34% -kal több, mint az előző év végén volt, birtoknagyságcsoporthoz és jog-

1. Az 50 kat. holdnál nagyobb tehermentes és jelzálogilag megterhelt földbirtokok száma birtoknagyságcsoporthoz szerint.

Nombre, suivant les catégories de contenance, des propriétés foncières de plus de 50 arpents cadastraux libres de charge et grevées d'hypothèque.

(1929. XII/31)

Birtoknagyságcsoporthoz Catégories de contenance	P r o p r i é t é s f o n c i è r e s								
	Szabadforgalmú à mutation libre			Korlátolt forgalmú à mutation limitée			Szabad és korlátolt forgalmú à mutation libre et à mutation limitée		
	tehermentes libres de charge	megterhelt grevées d'hypothèque	összes total	tehermentes libres de charge	megterhelt grevées d'hypothèque	összes total	tehermentes libres de charge	megterhelt grevées d'hypothèque	összes total
	f ö l d b i r t o k o k								
	a) S z á m — N o m b r e								
Nagyobb kisbirtok (50—100 kat. hold) <i>Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad.</i>	6.730	4.133	10.863	1.485	113	1.598	8.215	4.246	12.461
Középbirtok — <i>Moyennes propriétés</i> (100—1000 kat. hold — <i>arp. cad.</i>) ..	3.894	3.421	7.315	3.155	266	3.421	7.049	3.687	10.736
Nagybirtok — <i>Grandes propriétés</i> (1000 kat. holdon felüli — <i>plus de 1000 arp. cad.</i>) ..	364	434	798	323	102	425	687	536	1.223
Általában — <i>En général</i>..	10.988	7.988	18.976	4.963	481	5.444	15.951	8.469	24.420
	b) S z á z a l é k — %								
Nagyobb kisbirtok — <i>Petites propriétés</i> <i>de 50 à 100 arp. cad.</i> ..	62·0	38·0	100·0	92·9	7·1	100·0	65·9	34·1	100·0
Középbirtok — <i>Moyennes propriétés</i> ..	53·2	46·8	100·0	92·2	7·8	100·0	65·7	34·3	100·0
Nagybirtok — <i>Grandes propriétés</i> ..	45·6	54·4	100·0	76·0	24·0	100·0	56·2	43·8	100·0
Általában — <i>En général</i>..	57·9	42·1	100·0	91·2	8·8	100·0	65·3	34·7	100·0

2. Az 50 kat. holdnál nagyobb tehermentes és jelzálogilag megterhelt földbirtokok területe birtoknagyságcsoporthoz szerint.

Superficie, suivant les catégories de contenance, des propriétés foncières de plus de 50 arp. cad. libres de charge et grevées d'hypothèque.

(1929. XII. 31)

Birtoknagyságcsoporthoz <i>Catégories de contenance</i>	<i>Propriétés foncières</i>								
	Szabad forgalmú <i>à mutation libre</i>			Korlátolt forgalmú <i>à mutation limitée</i>			Szabad és korlátolt forg. <i>à mutation libre et à mutat. limitée</i>		
	tehermentes <i>libres de charge</i>	megterhelt <i>grevées d'hypoth.</i>	összes <i>total</i>	tehermentes <i>libres de charge</i>	megterhelt <i>grevées d'hypoth.</i>	összes <i>total</i>	tehermentes <i>libres de charge</i>	megterhelt <i>grevées d'hypoth.</i>	összes <i>total</i>
	<i>f ö l d b i r t o k o k</i>								
	<i>a) Kat. hold — Arp. cad.</i>								
Nagyobb kisbirtok 50—100 kat. hold — <i>Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad.</i>	461.998	271.026	733.024	106.721	8.047	114.768	568.719	279.073	847.792
Közé, birtok (100—1000 kat. hold) — <i>Moyennes propriétés (de 100 à 1000 arp. cad.)</i>	1,012.904	959.431	1,972.335	877.975	84.024	961.999	1,890.879	1,043.455	2,934.334
Nagybirtok (1000 kat. holdon felül) — <i>Grandes propriétés (plus de 1000 arp. cad.)</i>	1,018.451	1,153.215	2,171.666	1,768.864	940.124	2,708.988	2,787.315	2,093.339	4,880.654
Általában — <i>En général</i>	2,493.353	2,383.672	4,877.025	2,753.560	1,032.195	3,785.755	5,246.913	3,415.867	8,662.780
	<i>b) Százalék — %</i>								
Nagyobb kisbirtok 50—100 kat. hold. — <i>Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad.</i>	63·0	37·0	100·0	93·0	7·0	100·0	67·1	32·9	100·0
Középbirtok (100—1000 kat. hold) — <i>Moyennes propriétés (de 100 à 1000 arp. cad.)</i>	51·4	48·6	100·0	91·3	8·7	100·0	64·4	35·6	100·0
Nagybirtok (1000 kat. holdon felül) — <i>Grandes propriétés (plus de 1000 arp. cad.)</i>	46·9	53·1	100·0	65·3	34·7	100·0	57·1	42·9	100·0
Általában — <i>En général</i>	51·1	48·9	100·0	72·7	27·3	100·0	60·6	39·4	100·0

címek szerint való megoszlásuk csupán teljesen lényegtelenül változott. Az 1929. évi tehermentesek számából is legtöbb a kisgazdaságokra (96·2%), illetőleg a nem törlesztéses kölcsönökre (37·3%), a kamat- és költségbiztosítókra (31·1%), valamint a kincstári adó- és illetékhátrálékokra (10·7%) esett.

A megterhelt földbirtokok száma és területe is tovább emelkedett. (L. 1. és 2. sz. kimutatást.) Az 1929. év végén az 50 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokoknak szám szerint már 34·7%-a, terület szerint pedig már 39·4%-a volt megterhelve, holott 1928-ban ezek az arányszámok még csak 27·4, illetve 32·9%-ot tettek. Az arányszámoknak ez az emelkedése a szabadforgalmú és korlátolt forgalmú földbirtokokra egyaránt kiterjedt, a korlátolt forgalmú földbirtokok megterhelésének gyakorisága azonban most is jóval kisebb, mint a szabadforgalmú földbirtokoké. Különösen szembeötlő, hogy az 50 kat. holdas és ennél nagyobb szabadforgalmú földbirtokok területének már közel fele volt megterhelve (1928-ban 40·5%). A nagyobb kisbirtokokra, a közép- és nagybirtokokra vonatkozó hasonló adatok most is azt mutatják, hogy a megterhelés gyakorisága úgy szám, mint terület szerint a földbirtokok nagyságával párhuzamosan halad. A megterhelés gyakoriságának mérőszámai azonban most jóval magasabbak.

Hasonló adatok az 50 kat. holdnál kisebb kisbirtokokról már nincsenek. A rendelkezésre álló különböző adatok alapján

3. A földbirtokok összes és átlagos terhe birtoknagyságcsoporthoz szerint.

Charges totale et moyenne des propriétés foncières, suivant les catégories de contenance.

(1929. XII. 31.)

Birtoknagyságcsoporthoz <i>Catégories de contenance</i>	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P-ben — <i>Charge par arp. cad., pengős</i>
Kisebb kisbirtok (50 k. holdon aluli) <i>Petites propriétés de moins de 50 arp. cad.</i>	7,493.696	920,192.649	122·8
Nagyobb kisbirtok (50—100 k. hold) <i>Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad.</i>	847.792	75,686.836	89·3
Középbirtok (100—1000 k. h.) <i>Moyennes propriétés (de 100 à 1000 arp. cad.)</i>	2,934.334	244,548.557	83·3
Nagybirtok (1000 k. holdon felül) <i>Grandes propriétés (plus de 1000 arp. cad.)</i>	4,880.654	300,183.229	61·5
Általában — <i>En général</i>	16,156.476	1,540,611.271	95·4

azonban most is csak arra lehet következtetni, hogy ezeknél a megterhelés gyakorisága még a nagyobb kisbirtokokénál is kisebb.

Ezt a becslésszerű megállapítást is figyelembevéve az 1929. év végén az összes földbirtokoknak szám szerint már mintegy 30%-a, terület szerint pedig már 36%-a volt megterhelve. (1928-ban 25, illetőleg 33%.) Általános eladósodottságról tehát még e rosszabbodás figyelembevételével sem lehet szó. A megterhelés gyakorisága szempontjából azonban ma már mégis ki

kell emelni azt, hogy a közép- és nagybirtokokat szám és terület szerint is mintegy felerészben telekkönyvezett adósság terheli.

A terhek végösszege a tárgyalt év végén 1.540.6 millió pengőt tett, 32.8%-kal többet, mint az előző esztendő végén. A telekkönyvi hivatalok által szolgáltatott adatok szerint azonban az 1929. évben bekebelezett terhek összege valamivel kisebb, mint az 1928. évben bekebelezetteké. Sőt figyelembevéve azt is, hogy a számbavett terhek között most már oly terhek is szerepelnek, amelyek a kisebb kisbirtokokat már a föld-

(1929. XII. 31.)

4. A földbirtokok összes és átlagos terhe Charges totale et moyenne des propriétés foncières,

Gazdasági fővidék, vármegye	Kisebb kisbirtok <i>Petites propriétés de moins de 50 arp. cad.</i>			Nagyobb kisbirtok <i>Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad.</i>		
	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P-ben <i>Charge par arp. cad., pengős</i>	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P-ben <i>Charge par arp. cad., pengős</i>
a) Dunántúli dombos vidék						
Baranya	395.211	38,460.716	97.3	20.250	1,072.249	53.0
Fejér	267.637	29,841.966	111.5	17.124	2,033.541	118.8
Győr, Moson és Pozsony	182.609	17,323.551	94.9	29.952	1,339.171	47.7
Komárom és Esztergom	143.684	15,080.393	105.0	11.438	396.308	34.6
Somogy	471.694	35,969.921	76.3	18.848	1,145.630	60.8
Sopron	170.194	15,541.072	91.3	8.883	680.663	76.6
Tolna	350.089	28,256.618	80.7	22.207	1,903.233	85.7
Vas	324.982	38,187.192	117.5	22.109	1,419.831	64.2
Veszprém	290.642	18,015.049	62.0	25.937	813.878	31.4
Zala	392.392	45,833.531	116.8	20.444	1,018.735	49.8
a) Összesen	2,989.134	282,510.008	94.5	197.192	11,823.239	60.0
b) Alföld						
Bács-Bodrog	179.298	17,932.914	100.0	19.227	1,835.418	95.5
Békés	341.239	75,983.533	222.7	43.398	7,246.350	167.0
Bihar	223.171	29,309.422	131.3	27.750	2,950.806	106.3
Csanád, Arad és Torontál	190.628	44,423.466	233.0	24.331	4,781.662	196.5
Csongrád	3,464.3	41,537.534	127.9	47.175	3,312.788	70.2
Hajdu	215.738	36,398.926	168.7	47.360	6,052.426	127.9
Jász-N.-Szolnok	458.462	64,150.183	139.9	84.028	10,799.269	128.5
Pest-P.-S.-Kiskun	1,098.317	164,076.041	149.4	190.407	13,926.386	73.1
Szabolcs és Ung	307.059	46,191.785	150.4	38.825	3,598.914	92.7
Szatmár és Bereg	161.716	12,547.727	77.6	26.437	1,161.330	43.9
b) Összesen	3,500.271	532,551.431	152.1	548.938	55,670.349	101.4
c) Északi dombos vidék						
Abaúj-Torna	133.180	6,558.236	49.2	12.403	500.623	40.4
Borsod, Gömör és Kishont	299.567	18,544.037	61.9	32.853	1,134.030	34.5
Heves	271.513	39,063.173	143.9	30.734	4,000.324	130.2
Nógrád és Hont	171.744	19,426.422	113.1	15.903	1,250.648	78.6
Zemplén	128.287	21,539.342	167.9	9.769	1,307.623	133.9
c) Összesen	1,004.291	105,131.210	104.7	101.662	8,193.248	80.6
Magyarország összesen	7,493.696	920,192.649	122.8	847.792	75,686.836	89.3

birtokreform fogantatása óta terhelték, de számbavehetőkké csak a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet működése útján váltak, 1929-ben a magyar földbirtokok már jóval kevesebb új teherrel terheltettek meg, mint az előző két év bármelyikében. Tekintettel pedig arra, hogy az említett szövetkezet működését tulajdonképpen csak az év második felében kezdte meg, a földbirtokok újabb ciadósodása főleg az év második felében lett kisebb.

Az 1929-ben bekebelezett terhek birtok-

nagyságcsoporthoz szerint megkülönböztetett összege a kis- és középbirtokoknál általában kevesebb, a nagybirtokoknál pedig több mint az 1928-ban bekebelezetteké. Hólt akkor a megelőző évhez képest épp megfordítva, csupán a nagybirtokokra kebelezett be kevesebb teher. A terheknek legnagyobb hányada azonban a tárgyalt év végén is, mint a múlt esztendőben, a kisbirtokokra (64,6%), elsősorban a kisebb kisbirtokokra (59,7%) esik.

A megterhelésnek területre vonatkoztatott mértéke kétféle módon határozható

gazdasági fővidékek és vármegyék szerint.

suivant les principales régions agricoles et les comitats.

(1929. XII. 31.)

Középbirtok <i>Moyennes propriétés</i>			Nagybirtok <i>Grandes propriétés</i>			Összes földbirtok <i>Total des propriétés</i>			Principales régions agricoles et comitats
Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P-ben <i>Charge par arp. cad., pengős</i>	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P-ben <i>Charge par arp. cad., pengős</i>	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P-ben <i>Charge par arp. cad., pengős</i>	
95.808	4,303.140	44.9	186.840	12,300.767	65.8	698.109	56,136.872	80.4	a) <i>Transdanubie</i>
100.744	11,275.833	111.9	331.859	41,651.547	125.5	717.364	84,802.887	118.2	<i>Baranya</i>
72.334	5,165.929	71.4	129.562	10,747.829	83.0	414.457	34,576.480	83.4	<i>Fejér</i>
42.365	1,249.582	29.5	146.716	6,017.995	41.0	344.203	22,744.278	66.1	<i>Győr, Moson és Pozs.</i>
156.602	9,563.306	61.1	516.156	10,808.036	20.9	1,163.300	57,486.892	49.4	<i>Komárom és Eszterg.</i>
32.482	1,704.586	52.5	121.755	17,219.741	141.4	333.314	35,146.062	105.4	<i>Somogy</i>
75.355	3,156.694	41.9	168.540	14,070.113	83.5	616.191	47,386.658	76.9	<i>Sopron</i>
80.860	11,092.728	137.2	146.733	13,949.823	95.1	574.684	64,649.574	112.5	<i>Tolna</i>
103.340	5,514.630	53.4	268.664	21,680.474	80.7	688.583	46,024.031	66.8	<i>Vas</i>
152.542	9,319.399	61.1	278.666	8,592.455	30.8	844.044	64,764.120	76.7	<i>Veszprém</i>
912.432	62,345.827	68.3	2,295.491	157,038.780	68.4	6,394.249	513,717.854	80.3	<i>Zala</i>
									a) <i>Total</i>
32.833	4,085.533	124.4	76.276	836.978	11.0	307.634	24,690.843	80.3	b) <i>Grande plaine</i>
92.856	13,666.143	147.2	162.164	18,569.573	114.5	639.657	115,465.599	180.5	<i>Bács-Bodrog</i>
94.163	6,660.913	70.7	138.189	10,026.492	72.6	483.273	48,947.633	101.3	<i>Békés</i>
70.127	7,366.199	105.0	62.965	1,371.996	21.8	348.051	57,942.323	166.5	<i>Bihar</i>
59.301	7,199.823	121.4	170.484	3,786.835	22.2	601.603	55,836.980	92.8	<i>Csan., Arad és Toront.</i>
90.416	11,596.290	128.3	227.395	5,094.983	22.4	580.909	59,148.625	101.8	<i>Csongrád</i>
215.084	24,337.790	113.2	156.303	7,137.194	45.7	913.877	106,424.336	116.5	<i>Hajdu</i>
473.692	34,563.655	73.0	524.921	30,008.008	57.2	2,287.337	242,574.090	106.1	<i>Jász-N.-Szolnok</i>
209.646	24,384.789	116.3	252.592	19,883.833	78.7	808.122	94,059.321	116.4	<i>Pest-P.-S.-Kiskún</i>
101.885	8,310.250	81.6	71.522	1,297.581	18.1	361.560	23,316.888	64.5	<i>Szabolcs és Ung</i>
1,440.003	142,171.335	98.7	1,842.811	98,013.473	53.2	7,332.023	828,406.638	113.0	<i>Szatmár és Bereg</i>
									b) <i>Total</i>
69.298	5,054.206	72.9	74.409	13,996.742	188.1	289.290	26,109.807	90.3	c) <i>Nord</i>
158.179	8,860.143	56.0	196.650	5,828.194	29.6	687.249	34,366.404	50.0	<i>Abauj-Torna</i>
152.460	11,868.064	77.8	197.416	5,722.728	29.0	652.123	60,654.289	93.0	<i>Borsod, Göm. és Kish.</i>
138.995	11,220.943	80.7	168.125	10,340.523	61.5	494.767	42,238.536	85.4	<i>Heves</i>
62.967	3,027.989	48.1	105.752	9,242.789	87.4	306.775	35,117.743	114.5	<i>Nógrád és Hont</i>
581.899	40,031.345	68.8	742.352	45,130.976	60.8	2,430.204	198,486.779	81.7	<i>Zemplén</i>
2,934.334	244,548.557	83.3	4,880.654	300,183.229	61.5	16,156.476	1,540,611.271	95.4	c) <i>Total</i>
									<i>Hongrie entière</i>

meg, aszerint, amint az 1 kat. holdra eső átlagos teher 1. az összes földbirtokok területére, vagy 2. csak a megterhelt földbirtokok területére vonatkoztatva állapítatik meg. Az első esetben e célra az adatgyűjtés konkrét adatai használhatók fel, a második esetben pedig a rendelkezésre álló adatokat a kisebb kisbirtokokra vonatkozólag becsléssel kell pótolni. Az első módozat szerint számított átlagokból azonban csak a megterhelés irányára és megoszlására lehet következtetni, míg a megterhelésnek tényleges nagyságát csupán a megterhelt földbirtokokra vonatkozó, tehát a részben becslés útján pótolta adatok mutatják.

A földbirtokok 1 kat. holdjára eső átlagos teherre vonatkozó adatok szerint (L. 3. sz. kimutatást) most is az állapítható meg, hogy minél kisebb a földbirtok, annál nagyobb az átlagos teher. Ez a megállapítás nemcsak abban az esetben áll fenn, ha a terheket a földbirtokok összes területére vonatkoztatjuk, hanem akkor is, ha az átlagos terhet csak a megművelt területre, vagy csupán a szántóföldre vonatkoztatva határozzuk meg.

Az 1929. évi átlagos teher már 95.4 pengő volt az 1928. évi 71.8 P-vel szemben. Az átlagos tehernek 1929. évi növekedése birtoknagyságcsoportonként szintén fokozatos, mert minél kisebb a földbirtok területe, annál inkább növekedett annak átlagos terhe. Az átlagos teher növekedése ugyanis a nagybirtoknál 13.5, a középbirtoknál 18.6, a nagyobb kisbirtoknál 23.3, a kisebb kisbirtoknál pedig már 31.7 pengő volt. Úgyhogy az átlagos terheknek ez újabb és fokozatos növekedése folytán a kisebb kisbirtokokra ma már kétszer akkora átlagos teher esik, mint a nagybirtokokra.

Ezek az adatok tehát már nemcsak arra utalnak, hogy a kisebb kisbirtokokra úgy összességében, mint viszonylagosan is a legtöbb teher esik, hanem következtetést engednek arra is, hogy az újabb megterhelések legnagyobb mértékben szintén a kisebb kisbirtokok eladósodottságát növelik s ezzel az egyes birtoknagyságcsoportok eladósodottsága között eddig mutatkozott ellentétet még jobban kiélezik.

Az összes területre vonatkoztatott átlagos tehernek nagyságát gazdasági fővidékek szerint vizsgálva (L. 4. sz. kimutatást), arra utalhatunk, hogy általában az Alföld földbirtokai vannak legnagyobb mértékben megterhelve s a terheknek 1929. évi növekedése is elsősorban az alföldi földbirtok

kok helyzetét súlyosbítja. Azzal szemben ugyanis, hogy az átlagos teher az Északi dombos vidéken csupán 16.3 pengővel s a Dunántúlon is csak 19.0 pengővel nőtt, az alföldi földbirtokok átlagos terhe már 29.9 pengővel lett nagyobb.

A mondottak szerint tehát az alföldi kisebb kisbirtokoknak eddig is legnagyobb eladósodottsága 1929-ben még inkább súlyosbodott.

A vármegyei adatokat tekintve, szabályszerűség ma sem állapítható meg. De a kisebb kisbirtokoknak, főleg alföldi kisebb kisbirtokoknak nagyobb fokú eladósodottsága ezek szerint is jellegzetesen kimutatható.

A megterhelésnek a megterhelt földbirtokokra vonatkoztatott mértékére nézve az 50 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokokról szóló újabb adatok szintén arról tájékoztatnak (L. 5. sz. kimutatást), hogy nemcsak az összes földbirtokokra vonatkoztatott átlagos teher, hanem a jelzőlogilag megterhelt földbirtokoknak egy kat. holdra eső átlagos terhe is annál nagyobb, minél kisebb a földbirtok. Az 1928. évvégi hasonló adatokkal szemben azonban az átlagos terheknek növekedése már különböző arányú, amennyiben a kat. holdanként számított terhek emelkedése a középbirtokoknál 17.8, a nagyobb kisbirtokoknál 12.7 és a nagybirtokoknál 9.9 P-t tett. Ez adatok alapján tehát az 1929. évi megterhelés leg-

5. Az 50 kat. holdnál nagyobb jelzőlogilag megterhelt földbirtokok összes és átlagos terhe birtoknagyságcsoport szerint.

Charges totale et moyenne, suivant les catégories de contenance, des propriétés foncières de plus de 50 arp. cad. grevées d'hypothèque.

(1929. XII. 31.)

Birtoknagyságcsoport Catégories de contenance	Terület kat. hold Superficie, arp. cad.	Teher pengő Charge, en pengős	Egy kat. holdra eső teher pengő — Charge par arp. cad., pengős
Nagyobb kisbirtok Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad. ..	279.073	75,686.836	271.2
Középbirtok Moyennes propriétés	1,043.455	244,548.557	234.4
Nagybirtok Grandes propriétés ..	2,093.339	300,183.229	143.4
Általában — En général	3,415.867	620,418.622	181.6

jobban a középbirtokok helyzetét súlyosbította.

A kisebb kisbirtokokra nézve efféle konkrét adatok már nem állanak rendelkezésre, mert ezek terhei csupán egy összegben tartatnak nyilván. E hiányzó adatok már csakis becslés útján pótolhatók. E kisebb kisbirtokoknál az egy kat. hold megterhelt területre eső átlagos terhet a hozzájuk legközelebb álló nagyobb kisbirtokokra vonatkozó adatok arányában kiszámítva, a kat. holdankinti megterhelés legalább 375 P-re becsülhető. Eszerint tehát az 1928. év végére hasonló módon kiszámított megterheléssel szemben csupán 15 P-s növekedés mutatkozik. Ez arra utal, hogy a birtokkategóriák sorában *a megterhelt kisebb kisbirtokok átlagos megterhelésének 1929. évi súlyosbodása a második helyre szorult.*

Ha ezt a kisebb kisbirtokokra eső átlagos terhet szintén figyelembe vesszük, a megterhelt földbirtokoknak egy kat. holdra eső terhe nagy általánosságban mintegy 262 P-re becsülhető. Az 1928. évi 240 P-s hasonló átlagos megterheléssel szemben tehát körülbelül 9%-os növekedés mutatkozik. Ez annyit jelent, hogy az eladósodás körének újabb tágulása folytán, *bár a terhek végösszege az 1929. év folyamán közel 33%-kal emelkedett, a megterhelt földbirtokok eladósodottsága ugyanez időszak alatt általában csupán 9%-kal súlyosbodott.*

A megterhelésnek területre vonatkoztatott mértékén kívül tájékoztatással szolgálnak azok a viszonyszámok is, amelyek a *megterhelést a föld értékének százalékában* fejezik ki. A megterhelésnek ez a mértéke is kétféle módon állapítható meg. Tekintettel azonban arra, hogy mindkét megállapítás becslésen nyugszik, a megterhelésnek ezt a mértékét csupán a megterhelt földbirtokokra vonatkoztatva kíséreljük megállapítani.

Arra nézve, hogy a megterhelésnek ez a mértéke *a földbirtokok mai átlagos értékének hány százalékát* alkotja, a földbirtokok árának vidékenként is változó esése következtében már bajos teljesen megközelítő választ adni. Csak nagyon is hozzávetőleges becslésről lehet szó. A múlt esztendei megállapítások szerint az 1928. évi átlagos teher a földárnak átlagosan 30%-át tette. Az 1929. évvégi adatok alapján ez az arány mindenestre lényegesen emelkedett, mert az egy kat. holdra eső átlagos teher növekedésén kívül a mezőgazdaság kisebb

jövedelmezősége folytán a földárak hanyatlottak. A terheknek súlyosbodása a földáraknak változatlanságát feltételezve az 1928. évi 30%-os arányt 32·8%-ra emeli. Ha pedig ezenfelül még azt tételezzük fel, hogy a földárak átlagosan csupán 20%-kal kisebbek, akkor e két tényező együttes hatásaként az 1929. év végéig bekebelezett terhek 1 kat. holdra vonatkoztatott összege *a jelzőlogilag megterhelt földbirtokok átlagos értékének már legalább 40%-át alkotja. E becslés alapján tehát — legalább is durva módon — arra mutathatunk, hogy az 1929. év végén a földbirtokok megterhelésének a föld értékéhez viszonyított súlyosbodását elsősorban a földáraknak a mezőgazdaság kisebb jövedelmezőségével kapcsolatos hanyatlása s csak másodsorban a terhek növekedése idézte elő.*

Földbirtoknagyságcsoporthoz szerint a megterhelésnek ez a mértéke már nagyon különböző. S bár az 1929. évi megterhelések folytán a kisbirtokok, főleg a kisebb kisbirtokok helyzete nem a legnagyobb mértékkel rosszabbodott, az adatokból becslés útján — úgy, mint a múlt évben — csakis arra következtethetünk, hogy *legsúlyosabb mégis a megterhelt kisbirtokok, különösen a kisebb kisbirtokok eladósodottsága maradt.*

A megterhelt szabad- és korlátolt forgalmú földbirtokok megterhelését egymástól elkülönítetten vizsgálva (L. 6. és 7. sz. kimutatást), az előző évi megállapításhoz hasonlóan, az 1929. évben is *általában a szabadforgalmú földbirtokok megterhelése volt súlyosabb* és az egyes birtokcsoportok közül a megterhelt szabadforgalmú kisebb kisbirtokok után *legsúlyosabb a kötött forgalmú jelzőlogilag megterhelt nagyobb kisbirtokok megterhelése volt* (332 P). Az 1928. évi hasonló adatokkal szemben pedig *a legnagyobb rosszabbodást a megterhelt korlátolt forgalmú nagybirtokoknál látjuk, amelyeknek átlagos terhe 25·9 P-vel (34·4%-kal) emelkedett.*

A korlátolt forgalmú földbirtokok jellege szerint (L. 8. és 9. sz. kimutatást) az 1929. év végén már a megterhelt *hitbizományi földbirtokokra esett a legtöbb teher* (31·1 millió P). Az 1928. évi első helyen álló róm. kat. egyházi földbirtokok a második helyre estek vissza. *Legsúlyosabb pedig a megterhelt részvénytársasági földbirtokoknak eladósodása, mert ezeknél az 1929. év végén minden kat. holdra már*

6. Az 50 kat. holdnál nagyobb, jelzálogilag megterhelt szabadforgalmú földbirtokok összes és átlagos terhe birtoknagyságcsoporthoz szerint.

Charges totale et moyenne, suivant les catégories de contenance, des propriétés foncières de plus de 50 arp. cad. à mutation libre grevées d'hypothèque.

(1929. XII. 31.)

Birtoknagyságcsoporthoz <i>Catégories de contenance</i>	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P.-ben — Charge par arp. cad., pengős
Nagyobb kisbirtok <i>Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad. . .</i>	271.026	73,014.924	269·4
Középbirtok <i>Moyennes propriétés</i>	959.431	231,412.161	241·2
Nagybirtok <i>Grandes propriétés . .</i>	1,153.215	205,015.188	177·8
Általában — En général	2,383.672	509.442.273	213·7

7. Az 50 kat. holdnál nagyobb jelzálogilag megterhelt korlátolt forgalmú földbirtokok összes és átlagos terhe birtoknagyságcsoporthoz szerint.

Charges totale et moyenne, suivant les catégories de contenance, des propriétés foncières de plus de 50 arp. cad. à mutation limitée grevées d'hypothèque.

(1929. XII. 31.)

Birtoknagyságcsoporthoz <i>Catégories de contenance</i>	Terület kat. hold <i>Superficie arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P.-ben — Charge par arp. cad., pengős
Nagyobb kisbirtok <i>Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad. . .</i>	8.047	2,671.912	332·0
Középbirtok <i>Moyennes propriétés</i>	84.024	13,136.396	156·3
Nagybirtok <i>Grandes propriétés . .</i>	940.124	95,168.041	101·2
Általában — En général	1,032.195	110,976.349	107·5

8. Az 50 kat. holdnál nagyobb korlátolt forgalmú földbirtokok összes és átlagos terhe e birtokok jellege szerint.

Charges totale et moyenne des propriétés de plus de 50 arp. cad. à mutation limitée, suivant le caractère des propriétés.

(1929. XII. 31.)

Jelleg <i>Caractère</i>	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P.-ben — Charge par arp. cad., pengős
Róm. kath. egyházi birtok — <i>Propriétés de l'Eglise cath. rom. . .</i>	847.380	30,888.123	36·5
Hitbizományi birtok — <i>Propriétés de fidéicomis</i>	832.540	31,105.021	37·4
Községi birtok — <i>Propriétés communales . .</i>	713.715	13,181.418	18·5
Részvénytársasági birtok — <i>Propriétés de sociétés anonymes . .</i>	137.511	23,017.459	167·4
Egyéb birtok — <i>Autres propriétés</i>	1,254.609	12,784.328	10·2
Általában — En général	3,785.755	110,976.349	29·3

9. Az 50 kat. holdnál nagyobb jelzálogilag megterhelt korlátolt forgalmú földbirtokok összes és átlagos terhe e birtokok jellege szerint.

Charges totale et moyenne des propriétés de plus de 50 arp. cad. à mutation limitée grevées d'hypothèque, suivant le caractère des propriétés.

(1929. XII. 31.)

Jelleg <i>Caractère</i>	Terület kat. hold <i>Superficie, arp. cad.</i>	Teher pengő <i>Charge, en pengős</i>	Egy kat. holdra eső teher P.-ben — Charge par arp. cad., pengős
Róm. kat. egyházi birtok <i>Propriétés de l'Eglise catholique r.</i>	297.319	30,888.123	103·9
Hitbizományi birtok <i>Prop. de fidéicomis</i>	376.434	31,105.021	82·6
Községi birtok <i>Propriétés communales</i>	208.725	13,181.418	63·2
Részvénytársasági birt. <i>Propriétés de sociétés anonymes</i>	30.697	23,017.459	749·8
Egyéb birtok <i>Autres propriétés</i>	119.020	12,784.328	107·4
Általában — En général	1,032.195	110,976.349	107·5

749·8 P teher esett, azzal szemben, hogy a másjellegű földbirtokoknál a maximális megterhelés csupán 107·4 P volt. E részvénytársasági földbirtokok nagyarányú

újabb eladósodása okozta azt, hogy a megterhelt korlátolt forgalmú földbirtokok közül legnagyobb mértékben a nagybirtokok helyzete rosszabbodott.

10. A bekebelezett terhek jogcím és birtoknagyságcsoport szerint.

Charges inscrites par les conservateurs des hypothèques, suivant le titre auquel elles sont inscrites et les catégories de contenance.

(1929. XII. 31.)

Birtoknagyságcsoport, jogcím <i>Catégories de contenance et titre</i>	Avant				Összes <i>Total</i>	A bekebelezett terhek száma <i>Nombre des hypothèques inscrites</i>	Az évi kamat		A jogcím szerint meg- különböztetett teher <i>Charges spécifiées suivant le titre</i>	
	1927 előtt	1927	1928	1929			<i>Intérêts annuels</i>			
	bekebelezett terhek <i>Hypothèques inscrites</i> pengő — en pengős						pengő pengős	%	a birtoknagyságcsoportra eső összes teher 0/0-ában <i>en 0/0 des charges totales prevant les catég. de con- tenance respectives</i>	a jogcímek szerint megkülönböztetett össz- teher 0/0-ában <i>en 0/0 des charges totales spécifiées suivant le titre</i>
Kisebb kisbirtok — Petites propriétés de moins de 50 arp. cad.										
1. Törlesztéses kölcsön <i>Emprunts amortissables</i>	5,635.301	14,292.207	26,616.662	58,241.262	104,785.432	13.271	1) 8,034.677	7.7	11.4	31.6
2. Nem törlesztéses kölcsön <i>Emprunts non amortis- sables</i>	119,115.509	142,513.456	160,282.662	124,502.992	546,414.619	375.991	51,200.194	9.4	59.4	68.7
3. Vételárhátralék — <i>Arré- rages de prix d'achat</i>	4,211.721	4,701.026	5,273.421	4,278.192	18,464.360	8.223	1,407.508	7.6	2.0	68.0
4. Áruhitel — <i>Crédit en marchandises</i>	8,510.956	9,499.734	10,656.418	8,645.281	37,312.389	7.322	3,160.481	8.5	4.0	88.1
5. Kincstári adó- és illeték- hátralék — <i>Arrérages d'impôts et de droits</i> ..	8,925.036	6,675.296	6,799.015	7,764.452	30,163.799	107.596	3,011.925	10.0	3.3	64.0
6. Végrehajtási zálogjog <i>Hypothèque exécutoire</i>	11,134.822	6,764.989	7,874.197	9,001.186	34,775.194	73.273	3,442.918	9.9	3.8	75.1
7. Végrehajtási és perkölt- ség — <i>Frais d'exécution et des procès</i>	1,504.514	1,033.209	1,166.475	1,625.258	5,329.456	74.705	—	—	0.6	84.8
8. Örökösödési teher <i>Charges successorales</i> ..	191.130	213.336	239.311	194.147	837.924	576	11.359	1.4	0.1	27.4
9. Járadék — <i>Rentes</i> .. .	15.540	17.345	19.458	15.785	68.128	87	—	—	0.0	72.5
10. Hitelbiztosíték — <i>Garan- tjes de crédit</i>	3,103.128	3,463.641	3,885.373	3,152.104	13,604.246	5.093	368.987	2.7	1.5	34.3
11. Óvadék — <i>Cautionnem.</i>	1,223.803	1,365.981	1,532.303	1,243.118	5,365.205	2.394	—	—	0.6	58.6
12. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	1,172.681	1,308.919	1,468.293	1,191.189	5,141.082	10.287	203.965	4.0	0.5	63.8
13. Kamat és költségbizto- síték — <i>Garanties d'in- térêts et de frais</i> .. .	23,082.589	25,764.257	28,901.300	23,446.890	101,195.036	309.747	—	—	11.0	64.2
14. Előjegyzett teher <i>Charges prénotées</i> .. .	3,817.431	4,260.929	4,779.739	3,877.680	16,735.779	10.153	1,561.498	9.3	1.8	64.6
Összesen — Total	191,644.161	221,874.325	259,494.627	247,179.536	920,192.649	998.718	72,403.512	7.9	100.0	59.7
Nagyobb kisbirtok — Petites propriétés de 50 à 100 arp. cad.										
1. Törlesztéses kölcsön <i>Emprunts amortissables</i>	2,713.302	4,160.383	6,122.136	2,798.371	15,794.192	869	1) 1,551.248	9.8	20.9	4.7
2. Nem törlesztéses kölcsön <i>Emprunts non amortis- sables</i>	9,047.583	8,377.668	12,645.503	10,379.220	40,449.974	5.559	3,704.717	9.2	53.4	5.0
3. Vételárhátralék — <i>Ar- rérages de prix d'achat</i>	366.393	299.005	444.044	378.144	1,487.586	86	106.248	7.1	2.0	5.4
4. Áruhitel — <i>Crédit en marchandises</i>	469.826	383.414	569.399	484.895	1,907.534	249	158.407	8.3	2.5	4.5
5. Kincstári adó- és illeték- hátralék — <i>Arrérages d'impôts et de droits</i> ..	1,351.314	357.061	394.835	428.438	2,531.648	1.350	263.330	10.4	3.3	5.4
6. Végrehajtási zálogjog <i>Hypothèque exécutoire</i>	679.947	309.656	416.860	602.417	2,008.880	1.278	165.351	8.2	2.6	4.3
7. Végrehajtási és perkölt- ség — <i>Frais d'exécution et de procès</i>	59.299	44.500	43.015	89.165	235.979	1.366	—	—	0.3	3.8
8. Örökösödési teher <i>Charges successorales</i> ..	18.518	15.112	—	41.554	75.184	10	6.525	8.7	0.1	2.4
9. Járadék — <i>Rentes</i> .. .	958	579	—	—	1.537	2	—	—	0.0	1.7
10. Hitelbiztosíték — <i>Garan- tjes de crédit</i>	309.088	252.240	374.595	319.002	1,254.925	141	22.194	1.8	1.7	3.2
11. Óvadék — <i>Cautionnem.</i>	87.551	71.449	106.107	90.360	355.467	45	—	—	0.5	3.9
12. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	73.151	59.697	88.654	75.497	296.999	140	10.457	3.5	0.4	3.6
13. Kamat és költségbizto- síték — <i>Garanties d'in- térêts et de frais</i> .. .	1,950.145	1,591.470	2,363.452	2,012.696	7,917.763	6.032	—	—	10.5	5.0
14. Előjegyzett teher <i>Charges prénotées</i> .. .	337.226	275.203	408.697	348.042	1,369.168	343	125.780	9.2	1.8	5.3
Összesen — Total	17,464.301	16,197.437	23,977.297	18,047.801	75,686.836	17.470	6,114.257	8.1	100.0	4.9

1) A tőkétörlesztést is magában foglalja. — Y compris l'amortissement de capital.

(10.) A bekebelezett terhek jogcím és birtoknagyságcsoport szerint.

Charges inscrites par les conservateurs des hypothèques, suivant le titre auquel elles sont inscrites et les catégories de contenance.

(1929. XII. 31.)

Birtoknagyságcsoport, jogcím <i>Catégories de contenance et titre</i>	Avant				Összes <i>Total</i>	A bekebelezett terhek száma <i>Nombre des hypothèques inscrites</i>	Az évi kamat		A jogcím szerint megkülönböztetett terhek <i>Charges spécifiques suivant le titre</i>			
	1927	1927	1928	1929			Intérêts <i>annuels</i>		a birtoknagyságcsoportra eső összes terhek %-ában <i>en % des charges totales gravaux les catéq. de con- tenance respectives</i>		a jogcímek szerint megkülönböztetett össz- terhek %-ában <i>en % des charges totales spécifiques suivant le titre</i>	
	előtt	bekebelezett terhek <i>Hypothèques inscrites</i>					pengő <i>en pengős</i>		o/o			
Középbirtok — Moyennes propriétés												
1. Törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts amortissabl.</i>	20,304.679	17,609.695	28,453.091	6,867.802	73,235.267	1.268	1) 6,806.324	9·3	29·9	22·1		
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	33,195.415	19,910.040	25,370.939	32,742.150	111,218.544	4.807	10,423.263	9·4	45·5	14·0		
3. Vételárhátralék — <i>Arrérages de prix d'achat</i>	1,344.746	818.994	1,032.468	1,336.135	4,532.343	79	352.298	7·8	1·9	16·7		
4. Áruhitel — <i>Crédit en marchandises</i>	740.712	451.117	568.703	735.968	2,496.500	220	207.662	8·3	1·0	5·9		
5. Kincstári adó- és illetékhátralék — <i>Arrérages d'impôts et de droits</i>	1,999.463	1,185.734	1,268.787	1,541.246	5,995.230	1.817	627.897	10·5	2·4	12·7		
6. Végrehajtási zálogjog <i>Hypothèque exécutoire</i>	1,407.515	1,239.411	1,530.484	2,051.308	6,228.718	1.895	656.360	10·5	2·5	13·4		
7. Végrehajtási és perköltség — <i>Frais d'exécution et de procès</i>	203.039	86.646	88.079	246.160	623.924	2.160	—	—	0·3	9·9		
8. Örökösödési terhek — <i>Charges successorales</i>	292.688	178.257	224.720	290.813	986.478	28	10.125	1·0	0·4	32·3		
9. Járadék — <i>Rentes</i>	5.415	3.298	4.157	5.380	18.250	8	—	—	0·0	19·4		
10. Hitelbiztosíték — <i>Garanties de crédit</i>	2,622.022	1,596.897	2,013.134	2,605.232	8,837.285	281	226.706	2·5	3·6	22·2		
11. Óvadék — <i>Cautionnem.</i>	326.559	198.885	250.725	324.468	1,100.637	61	—	—	0·5	12·0		
12. Egyéb terhek — <i>Autres charges</i>	372.017	226.571	285.627	369.634	1,253.849	150	36.356	2·9	0·5	15·6		
13. Kamat- és költségbiztosíték — <i>Garanties d'intérêts et de frais</i>	7,231.837	4,404.425	5,552.452	7,185.526	24,374.240	5.777	—	—	10·0	15·5		
14. Előjegyzett terhek — <i>Charges prénotées</i>	1,082.152	659.066	830.853	1,075.221	3,647.292	607	323.907	8·9	1·5	14·1		
Összesen — Total	71,128.259	48,569.036	67,474.219	57,377.043	244,548.557	19.158	19,670.898	8·0	100·0	15·9		
Nagybirtok — Grandes propriétés												
1. Törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts amortissabl.</i>	45,870.781	40,520.954	36,102.326	15,639.897	138,133.958	305	1) 12,876.488	9·3	46·0	41·6		
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	32,699.970	12,205.840	15,823.367	37,060.840	97,790.017	530	8,576.300	8·8	32·6	12·3		
3. Vételárhátralék — <i>Arrérages de prix d'achat</i>	910.648	360.123	421.621	993.092	2,685.484	8	105.953	3·9	0·9	9·9		
4. Áruhitel — <i>Crédit en marchandises</i>	214.645	84.883	99.379	234.077	632.984	13	56.786	9·0	0·2	1·5		
5. Kincstári adó- és illetékhátralék — <i>Arrérages d'impôts et de droits</i>	3,574.762	1,113.568	1,026.862	2,693.518	8,408.710	320	779.850	9·3	2·8	17·9		
6. Végrehajtási zálogjog <i>Hypothèque exécutoire</i>	884.996	1,370.398	326.823	747.000	3,329.217	115	242.609	7·3	1·1	7·2		
7. Végrehajtási és perköltség — <i>Frais d'exécution et de procès</i>	13.735	9.937	32.478	37.857	94.007	142	—	—	0·0	1·5		
8. Örökösödési terhek — <i>Charges successorales</i>	392.547	155.236	181.745	428.085	1,157.613	6	15.576	1·3	0·4	32·9		
9. Járadék — <i>Rentes</i>	6.022	—	—	—	6.022	1	—	—	0·0	6·4		
10. Hitelbiztosíték — <i>Garanties de crédit</i>	5,433.959	2,148.906	2,515.870	5,925.917	16,024.652	60	135.740	0·8	5·3	40·3		
11. Óvadék — <i>Cautionnem.</i>	793.268	313.705	367.276	865.086	2,339.335	14	—	—	0·8	25·5		
12. Egyéb terhek — <i>Autres charges</i>	463.645	183.352	214.663	505.621	1,367.281	12	117.550	8·6	0·5	17·0		
13. Kamat- és költségbiztosíték — <i>Garanties d'intérêts et de frais</i>	8,165.170	3,228.987	3,780.395	8,904.395	24,078.947	810	—	—	8·0	15·3		
14. Előjegyzett terhek — <i>Charges prénotées</i>	1,402.179	554.504	649.195	1,529.124	4,135.002	88	351.789	8·5	1·4	16·0		
Összesen — Total	100,826.327	62,250.393	61,542.000	75,564.509	300,183.229	2.424	23,258.641	7·7	100·0	19·5		

1) A tőketörlesztést is magában foglalja. — Y compris l'amortissement de capital.

(10.) A bekebelezett terhek jogcím és birtoknagyságcsoport szerint.

Charges inscrites par les conservateurs des hypothèques, suivant le titre auquel elles sont inscrites et les catégories de contenance.

(1929. XII. 31.)

Birtoknagyságcsoport, jogcím <i>Catégories de contenance et titre</i>	Avant	1927	1928	1929	Összes <i>Total</i>	A bekebelezett terhek száma <i>Nombre des hypothèques inscrites</i>	Az évi kamat <i>Intérêts annuels</i>		A jogcím szerint meg- különböztetett terhek <i>Charges spécifiques suivant le titre</i>	
	1927 előtt	1927	1928	1929			pengő	%	a birtoknagyságcsoportra eső összes terhek %-ában <i>en % des charges totales gravant les caté. de con- tenance respectives</i>	a jogcímelek szerint megkülönböztetett össz- terhek %-ában <i>en % des charges totales spécifiques suivant le titre</i>
	bekebelezett terhek <i>Hypothèques inscrites</i> pengő — en pengős						pengő	%		
Általában — En général										
1. Törlesztéses kölcsön <i>Emprunts amortissables</i>	74,524.063	76,583.239	97,294.215	83,547.332	331,948.849	15.713	1)29,268.737	8·8	21·5	100·0
2. Nem törlesztéses kölcsön <i>Emprunts non amortis- sables</i>	194,058.477	183,007.004	214,122.471	204,685.202	795,873.154	386.887	73,904.474	9·3	51·7	100·0
3. Vételárhátralék — <i>Arré- rages de prix d'achat</i>	6,833.508	6,179.148	7,171.554	6,985.563	27,169.773	8.396	1,972.007	7·3	1·8	100·0
4. Áruhitel — <i>Crédit en marchandises</i>	9,936.139	10,419.148	11,893.899	10,100.221	42,349.407	7.804	3,583.336	8·5	2·7	100·0
5. Kincstári adó- és illeték- hát alék — <i>Arrérages d'impôts et de droits</i>	15,850.575	9,331.659	9,489.499	12,427.654	47,099.387	111.083	4,683.002	9·9	3·1	100·0
6. Végrehajtási zálogjog <i>Hypothèque exécutoire</i>	14,107.230	9,684.454	10,148.364	12,401.911	46,342.009	76.561	4,507.238	9·7	3·0	100·0
7. Végrehajtási és perkölt- ség — <i>Frais d'exécution et de procès</i>	1,780.587	1,174.292	1,330.047	1,998.440	6,283.366	78.373	—	—	0·4	100·0
8. Örökösödési terhek <i>Charges successorales</i>	894.883	561.941	645.776	954.599	3,057.199	620	43.585	1·4	0·2	100·0
9. Járadék — <i>Rentes</i>	27.935	21.222	23.615	21.165	93.937	98	—	—	0·0	100·0
10. Hitelbiztosíték — <i>Garan- tjes de crédit</i>	11,468.197	7,461.684	8,788.972	12,002.255	39,721.108	5.575	753.627	1·9	2·6	100·0
11. Óvadék — <i>Cautionnem.</i>	2,431.181	1,950.020	2,256.411	2,523.032	9,160.644	2.514	—	—	0·6	100·0
12. Egyéb terhek — <i>Autres charges</i>	2,081.494	1,778.539	2,057.237	2,141.941	8,059.211	10.589	368.328	4·6	0·5	100·0
13. Kamat- és költségbizto- síték — <i>Garanties d'in- térêts et de frais</i>	40,429.741	34,989.139	40,597.599	41,549.507	157,565.986	322.366	—	—	10·2	100·0
14. Előjegyzett terhek <i>Charges prénotées</i>	6,638.988	5,749.702	6,668.484	6,830.067	25,887.241	11.191	2,362.974	9·1	1·7	100·0
Mindössze — Total général	381,063.048	348,891.191	412,488.143	398,168.889	1,540,611.271	1,037.770	121,447.308	7·9	100·0	100·0

1) A tőketörlesztést is magában foglalja. — Y compris l'amortissement de capital.

A bekebelezett terheknek jogcímeik szerint való megoszlását tekintve (L. 10. sz. kimutatást), az 1928. évvégi adatok alapján mondottak most is teljes egészükben érvényben maradnak. A terheknek legnagyobb hányada az 1929. év végén is nem törlesztéses kölcsön (51·7%), törlesztéses kölcsön (21·5%), valamint kamat és költségbiztosíték (10·2%) volt, míg a többi terhek egyenként legfeljebb csak 3·1%-ot ért el. Kiváló fontossága tehát most is a kétféle kölcsönnek van, amelyek együttesen az összes terheknek 73·2%-át alkotják. Ez az arányszám az előző évi hasonló arányszámhoz képest mindössze 0·6%-kal nagyobb.

E kétféle kölcsönnek egymáshoz való viszonyában az 1928. évvégi adatokhoz képest némi kiegyenlítődés mutatkozik. Az arányszámok ugyanis a két esztendőben a következőképp alakultak:

Kisebb Nagyobb Közép- Nagy-
kisbirtok birtok
százalék

1928. év végén:

Törlesztéses kölcsön ..	6·7	22·1	34·7	51·4
Nem törlesztéses kölcsön	62·7	52·3	41·6	26·9

1929. év végén:

Törlesztéses kölcsön ..	11·4	20·9	29·9	46·0
Nem törlesztéses kölcsön	59·4	53·4	45·5	32·6

Mindkét évre vonatkozó arányszámok szerint a nagyobb földbirtokok több törlesztéses kölcsönrel, a kisebbek pedig több nem törlesztéses kölcsönrel vannak terhelve. Ez is annyit jelent, hogy a kisebb földbirtokok terhei általában súlyosabbak, a kisebb kisbirtokoké pedig a legsúlyosabbak. A terhek súlyossága azonban az 1929. évvégi adatok alapján a kisebb kisbirtokoknál némileg enyhült, mert a mutatkozó kiegyenlítődés folytán a törlesztéses kölcsönöknek már na-

11. Összefoglalás. — Résumé.

(A kisebb kisbirtokokra vonatkozó, részben becslés útján megállapított adatokkal együtt. — Y compris les données relatives aux petites propriétés f. de moins de 50 arp. cad., établies en partie par évaluation).

(1929. XII. 31.)

A d a t e s o p o r t G r o u p e s d e d o n n é e s	Kisebb kisbirtok <i>Petites pro- priétés f. de moins de 50 arp. cad.</i>	Nagyobb kisbirtok <i>Petites pro- priétés f. de 50 à 100 arp. cad.</i>	Közép- birtok <i>Moyennes propriétés f.</i>	Nagy- birtok <i>Grandes propriétés f.</i>	Összes földbirtok <i>Ensemble des propriétés f.</i>
I. Összes és megterhelt terület (ezer kat. hold). — Superficies totale et grevée (en milliers d'arp. cad.).					
1. Összes terület — <i>Superficie totale</i>	7.494	848	2.934	4.880	16.156
2. Megterhelt terület: — <i>Superficie grevée:</i>					
a) szám szerint — <i>nombre</i>	2.455	279	1.043	2.093	5.870
b) az összes terület %-ában — <i>en % de la superficie totale</i>	32·8	32·9	35·6	42·9	36·3
II. Összes teher (millió pengő) — Charges totales (en millions de pengős)					
1. Törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts amor- tissables</i>	105	16	73	138	332
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	546	41	111	98	796
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	269	19	61	64	413
Általában — <i>En général</i>	920	76	245	300	1.541
III. Kat. holdankinti teher, az összes földbirtokokra vonatkoztatva (pengő). Charges par arp. cad., pour toutes les propriétés f. (en pengős).					
1. Törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts amor- tissables</i>	14·0	18·6	24·9	28·3	20·5
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	72·9	47·7	37·9	20·0	49·3
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	35·9	23·0	20·5	13·2	25·6
Általában — <i>En général</i>	122·8	89·3	83·3	61·5	95·4
IV. Kat. holdankinti teher a megterhelt földbirtokokra vonatkoztatva (pengő). Charges par arp. cad., pour les propriétés f. grevées (pengős).					
1. Törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts amor- tissables</i>	43	56	70	66	56
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	222	145	106	47	136
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	110	70	58	30	70
Általában — <i>En général</i>	375	271	234	143	262
V. Teher százalékos megoszlása. — Répartition des charges (%).					
1. Törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts amor- tissables</i>	11·4	20·9	29·9	46·0	21·5
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	59·4	53·4	45·5	32·6	51·7
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	29·2	25·7	24·6	21·4	26·8
Általában — <i>En général</i>	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
VI. Összes kamat (millió pengő). — Intérêts totaux (en millions de pengős).					
1. Törlesztéses kölcsön (évi törlesztéssel együtt) — <i>Emprunts amortissables (y compr. l'amortissement annuel)</i>	8·0	1·6	6·8	12·9	29·3
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	51·2	3·7	10·4	8·6	73·9
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	13·2	0·8	2·5	1·8	18·3
Általában — <i>En général</i>	72·4	6·1	19·7	23·3	121·5

(11.) Összefoglalás. — *Résumé.*
(1929. XII. 31.)

A d a t c s o p o r t G r o u p e s d e d o n n é e s	Kisebb kisbirtok <i>Petites pro- priétés f. de moins de 50 arp. cad.</i>	Nagyobb kisbirtok <i>Petites pro- priétés f. de 50 à 100 arp. cad.</i>	Közép- birtok <i>Moyennes propriétés f.</i>	Nagy- birtok <i>Grandes propriétés f.</i>	Összes földbirtok <i>Ensemble des propriétés f.</i>
VII. Kat. holdankinti kamat, az összes földbirtokokra vonatkoztatva (pengő). <i>Intérêts par arp. cad., pour toutes les propriétés f. (pengős).</i>					
1. Törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts amor- tissables</i>	1·1	1·8	2·3	2·6	1·8
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	6·8	4·4	3·6	1·8	4·6
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	1·8	1·0	0·8	0·4	1·1
Általában — <i>En général</i>	9·7	7·2	6·7	4·8	7·5
VIII. Kat. holdankinti kamat, a megterhelt földbirtokokra vonatkoztatva (pengő). <i>Intérêts par arp. cad., aux propriétés f. grevées (pengős).</i>					
1. Törlesztéses kölcsön (évi törlesztéssel együtt) — <i>Emprunts amortissables (y compr. l'amortissement annuel)</i>	3·3	5·5	6·5	6·1	5·0
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	20·8	13·3	10·0	4·1	12·6
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	5·4	3·1	2·3	0·9	3·1
Általában — <i>En général</i>	29·5	21·9	18·8	11·1	20·7
IX. Kamat százalékos megoszlása. — Répartition des intérêts (%).					
1. Törlesztéses kölcsön (évi törlesztéssel együtt) — <i>Emprunts amortissables (y compr. l'amortissement annuel)</i>	11·1	25·4	34·6	55·3	24·1
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	70·7	60·6	53·0	36·9	60·9
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	18·2	14·0	12·4	7·8	15·0
Általában — <i>En général</i>	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
X. Kamatláb. — Taux de l'intérêt (%).					
1. Törlesztéses kölcsön (évi törlesztéssel együtt) — <i>Emprunts amortissables (y compr. l'amortissement annuel)</i>	7·7	9·8	9·3	9·3	8·8
2. Nem törlesztéses kölcsön — <i>Emprunts non amortissables</i>	9·4	9·2	9·4	8·8	9·3
3. Egyéb teher — <i>Autres charges</i>	4·9	4·5	4·1	2·8	4·4
Általában — <i>En général</i>	7·9	8·1	8·0	7·7	7·9
XI. Összes tőketörlesztés és kamat évenként (millió pengő). <i>Amortissements de capitaux et intérêts, par an (en millions de pengős).</i>					
1. Ha a törlesztéses kölcsönök kivételével minden teher 1 év alatt törlesztendő <i>Si toutes les charges devaient être amorties en un an, à l'exception des emprunts amortissables</i>	887	66	192	185	1.330
2. Ha az összes teher törlesztéses kölcsön lenne — <i>Si toutes les charges consis- taient en emprunts amortissables</i>	70·8	7·4	22·7	27·9	128·8
Különbség — <i>Différence</i>	816·2	58·6	169·3	157·1	1.201·2

(11.) Összefoglalás. — Résumé.

(1929. XII. 31.)

A d a t c s o p o r t G r o u p e s d e d o n n e e s	Kisebb kisbirtok <i>Petites pro- priétés f. de moins de 50 arp. cad.</i>	Nagyobb kisbirtok <i>Petites pro- priétés f. de 50 à 100 arp. cad.</i>	Közép- birtok <i>Moyennes propriétés f.</i>	Nagy- birtok <i>Grandes propriétés f.</i>	Összes földbirtok <i>Ensemble des propriétés f.</i>
XII. Kat. holdankinti tőketörlesztés és kamat évenként, a megterhelt földbirtokokra vonatkoz- tatva (pengő). <i>Amortissements de capitaux et intérêts annuels par arp. cad., aux propriétés f. grevées (pengős).</i>					
1. Ha a törlesztéses kölcsönök kivételével minden teher 1 év alatt törlesztendő <i>Si toutes les charges devaient être amorties en un an, à l'exception des emprunts amortissables...</i>	362	237	183	88	227
2. Ha az összes teher törlesztéses kölcsön lenne — <i>Si toutes les charges consis- taient en emprunts amortissables ..</i>	28·9	26·5	21·8	13·3	22·0
Különbözet — <i>Différence</i>	333·1	210·5	161·2	74·7	205·0

gyobb hányada esik a kisebb kisbirtokokra, míg nem törlesztéses kölcsönrel való megterhelésük arányszáma némi visszaesést mutat. A kisebb kisbirtokoknak súlyos helyzete azonban a terhek jogcíme tekintetében csak ennyiben javult. Egyébként e kisebb kisbirtokokra az 1929. év végén az összes terheknek már 59·7%-a esett, holott 1928-ban ez az arányszám még csak 58·3%-ot tett.

A kamatlábra vonatkozó adatokban eltérés szintén alig jelentkezik. (L. a 10. sz. kimutatást.) Az 1928. évvégi kamatlábakkal szemben általában 1—2 tizedes különbség, többnyire csökkenés mutatkozik ugyan, de nagyobb eltérést csupán a kisebb kisbirtokokra folyósított törlesztéses kölcsönök amortizációs kamatlábjánál látunk, amely 9·8%-ról 7·7%-ra hanyatlott. Ezt a hanyatlást, éppúgy, mint az előbb említett kiegyenlítődést a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet által folyósított kölcsönök, illetőleg azoknak a többiekhez képest lényegesen alacsonyabb kamatlába idézte elő.

Az 1929. évvégi kamatlábak azonban, éppúgy mint a múltban, ma sem mutatják teljes egészében a valóságot, mert a bekebelezett kamatláb többnyire alacsonyabb a tényleges folyósítási kamatlábjánál.

A terhek súlyosságát a kat. holdankinti kamatter, vagy a kamatter és törlesztési hányad együttes összege jellemzi. Ezek a mértékszámok is kétféle módon állapíthatók meg, úgy ahogy arról a kat. holdankinti átlagos tehernél már megemlékeztünk.

Ha a kamatok évi összegét birtoknagy-

ságcsoporthoz az összes földbirtokok egy kat. holdjára vonatkoztatva állapítjuk meg (L. 11. sz. kimutatás VII. adatszoportját.), az 1929. évvégi adatok szerint a hasonló 1928-as adatokkal szemben a kat. holdankinti kamatter a földbirtokok minden kategóriájánál emelkedett. Az emelkedés legnagyobb mértékű a kisebb földbirtokoknál volt, mert ezeknek kamattere a törlesztéses kölcsönök amortizációjával együtt 7·6 pengőről 9·7 pengőre növekedett. Egyébként az 1929. évi adatok is ugyanazt mutatják, mint az előző évre vonatkozóak. A kamatter most is annál nagyobb, minél kisebb a földbirtok és a kisebb kisbirtokok kamattere most is kétszerese a nagybirtokok átlagos kamatterének.

Ha ez adatok mellett figyelembe vesszük a törlesztéses kölcsönök kivételével az összes többi tehernek egy kat. holdra eső összegét is és szélsőséges módon azt tételezzük fel, hogy azokat egy év alatt kell törleszteni, akkor a terhek törlesztésére és kamatára birtokkategóriánként és évenként az összes földbirtokok minden kat. holdja után

tőketörlesztésre... ..	108·8	70·7	58·4	33·2
kamatra (amortizációval együtt)... ..	9·7	7·2	6·7	4·8
összesen ..	118·5	77·9	65·1	38·0

pengőt kellene fordítani. (L. a 11. sz. kimutatás III. és VII. adatszoportját is.)

A múlt évi adatok alapján viszont birtoknagyságcsoporthoz még csak

92·6 56·9 47·5 27·1

pengőt kellett volna fizetni.

Vagyis a földbirtokoknak e szélsőséges alapon számított évi átlagos megterhelése már lényegesen nagyobbak mutatkozik, mint az 1928. év végén volt, de a törlesztésnek évenként fizetendő összege most is *annál nagyobb, minél kisebb földbirtokról van szó.*

Ha az összes földbirtokok helyett csak a megterhelt földbirtokok vétetnek figyelembe, az eredmények, különösen ami a kamatterher és törlesztési hányad együttes összegének mérőszámát illeti, a megterhelés súlyosságát még sokkal kedvezőtlenebbnek tüntetik fel.

A megterhelt földbirtokok átlagos kamatterhe (L. 11. sz. kimutatás VIII. adatsortját) az összes földbirtokokra vonatkoztatott átlagos kamatterhez képest már mintegy háromszorta nagyobbak, de azokhoz hasonlóan alakulnak.

A megterhelt földbirtokokra eső terhek törlesztéses kölcsönök nélküli összegének egy kat. holdra eső hányada és a kat. holdankinti kamatok (a törlesztéses kölcsönök amortizációjával együtt) ellenben birtoknagyságcsoportok szerint már a következők voltak (L. 11. kimutatás IV. és VIII. adatsortját is.):

tőketörlesztés	332	215	164	77
kamat (amortizációval együtt)	29.5	21.9	18.8	11.1
összesen ..	361.5	236.9	182.8	88.1

Az 1928. évvégi hasonló adatok pedig a következőképp alakultak:

	366.0	223.1	159.3	75.0
--	-------	-------	-------	------

Ezek az adatok tehát általában már azt mutatják, hogy a kamatoknak, az amortizációnak és a szélsőséges módon számított törlesztési hányadnak kat. holdankinti összege a megterhelt földbirtokok kat. holdankinti terhet birtoknagyságcsoportonként annyira megközelíti, hogy a két átlag között a kisbirtokoknál, különösen a kisebb kisbirtokoknál csak alig pár pengőnyi különbség mutatkozik. *E csekély különbség pedig mindenestre a megterhelés súlyosságára vall.* Az 1928. és 1929. évi adatok között mutatkozó eltérés pedig arra utal, hogy amíg a kisebb kisbirtokok kivételével valamennyi földbirtokcsoportnál, de különösen a középbirtokoknál a helyzet rosszabbodott, addig a kisebb kisbirtokok helyzete némileg javult. Ezeknél ugyanis egyik évről a másikra az olcsóbb törlesztéses kölcsönök kat. holdankinti terhe

majdnem megkétszereződött, a drágább nem törlesztéses kölcsönöké pedig valamivel csökkent.

Mindezek alapján tehát legfőképpen az állapítható meg, hogy bár a magyar földbirtokok általános eladósodottságáról még ez újabb adatok szerint sem lehet szó, a megterhelt földbirtokok helyzete mégis általában nehéznek, még a múlt évinél is nehezebbnek mutatkozik, mert a terheknek, különösen a nem törlesztéses kölcsönöknek emelkedése mellett, most már a mezőgazdaság jövedelmezőségének visszaesése és ezzel kapcsolatosan a földárak hanyatlása is nagyon elősegítette a megterhelés súlyosbodását. S amíg most is a kisebb kisbirtokok helyzete maradt a legsúlyosabb, addig ezúttal a súlyosbodás legnagyobb mértékben a középbirtokokot érintette.

A földbirtokok megterhelésére vonatkozó legjellegzetesebb adatokat egy folytatólagos táblázatban adatsortok szerint külön is összefoglaltuk (L. 11. sz. kimutatást). Történt ez egyrészt abból a célból, hogy a teljes, a földbirtokok minden csoportjára kiterjedő eladósodottság helyes megítélhetése érdekében e táblázatban kimutathassuk azokat az adatokat is, amelyek a kisebb kisbirtokokra vonatkozólag konkrét adatgyűjtés hiányában becslés útján állapítottak meg, s amelyekre az ismertetés során már több alkalommal hivatkozás is történt. Másrészt pedig azért foglaltattak egy táblázatba e kiegészített adatok, hogy azok alapján végeredményként levezethessük azt is, hogy a kamatok és a tőketörlesztés évi összege mekkora, és pedig 1. a már ismertetett módon, vagyis a mai állapot szerint, abban a szélsőséges esetben, amikor a törlesztéses kölcsönök kivételével minden terher egy év alatt lenne törlesztendő, 2. ha az összes teher a különböző birtoknagyságcsoportra eső jelenlegi átlagos kamatláb mellett törlesztéses kölcsönre alakulhatna át. (L. 11. sz. kimutatás XI. és XII. adatsortját.) Az így nyert adatok különbözete ugyanis nemcsak azt domborítja ki legszembetűnőbb módon, hogy törlesztés szempontjából a bekebelezett terhek mily súlyosan nehezdednek a megterhelt földbirtokokra, hanem azt is, hogy *nemzetgazdasági szempontból mit jelentene a terhek konverziójának lehetősége.*

Ez adatok szerint az említett szélsőséges feltételek mellett a megterhelt földbirtokoknak évenként 1.330 millió pengőt kellene tőketörlesztésként és kamatként fizetni, ho-

lott abban az esetben, ha valamennyi teher amortizációs kölcsönné volna átalakítható, az évi amortizációs törlesztés összege csupán 129 millió pengőt tenne. A különbözet tehát 1.201 millió pengő. Ha tehát mód volna ahhoz, hogy minden teher törlesztéses kölcsönné alakíttassék át, a magyar mezőgazdaságnak a konverzió folytán *legkedvezőbb esetben mindjárt az első esztendőben több mint 1·2 milliárd pengője maradhatna meg.* Illetőleg, ha e számítás alapján az elérhető valószínűséget igyekezzünk megközelíteni és a jelenleg bekebelezett terhek egy részének drágaságára is különös tekintettel vagyunk, *még a legkedvezőtlenebb esetben is mindenesetre legalább 600 millió pengőre becsülhető az az összeg, amely már az első évben megmaradhatna, s amellyel a nagy válsággal küzdő mezőgazdaság talpraállítása mellett a válságos gazdasági viszonyokat is általában enyhíteni lehetne.*

De továbbmenve, ha a tőketörlesztés és kamat együttes összegét a megterhelt földbirtokok egy-egy kat. holdjára vonatkoztatjuk, akkor általában kat. holdankint 227 P helyett már csak 22 pengőt kellene évenként fizetni. A törlesztésnek ezt az összegét pedig *még a válságos viszonyok között levő földbirtokok is elviselhetnék.* Sőt, tekintettel arra, hogy az évi törlesztés összege annál nagyobb, minél kisebb földbirtokról van szó, a konvertált terhek után járó törlesztést még a kisebb kisbirtokok is feltétlenül elbírnák, mert e kisbirtokoknak kat. holdankint a jelenlegi évi 362 pengő helyett csupán 29 P tőketörlesztést és kamatot kellene fizetni.

Ezek a becslésen alapuló következtetések tehát mind oda vezetnek, hogy a magyar földbirtokok eladósodottságának súlyosságán feltétlenül segíteni kell.

Az 1930. év közepére vonatkozó ideiglenes adatok szerint (L. 12. sz. kimutatást), amelyek csakis a bekebelezett terhek összegére vonatkozólag nyújtanak tájékoztatást, a terheknek további emelkedéséről kell megemlékezni. Ez az emelkedés azonban túlnyomórészt csak látszólagos. Az 1930. év első felében ugyanis a megterhelések többlete a 151·3 millió pengőt tevő bekebelezés és a 43·6 millió pengőre rúgó törlés különbözete alapján 107·7 millió pengőt tett. Ha figyelembe vesszük azonban azt, hogy a megterheléseknek mintegy kétharmada a kisebb kisbirtokokra nehezedő, de be nem kebelezett terheknek bekebelezett terhekké válása útján jött létre. (földbirtokreform pénzügyi lebonyolítása), a magyar földbirtokokat a folyó év első feléről legfeljebb csak 50 millió pengő új teher terhelheti. A földbirtokok jelzálogilag bekebelezett újabb eladósodásának az 1929. év második felében észlelt megtorpanása tehát a folyó év első felében még nagyobb arányban folytatódtott. S így, ha a kisebb kisbirtokokat terhelő és a földbirtokreform foganatosítása óta rájuk nehezedő, de csak legújabban bekebelezett terheket figyelmen kívül hagyjuk, a földbirtokoknak új terhekkel való megterhelése az 1928. év második felétől számított féléviek megterhelési összegeinek egyharmadára-egynegyedére szállott alá. De még abban az esetben is, ha ezeket a régi, de csak újabban bekebelezett adósságokat is, vagyis valamennyi bekebelezett terhet figyelembe vesszük, az 1929. év második felében észlelt 206·8 millió pengőt tevő többlettel szemben a folyó év első felében a bekebelezett terhek összege csupán 107·7 millió pengővel emelkedett, vagyis a félévi bekebelezések többlete úgyszólván felére, jelen esetben közel 100 millió pengővel aláhanyatlott. A legújabb adatok szerint tehát a földbirtokoknak az a túlságos megterhelése, amelyet 1926 óta minden évben, de főként a három utolsó esztendőben észlelhettünk, a folyó év első felében úgyszólván nemcsak megállott, hanem az eladósodottság szempontjából lényegesen kedvezőbb fordulatot is vett. Ennek oka általában a nehéz gazdasági viszonyokban, de főleg a mezőgazdaság válságos viszonyaiban kereshető, mert külföldi hitelek hiányában hazai pénzintézeteink a mezőgazdasági hitelek folyósításánál a legnagyobb óvatossággal járnak el.

Az 1930. június 30-iki teherállomány alapján a földbirtokok egy kat. holdjára eső teher országos átlagban az 1929. évvégi 95·4 pengőről 102 pengőre növekedett. A gazdasági fővidékek átlagos terhei szintén körülbelül hasonló módon emelkedtek, s ma is az Alföld legnagyobb eladósodottságáról tanuskodnak.

Vármegyék szerint a terhek megoszlása most is rendkívül különböző. Az átlagos teher legnagyobb Békés, továbbá Csanád, Arad és Torontál vármegyékben (189, illetőleg 179 P), 120 pengőnél nagyobb teher esik még Fejér, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Szabolcs és Ung, valamint Zemplén vármegyére. Legkevesebb teherrel pedig a Somogy, valamint a Borsod, Gömör és Kishont vármegyei földbirtokok vannak megterhelve (53, illetőleg 54 P), s kat. holdankint 80 pengővel kevesebb teher észlelhető még Ko-

márom és Esztergom, Tolna, Veszprém, valamint Szatmár és Bereg vármegyékben is.

Összefoglalva az 1929. évvégi és 1930. év közepi jelzalogos bekebelezésekre vonatkozó megállapításokat, a földbirtokok jelenlegi megterheléséről, a lényegesen kisebb emelkedésen kívül, nagy általánosságban ma is csak az mondható, mint ami az 1929. évvégi adatok alapján határozott meg. A megterhelés újabb és lényegesen kisebb emelke-

dése ugyanis a megterhelés terjedelmét csupán némileg növeli, a megterhelt földbirtokok adósságának súlyát pedig az 1929. évvégi állapottal szemben alig módosítja. S így az újabb megterhelések figyelembevételével, amellett, hogy ezúttal leginkább a középbirtokok helyzete súlyosbodott, most is elsősorban a megterhelt kisbirtokok, főleg kisebb kisbirtokok minden tekintetben súlyos eladósodottsága emelkedik ki.

12. A földbirtokok összes terhe gazdasági fővidékek és vármegyék szerint.

Tableau, par principales régions agricoles et comitats, de la charge totale des propriétés foncières.

(1930. VI. 30.)

Gazdasági fővidék vármegye <i>Principales régions agricoles, comitats</i>	Az összes <i>Superficie totale</i>	A művelés alatt álló <i>Superficies cultivées</i>	A szántóföld <i>Terres labourables</i>	A bekebelezett terhek összege pengőben <i>Total des charges hypoth. inscrites, en pengős</i>	Charges par arp. cad., calculées d'après		
					Az összes <i>la superfic. totale</i>	A művelés alatt álló <i>les superfic. cultivées</i>	A szántóföld <i>les superfic. de terres labourables</i>
	terület kiterjedése kat. holdban <i>en arpents cad.</i>				terület alapján számított kat. holdankinti bekebelezett teher P-ben — pengős		
I. Dunántúli dombosvidék. <i>Transdanubie.</i>							
Baranya vm.	698.109	660.995	406.783	59,278.301	85	90	146
Fejér vm.	717.364	677.816	476.989	90,499.140	126	134	190
Győr, Moson és Pozsony vm.	414.457	384.733	265.934	36,559.220	88	95	137
Komárom és Esztergom vm.	344.203	323.780	189.468	24,384.885	71	75	129
Somogy vm.	1,163.300	1,064.579	627.771	61,611.560	53	58	98
Sopron vm.	333.314	311.477	198.889	37,821.183	113	121	190
Tolna vm.	616.191	580.316	404.964	49,496.519	80	85	122
Vas vm.	574.684	546.936	337.259	68,017.751	118	124	202
Veszprém vm.	688.583	641.175	371.408	48,965.153	71	76	132
Zala vm.	844.044	766.304	339.190	68,924.588	82	90	203
I. Együtt — Total	6,394.249	5,958.111	3,618.655	545,558.300	85	92	151
II. Alföld. <i>Grande plaine</i>							
Bács-Bodrog vm.	307.634	293.897	205.590	28,125.453	91	96	137
Békés vm.	639.657	599.691	501.360	121,191.209	189	202	242
Bihar vm.	483.273	460.984	333.523	52,402.403	108	114	157
Csanád, Arad és Torontál vm.	348.051	328.251	294.348	62,333.656	179	190	212
Csongrád vm.	601.603	556.610	406.347	58,824.696	98	106	145
Hajdu vm.	580.909	553.119	336.528	62,527.904	108	113	186
Jász-N.-K.-Szolnok vm.	913.877	855.425	687.557	115,101.743	126	135	167
Pest-P.-S.-Kk. vm.	2,287.337	2,118.823	1,236.130	261,084.987	114	123	211
Szabolcs és Ung vm.	808.122	764.755	608.362	101,901.407	126	133	168
Szatmár és Bereg vm.	361.560	339.851	266.768	25,179.281	70	74	94
II. Együtt — Total	7,332.023	6,871.406	4,876.513	888,672.739	121	129	182
III. Északi dombosvidék. <i>Nord.</i>							
Abaúj-Torna vm.	289.290	276.275	144.283	28,851.382	100	104	200
Borsod, Gömör és Kishont vm.	687.249	653.830	327.182	37,294.162	54	57	114
Heves vm.	652.123	619.074	344.596	66,420.337	102	107	193
Nógrád és Hont vm.	494.767	469.487	243.810	44,800.131	91	95	184
Zemplén vm.	306.775	283.422	157.652	36,692.817	120	129	233
III. Együtt — Total	2,430.204	2,302.088	1,217.523	214,058.829	88	93	176
Magyarország összesen <i>Hongrie entière</i>	16,156.476	15,131.605	9,712.691	1.648,289.868	102	109	170

Az 1930. év első felében észlelt lényegesen kisebb mértékű bekebelezésekre való tekintettel pedig, amelyek szerint az ország földbirtokainak további nagymértékű eladósodása jelenleg úgyszólván megállott, utalni kell ez alkalommal arra is, hogy épp ezt a kedvezőnek látszó időpontot kellene kihasználni az eladósodottság súlyosságának enyhítésére. Helyesebben, hogy az a többirányú akció, amelyet az állam a múlt év második felében az újabb eladósodás csökkenésének beköszöntével, tehát a legkedvezőbb idő-

pontban kezdett meg, minden irányban, de legalább is annyira kimélyítették, hogy a földbirtokoknak legsúlyosabb terhei, vagyis elsősorban a nem törlesztéses kölcsönök, lehetőleg teljes egészükben törlesztéses kölcsönökké alakíttassanak át. Ezt nemcsak a változatos mezőgazdasági viszonyokkal küzdő földbirtokosoknak, különösen kisebb kisbirtokosoknak mai súlyos helyzete, hanem az ország egyetemes gazdasági érdeke is teljes mértékben indokolja és megkívánja.

Konkoly Thege Gyula dr.

© KERESKEDELEM ÉS KÖZLEKEDÉS ©

Magyarország külkereskedelmi forgalma 1930 november havában.

Le commerce extérieur de la Hongrie en novembre 1930.

En novembre 1930, la valeur des importations a été de 65·6 millions de pengős et celle des exportations, de 87·2 millions. Comparativement à novembre 1929, les importations ont diminué de 16·7 millions de pengős et les exportations, de 35·7 millions de pengős. L'actif de la balance du commerce extérieur, qui avait été de 40·6 millions de pengős au mois correspondant de 1929, a baissé à 21·6 millions à cause de la régression des importations et surtout des exportations.

A l'importation, comparativement à novembre 1929, on constate en général une diminution pour la catégorie des articles les plus importants, sauf quelques exceptions très peu considérables. En raison surtout de la douce température ayant régné en novembre 1930, tant les achats de bois bruts et ouvrés que ceux de charbon présentent une régression de 2·3 millions de pengős par rapport à novembre 1929. La valeur des importations de tissus de laine accuse une diminution de plus de 1 million de pengős. Parmi les matières premières et les produits de l'industrie textile, les achats de tissus de coton ont fléchi de 900 mille pengős et ceux de coton brut, de 700 mille p. Les importations de papier ont continué à diminuer légèrement. Parmi les articles d'importation, ce sont les peaux brutes qui présentent la plus forte augmentation au point de vue de la valeur; on y voit un accroissement de 1·1 million de pengős. Les achats de fruits frais, de jute brut et d'huile minérale ont augmenté dans une moindre mesure.

A l'exportation, c'est pour les animaux vivants qu'on constate la plus forte régression. Les ventes de porc ont fléchi de 8·1 millions de pengős

Az 1930. év november havában a behozott áruk értéke 65·6, a kivitel értéke pedig 87·2 millió pengőt tett ki. Az 1929. évi november havi forgalomhoz viszonyítva a behozatal értéke 16·7 millió pengővel csökkent, míg a kivitel értéke 35·7 millió pengővel esett vissza. Külkereskedelmi mérlegünk a megelőző év november havában 40·6 millió pengő aktivitást mutatott, míg a folyó év novemberében a mérleg mindkét oldalának, főképp azonban a kivitelnek nagyarányú visszaesése folytán az aktivitás csak 21·6 millió pengőt mutat.

A folyó évi november havi behozatal — a multiévi november havi behozatallal összehasonlítva — a legfontosabb áruk csoportjánál, néhány igen kis jelentőségű kivételtől eltekintve, általában esést mutat. Úgy a nyers- és megmunkált fa, mint a szén behozatala két és egyharmad millióval kisebb összegbe került, mint a múlt évben. Ennek oka nagyrésztben az enyhe téli időjárásban keresendő. Több mint egymillió pengővel csökkent a gyapjúszövet behozatalának értéke. A textilipar gyártmányai és nyersanyagai közül igen jelentős mértékben csökkent még a pamutszövet behozatalának értéke — 900 ezer pengővel — és a nyerspamuté 700 ezer pengővel. A papirosbehozatal lemorzsolódása ebben a hónapban is folytatódott. A behozatal áruai közül legszembetűnőbben a nyersbőr értéke emelkedett 1·1 millió pengővel. Kisebbs mértékű emelkedést látunk még a friss gyümölcs, a nyers juta és az ásványolaj tételénél.

A kivitelben legerősebben az élőállat tételnél mutatkozik visszafejlődés: sertéskivitelünk a múlt

Magyarország külkereskedelmi forgalma az 1930. év november havában.

Commerce extérieur de la Hongrie en novembre 1930.

Az áruk megnevezése <i>Marchandises</i>	1929	1930	1929	1930	Az érték 1930. nov.-ben több (+) v. kevesebb (-) ezer pengőben <i>Augment. (+) ou diminution (-) de la valeur en nov. 1930, en milliers de pengős</i>	Az 1930. nov. havi összérték ‰-ában <i>En ‰ de la valeur totale de nov. 1930</i>	
	november — novembre		1000 P — pengős				
	q						
A) Behozatal. — A) Importations.							
Nyers és megmunkált fa — <i>Bois brut et ouvré</i>	2,196.009	1,613.654	8.637	6.253	— 2.384	9.53	
Szén — <i>Charbon</i>	1,824.541	1,266.130	7.187	4.852	— 2.335	7.39	
Nyerspamut — <i>Coton brut</i>	14.536	18.268	4.013	3.339	— 674	5.09	
Papiros és papirosárak — <i>Papier et art. en papier</i>	70.984	66.706	3.997	3.171	— 826	4.83	
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	8.690	8.639	3.326	2.680	— 646	4.08	
Pamutzövet — <i>Tissus de coton</i>	4.344	3.948	3.557	2.660	— 897	4.05	
Ásványolaj — <i>Huile minérale</i>	159.173	206.107	2.375	2.539	+ 164	3.87	
Nyersbőr — <i>Peaux brutes</i>	4.556	14.148	1.355	2.462	+ 1.107	3.75	
Selyem és selyemfonál — <i>Soie et fils de soie</i>	1.272	1.456	1.989	1.863	— 126	2.84	
Nyersfémek — <i>Métaux bruts</i>	14.049	15.035	1.686	1.532	— 154	2.33	
Gyapjúszövet — <i>Tissus de laine</i>	1.444	1.014	2.425	1.407	— 1.018	2.14	
Pamutfonál és -cérna — <i>Fils de coton et fils à coudre de coton</i>	2.376	2.341	1.534	1.250	— 284	1.90	
Friss gyümölcs — <i>Fruits frais</i>	14.686	24.286	458	1.112	+ 654	1.70	
Nyersjuta — <i>Jute brut</i>	6.498	14.791	650	1.035	+ 385	1.58	
Déligyümölcs — <i>Fruits du Midi</i>	25.673	24.747	1.287	1.000	— 287	1.52	
Egyéb áruk — <i>Autres marchandises</i>	81.752	71.136	37.884	28.487	— 9.397	43.40	
	pár — <i>paire</i>	45.443					16.167
	q — q	1,312.580					993.505
Behozatal össz. — <i>Import. totales</i>	81.752	71.136	82.360	65.642	— 16.718	100.00	
	pár — <i>paire</i>	45.443	16.167				
	q — q	5,661.411	4,274.775				
B) Kivitel. — B) Exportations.							
Vágó- és igásáll. — <i>Anim. de boucherie et de trait</i> ¹⁾	73.701	49.427	21.526	14.507	— 7.019	16.64	
Ebből — <i>Dont</i> : Szarvasmarha — <i>Bêtes à cornes</i> ¹⁾	10.680	13.206	7.410	8.481	+ 1.071	9.73	
Sertés — <i>Porcs</i> ¹⁾	53.389	21.492	12.933	4.801	— 8.132	5.50	
Ló — <i>Chevaux</i> ¹⁾	2.365	1.658	892	768	— 124	0.88	
Juh — <i>Moutons</i> ¹⁾	7.261	13.069	290	457	+ 167	0.52	
Liszt — <i>Farine</i>	348.196	274.773	13.673	8.405	— 5.268	9.64	
Baromfi — <i>Volaille</i>	24.356 ²⁾	38.037 ³⁾	7.055	7.165	+ 110	8.22	
Ebből — <i>Dont</i> : Élő baromfi — <i>Volaille vivante</i>	3.585 ²⁾	4.974 ³⁾	878	828	— 50	0.95	
Leölt baromfi — <i>Volaille tuée</i>	20.771 ²⁾	33.063 ³⁾	6.177	6.337	+ 160	7.27	
Búza — <i>Froment</i>	410.746	431.302	10.269	6.901	— 3.368	7.91	
Cukor — <i>Sucre</i>	248.848	220.241	8.351	5.149	— 3.202	5.91	
Nyersdohány — <i>Tabac brut</i>	22.170	42.806	3.459	4.794	+ 1.335	5.50	
Villamosgépek és készülékek — <i>Machines et appareils électr.</i>	3.354 ⁴⁾	4.483 ⁵⁾	2.173	3.099	+ 926	3.55	
Prémhőr, kikészített — <i>Pelleteries apprêtées</i>	327	654	1.236	2.478	+ 1.242	2.84	
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	7.757	12.188	1.301	2.158	+ 857	2.47	
Disznósír, szalonna — <i>Saindoux, lard</i>	5.284	12.256	1.023	2.008	+ 985	2.30	
Vasfélgyártmányok — <i>Demi-produits de fer</i>	141.924	104.663	2.713	1.620	— 1.093	1.86	
Toll — <i>Plumes</i>	2.642	2.806	1.909	1.615	— 294	1.85	
Bor — <i>Vin</i>	48.218	39.541	2.793	1.589	— 1.204	1.82	
Vasárak — <i>Ouvrages en fer</i>	12.108	19.130	939	1.381	+ 442	1.58	
Burgonya — <i>Pommes de terre</i>	253.419	167.356	2.027	1.171	— 856	1.34	
Egyéb áruk — <i>Autres marchandises</i>	14.088	3.441	42.480	23.166	— 19.314	26.57	
	pár — <i>paire</i>	4.674					2.663
	q — q	1,666.963					1,036.706
Kivitel össz. — <i>Exportations totales</i>	88.249	110.612	122.927	87.206	— 35.721	100.00	
	pár — <i>paire</i>	4.674	2.663				
	q — q	3,196.312	2,406.912				

¹⁾ A mennyiség darabokban van kimutatva. — *En têtes.* — ²⁾ Az 1929. év november havában az élő baromfi 308.300 db, a leölt baromfi 1,089.393 db, összesen 1,397.693 db. — *En novembre 1929, on a exporté 308.300 volailles vivantes et 1,089.393 volailles tuées, au total 1,397.693 volailles.* — ³⁾ Az 1930. év november havában az élő baromfi 438.234 db, a leölt baromfi 2,040.752 db, összesen 2,478.986 db. — *En novembre 1930, on a exporté 438.234 volailles vivantes et 2,040.752 volailles tuées, au total 2,478,986 volailles.* — ⁴⁾ Ezenkívül 460 db. — *En outre, 460 unités.* — ⁵⁾ Ezenkívül 57.774 db. — *En outre, 57.774 unités.*

comparativement à novembre 1929. Les exportations de farine accusent de nouveau une régression représentant plus de 5 millions de pengős. En outre, parmi les produits de l'industrie agricole, le sucre accuse une diminution de 3.2 millions de pengős. Les ventes de froment ont fléchi pareillement (de 3.4 millions de pengős). L'orge les graines oléagineuses, les viandes fraîches et préparées, les demi-produits en fer, le vin, accusent chacun une régression de plus de 1 million de pengős. Par contre, on voit une augmentation considérable à l'exportation de tabac brut, de pelleteries, de bêtes à cornes, de saindoux et de machines électriques.

év megfelelő hónapjához viszonyítva 8.1 millió P-vel esett vissza. Tovább folytatódott ezenkívül lisztkivitelünk visszafejlődése is; itt 5 millió pengőnél nagyobb visszaesést tapasztalunk. Mezőgazdasági iparunk termékei közül ezenkívül a cukor mutat 3.2 millió pengős csökkenést. Ugyanilyen mérvben esett vissza búzakivitelünk is. Egymillió pengőnél nagyobb visszaesést mutatnak ezenkívül az árpa, az olajmagvak, a friss és elkészített hús, a vasfélgártmányok és a bor tételei. Jelentősen emelkedett ezzel szemben a nyersdohány, a kikészített prémőr, a szarvasmarha, a disznósír és a villamosgépek kivitele.

A világ automobilállományának fejlődése 1925-től 1930-ig.¹⁾

Le développement de l'effectif mondial des automobiles de 1925 à 1930.

A négykeréken járó automobil jóllehet körülbelül 40 éves multra tekinthet vissza, fejlődését megvilágító megbízható adatok csak a legutolsó évekre vonatkozólag állanak rendelkezésünkre. A megfelelő adatok hiánya onnan ered, hogy a kísérletezés stádiumában s az utána következő években az automobiloknak csekély számukkal a gazdasági életben, nevezetesen a közforgalomban még alig volt szerepük s így adataiknak statisztikai megrögzítése sem mutatkozott szükségesnek.

Az automobilok nagyobb arányú térfoglalása közvetlenül a világháborút megelőző években vette kezdetét. Ebből az időből azonban még olyan gyéren állanak adatok rendelkezésre, hogy azokból a világ gépjárműállományának számbavételét megkísérélni nem lehet. A világ gépkocsiállományáról különböző szaklapokban megjelent adatokat csak körülbelül az 1925. évtől kezdődőleg fogadhatjuk

el hitelesebbeknek. Tökéletes pontosságot még ebből s a legújabb időből származó adatoktól sem várhatunk. Ez a hiányosság onnan ered, hogy az egyes államokban nemcsak az autóállomány számbavételének időpontja nem egyezik meg, hanem az adatgyűjtés rendszerében is lényeges eltérések vannak. Az utóbbi esetről elég rámutatnunk arra a körülményre, hogy egyes államokban az egész gépkocsiállomány, másokban viszont csak a forgalomban levő gépek kerülnek kimutatásra. Meg kell még végül említenünk, hogy egyéb adat hiányában néhol az állományt csak becsléssel kellett megállapítani. Ezekkel a nehézségekkel magyarázható az a körülmény, hogy az egyesek által a világ gépkocsiállományára vonatkozólag eszközölt összeállítások egymástól eltérő eredményt mutatnak. Ez az oka annak is, hogy a Szemle előző számaiban, illetőleg évfolyamaiban közzétett más forrásból eredő adatok sem egyeznek meg jelen összeállításunk adataival.

¹⁾ Archiv für Eisenbahnwesen 1930. Heft 4.

1. A világ gépkocsiállománya világ- *L'effectif mondial des automobiles en*

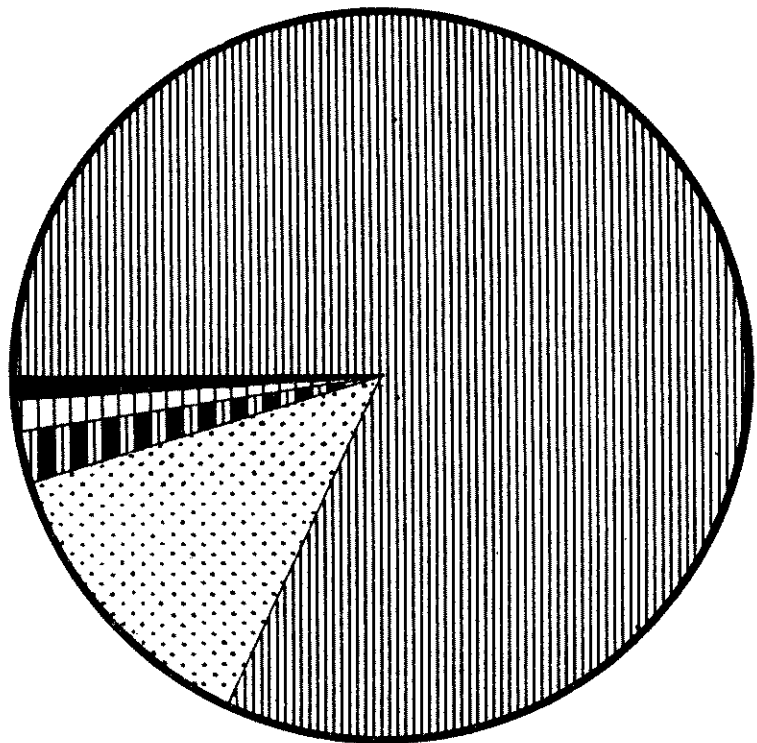
Világrész	1925				1926				1927			
	Személy Automobi- les pour personnes	Teher Camions automob.	Egyéb ¹⁾ Autres	Összes Total	Személy Automobi- les pour personnes	Teher Camions automob.	Egyéb ¹⁾ Autres	Összes Total	Személy Automobi- les pour personnes	Teher Camions automob.	Egyéb Autres	Összes Total
	g é p k o c s i k											
Európa ..	1,565.696	549.527	.	2,115.223	1,904.754	763.804	.	2,668.558	2,168.117	843.662	90.990	3,102.769
Amerika ..	16,271.806	2,232.118	.	18,503.924	18,445.063	2,577.416	.	21,022.479	20,362.613	2,952.122	115.925	23,430.660
Afrika ..	86.999	14.152	.	101.151	116.521	22.010	.	138.531	149.846	27.796	9.834	187.476
Ázsia ..	152.880	31.274	.	184.154	195.603	45.050	.	240.653	236.729	49.748	9.000	295.477
Ausztrália ..	255.899	33.237	.	289.136	356.875	66.421	.	423.296	429.020	88.836	.	517.856
Együtt..	18,333.280	2,860.308	.	21,193.588	21,018.816	3,474.701	.	24,493.517	23,346.325	3,962.164	225.749	27,534.238

¹⁾ Az „egyéb“ gyűjtőnév alá tartozó gépkocsik állománya a személy- és teherkocsik közt foglalattatik.

A VILÁG GÉPJÁRMŰÁLLOMÁNYA VILÁGRÉSZENKINT

Effectif mondial des véhicules à moteur suivant les parties du monde.

1930. I. 1.

Amerika
Amérique

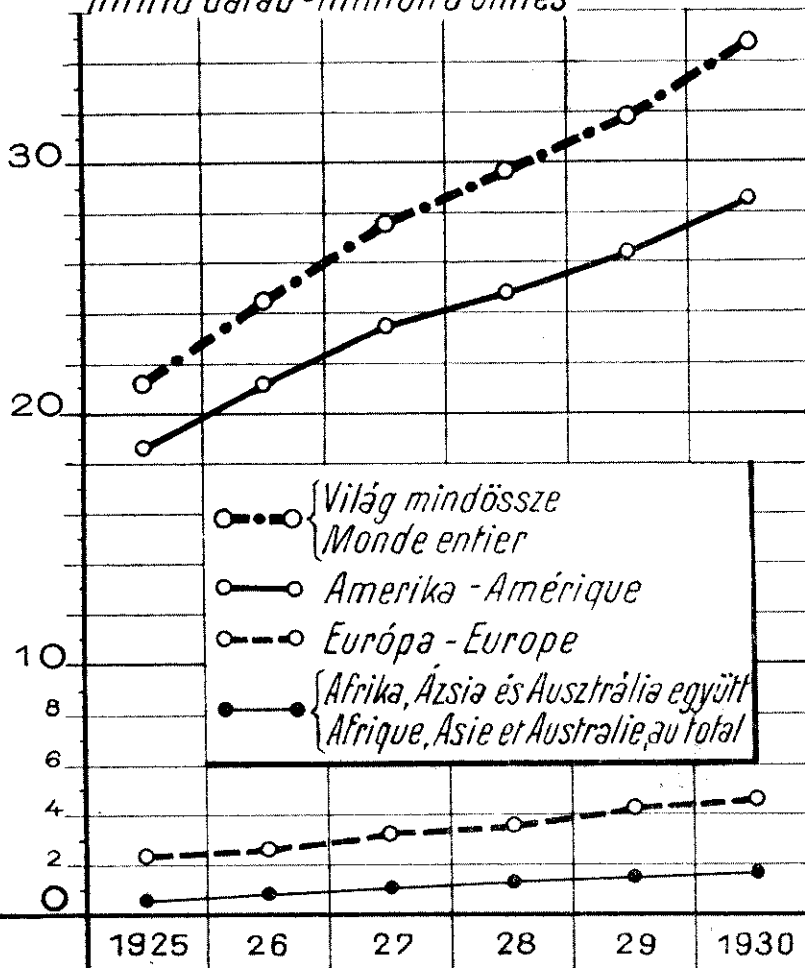
Európa
Europe

Ausztrália
Australie

Ázsia
Asie

Afrika
Afrique

ÉVI ALAKULÁS-Effectif par an. millió darab - million d'unités

M. St. Sz. 1930

A világ automobilállományának utolsó hat évi fejlődéséről összegyűjtött adatok az automobilizmus térhódításának igen érdekes képét mutatják. Az egész világon az 1925. év elején 21,2 millió gépkocsi volt forgalomban s ez a szám 1930 elejéig 34,9 millióra növekedett. Világrészenként tekintve hat év leforgása alatt a legnagyobb gyarapodást aránylag azok a világrészek érték el, melyek ezen a téren legjobban el vannak maradva. Így elsősorban Afrika, ahol a gépkocsiállomány több, mint

háromszorosára, s Ázsia, ahol csaknem háromszorosára nőtt. Az Ausztria területén levő automobilmek körülbelül két és félszeres, az Európában levők pedig valamivel több, mint kétszeres szaporulatot értek el. Ezekkel szemben az előző világrészeknél köztudomás szerint jóval nagyobb gépkocsiállománnyal rendelkező Amerika ugyanezen idő alatt aránylag a legkisebb, körülbelül 50%-os növekedést mutat fel.

A gépkocsik számának évenkénti szaporodását

részenként az 1925—1930. években.

1925—30, suivant les parties du monde.

1928				1929				1930				Parties du monde
Személy Automobi- les pour personnes	Teher Camions automob.	Egyéb Autres	Összes Total	Személy Automobi- les pour personnes	Teher Camions automob.	Egyéb Autres	Összes Total	Személy Automobi- les pour personnes	Teher Camions automob.	Egyéb Autres	Összes Total	
s z á m s z e r i n t												
2,531.573	963.804	118.000	3,613.377	2,934.701	1,078.316	124.999	4,138.016	3,285.577	1,195.995	168.221	4,649.793	Europe
21,512.392	3,160.486	141.445	24,814.323	22,779.323	3,410.442	114.161	26,303.926	24,882.900	3,602.916	126.320	28,612.136	Amérique
180,070	34.747	14.373	229.190	223.731	48.740	2.702	275.173	251.251	61.532	6.582	319.365	Afrique
269.921	61.129	17.446	348.496	318.077	86.356	22.633	427.066	373.740	126.508	9.008	509.256	Asie
522.337	110.812	.	633.149	577.852	129.757	.	707.609	640.751	148.022	.	788.773	Australie
25,016.293	4,330.978	291.264	29,638.535	26,833.684	4,753.611	264.495	31,851.790	29,434.219	5,134.973	310.131	34,879.323	Ensemble

*) Sous les rubriques „automobiles pour personnes“ et „camions automob.“

2. A gépkocsik évenkénti növekedése világrészenként.
Accroissement des automobiles, par an et par parties du monde.

Világrész <i>Parties du monde</i>	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Sz á m s z e r i n t — N o m b r e s						
Európa — <i>Europe</i>	424.292	553.335	434.211	510.608	524.639	511.777
Amerika — <i>Amérique</i>	2,392.411	2,518.555	2,408.181	1,383.663	1,489.603	2,308.210
Afrika — <i>Afrique</i>	26.454	37.380	48.945	41.714	45.983	44.192
Ázsia — <i>Asie</i>	22.769	56.499	54.824	53.019	78.570	82.190
Ausztrália — <i>Australie</i>	69.344	134.160	94.560	115.293	74.460	81.164
Együtt — Ensemble ..	2,935.270	3,299.929	3,040.721	2,104.297	2,213.255	3,027.533
%						
Európa — <i>Europe</i>	25.1	26.2	16.3	16.5	14.5	12.4
Amerika — <i>Amérique</i>	14.8	13.6	11.5	5.9	6.0	8.8
Afrika — <i>Afrique</i>	35.4	37.0	35.3	22.3	20.1	16.0
Ázsia — <i>Asie</i>	14.1	30.7	22.8	17.9	22.5	19.2
Ausztrália — <i>Australie</i>	31.5	46.4	22.3	22.3	11.8	11.5
Együtt — Ensemble ..	16.1	15.6	12.4	7.6	7.5	9.5

3. A világ gépkocsiállományának megoszlása világrészenként %-okban az 1925—1930. években.

Répartition %, en 1925—30, suivant les parties du monde, de l'effectif mondial des automobiles.

Világrész <i>Parties du monde</i>	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Személykocsik — Automobiles pour personnes						
Európa <i>Europe</i> ..	8.5	9.1	9.3	10.1	10.9	11.2
Amerika <i>Amérique</i> ..	88.8	87.8	87.2	86.0	84.9	84.5
Afrika <i>Afrique</i> ..	0.5	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9
Ázsia — <i>Asie</i>	0.8	0.9	1.0	1.1	1.2	1.3
Ausztrália <i>Australie</i> ..	1.4	1.7	1.9	2.1	2.2	2.1
Együtt — Ens.	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Teherkocsik — Camions automobiles						
Európa <i>Europe</i> ..	19.2	22.0	21.3	22.3	22.8	23.3
Amerika <i>Amérique</i> ..	78.0	74.2	74.5	73.0	71.7	70.2
Afrika <i>Afrique</i> ..	0.5	0.6	0.7	0.8	1.0	1.2
Ázsia — <i>Asie</i>	1.1	1.3	1.3	1.4	1.8	2.4
Ausztrália <i>Australie</i> ..	1.2	1.9	2.2	2.5	2.7	2.9
Együtt — Ens.	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Összes gépkocsik — Total						
Európa <i>Europe</i> ..	10.0	10.9	11.3	12.2	13.0	13.3
Amerika <i>Amérique</i> ..	87.3	85.8	85.0	83.7	82.6	82.0
Afrika <i>Afrique</i> ..	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9	0.9
Ázsia — <i>Asie</i>	0.9	1.0	1.1	1.2	1.3	1.5
Ausztrália <i>Australie</i> ..	1.3	1.7	1.9	2.1	2.2	2.3
Együtt — Ens.	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

tekintve Európa állománya minden évben átlag félmillióval növekedett. A hat év közül legkisebb volt a gyarapodás 1925-ben, amikor 424.292-vel s legnagyobb a rákövetkező 1926-ban, mikor 553.335-tel emelkedett a gépkocsik száma. Amerikában az évi szaporulat legtöbb esetben a két milliőnek felette volt. Itt a két szélsőséget az 1928. év adja az 1.4 milliós s 1926 a 2.5 milliós növekedésével. Az Afrika területén levő automobilon állománya az utóbbi hat évben évente átlag valamivel több, mint 40.000-rel gyarapodott, ahol a minimumot 1925 képviseli 26.454, a maximumot az 1927. esztendő 48.945 egységet kitevő növekedéssel. Aránylag az Ázsiában levő gépkocsik állományának évenkénti emelkedésénél tapasztalhatjuk a legnagyobb kilengéseket. Az ázsiai honosságú gépek ugyanis 1925-ben mindössze 22.769 darabbal, míg 1930-ban 82.190 darabbal szaporodtak. Meglehetősen aránytalan volt az évenkénti szaporodás Ausztráliában is, ahol az automobilállomány 1925-ben 69.344, a rákövetkező évben pedig ennek csaknem kétszerezését kitevő 134.160 gépkocsival növekedett.

Az 1925-től 1930-ig eltelt időszak alatt a világ gépkocsiállományának területi megoszlásában annyiban állott be változás, hogy Amerika rovására valamennyi világrész aránya némileg emelkedett. Így az egész világ állományából Európára eső hányad az 1925. évi 10.0%-kal szemben 1930-ban 13.3%-ra nőtt. Afrika aránya 0.5%-ról 0.9%-ra, Ázsiáé 0.9%-ról 1.5%-ra emelkedett, végül Ausztrália részesedése 1.3%-ról 2.3%-ra ment fel. Természetes azonban, hogy azért a világ automobiljainak legnagyobb része még mindig Amerika földjén tölti be hivatását, amennyiben erre a világrészre esett 1930. év elején a világon levő gépkocsik 82.0%-a (1925-ben 87.3%). V. J. dr.

Könyvismertetések.

Chronique de livres.

**Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam
XXXVII. 1929.**

*Annuaire Statistique Hongrois.
Nouveau cours. Année XXXVII. 1929.*

Szerkeszti és kiadja a Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1930. 374 lap.

Publication de l'Office central royal hongrois de statistique. Budapest, 1930. 374 pages.

Résumé. L'Office central royal hongrois de statistique vient de publier l'Annuaire Statistique Hongrois de 1929. Dans ce volume de près de 400 pages, on trouve, outre les chiffres relatifs à l'année 1929, plusieurs statistiques figurant pour la première fois dans l'Annuaire. Parmi ces statistiques, il faut mentionner particulièrement celles concernant les Sociétés de sauveteurs, les Asiles d'enfants de l'Etat, les propriétés de fidéicommissaires, les arbres fruitiers, les accidents de la circulation et les théâtres.

★

A Magyar Statisztikai Évkönyv 1929. évi kötetében a Központi Statisztikai Hivatal mostanában tette közzé a múlt év főbb statisztikai adatait. A közel 400 oldalas kötet az évente visszatérő táblanyagon kívül több fontos új adatközléssel bővült. A következőkben ezeknek az újabb tábláknak adataiból ragadunk ki néhány kevésbé ismert adatot.

A mentőegyesületekre vonatkozóan a Statisztikai Hivatal első ízben most gyűjtött az egész országot felölelő adatokat. Megtudjuk az adatokból, hogy a mentők a múlt évben Budapesten 28.181, a vidéken 6.648 egyént részesítettek első segélyben. Az első segélyben részesített közel 35 ezer egyén közül nő volt mintegy 13 ezer.

Az állami gyermekmenhelyek adatai szerint a gondozás alatt álló gyermekek száma 1929 végén 27.922 volt, míg az éveleji létszám 67.407 volt.

A hitbizományi földbirtokokra vonatkozó újabb adatok szerint a hitbizományok száma a múlt év végén 59 volt, összes területük 833 ezer kat. holdat tett, szemben az 1920. év elején 1.1 millió kat. holdat tevő állománnyal. A csökkenést főleg a vagyonváltság, illetőleg a földbirtokreform végrehajtása okozta. A hitbizományi birtokok területéből a szántóföld 307, az erdő 303, a legelő 86, a rét pedig 68 ezer kat. hold kiterjedésű. A hitbizományi birtokok túlnyomó része, összesen 620 ezer kat. hold, a dunántúli dombosvidéken van, míg az Alföldön 145, az északi dombosvidéken csak 68 ezer kat. hold hitbizományi birtok van. A hitbizományi birtokokból 279 ezer kat. hold terület van haszonbérbe adva.

Közlí az Évkönyv az ország gyümölcsfaállományának adatait, ezek az adatok azonban csak a szántóföldekkel bíró gazdaságok gyümölcsfaállományát tüntetik fel. Az ország 15.7 millió gyümölcsfaállományából szilvafa volt 4.8 millió, ezután legtöbb az almafák száma: 2.6 millió, míg körtefa 1.5, meggyfa 1.3, eperfa 1.2, cseresznyefa 1.1 millió.

Új közlés a közúti forgalmi balesetek adatainak ismertetése is. 1929-ben az országban a közúti járművek összesen 5.955 balesetet okoztak, amelyből a gépkocsik és motorkerékpárok által okozott balesetek száma 3.516 (59%) volt. Az összes balesetknél 3.711 egyén sérült meg. A sérülések közül 268 végződött halállal.

Igen érdekesek a színházakra vonatkozó új adatgyűjtésnek eredményei is. Az 1928/29. évadban Budapesten a színházak száma 17 volt. A vidéki színházi kerületek száma 18 volt, a községek száma, amelyekben előadásokat tartottak, 164. A budapesti színházak befogadóképessége 16.425, a vidékieké 69.484 volt. A színházi személyzet összes száma Budapesten 3.103, a vidéken 899, összesen tehát 4.002 volt, megoszlása a következő: igazgatási tisztviselő, irodai és pénztári alkalmazott 160, műszaki alkalmazott 469, segédszemélyzet 801, művész és művésznő 763, karban működő szereplő 1.385, zenekari tag 260, rendező 56, ügyelő 40, sűgő 43, kartanító 15, balettmester 10. A budapesti és vidéki színházak a színházi év alatt összesen 12.346 előadást rendeztek. A nézőhelyekre eladtak 3.4 millió jegyet. Az előadott darabok közül opera volt 109, balett 11, operett 626, népszínmű 70, szomorújáték 62, vígjáték 357, színmű 230, bohózat 112, látványos színmű 39, más színmű 43. Első ízben előadásra került 227 színdarab. A színpadi szerzők közül magyar honos volt 827, külföldi 450.

Számos új táblával találkozunk ezenkívül a biztosításügyről, a főiskolai hallgatókról szóló részben is.

Maurice Willaert: Historique de la Fédération des coopératives pour dommages de guerre.

Bruxelles, Imprimerie Nationale, 1930. 155. l.

A háborús károk összeállításának és a károsultak támogatásának nagy munkáját a belga kormány a háború befejezése után azonnal megindította. A hadi kárpótlások megállapítása és megítélése céljából a törvényhozás külön bíróságokat állított fel (tribunaux de dommages de guerre), melyek gyorsított eljárással igyekeztek a hadi káro-

sultakat rekonstrukciós munkálataikban pénzbeli segítségekkel támogatni. E bíróságok azonban — különösen a leginkább sujtott vidékeken — nem tudták az eléjük kerülő ügyek nagy tömegét kellő gyorsasággal lebonyolítani. Ezért eleinte a kormány közvetlenül adminisztratív úton is igyekezett a károsultaknak segítségére sietni, később pedig a szövetkezetek szövetsége kapcsolódott bele a kártalanítási akcióba. A szövetkezetek munkája kettős irányban mozgott. Egyfelől helyi szervezeteik révén a rekonstrukciós munkálatok gyorsítását segítették elő, másfelől — állami garancia mellett — a kártalanítási összegek könnyebb mobilizálását tették lehetővé.

Willaert könyve a szövetkezetek ezirányú munkásságáról számol be részletesen s az elért eredményeket a függelékben adott statisztikai táblázatokban mutatja be. A nyolc esztendő alatt, amíg a szövetkezetek központi szövetségének működése tartott, ez a szervezet a külön bíróságokkal együtt összesen 261.962 esetben közvetített kártalanítási segítséget 24 milliárd frank értékösszegben. Úgy a kártalanítások száma, mint összege 1923. és 1925. években volt a legmagasabb.

A könyv tulajdonképeni statisztikai anyaga csupán ebben a függelékben közölt néhány táblázatból áll, melyek a rekonstrukciós munkálatokban résztvevő fenti szervek működésének eredményéről csak nagy általánosságban számolnak be. A könyv maga inkább a történeti leírását nyújtja az újjáépítés érdekében kifejtett erőfeszítéseknek, jóllehet kétségtelen, hogy részletesebb adatok felhasználásával a véghezvitt munka jelentősége plasztikusabban lett volna kidomborítható.

Produktionsbedingungen, Organisation und Ergebnisse Landwirtschaftlicher Betriebe in der Tschechoslowakei.

Publicationen des Landwirtschaftlichen Institutes für Buchführung und Betriebskunde des Tschechoslowakischen Republik. Prága, 1930. XLII+505 l. — pages.

A Cseh-Szlovák Mezőgazdasági Üzemtani és Számvetési intézet nemrégiben adta ki a mezőgazdasági termelésre vonatkozó tanulmányainak II. kötetét, amelyben az Intézet reprezentatív statisztikai adatgyűjtéséről és annak eredményeiről számol be. Az adatgyűjtést az Intézet 1.652 mezőgazdasági üzemnek küldött egyéni kérdőívek útján hajtott végre az 1909—1913. évek átlagaira vonatkozólag. A begyűjtött adatok feldolgozása négy kötetben fog megjelenni.

A kiadványsorozat most tárgyalt második kötete összehasonlító statisztikai módszer alkalmazásával közli a rendelkezésre álló számszerű anyagot területi és birtokkategóriánkénti felosztásban, valamint a reprezentatív úton nyert anyag kritikai bírálatát.

A feldolgozásnál az Intézet figyelemmel volt az ország egyes vidékeinek a megművelési viszonyok terén megnyilatkozó egyöntetűségére, a haladottabb és intenzívebb termelést folytató nyugati és az extenzívebben termelő keleti vidékek közt a gazdasági és kulturális téren mutatkozó különbségekre.

Ebből kiindulva, az Intézet a Cseh-Szlovák Köztársaságot gazdasági termelési vidékekre és körzetekre osztotta fel. A tanulmány eredményei megvilágítják a nagyságkategóriák jellegzetes szerepét úgy a magángazdaság, mint a közzgazdaság szempontjából.

A közölt adatok, bár a termelésnek a háborús változások előtti állását mutatják be, alapul szolgálhatnak a jelenlegi időkre vonatkozó közzgazdasági vizsgálódásoknál is.

A kiadvány bevezető részének, valamint az egyes táblázatoknak szövege a csehen kívül német és francia nyelven is megtalálható.

La République Polonaise. Atlas Statistique.

Kiadja a Lengyel Statisztikai Hivatal. Varsó 1930. XII + 42 l. — p.

A közelmúltban jelent meg a lengyel Központi Statisztikai Hivatal új kiadványa, a Lengyelországot ismertető statisztikai atlasz. Az atlasz a magyarázó táblákon (I—XII.) kívül 42 térképet, grafikont, illetve síkdiagrammot tartalmaz. A mű megjelenését kétségkívül a Nemzetközi Statisztikai Intézet 1929. évi varsói (XVIII.) ülészaka tette időszzerűvé és részben propagandacélt szolgál, amit a mű fényűző kiállítása is bizonyít.

A művészi kivitelű atlasz hatalmas statisztikai anyagot ölel fel és az álló népesség, népmozgalom, valamint a gazdasági élet minden fontosabb jelenségeivel foglalkozik. Az álló népességet kilenc térkép, illetve síkdiagram szemlélteti, kiterjeszkedik ez a rész a népesség, kor-, nemzetiség, felekezet, valamint foglalkozási ágak szerinti megoszlására, a népsűrűsége, a néptömörülésre és a lakásviszonyokra stb. Egy-egy térkép ismerteti a természetes népmozgalmat és a vándormozgalmat. A közegészségügyi és kultúrstatistikát tárgyaló három grafikon (39—41.) — a lengyel statisztikai évkönyv beosztásának megfelelően — a mű legvégén, a gazdasági statisztikai rész után van elhelyezve.

A gazdasági életet 25 tábla ismerteti, a mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi és forgalmi statisztikán, valamint a hitelélet statisztikáján kívül helyet kaptak itt a földreformra, az árakra, valamint a bérekre és bérharcokra vonatkozó statisztikai adatok is.

Az atlasz gazdag és értékes tartalmából kiragadjuk a népesség nemzetiségi megoszlását ismer-

tető térképet, amely egyrészt a tárgy, másrészt az ismertetésénél, különösen a térkép szerkesztésénél alkalmazott eljárás következtében érdeklődésre tarthat számot. A népesség nemzetiségi megoszlását szemléltető ponttérképen az egyes nemzetiségeket vidéken különféle színű pontok, városokban kockák szemléltetik. Egy pont öt, egy kocka tízezer lakost képvisel. Ez a módszer nagyon előnyösen alkalmazható ott, ahol több nemzetiség keverten él (pl. Magyarország esetében Erdély, valamint a Délvidék népességének feltüntetésénél). További előnye a fentemlített rendszernek az, hogy egyúttal a népsűrűséget is szemlélteti.

A népesség nemzetiségi, illetve felekezeti megoszlását négyzetalakú, cm² beosztású síkdiagrammok szemléltetik az egyes nemzetiségeknek, illetve felekezeteknek megfelelő különféle színezéssel. További kördiagrammok az egyes nemzetiségek fe-

lekezeti és az egyes felekezetek nemzetiségi megoszlását is szemléltetik.

Az atlasz értékes statisztikai munka, áttekinthetően és szellemesen van szerkesztve. Az áttekinthetőséget növelik a nemzetközi összehasonlító grafikonok. Itt különösen az egyes államok területének és népességének összehasonlító grafikonjait kell kiemelnünk. Meg kell még emlékeznünk a térképek és diagrammok művészi színharmóniájáról, amely ezeket szinte aquarellszerűvé teszi.

Az értékes műnél csak azt nélkülözzük sajnálatlaltal, hogy a főbb adatokat sem abszolút számokban, sem arányszámokban nem adja meg s így az egyes adatok csak mérés útján állapíthatók meg. A főbb adatoknak az atlaszban való feltüntetése, úgy véljük, még jobban fokozta volna a lengyel hivatalos statisztikai szolgálat igazán mintaszerű kiadványának értékét.

H. I. dr.

A M. kir. Közp. Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett munkák.

Ouvrages arrivés à la bibliothèque de l'Office central royal hongrois de statistique.

Nemzetközi vonatkozású művek és elméleti munkák. (*Publications d'intérêt international et de théorie générale.*) — *Annuaire sanitaire international*, 1928. (IV. Année.) Rapports sur les progrès réalisés dans le domaine de l'hygiène publique en vingt-neuf pays. Société des Nations. Organisation d'hygiène. Genève.

Comptes rendus de la conférence internationale pour l'unification du droit en matière de lettres de change, billets à ordre et chèques. Tenue à Genève, du 13 mai au 7 juin 1930. I. Session: *Lettres de change, billets à ordre et chèques.* Genève.

Veertiende internationale arbeidsconferentie. Gehouden te Genève, 10 juni—28 juni 1930. Centraal bureau voor de statist. 's-Gravenhage.

Répertoire des lieux de chargement et de déchargement ouverts au trafic international. Société des Nations. Section économique et financière. Genève.

Pagni, Carlo: *A proposito di un tentativo di teoria pura del corporativismo.* Cremona. 1930. (Estratto dalla rassegna „Fiamma Italica, 1930. Num. 1-2.)

Pagni, Carlo: *Keynes e gli alti salari.* Torino. 1930. (Estratto da la Riforma Sociale, 1930. Fasc. 7-8.)

Bulletin de la Société neuchâteloise de géographie. Tome XXXIX. Neuchâtel, 1930.

Verhandlungen des Vereins für Sozialpolitik in Königsberg 1930. — Grundlagen und Grenzen der Sozialpolitik. — Deutsche Agrarnot. — Städtische Wohn- und Siedelwirtschaft. Hrsg. von Dr. Franz Boese. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik 182.)

Lupin, Dr. Friedrich Freiherr v.: *Die indische Textilindustrie als Industrie eines kolonialen Rohstofflandes.* Jena. 1931. (Probleme der Weltwirtschaft. 49.)

Storck, Dr. Hans: *Die Zahl in der Orthopädie.* Statistische Erhebungen an 49.255 Krankheitsfällen, 1919/1928. Stuttgart. 1930. (Deutsche Orthopädie. 7.)

March, Lucien: *Les principes de la méthode statistique avec quelques applications aux sciences naturelles et à la science des affaires.* Paris. 1930.

Magyarország. (Hongrie.) — Magyar statisztikai évkönyv, 1929. M. kir. közp. statiszt. hiv. Budapest. *Allategészségügyi évkönyv,* 1925. M. kir. földmív. min. Budapest. (M. kir. földmív. min. kiadványai. 1930/VI.)

Amerikai Egyesült Államok. (États-Unis.) — *Statistical abstract of the United States,* 1930. Bureau of foreign and domestic commerce. Washington.

Foreign commerce and navigation of the United States, 1929. II. Bureau of foreign and domestic commerce. Washington.

Statistical supplement to the electric light and power industry in the United States. National electric light association. New-York. 1930.

Wages and hours of labor in the iron and steel industry, 1929. Bureau of labor statist. Washington, (Bulletin. 513.)

Hours and earnings in bituminous coal mining, 1929. Bureau of labor statist. Washington. (Bulletin. 516.)

Pennsylvania railroad wage data. From report of joint fact finding committee in wage negotiations, 1927. Bureau of labor statist. Washington.

Deutsche Hochschulstatistik. Band 5. Sommerhalbjahr 1930. Hochschulverwaltungen. Berlin.

Statistik der Landwirtschaft (Landwirtschaftliche Erzeugungsstatistik) im Freistaat Preussen, 1929. Preussisches statist. Landesamt. Berlin. (Preussische Statistik. 300.)

Vorträge gehalten auf den 5. Tagung der Fachabteilung für Weinbau der Preussischen Hauptlandwirtschaftskammer am 2. und 3. Mai 1930 in Trier. Berlin. (Veröffentlichungen der Preussischen Hauptlandwirtschaftskammer. 36.)

Jahrbuch der Preussischen Geologischen Landesanstalt zu Berlin, 1929. 50. Band. I., 2. Teil Berlin.

Statistisches Jahrbuch für das Land Baden, 1930. Badisches statist. Landesamt. Karlsruhe.

Die Reichstagswahl am 14. September 1930 im Wahlkreis Nr. 34. (Hamburg.) Hamburgisches statist. Landesamt. Hamburg. (Statistische Mitteilungen. 25.)

Berlin in Zahlen. Kleines Berliner Taschenbuch, 1930. Statist. Amt der Stadt. Berlin.

Statistisches Jahrbuch der Stadt Magdeburg, 1929. Statist. Amt der Stadt. Magdeburg.

Olaszorszá. (Italie.) — Annuario della r. scuola d'ingegneria di Roma, 1929/30. Roma.

Oroszorszá. (Russie.) — Mouvement de la population de l'Oukraïne, 1928. Dir. gén. de la statist. Charkof.

Románia. (Roumanie.) — Inspectia muncii, 1928/1929. I. Vechiul Regat și Besarabia. II. Ardeal și Bucovina. Ministerul muncii. București.

Conflictele colective de muncă, 1929. Ministerul muncii. București.

Convențiile colective de munca, 1929. Ministerul muncii. București.

Svájc. (Suisse.) — Untersuchungen betreffend die Rentabilität der schweizerischen Landwirtschaft, 1928/9. I. Bericht des schweizerischen Bauernsekretariates an das eidg. Volkswirtschafts-Departement. Bern.

Zweiunddreissigster Jahresbericht des leitenden Ausschusses des schweizerischen Bauernverbandes und des schweizerischen Bauernsekretariates. 1929. Brugg. (Mitteilungen des schweizerischen Bauernsekretariat. 96.)

Stenogramm der Verhandlungen der ordentl. Delegiertenversammlung des Schweizerischen Bauernverbandes, 1930. Brugg. (Mitteilungen des schweizerischen Bauernsekretariates. 97.)

Zürcher Grosstadtratswahlen in 1922 und 1928. Statist. Amt der Stadt. Zürich. (Statistik der Stadt Zürich. 31.)

Zürcher Frühjahrsahlen, 1928. Statist. Amt der Stadt. Zürich. (Statistik der Stadt Zürich. 34.)

Svédorszá. (Suède.) — Ut- och invandring, 1929. Statist. centralbyrå. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Rusdrycksförsäljningen m. m., 1929. Kungl. kontrollstyrelse. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Arbetsinställelser och kollektivavtal samt förlikningsmännens verksamhet, 1929. K. socialstyrelse. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Lantmäteri, 1929. Kungl. lantmäteristyreelse. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Hälso- och sjukvård vid armén, 1929. Kungl. arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Riksstat för budgetåret, 1930/1.

Folyóiratszemle

Revue.

Allgemeines Statistisches Archiv (20. köt. 4. f., München-Jéna 1930, ném.). — *Seutemann K.*: Lényegi hasonlóság és szerkezeti hasonlóság. — *Fürst G.*: Város és vidék a statisztika metodikájában. — *Rompe F.*: Az interlokális adóerő-összehasonlítás módszeréhez. — *Hoellring G.*: Postastatisztika. — *Bayer H.*: A közép-európai külkereskedelmi kapcsolatok intenzitása a háború után. — *Burgdörfer F.*: A Németbirodalom határain átlépő vándormozgalom az utolsó évszázadban. — *Zahn F.*: A Nemzetközi Statisztikai Intézet ülészaka Tókióban 1930-ban. — *Wagenführ H.*: A gazdaság- és társadalomtudományok kutatási tere a német nyelvterületeken. — *Okasaki A.*: Japán népessége. — *Schwartz P.*: A svájci statisztika új közle-

ményei. — *Grünwald K.*: Belső vándorlások Palesztinában.

Bollettino dell'Istituto Statistico-Economico (6. évf. 7-9. sz., Trieszt 1930, ol.). — *Vergottini M.*: A kereskedelmi árak és értékpapír-árfolyamok változása a líra újraértékelésének kezdetétől. — *Castro D.*: A házasság előtti fogamzásokról. — *Olaszország népmozgalma az 1930. év első nyolc hónapjában.*

Buletinul Statistic al României (2. sz., Bukarest 1930, rom.). — *Rugescu A.*: A tüzesetek statisztikája. — *Decusară E. C.*: Statisztika a csődökről.

Bulletin de la Statistique générale de la France (19. köt. 4. f., Páris 1930,

fr.). — Az élve és halvaszületések honosság szerint 1928-ban. — Az 1926-i népszámlálás statisztikai adatai. — *Jéramec P.*: A nemzetközi kereskedelem az utolsó évek statisztikája alapján.

Economia (8. évf. 6. köt. 3. sz., Róma 1930, ol.). — *Lasorsa G.*: Legújabb vizsgálódások a bérek körül. — *Signorelli G.*: A javak csereforgalmának egyenlete a gazdasági ciklusokban és a konjunktúra bankpolitikája. — *Valenziani C.*: Az Amerikai Egyesült Államok kereskedelmi terjeszkedése az utolsó 20 évben. — (4. sz.). — *Giordani I.*: A Nemzeti Biztosító Intézet 1929. évi mérlege. — *Fantini O.*: A „munka“ olasz felfogásban. — *Espinosa E.*: A nemzetközi fizetések mérlege az Amerikai Egyesült Államokban. — *Oblath A.*: Előzetes konferencia a gazdasági együttműködés tárgyában. — *Bozzi Solari G.*: Jugoszlávia demografiai struktúrája. — A főbb államok kereskedelmi mérlege 1930 első felében. — (5. sz.). — *Griziotti B.*: Az állami pénzügyek és a korporatív rendszer. — *Foa' R.*: Az angol gazdasági válság és a munkanélküliség problémája. — A Nemzetközi Statisztikai Intézet XIX. ülése Tokióban. — Számítások a népesség jövődől szaporodásáról. — A munkáscsaládok mérlege Japánban. — Járművek Olaszországban 1930 június 30-án.

Giornale degli Economisti e Rivista di Statistica (45. évf. 9. sz., Róma 1930, ol.). — *Passardi L.*: A takarékpénztárak behurházásai a líra váltakozásain keresztül. — *Pagni C.*: A korporacionizmus elméleti eszközei. — (10. sz.). — *Gobbi M.*: Tapasztalati eljárás a korporatív gazdaságban. — *Lanzillo A.*: Korporatív gazdaság és gazdaságpolitika. — *Benini R.*: Szociális törvényhozás és korporatív kormányzat a gazdaságtudományok keretében. — (11. sz.). — *Amoroso L.*: A kereslet és kínálat törvényeinek empirikus meghatározása. — *Michels R.*: A klasszikus olasz közgazdaság gyakorlati hatása a nemzetközi közgazdasági tudományra. — *Passardi L.*: Az olasz takarékpénztárak helyzete a líra viszontagságain keresztül. — *Mortara G.*: A grafikai ábrázolás alkalmazásának elemi ismeretei a statisztikában.

Internationale Rundschau der Arbeit (2. köt. 9. f., Berlin-Genf 1930, ném.). — *Bellerby J. R.* és *Isles K. S.*: Munkabérpolitika és aranystandard Angliában. — *Ludkiewicz Z.*: A lengyel és francia mezőgazdaság struktúrája. — (10. f.). — A hétórás munkanap Szovjet-Oroszországban. — (11. f.). — *Dietrich E. B.*: A pamutipar jelenlegi helyzete. — *Gorni O.*: A földreform Romániában. — *Idei S.*: A munkanélküliség Japánban.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik (133. [78.] köt. 6. f., Jéna 1930, ném.). — *Hoffmann A.*: Az üzemgazdaságtan tárgya és módszere. — *Vito F.*: Az ipari egyesülések Olaszországban.

Közgazdasági Szemle (54. évf. 74. köt. 11. sz., Budapest 1930, m.). — *Bártfai Szabó L.*: Széchenyi gazdaságpolitikai tétélei. — *Walder Gy.*: Jegybankpolitika és árszínvonal-stabilizálás. — *Éber E.*: A kedvezményes vámok kérdése a Brit birodalomban. — *Kovács Gy.*: A Népszövetség az aranyhiány veszedelméről.

Kwartalnik Statystyczny (7. köt. 3. f., Varsó 1930, lengy.-fr.). — *Szturm de Sztrem E.*: Mezőgazdasági és árstatisztika. — *Neyman G.*: A valószínűség-számítás és a matematikai statisztika eredete. — *Piekalkiewicz J.*: Az állami pénzügyi statisztika előkészítő munkálatai. — *Rasinski F.*: Lengyelország budgetjének fejlődése. — A Lengyel Köztársaság posta-, távirtda- és telefonszolgálatának 1929-i statisztikája.

Magyar Gazdák Szemléje (35. évf. 10. sz., Budapest 1930, m.). — *Kéler Gy.*: A szövetkezeti árucseré. — A föld értéke és terhei. — *Juhász L.*: A mezőgazdasági napszamosok megélhetési viszonyai a háború előtt és után.

Magyar Kisebbség (9. évf. 22. sz., Lugos 1930, m.). — A csehszlovákiai kisebbségi magyar nemzet politikai, kulturális és gazdasági helyzetképe a genfi kongresszus előtt. — *Fritz L.*: Az 1930. évi román népszámlálási törvény parlamenti tárgyalásának anyaga. — (23. sz.). — *Jaross A.*: Kisebbségi útkeresés. — *Fritz L.*: A román népszámlálási törvény; a népszámlálási kérdőívek; a végrehajtási utasítás.

Mezőgazdasági Közölny (3. évf. 11-12. sz. Budapest 1930, m.). — *Hantos E.*: A mezőgazdasági válság középeurópai megoldása. — *Tóth B. L.*: A búzatermelés világgazdasági tényezői. — *Horn J.*: A magyar gyümölcsstermesztés fejlesztése. — *Németh J.*: Amerikai adatok a búza ártörténetéhez.

Miskolci Jogászélet (6. évf. 7-8. sz., Miskolc 1930, m.). — *Nagy I.*: A kisebbségi panaszjog reformja. — (9-10. sz.). — *Mátyus V.*: A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet.

Munkaügyi Szemle (4. évf. 12. sz., Budapest 1930, m.). — *Hoffer I.*: A nyugellátásban részesülők kötelező betegségi biztosítása. — *Rácz J.*: A betegségi biztosítás problémái.

A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Statisztikai Tanács szervezete.

*L'organisation de l'Office Central Royal Hongrois de Statistique et du Conseil Général de Statistique.*¹⁾

A magyar hivatalos statisztikai szolgálat új rendje formailag már az új statisztikai törvény végrehajtásáról szóló miniszterelnöki rendelettel 1929 július 1-én lépett életbe. A törvény és a végrehajtási rendelet azonban — melyet a M. St. Szemle 1929. évi 7. számában ismertettünk — csupán a szolgálat fontosabb irányelveire, a különböző statisztikai szervek együttműködésére és a statisztika központi intézményeinek alapszerkezetére vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket. A törvény éppen azért akként intézkedik, hogy az adatgyűjtő szervek még egy éven keresztül, tehát 1930 július 1-éig, a törvény hatálybalépése előtt fennállott jogszabályok szerint folytathatják statisztikai tevékenységüket. Ez az átmeneti idő a Központi Statisztikai Hivatal szervezetének a reá háruló új feladatok ellátása céljából való átszervezése, az újonnan létesített Országos Statisztikai Tanács megalakítása, valamint az egyéb statisztikai szervek megfelelő tájékoztatása céljából volt szükséges.

A statisztika említett központi szerveinek szervezete tárgyában időközben kibocsátott miniszterelnöki rendeleteket cikkünk végén teljes szövegében közöljük. Azoknak fontosabb intézkedéseit az alábbiakban részletesebben ismertetjük:

I. A Központi Statisztikai Hivatal szervezete.

a) A miniszterelnök felügyelete és a Hivatal autonómiája.

A Hivatal szervezetének megállapítása autonómiájának minél szélesebb kiépítése jegyében történt. E téren bizonyos mértékben korlátozóan hatott az a körülmény, hogy a törvény a Hivatalra valamennyi miniszter ügykörét érintő központi hatáskört ruház és hogy a miniszteri felelősség elvére való tekintettel a Hivatalt ebben a funkciójában a döntés és a véglegesen kötelező intézkedés joga természetesen nem illethette meg. Ezekről az esetektől eltekintve azonban, melyekben a döntő

szót az Országos Statisztikai Tanács meghallgatásával a minisztertanács mondja ki, a Hivatal önállósága, szabad mozgása a multtal szemben számottevően bővült.

A miniszterelnök jóváhagyása alá szinte kizárólag csak azok az ügyek kerülnek, melyek minisztertanácsi, vagy parlamenti tárgyalásokon a miniszterelnök közvetlen képviselőjét igénylik, vagy amelyeket a törvények kifejezetten a miniszteri hatáskörbe utalnak. Ilyen ügyek: törvényjavaslatok és általános érvényű rendeletek szerkesztése, külföldi kormányokkal való megállapodások, a Hivatal elnökének személyi ügyei és a magasabbrangú tisztviselői személyzet egyes fontosabb ügyei (kinevezés, nyugdíjazás stb.), a költségvetési tervezet megállapítása, a költségvetési hitelek utalványozása, a pénz- és anyagkezelési számadások jóváhagyása, fontosabb szerződések jóváhagyása, a tételenként 2000 pengőt meghaladó dologi kiadásoknak, vagy a havi 400 pengőt meghaladó munkadíjaknak engedélyezése.

Egyéb ügyekben a Hivatal önállóan jár el s csupán időszakonként tájékoztatja a miniszterelnököt a Hivatal életében, valamint általában a hivatalos statisztikai szolgálat terén történt fontosabb mozzanatokról.

A Hivatal autonómiájának fejlesztése az elnök hatáskörének kiterjesztésével úgy a személyi, mint a dologi ügyek intézésénél egyaránt kifejezésre jut.

A Hivatal elnöke nevezi ki a Hivatal összes kezelési személyzetét, gyakornokait, altisztjeit és szolgálait. Ő alkalmazza, bocsátja el az összes rendkívüli munkaerőt, ez utóbbiak munkadíját is havi 400 pengőt meg nem haladó összegig a Hivatal elnöke állapítja meg. A Hivatal tisztviselőit négy hetet meg nem haladó időre belföldi tanulmányútra küldheti; szabadságidőt engedélyezhet részükre; fegyelmi vétség esetén 100 P-ig terjedhető pénzbírsággal büntetheti.

A dologi kiadásoknál tételenként 2.000 pengőre emeltetett fel az az összeg, melynek engedélyezése a Hivatal elnökének hatáskörébe tartozik. A költségvetési hitelen

¹⁾ Paru en français dans le numéro 3 de 1930 du Journal de la Société Hongroise de Statistique.

belül azonban korlátlanul eszközölhet a Hivatal elnöke oly megrendeléseket, amelyek a miniszterelnök által jóváhagyott, vagy felhatalmazásával kötött szerződésen alapulnak. Az elnöki hatáskörnek ez a kiterjesztése a költségvetési hitelek felhasználása tekintetében nagymértékben önállósította a Hivatalt és az adminisztrációnak is jelentékeny egyszerűsítését jelentí. A gyakorlatban talán csak egyes költségesebb gépek beszerzése és a nyomdai szerződések megkötése kerül majd a miniszterelnök jóváhagyása alá.

Még kifejezettebben domborodik ki azonban a Hivatal önállósága a statisztikai szakügyek ellátásánál. Az adatgyűjtések végrehajtása, a kiadványok szerkesztése tekintetében a Hivatal elnöke önállóan intézkedik. Közvetlenül levelez úgy bel-, mint külföldi hatóságokkal és magánszemélyekkel. Maga szabja meg a Hivatal kiadványainak árát és intézkedik a csereforgalomra szánt kiadványok engedélyezése tárgyában. A szervezeti szabályzatban megállapított kategóriákba sorozottakon felül közérdekből egyéb személyeknek is engedélyezhet ingyen példányt a Hivatal kiadványaiból.

Az elnöki hatáskör ily nagymértékű kibővítésére való tekintettel tartalmazza a szervezeti szabályzat azt az érdekes új rendelkezést, hogy az elnök a miniszterelnök engedélyével az igazgatási teendők felelős intézését megoszthatja az alelnökkel. Az elnök tehermentesítését szükségessé tette még az a körülmény, hogy teendői az Országos Statisztikai Tanács ügyeinek intézésével is jelentékenyen megsaporodtak s ezáltal az elnök szinte teljesen képtelen lett volna tudományos téren is kifejtetni azt a munkásságot, amelyre ily tudományos intézmény feje hivatott. A hivatalos statisztikai szolgálat tudományos és adminisztratív jellege egyébként a központosított statisztikai szolgálattal rendelkező külföldi államokban is arra a megállapításra vezetett, hogy az egész szolgálatnak ily kettős elfoglaltságot jelentő vezetése meghaladja azt a munkakört, amelyet célszerűen egy még oly kiváló egyén felelősséggel elláthat. A munkakör megosztásának kifejezettebb formáját látjuk Olaszországban, hol a Központi Statisztikai Hivatal adminisztrációjának élén a *vezérigazgató*, míg a Statisztikai Tanácsot is magába foglaló Statisztikai Intézet élén az adminisztratív ügyektől ily módon lényegesen tehermentesített *elnök* áll.

b) *A magyar statisztikai szolgálat és a külföld.*

A megelőző statisztikai törvények nyomdokán haladva, az új törvény is feladatává teszi a statisztikai szolgálatnak a nemzetközi statisztika művelését; a végrehajtási rendelet pedig elrendeli, hogy az Évkönyvben nemzetközi összehasonlítás céljából külföldi államok adatait is közölni kell. A Hivatal szervezeti szabályzata két irányban tartalmaz a nemzetközi statisztika művelését előmozdító további intézkedést, ú. m.: a külföldi tanulmányutakra és a külfölddel való írásbeli érintkezésre vonatkozó intézkedéseinél.

A kormánynak természetesen mindig jogában állott, hogy tisztviselőit külföldi tanulmányokra kiküldhesse. Azáltal azonban, hogy a Hivatal szervezeti szabályzatában a miniszterelnöknek az a joga, hogy a nemzetközi statisztika kérdéseinek, valamint a külföldi statisztikai szervek működésének tanulmányozása céljából a Hivatal tisztviselőit külföldi tanulmányutakra küldheti ki, kifejezetten bennfoglaltatik az ily tanulmányutaknak célszerűsége és azok szükségessége különös elismerést nyert. Hasonlóképp kell elbírálni a rendeletnek azt a szakaszát, mely a kiküldött tisztviselőknek a magyar külképviseleti hatóságoknál való jelentkezésére vonatkozik. Itt is az ily kiküldöttek külföldi tevékenységének jelentősége és annak a szükségessége hogy tevékenységük a külképviseletek részéről is megfelelő támogatásban részesüljön, nyer hangsúlyozott kifejezést.

A külfölddel való írásbeli érintkezés terén a Hivatal továbbra is azzal a teljes önállósággal és közvetlenséggel jár el, mint a múltban. A magyar statisztikai szolgálat pártatlanságát dokumentáló kiváltsága ez a Hivatalnak. A Hivatal nemcsak a külföldi statisztikai szervekkel, de azok követségeivel, konzulátusaival és egyéb hatóságaival is statisztikai ügyekben minden közbeeső fórum nélkül, teljes közvetlenséggel levelez. A Hivatal a külföld informálásának tehát semmilyen felülvizsgálatnak alávetve nincs és szabadon, gyorsan tájékoztathatja a külföldet a magyar közállapotokról.

Kevésbé jelentős, de mégis említésre méltó intézkedése végre a Szervezeti Szabályzatnak a külföldet illetően az, hogy a viszonyosságtól feltételezetten, díjmentesen meg kell küldeni a Hivatal kiadványait a m. kir. kormánynál akkreditált idegen

diplomáciai képviselőknek és konzuli hivataloknak. Ennek a nemzetközi életben csodálatosképen még ki nem épített csereviszonynak fejlesztése bizonyára elő fogja mozdítani a különböző államok viszonyainak kölcsönös megismerését és helyes megítélését.

c) *A magyar kormány működéséről szóló évi jelentés szerkesztése.*

A legtöbb statisztikai hivatal szorosán vett statisztikai munkásságán kívül egyéb oly feladatokat is ellát, melyekre szervezetenek különös sajátosságai képesítik. Valamely statisztikai hivatal szerepéről és általában a statisztika jelentőségéről uralkodó felfogásra bizonyos mértékben jellemző, hogy a hivatal fenntartó közület (állam, város) azt mily mellékfeladatokkal bízza meg.

Abból a körülményből, hogy a magyar törvényhozás, ily mellékfeladatként a Központi Statisztikai Hivatal munkakörébe utalta a kormány működéséről szóló évi jelentés szerkesztését és egyben elrendelte, hogy e közjogi jelentőségű műnek a miniszterek működéséről szóló jelentésen kívül tartalmaznia kell a Statisztikai Hivatalnak a közállapotokról szóló ismertetését, valamint a Statisztikai Évkönyvet is, kifejezésre jut egyrészt a parlamentnek a Központi Statisztikai Hivatal pártatlan és objektív működése iránt táplált bizalma, másrészt pedig a törvényhozásnak az a kívánsága, hogy munkásságában a statisztikai adatok megállapításaira támaszkodjék.

A statisztikai szolgálat jelentőségének ez a kiváló elismerése és magas értékelése Magyarországon nem jelent novumot. A statisztikai szolgálat új szabályzatában foglalt rendelkezések jelentéktelen eltérésekkel már az 1897. évi statisztikai törvényben és annak végrehajtási rendeletében bennfoglaltattak. A magyar törvényhozás és kormányzat tehát már több mint egy emberöltő előtt oly felfogást vallott a statisztika szerepét illetően, amely felfogásnak magas színvonalára a világ legműveltebb és legdemokratikusabban kormányzott államai napjainkban is alig emelkedtek.

Helyénvalónak tartjuk azért a statisztika szabályzatának ezekre a — miként említettük nem új — rendelkezéseire a figyelmet felhívni.

A kormányok működésükről minden parlamentáris államban tájékoztatni szokták az országgyűlést. A külföldi államok-

ban szokásos rendszertelen, gyakran már idejét múlt intézkedéseken alapuló, aránytalanul méretezett jelentéseknek sokszor túltengő nagy tömegével szemben a magyar kormány évi jelentése egy kötetbe foglalva, a kormányzat minden ágára arányosan kiterjedve, évtizedek óta összehasonlításra s az ügyek fejlődésének figyelemmelkísérésére alkalmas módon tájékoztatja a parlamentet. A szerkesztés munkáját a különböző minisztériumok egy-egy tisztviselőjéből alakított bizottság a Központi Statisztikai Hivatal elnökének vezetése mellett látja el. A jelentés szerkesztőbizottságának ez az egyszerű, mozgékony szervezete rendkívül megkönnyíti a jelentések gyors és aktuális elkészítését.

A bizottság által elfogadott tervezet vonatkozó részeit egyébként a felelős miniszterek írják alá és az egész összefoglaló munkát a miniszterelnök terjeszti az országgyűlés elé.

II. Az Országos Statisztikai Tanács szervezete.

a) *A Tanács tagjai.*

Az új magyar statisztikai törvény értelmében az Országos Statisztikai Tanácsnak tagjai az államfő által kinevezett elnök és másodelnök, továbbá a miniszterelnöknek és valamennyi miniszternek, valamint a Központi Statisztikai Hivatalnak és Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatalának egy-egy képviselője és végül a gyakorlati és elméleti szakférfiak sorából a miniszterelnök által kinevezett szakférfiak. Ez utóbbiaknak számát a Szervezeti Szabályzat 25-ben limitálta. A Tanács tagösszetétele tehát a következő:

elnök, másodelnök	2 tag
miniszteri képviselők . .	11 „
statisztikai hivatalok képviselői	2 „
kinevezett szakférfiak . .	25 „
Összesen: 40 tag	

Az esetben, ha a Központi Statisztikai Hivatal elnöke nem elnöke vagy másodelnöke a Tanácsnak, mint a Tanács ügyvezetője foglal helyet a tagok sorában.

A magyar Statisztikai Tanács, miként a fenti adatok mutatják, a statisztika rendkívül szétágazó érdekeltségeihez viszonyítva aránylag csekély létszámú testület. A Tanács csekély létszámát az a körül-

mény indokolja, hogy bizonyos kompromisszumot kellett létesíteni a szakérdekeltségek nagy számának igényei és a Tanácsnak, — a statisztikai szolgálat ellátása szempontjából oly fontos, — mobilitásához fűződő érdekek között. A törvény és a végrehajtási utasítás több fontos kormányzati és a törvényhozó tevékenységgel is összefüggő gyakorlati kérdésekben kötelezővé teszi a Tanács meghallgatását, biztosítani kellett azért, hogy a Tanács véleménynyilvánítása az állami gépezet működését ne késleltesse. Ez a követelmény, miként az alábbiakban látni fogjuk, a tanácsi szervek hatáskörének megállapításánál is figyelembe vétetett, amennyiben sürgős ügyek elintézése a lehetőséghez képest szűkebb körű bizottságokra ruháztatott.

A nehézségek, melyekbe a Tanácsnak csekély taglétszámra korlátozása ütközött, szembeszökően domborodnak ki, ha az összes gyakorlati és elméleti szakköröknek egyénileg kiválasztott szakférfiai részére rendelkezésre álló 25 tagsági helynek megoszlását tekintjük (lásd a cikk után következő tagnévsort). A statisztika elméleti tudományát első sorban az egyetemek statisztikai, közgazdasági és matematikai tanárai sorából kinevezett tagok képviselik, míg a gyakorlati szakférfiak a statisztikai szolgálat kiválóságainak, továbbá a nagyobb statisztikai apparátussal rendelkező közhivatalok, a gazdasági élet és a szociális szervezetek képviselőinek sorából neveztek ki. Ezek szerint a kinevezett 25 tagot a következőképen csoportosíthatjuk:

Elméleti tudomány képviselői:

statisztika és közgazdaságtan, pénzügytan	6	
földrajz	1	
orvostudomány	1	
matematika	1	9

Gyakorlati szakférfiak:

adminisztratív statisztika kiválóságai nagyobb statisztikai szervvel rendelkező intézmények képviselői (Posta, Államvasút, Társadalombiztosító) ..	3	
gazdasági élet képviselői (mezőgazdaság, ipar, kereskedelem, hitel, szövetkezetek)	5	
szociális szervezetek képviselői (ker. szoc. és szoc. dem.)	2	16
		25

A fenti kimutatásból látható, hogy a Tanácsban a statisztikai érdekeltségek közül csak a legátfogóbb, magas kategóriák nyerhettek helyet és hogy a hivatalos sta-

tisztikai szolgálat számos ágának nincsen a Tanácsban megfelelő különleges szak-képzettséggel bíró képviselője. Ennek a hiányosságnak korrektívumát célozza a Szervezeti Szabályzatnak az a rendelkezése, amely szerint a Tanács munkásságába a tagokon kívül egyéb szakértők is bevonhatók.

b) A Tanács szervei.

A Tanács elnöki állását a törvény a legtöbb külföldi mintától eltérően nem kötötte egybe a Központi Statisztikai Hivatal elnöki állásával, bár másrészt kifejezetten kimondja, hogy e két állás egymással nem összeférhetetlen. A két állás egybekapcsolásának tagadhatatlanul bizonyos hátrányai mutatkoznának a hivatalos statisztikai szolgálat központi felügyelet és irányítás alá való helyezését célzó rendelkezések végrehajtásának különösen első időszakában. Az új törvénynek ugyanis több oly intézkedése van, amelynek végrehajtásánál a Központi Statisztikai Hivatal szembe kerül az egyéb statisztikai szervekkel. Ily intézkedések: hogy különböző állami szerveknél végzett adatgyűjtéseknek lehetőség szerint a Központi Statisztikai Hivatalban kell koncentrálniuk, hogy a kiváltan meghagyott adatgyűjtések szakszerűségét a Központi Statisztikai Hivatal van hivatva figyelemmel kísérni és hogy ez a Hivatal köteles felszólalni minden olyan esetben, amikor a szolgálat bármely szervénél a szakszerűség, egyöntetűség és gazdaságosság szempontjából kifogásolható tevékenységet észlel. A törvénynek ezek a rendelkezései előreláthatóan kezdetben gyakori nézeteltérések okozói lesznek, mely nézeteltérések tekintetében a kormány a Tanács meghallgatásával kíván dönteni. A törvény intézkedéseinek keresztülvitelét bizonyos mértékben feshélyezné tehát, ha a Hivatal elnöke a vitás kérdések eldöntésénél feltétlen pártatlanságot kívánó tanácselnöki pozíciót foglalná el és ezáltal álláspontjának kellő eréllyel való érvényesítésénél akadályoztatnák.

E kérdés elbírálásánál másrészt tekintettel kell lenni arra, hogy a Tanács irányító és termékenyítő véleménynyilvánítása, túlnyomórészt éppen a Központi Statisztikai Hivatal tevékenységére fog vonatkozni. Ez a Hivatal fogja legtöbbször a Tanács szakértőinek hozzászólását kikérni és ennek a Hi-

vatalnak egész működése a legszorosabb kapcsolatban függ a Tanács célszerű és eredményes tevékenységétől. A Tanács azért nem élhet a Hivatal életétől teljesen elkülönített életet, hanem szervesen és intézményesen biztosítani kell, hogy a Tanács működése ne akadályozza, ne késleltesse a kormány és az országgyűlés által a Hivatalra bízott feladatok megoldását, hanem ezeknek a feladatoknak szemmeltartásával a Hivatal munkásságához símuljon és annak ellátásában a Hivatalt támogassa.

Azt a követelményt, hogy a Tanácsnak a Hivatal munkamenetével összhangban kell lennie, honorálja a statisztikai törvénynek az a rendelkezése, mely szerint a Tanács *ügyvezető* tennivalóit mindenkor a Hivatal elnöke látja el. A Szervezeti Szabályzat részletesebben felsorolja az ügyvezető hatáskörébe eső ügyeket és biztosítja ily módon a két szerv közötti szoros és zavartalan együttműködést.

A Tanács véleményét teljes ülésen, vagy bizottsági üléseken hozott határozataival nyilvánítja. A Szervezeti Szabályzat ezeknek a szerveknek összetételét és hatáskörét pontosan körülírja.

A *teljes ülés* elé tartoznak a statisztikai szolgálat egész terrénumára vonatkozó általánosabb érdekű ügyek. Nevezetesen a hivatalos statisztikai szolgálat országgyűlés elé terjesztendő évi munkaprogramjának megállapítására, a Statisztikai Évkönyv szerkesztésére vonatkozó véleménynyilvánítás és oly ügyek, amelyek akár fontosságuknál, akár pedig a bizottságok

véleményével egyet nem értő felek kívánsága folytán a teljes ülés végleges véleménynyilvánítását teszik szükségessé.

Az *intézőbizottság* főleg a gyors elintéztést kívánó adminisztratív ügyek ellátására hivatott és általában szűkebb választmányként intézi a Tanács vezetésével kapcsolatos és az elnök, vagy az ügyvezető hatáskörét túllépő ügyeket. Az intézőbizottságnak a hivatalos képviselőkön kívül mindössze 5 tagja van.

A Tanács szaktevékenysége legnagyobb részt a *szakbizottságok* tárgyalásaiban jut majd kifejezésre. Ezek a bizottságok a statisztika főbb ágazatai szerint tagozódnak s rendszeresen fognak foglalkozni a hivatalos statisztikai szolgálat egész anyagával. A Szervezeti Szabályzat által létesített tudományos és városi szakbizottságon felül a Tanács egyelőre három szakbizottságot alkotott, ú. m. a *demografiai*, a *szociális* és a *gazdasági* szakbizottságot. A tagokat kívánságukra való figyelemmel a Tanács elnöke sorozza az egyes bizottságokba; elnököket a bizottságok maguk választják.

A fontosabb vonatkozásaiban vázlatosan ismertetett Szervezeti Szabályzatokat a törvény értelmében a miniszterelnök az államfő hozzájárulásával állapította meg. Az államfői hozzájárulás ennek a statisztikai szolgálat szempontjából alapvető két rendeletnek a rendes adminisztratív kormányrendeletek jelentőségén túlmenő fontosságát emeli ki és e rendeleteknek nagyobb állandóságát kívánja kifejezésre juttatni.

Dobrovits Sándor dr.

Az Országos Statisztikai Tanács tagjai:

Membres du Conseil Général de Statistique.

Kenéz Béla dr. egyet. ny. r. tanár, elnök.

Kovács Alajos dr. h. államtitkár, másodelnök.

Képviselési alapon tagok:

Miniszterelnök képviselésében: *Bencs Zoltán dr.* miniszteri osztálytanácsos.

Külügyminiszter képviselésében: *Gerevich Zoltán dr.* miniszteri tanácsos.

Belügyminiszter képviselésében: *Smialovszky Tibor dr.* miniszteri tanácsos.

Pénzügyminiszter képviselésében: *Thaly Zsigmond dr.* h. államtitkár.

Kereskedelemügyi és közgazdasági miniszter képviselésében: *Ferenczi Izsó dr.* h. államtitkár.

Földművelésügyi miniszter képviselésében: *Nagy Iván dr.* miniszteri tanácsos.

Népjóléti és munkaügyi miniszter képviselésében: *Pap Géza dr.* államtitkár.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter képviselésében: *Huszka Ernő dr.* miniszteri tanácsos.

Igazságügyminiszter képviselésében: *Séthy Antal dr.* államtitkár.

Honvédelmi miniszter képviselésében: *Bengyel Sándor vkszt.* ezredes.

Központi Statisztikai Hivatal képviselésében: *Konkoly Thege Gyula dr.* min. tanácsos, alelnök.

Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának képviselésében: *Illyefalvi I. Lajos dr.* igazgató.

Egyénileg kinevezett tagok:

Altenburger Gyula egyetemi megbízott előadó.

Balás Károly dr. egyetemi ny. r. tanár.

Belatiny Artúr kereskedelmi főtanácsos, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke.

Bernát István dr. egyetemi c. r. tanár, a Magyar Nemzeti Bank alelnöke.

Biró Pál dr. kormányfőtanácsos, országgyűlési képviselő.

Fáy Aladár dr. nyug. államtitkár, a Tuberkulózis Elleni Küzdelem Országos Bizottságának elnöke.

Fellner Frigyes dr. egyetemi ny. r. tanár.

Földes Béla, dr., b. t. t., nyug. miniszter.

Frühwirt Mátyás országgyűlési képviselő.

Gál Benő, a Magyarországi Munkásegyletek Szövetségének titkára.

Heller Farkas dr. műegyetemi ny. r. tanár.

Hoyos Miksa gróf, az Országos Mezőgazdasági Kamara elnöke.

Imrédy Béla dr., a Magyar Nemzeti Bank igazgatója, a Magyar Gazdaságkutató Intézet Munkabizottságának alelnöke.

Kováts Ferenc dr. egyetemi ny. r. tanár.

Kovrig Béla dr., az Országos Társadalombiztosító Intézet igazgatója.

Laky Dezső dr. műegyetemi ny. r. tanár.

Némethy Károly dr., b. t. t., nyug. államtitkár.
Pogány Frigyes dr. nyug. h. államtitkár, országgyűlési képviselő.

Samarjay Lajos államtitkár, a Magyar Államvasutak elnökigazgatója.

Szabóky Alajos dr. államtitkár.

Szalay Gábor báró dr., a M. kir. Posta és Távirada vezérigazgatója.

Szterényi József báró dr., b. t. t., nyug. miniszter.

Teleki Pál gróf dr. egyetemi ny. r. tanár.

Thirring Gusztáv dr. kormányfőtanácsos, a Magyar Statisztikai Társaság elnöke.

Tormay Béla, a Postakarékpénztár vezérigazgatója.

Titkárság:

Főtitkár: Dobrovits Sándor dr. miniszteri osztálytanácsos.

Titkár: Mike Gyula dr. miniszteri segédtitkár.

A m. kir. miniszterelnöknek 1929. évi 3600. számú rendelete a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal szervezeti szabályzata tárgyában.

Arrêté N° 3600 de 1929 du président du Conseil des Ministres royaux hongrois au sujet du statut de l'Office Central R. H. de Statistique.

A hivatalos statisztikai szolgálatról szóló 1929. évi XIX. t.-c. 9. §-a értelmében a Kormányzó Úr Ö Főméltóságának 1929. évi augusztus hó 24. napján Gödöllőn kelt magas elhatározása alapján a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal szervezeti szabályzatát a következőkben állapítom meg.

En exécution de l'article 9 de la loi XIX de 1929 concernant le service statistique officiel et sur la base de la haute résolution prise par S. A. S. le Régent à Gödöllő, le 24 août 1929, j'arrête comme suit le statut de l'Office Central Royal Hongrois de Statistique.

Article 1er.

A la tête de l'Office Central de Statistique, est un président responsable de toute l'activité de l'Office.

En cas d'absence ou d'empêchement, le président de l'Office est remplacé par le vice-président, et en cas d'empêchement de celui-ci, par le fonctionnaire qui le suit dans l'ordre hiérarchique, ou par un autre fonctionnaire que le président aura désigné à cet effet avec le consentement du président du Conseil des ministres.

Le président de l'Office peut, pour un cercle d'attributions à limiter avec l'autorisation du président du Conseil des ministres, charger le vice-président de la gestion responsable des affaires.

Article 2.

Afin que l'Office Central de Statistique puisse remplir en pleine connaissance de la situation la tâche qui lui est dévolue par la loi XIX de 1929, les fonctionnaires de l'Office sont autorisés à étudier au besoin sur place les questions dont ils sont chargés.

1. §.

A Központi Statisztikai Hivatal élén a Hivatal elnöke áll, aki a Hivatal egész működéséért felelős.

A Hivatal elnökét távolléte vagy akadályoztatása esetén az alelnök, ennek akadályoztatása esetén a rangban utána következő tisztviselő, vagy a Hivatalnak az elnök által a miniszterelnök hozzájárulásával kijelölt más tisztviselője helyettesíti.

A Hivatal elnöke a miniszterelnök engedélyével megállapított ügykörben az igazgatási teendők felelős intézését az alelnökre ruházhatja át.

2. §.

Abból a célból, hogy a Központi Statisztikai Hivatal az 1929 : XIX. t.-c.-ben körülírt feladatainak megoldásánál mindenkor a tényleges viszonyok kellő ismerete alapján járhasson el, a Hivatal tisztviselői a munkakörükbe vágó kérdéseket szükség esetén a helyszínen is tanulmányozzák.

Les fonctionnaires de l'Office peuvent être envoyés à l'étranger pour étudier les questions de la statistique internationale et le fonctionnement des organes du service statistique à l'étranger.

Article 3.

Si le président de l'Office Central de Statistique se propose de faire un voyage d'études dans le pays, d'une durée inférieure à une semaine, il devra en informer au préalable le président du Conseil des ministres. Les voyages d'études à l'intérieur dépassant huit jours en durée et tous les voyages d'études à l'étranger ne peuvent être effectués par le président de l'Office qu'avec l'autorisation du président du Conseil des ministres.

En ce qui concerne les voyages d'études des autres fonctionnaires, le président de l'Office les autorise sous sa responsabilité, à condition que ces voyages soient prévus par le budget, n'excèdent pas quatre semaines et s'accomplissent à l'intérieur du pays; toutefois le président de l'Office en fera par mois un rapport au président du Conseil des ministres. Les fonctionnaires de l'Office ne peuvent partir en voyage d'études pour plus de quatre semaines ou pour l'étranger sans l'autorisation du président du Conseil des ministres.

Article 4.

Il faut informer le ministre des Affaires étrangères de toute mission à l'étranger du président ou d'autres fonctionnaires de l'Office, pour que les missions diplomatiques et consulaires de Hongrie à l'étranger puissent recevoir les instructions nécessaires.

Au cas où le fonctionnaire en mission à l'étranger trouve dans la localité de sa mission une légation ou un consulat de Hongrie, il doit se présenter après son arrivée chez le chef de cette légation ou de ce consulat.

Article 5.

En vertu de l'article 4 de la loi XIX de 1929, l'Office Central de Statistique exerce ses fonctions sous la surveillance du président du Conseil des ministres. Sur la base de cette disposition de la loi, les affaires que l'Office Central de Statistique ne peut définitivement régler dans son ressort et au sujet desquels il doit donc présenter

A nemzetközi statisztika kérdéseinek, valamint a külföldi statisztikai szervek működésének tanulmányozása céljából a Hivatal tisztviselői külföldi tanulmányutakra is kiküldhetők.

3. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnökének belföldön egy hétnél rövidebb időre tervezett tanulmányútját a miniszterelnöknél előzetesen be kell jelenteni. Az elnöknek egy hétnél hosszabb időre tervezett belföldi, valamint minden külföldi tanulmányútjához a miniszterelnök engedélye szükséges.

A Hivatal többi tisztviselőjének tanulmányútra való kiküldetése tekintetében, az erre megállapított költségvetési hitel keretén belül, amennyiben a kiküldetés belföldre és négy hétnél nem hosszabb időre szól, a Hivatal elnöke saját hatáskörében intézkedik, köteles azonban a történt kiküldetésekről havonként a miniszterelnöknek jelentést tenni. A Hivatal tisztviselőinek négy hétnél hosszabb időre, vagy külföldre tervezett tanulmányútjaihoz a miniszterelnök engedélyét kell kikérni.

4. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnökének vagy más tisztviselőjének külföldi kiküldetéséről a külügyminisztert a m. kir. külképviseleti hatóságok megfelelő utasítási hatása céljából előzetesen tájékoztatni kell.

Abban az esetben, ha a hivatalos kiküldetésben külföldön eljáró tisztviselő működési helyén m. kir. külképviseleti hatóság van, a kiküldött tisztviselő megérkezése után az illető külképviseleti hatóság vezetőjénél jelentkezni tartozik.

5. §.

Az 1929 : XIX. t.-c. 4. §-a értelmében a Központi Statisztikai Hivatal a miniszterelnök felügyelete alatt működik. A törvény e rendelkezése alapján a Központi Statisztikai Hivatal által saját hatáskörében el nem intézhető ügyek, amelyekre nézve tehát javaslatot, vagy előterjesztést kell tenni a miniszterelnökhöz, illetőleg annak utasí-

un projet ou des propositions au président du Conseil des ministres, respectivement demander les instructions ou l'approbation du président du Conseil des ministres, sont définies comme il suit:

- a) Préparation des projets de loi concernant l'organisation du service statistique ou les enquêtes statistiques;
- b) Mesures édictant ou modifiant les règlements relatifs à la compétence de l'Office, sauf les règlements qui ont trait uniquement à la division du service et du travail, à l'organisation du travail de bureau, à la surveillance de la maison et à d'autres sujets du service intérieur;
- c) Conventions de l'Office avec des gouvernements étrangers;
- d) Affaires de personnel et de discipline du personnel de l'Office, sauf les exceptions prévues aux articles 19, 20, 22 et 23 du présent arrêté;
- e) Etablissement du projet du budget annuel de l'Office;
- f) Exercice du droit d'ordonnancement;
- g) Approbation de contrats, respectivement autorisation pour le président de l'Office de conclure des contrats;
- h) Autorisation des dépenses de matériel dépassant 2000 pengős (article 11), et des rétributions dépassant par mois 400 pengős (art. 22);
- i) Approbation des comptes de caisse, de matériel et de bibliothèque;
- j) Toutes affaires réservées expressément au président du Conseil des ministres par la loi ou par les décrets et arrêtés édictés en vertu de la loi;
- k) Toutes affaires en général que, en raison de leur nature ou de leur importance, l'Office Central de Statistique ne croit pas pouvoir régler sous sa propre responsabilité ou au sujet desquelles le président du Conseil des ministres invite l'Office à faire une déclaration ou à formuler un avis.

Article 6.

Le président de l'Office Central de Statistique soumet au président du Conseil des ministres, à intervalles fixés par celui-ci, un rapport sur l'activité de l'Office et, en général, sur l'état du service statistique officiel.

Ces rapports périodiques ont obligatoirement pour sujet:

- a) un exposé des travaux de l'Office Central de Statistique avec énumération des principaux travaux extraordinaires;

tását, vagy jóváhagyását kell kérni, a következőkben állapíttatnak meg:

- a) a statisztikai szolgálat szervezetére, vagy statisztikai adatgyűjtésekre vonatkozó törvényjavaslatok előkészítése;
- b) a hivatal ügykörét szabályozó rendeletek alkotására, megváltoztatására vonatkozó intézkedések, kivéve a Hivatal osztály- és munkabeosztására, az irodai kezelésre, a házfelügyeletre és egyéb tisztán belszolgálatra vonatkozó szabályzatok kibocsájtását;
- c) a Hivatalnak külföldi kormányokkal való megállapodásai;
- d) a Hivatal személyzetének személyi és fegyelmi ügyei — a jelen szabályzat 19., 20., 22. és 23. §-ában foglalt kivételekkel;
- e) a Hivatal évi költségvetési tervezetének megállapítása;
- f) az utalványozási jog gyakorlása;
- g) szerződések jóváhagyása, illetőleg a Hivatal elnöke részére a felhatalmazás megadása, hogy ily szerződéseket saját hatáskörében köthessen;
- h) a tételenként 2.000 pengőt meghaladó dologi kiadások (11. §.), valamint havi 400 pengőt meghaladó munkadíjak (22. §.) engedélyezése;
- i) a pénz- és anyagkezelési, továbbá könyvtári számadások jóváhagyása;
- j) mindazon ügyek, amelyek törvény értelmében, vagy törvény alapján kibocsájtott rendeletekben a miniszterelnök részére kifejezetten fenntartatnak;
- k) általában mindazok az ügyek, amelyeket természetüknél vagy fontosságuknál fogva a Központi Statisztikai Hivatal nem vél önállóan elintézhetni, vagy amelyekre nézve a miniszterelnök nyilatkozatra vagy véleményadásra hívja fel a Hivatalt.

6. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke a Hivatal tevékenységéről s általában a hivatalos statisztikai szolgálat állásáról a miniszterelnök által megállapítandó időközben jelentést tesz a miniszterelnöknek.

Az időszaki jelentésnek tartalmaznia kell:

- a) a Központi Statisztikai Hivatal tevékenységének ismertetését a fontosabb rendkívüli munkálatok felsorolásával;

b) un compte rendu de l'activité statistique des organes mentionnés à l'article 2 de la loi XIX de 1929 et placée sous la direction et la surveillance centrales;

c) une description des faits observés, en vertu de l'article 3 de l'arrêté N° 2800/1929 du président du Conseil, par l'Office Central de Statistique dans le domaine de la situation générale du pays et des conditions touchant l'intérêt général, ainsi que des faits de cet ordre enregistrés par d'autres organes statistiques;

d) la liste des contrats (article 10) passés par le président de l'Office Central de Statistique;

e) l'état des affaires relativement auxquelles le président du Conseil des ministres prescrit au président de l'Office de s'étendre dans les rapports périodiques.

Article 7.

Les frais des travaux inscrits au programme des travaux de l'Office Central de Statistique doivent être couverts par le budget de l'Office, quel que soit le ministre sur le désir duquel ces travaux ont été incorporés au programme.

Une exception est faite pour les relevés statistiques figurant dans le programme des travaux, conformément aux dispositions de l'article 20, alinéa 2, de la loi XIX de 1929, sur la demande d'une personne civile. Les frais afférents à ces relevés peuvent être mis, en vertu de l'autorisation conférée par le programme des travaux à l'Office Central de Statistique, sur le compte de la personne civile intéressée.

Article 8.

En cas d'enquêtes statistiques urgentes, non prévues par le programme des travaux mais autorisées par le Conseil des ministres, les dépenses de ces enquêtes doivent être supportées, si l'Office exécute le travail sur la demande d'un ministre, par le portefeuille de ce ministre, et s'il s'agit d'un des cas mentionnés à l'article 20, alinéa 2, de la loi XIX de 1929, par la personne civile intéressée.

Article 9.

Les frais nécessités par d'autres travaux statistiques non mentionnés aux articles 7 et 8 (par exemple, tableaux à dresser avec des informations déjà recueillies) à accomplir par l'Office Central de Statistique

b) tájékoztatást az 1929 : XIX. t.-c. 2. §-ában említett más szervek központi irányítás és felügyelet alatt álló statisztikai tevékenységéről;

c) a 2.800/1929. M. E. számú rendelet 3. §-a értelmében a közállapotok és közérdekű viszonyok terén a Központi Statisztikai Hivatal által észlelt, vagy más statisztikai szerv által tudomására hozott jelenségek ismertetését;

d) a Központi Statisztikai Hivatal elnöke által kötött szerződések (10. §.) felsorolását;

e) Olyan más ügyek ismertetését, amelyekről a rendszeres időszaki jelentésben való tájékoztatásra a miniszterelnök a Központi Statisztikai Hivatal elnökét utasítja.

7. §.

A Központi Statisztikai Hivatal munkatervében foglalt munkálatok költségeit — tekintet nélkül arra, hogy a munkálatok mely miniszter kívánságára vétettek fel a munkatervbe — a Központi Statisztikai Hivatal költségvetéséből kell fedezni.

Kivételek azok az adatgyűjtések, amelyeket az 1929 : XIX. t.-c. 20. §-ának második bekezdése értelmében valamely jogi személy kérelmére vettek fel a munkatervbe. Ily adatgyűjtések költségeit a Központi Statisztikai Hivatal, a munkatervben nyert felhatalmazás alapján, az illető jogi személy terhére számíthatja fel.

8. §.

A munkaterven kívül sürgős szükség esetén a minisztertanács engedélye alapján foganatosított adatgyűjtések költségei, ha a munkálatot a Hivatal valamely miniszter megbízásából végzi, az illető miniszter tárcájának terhére az 1929 : XIX. t.-c. 20. §-ának második bekezdésében említett esetekben pedig az illető jogi személy terhére fedezhetők.

9. §.

A 7. és 8. §-ban nem említett olyan más statisztikai munkálatoknak (pl. meglevő adatokból készítendő összeállításoknak) költségeit, melyeknek teljesítésével a Központi Statisztikai Hivatalt hatóságok, hiva-

que sur la demande des autorités, services publics ou particuliers, sont à la charge des intéressés en tant que le budget de l'Office n'a pas prévu ces travaux. L'Office est tenu d'exécuter de tels travaux demandés par les ministres, sauf s'il est empêché par là de remplir la tâche que lui impose le programme approuvé par le Parlement; dans ce cas, l'Office doit faire un rapport au président du Conseil des ministres. Quant aux travaux de ce genre dont l'exécution est demandée par d'autres intéressés, le président de l'Office statue sous sa propre responsabilité.

Article 10.

Le président de l'Office Central de Statistique prend, sous sa propre responsabilité, toutes les mesures nécessaires en ce qui concerne les imprimés et publications, dans les limites des règlements en vigueur et des contrats passés avec l'approbation ou l'autorisation du président du Conseil des ministres.

Article 11.

Le président de l'Office Central de Statistique ordonnance, dans les limites des crédits mis à sa disposition, les dépenses de matériel inférieures chacune à 2000 pengős.

Article 12.

Le président du Conseil des ministres prendra un arrêté réglementant le développement, l'administration et l'usage de la bibliothèque spéciale publique et la collection de cartes, destinées à seconder l'Office Central de Statistique dans l'accomplissement de sa tâche.

Article 13.

L'Office Central de Statistique a la complète indépendance pour rédiger ses publications proprement statistiques; dans son activité de nature non uniquement statistique, par exemple pour rédiger divers recueils: „Tiszti Cím- és Névtár“ (Annuaire administratif), „Helységnevtár“ (Répertoire des localités), il doit s'inspirer des instructions du président du Conseil des ministres et tenir compte des désirs d'autres ministres.

talok vagy magánfelek megbízzák, az érdekeltek fedezik, amennyiben e munkálatok költségeire a Hivatalnak költségvetési fedezete nincsen. Az egyes miniszterektől nyert ily megbízásokat a Központi Statisztikai Hivatal teljesíteni tartozik, hacsak ezek következtében az országgyűlésileg megállapított munkatervnek végrehajtása akadályokba nem ütközik, mely esetben a Hivatal a miniszterelnöknek köteles jelentést tenni. Egyéb érdekeltek részéről jövő ily tárgyú megkeresések teljesítése tekintetében a Központi Statisztikai Hivatal elnöke saját hatáskörében dönt.

10. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke nyomtatványok, kiadványok előállítására tekintetében — a mindenkor fennálló szabályok s a miniszterelnök jóváhagyásával vagy felhatalmazása alapján kötött szerződések korlátai között — saját hatáskörében gondoskodik.

11. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke a dologi természetű kiadásokat — a rendelkezésre bocsájtott fedezet keretében — amennyiben a költségek tételenként 2.000 pengőt meg nem haladnak: saját hatáskörében teljesíti.

12. §.

A Központi Statisztikai Hivatal munkásságának előmozdítását szolgáló nyilvános szakkönyvtár és térképgyűjtemény fejlesztését, ügykezelését és használatát a miniszterelnök külön rendeletben szabályozza.

13. §.

A Központi Statisztikai Hivatal a tulajdonképeni statisztikai tárgyú kiadványainak szerkesztésénél önállóan, nem tulajdonképeni statisztikai természetű működésében, mint például a különböző cím- és névtárak, úgymint: „Tiszti Cím- és Névtár“, „Helységnevtár“ szerkesztésénél ellenben a miniszterelnök utasításai szerint, esetleg más miniszterek kívánalmainak tekintetbevételével jár el.

Article 14.

En règle générale, l'Office Central de Statistique met ses publications en vente. Le président fixe le prix de vente en tenant compte des frais de revient, mais de façon à rendre possible la diffusion des publications.

Toute publication de l'Office Central de Statistique doit être envoyée d'office et à titre gratuit:

*1° à la bibliothèque du Chef de l'État;
2° à la bibliothèque des deux Chambres du Parlement;*

3° à tous les ministres et au président de la Cour des comptes;

4° à tous les comitats et villes autonomes;

5° à toutes les missions diplomatiques royales hongroises à l'étranger;

6° aux membres du Conseil Général de Statistique;

7° aux organes mentionnés à l'article 2 de la loi XIX de 1929, en tant qu'ils déploient une activité statistique placée sous la direction et la surveillance centrales.

Les membres des deux Chambres du Parlement reçoivent gratuitement, s'ils le demandent, les publications de l'Office.

Sous réserve de réciprocité, on fera un service gratuit des publications de l'Office aux missions diplomatiques et consulaires accréditées auprès du gouvernement royal hongrois.

En dehors des cas mentionnés, le président de l'Office peut autoriser la remise gratuite ou à prix réduit des publications dans l'intérêt du service statistique officiel, pour enrichir la bibliothèque de l'Office par des échanges ou pour assurer la publicité des données de la statistique ou dans tout autre intérêt scientifique.

Article 15.

Le rapport à présenter annuellement au Parlement conformément à l'article 22 de la loi XIX de 1929 par le président du Conseil des ministres est rédigé par les soins d'une commission mixte constituée à cet effet.

Dans cette commission, le président du Conseil des ministres et tous les ministres ont chacun un représentant. Font partie d'office de la commission: le président de l'Office Central de Statistique qui assume la présidence de celle-là, et le vice-président de l'Office qui remplace le président si

14. §.

A Központi Statisztikai Hivatal kiadványait általában pénzért árusítja. A kiadványok árát az elnök az előállítási költségek figyelembevételével, de mégis akként állapítja meg, hogy a kiadványoknak szélesebb körben való elterjedése lehetséges legyen.

Hivatalból díjmentesen meg kell küldeni a Központi Statisztikai Hivatal valamennyi kiadványát:

1. az államfő könyvtárának;

2. az országgyűlés mindkét háza könyvtárának;

3. valamennyi miniszternek és a legfőbb állami számvevőszék elnökének;

4. valamennyi törvényhatóságnak;

5. valamennyi m. kir. tényleges külképviseleti hatóságnak;

6. az Országos Statisztikai Tanács tagjainak;

7. az 1929 : XIX. t.-c. 2. §-ában említett szerveknek, amennyiben központi irányítás és felügyelet alatt álló statisztikai tevékenységet végeznek.

Kívánatra díjmentesen kapják a Hivatal kiadványait az országgyűlés mindkét házának tagjai.

A viszonzosságtól feltételezetten díjmentesen meg kell küldeni a Hivatal kiadványait a magyar királyi kormánynál akkreditált idegen diplomáciai képviselőknek és konzuli hivataloknak.

A felsorolt eseteken felül a Hivatal elnöke a hivatalos statisztikai szolgálat szükségletének kielégítése, vagy a Hivatal könyvtárának csere útján való fejlesztése, vagy a statisztikai adatok nyilvánosságának biztosítása érdekében, vagy egyéb tudományos érdekből a kiadványok díjtalan vagy kedvezményes áron való megküldését engedélyezheti.

15. §.

Az 1929 : XIX. t.-c. 22. §-a értelmében a miniszterelnök által évenként az országgyűlés elé terjesztendő jelentés szerkesztési ügyeit e célra alakított vegyesbizottság intézi.

E bizottságba a miniszterelnök és valamennyi miniszter egy-egy képviselőt küld ki. Hivatalból tagja még a bizottságnak: a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, aki az elnöki tisztet tölti be, továbbá a Hivatal alnöke, aki az elnök akadályoztatása esetén elnököl a bizottság ülésein. Ha az elnök és

celui-ci se trouve empêché de présider les séances. En cas d'empêchement du président et du vice-président, la commission élit un de ses membres président provisoire.

Les rapporteurs de la commission, qui sont membres de celle-ci avec voix délibérative, sont nommés par le président du Conseil des ministres, sur la proposition du président de l'Office Central de Statistique, dans les rangs du personnel rédacteur de l'Office.

Le président de l'Office Central de Statistique a soin de faire établir les procès-verbaux des séances de la commission et de veiller à l'exécution du travail de bureau de celle-là. Autrement, la commission fixe elle-même le règlement de ses travaux.

Article 16.

La partie du rapport annuel qui rend compte de l'activité des divers ministères pendant l'année civile écoulée est rédigée par les ministères intéressés; la description, sur la base de données statistiques, de la formation de la situation générale du pays pendant l'année, et laquelle comprend également l'exposé, au point de vue de statistique, de l'état des affaires qui relèvent de l'administration et du contrôle des divers ministères, est faite par l'Office Central de Statistique.

La commission mixte pose les principes devant présider à la rédaction des deux parties du rapport; elle veillera particulièrement à ce que les comptes rendus soient autant que possible courts et sobres, mais complets, s'étendant sur tous les points essentiels et donnant les références (décrets, arrêtés et autres sources) pour faciliter l'étude approfondie des questions.

Article 17.

Les ministères remettent au président de la commission mixte avant la fin du mois d'avril les comptes rendus relatifs à l'année précédente sous forme d'un projet de rapport. L'Office Central de Statistique soumet à l'examen de la commission les parties du rapport qui le regardent les unes après les autres selon les possibilités, et, si le sujet de la réunion des données l'exige, exceptionnellement non pour l'année civile mais pour une autre période déterminée.

La commission mixte révisé les rapports élaborés par les ministères unique-

az alelnök is akadályozva vannak, a bizottság ideiglenes elnököt választ tagjai sorából.

A bizottság előadóit, akik egyúttal a bizottságnak szavazati joggal bíró tagjai, — a Központi Statisztikai Hivatal elnökének előterjesztésére — a Hivatal személyzetének fogalmazói karából a miniszterelnök nevezi ki.

A bizottsági ülések jegyzőkönyveinek vezetéséről s a bizottság összes irodai teendőinek ellátásáról a Központi Statisztikai Hivatal elnöke saját hatáskörében gondoskodik. Egyebekben a bizottság maga állapítja meg ügyrendjét.

16. §.

Az évi jelentésnek azt a részét, amely a minisztériumoknak az elmúlt naptári évben kifejtett működéséről van hivatva beszámolni, az érdekelt minisztériumok készítik el: a közállapotoknak az év folyamán való alakulását — statisztikai adatok alapján — ismertető rész megírásáról, mely rész egyrészt az egyes miniszterek igazgatása és felügyelete alá tartozó ügyek állásának statisztikai szempontból való ismertetését is magába foglalja, a Központi Statisztikai Hivatal gondoskodik.

A jelentés mindkét részében szem előtt tartandó elveket a vegyesbizottság állapítja meg, különös súlyt fektetve arra, hogy az ismertetések lehetőleg rövidek és tömörek, de emellett kimerítők legyenek, minden lényegesre kiterjeszkedjenek, a további részletesebb tanulmányozás megkönnyítése céljából pedig a rendeletekre és egyéb forrásokra való hivatkozások által kellő útbaigazítással szolgáljanak.

17. §.

A minisztériumok az előző évi működésre vonatkozó ismertetéseket minden év április havának végéig előadói tervezet alakjában közlik a vegyesbizottság elnökével. A Központi Statisztikai Hivatal pedig a jelentésből reá eső részeket és pedig amennyiben azt az adatgyűjtés tárgya megkívánja, kivételesen nem naptári év, hanem egyéb időszaki beosztás szerint szerkesztve a lehetőséghez képest fokozatosan bocsátja a bizottság felülvizsgálata alá.

A vegyesbizottság a minisztériumok által készített ismertetéseket csupán a jelentés

ment au point de vue des principes uniformes de la rédaction, notamment de la sobriété et de la proportion des parties.

Mais elle peut traiter au point de vue technique aussi les parties du rapport rédigées par l'Office Central de Statistique.

La commission mixte peut se mettre directement en rapport avec les ministères.

Article 18.

Le président de la commission mixte communique sous forme de projet respectivement de proposition le résultat des travaux de la commission aux ministres compétents en la matière, et leur communique aussi, en cas de divergence de vues, les opinions et projets de minorité.

Sur la base de ces communications, les ministres arrêtent le texte définitif du rapport sur leur activité, ainsi que celui de la partie du tableau général se rapportant à leur ressort; ils le renvoient au président de la commission mixte et celui-ci remet le texte complet du rapport au président du Conseil des ministres.

Article 19.

Le Président de l'Office Central de Statistique nomme, respectivement engage, au service de l'Office les stagiaires, le personnel manutentionnaire, les garçons de bureau et les domestiques.

Article 20.

Dans les limites fixées par le président du Conseil des ministres, le président de l'Office central de Statistique peut accorder des congés au personnel de l'Office.

Article 21.

Le président du Conseil des ministres établit par arrêté le statut de service et de discipline des employés à indemnité journalière, attachés de façon permanente à l'Office Central de Statistique et bénéficiant des avantages qui résultent de la loi XXIV de 1897.

Article 22.

Le président de l'Office Central de Statistique procède, dans le cercle de ses attributions, à l'engagement et à la rémunération de travailleurs non permanents — y compris l'engagement, le licenciement et la

szerkesztésénél követendő egyöntetű irányelvek, különösen a kellő tömörség s a többi részekkel való arányosság szempontjából teheti bírálat tárgyává.

A Központi Statisztikai Hivatal által írt részeket ellenben a vegyesbizottság szak szempontból is tárgyalhatja.

Az érintkezés a vegyesbizottság és a minisztériumok között közvetlenül és rövid úton történhetik.

18. §.

A vegyesbizottság elnöke a bizottság munkálatainak eredményét tervezet, illetőleg javaslat alakjában, a tárgy szerint illetékes miniszterek elé terjeszti, véleményeltérés esetén a különvélemények és tervezetek bemutatásával.

Az előterjesztés alapján az egyes miniszterek úgy a működésükről szóló ismertetésnek, mint a közállapotok ismertetéséből ügykörüket érintő résznek szövegét véglegesen megállapítják s azt a vegyesbizottság elnökének megküldik, aki a jelentés teljes szövegét a miniszterelnök elé terjeszti.

19. §.

A Központi Statisztikai Hivatal gyakoronokait, kezelési személyzetét, altisztjeit és szolgálait a Hivatal elnöke nevezi ki, illetőleg fogadja fel.

20. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke a miniszterelnök által megállapított korlátok között a Hivatal személyzetének szabadságidőt engedélyezhet.

21. §.

A Központi Statisztikai Hivatal állandó alkalmazás jellegével bíró és az 1897:XXIV. törvénycikkből folyó kedvezményekben részesülő díjnoki személyzetének fegyelmi és szolgálati viszonyait a miniszterelnök rendeletileg szabályozza.

22. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke rendkívüli munkaerők alkalmazásáról és díjazásáról — beleértve az egyes különös szakmunkálatok teljesítésével megbízható külső munkaerők, továbbá a különböző

rémunération de spécialistes chargés de travaux extraordinaires, de traducteurs en diverses langues, et de personnes travaillant à la tâche ou en dehors des heures de bureau réglementaires suivant la nature des travaux — sous réserve cependant que la rétribution mensuelle à accorder par le président de l'Office n'excède pas 400 pengős.

Article 23.

Le président de l'Office Central de Statistique peut infliger un blâme verbal ou écrit et en plus une amende allant de 5 à 100 pengős aux employés coupables de négligence, de désobéissance ou de toute autre attitude contraire à la discipline — après avoir entendu l'intéressé et après l'établissement d'un procès-verbal régulier. L'amende peut être aggravée d'une décision comportant l'inscription, à l'état de service de l'intéressé, de la sanction prise contre lui.

Les intéressés peuvent faire appel au président du Conseil des ministres de l'amende infligée par le président de l'Office Central de Statistique, en suivant la voie hiérarchique et dans un délai de trois jours à compter de la notification.

Article 24.

L'Office Central de Statistique organise lui-même les enquêtes statistiques dans les limites fixées par le programme de travail auquel le Parlement a donné son adhésion, respectivement par les décisions du Conseil des ministres.

Article 25.

L'Office Central de Statistique entretient une correspondance directe dans l'accomplissement de sa mission avec les ministères, les comitats, les villes autonomes, les communes, les agents subordonnés des ministères, comitats, villes autonomes et communes, les autorités ecclésiastiques, les instituts scientifiques et autres, les corps, unions et sociétés, les particuliers, les Offices de statistique, légations, consulats et autres services des États étrangers, l'Institut International de Statistique et tous autres organismes internationaux.

Article 26.

L'Office Central de Statistique adresse l'avis de ses mesures prises en vue d'une enquête statistique sous forme de demande

nyelvű fordítók, valamint a munkálatok természetéhez képest szakmánydíjas és rendszeres hivatalos órákon kívüli munkaerők alkalmazását, elbocsátását és díjazását is — önállóan gondoskodik, oly megszorítással azonban, hogy a Hivatal elnöke által engedélyezhető legmagasabb munkadíj havi 400 pengőt meg nem haladhat.

23. §.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke az alkalmazottakat szolgálati hanyagság, engedetlenség vagy más, a fegyelembe ütő közö magaviselet miatt — az illetőknek meghallgatása és az esetről szabályszerű jegyzőkönyv felvétele után — szóbeli megintés vagy írásbeli megdorgálás alkalmazásán felül, 5 pengőtől 100 pengőig terjedhető rendbírsággal sújthatja. A bírság kiszabását azzal a határozattal is lehet súlyosbítani, hogy azt az illetőnek szolgálati táblázatába bejegyzik.

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke által kiszabott rendbírságok ellen az érdekeltek az értesítés vételétől számított három nap alatt, a hivatali szolgálati út betartásával fellebbezéssel élhetnek a miniszterelnökhöz.

24. §.

A Központi Statisztikai Hivatal — az országgyűlés által elfogadott munkaterv, illetőleg a minisztertanács határozatának korlátai között — az adatgyűjtések iránt saját hatáskörében intézkedik.

25. §.

A Központi Statisztikai Hivatal a hivatása körébe eső ügyekben az egyes minisztériumokkal, a törvényhatóságokkal, községekkel, a minisztériumok, törvényhatóságok és községek alárendelt közegeivel, az egyházi hatóságokkal, a tudományos és egyéb intézetekkel, testületekkel, egyletekkel és társulatokkal, magánszemélyekkel, valamint más államok statisztikai hivatalaival, követségeivel, konzulátusaival és egyéb hatóságaival, a Nemzetközi Statisztikai Intézettel és egyéb nemzetközi szervezetekkel közvetlenül levelez.

26. §.

A Központi Statisztikai Hivatal az adatgyűjtésekre vonatkozó intézkedéseit a felsőbb bíróságokhoz és egyházi főhatóságok-

aux autorités supérieures judiciaires et ecclésiastiques, et aux instituts nationaux; sous forme de communication aux autorités de moyen degré subordonnées aux ministères, aux comitats et villes autonomes, aux tribunaux royaux, aux tribunaux d'arrondissement, aux procureurs, aux corps, unions et sociétés, aux autorités ecclésiastiques et aux particuliers; sous forme d'appel aux autorités et agents subalternes des ministères, comitats et villes autonomes, et aux communes.

Article 27.

Les ministres adressent à l'Office Central de Statistique des appels, s'il s'agit des affaires statistiques de leur ressort, et des communications dans tous les autres cas; ils peuvent se mettre directement en rapport avec l'Office.

Article 28.

Ceux qui sont invités à fournir des données jouissent de la franchise postale pour leurs lettres et envois postaux adressés à l'Office Central de Statistique ou à l'agent officiel désigné par l'appel demandant les informations. Les modalités de franchise postale sont déterminées par les règlements en vigueur.

Article 29.

En vue de faciliter à l'Office Central de Statistique l'accomplissement de sa tâche, des commissariats de statistique permanents peuvent être organisés.

Le siège et la compétence territoriale des commissariats de statistique seront fixés, sur la proposition de l'Office Central de Statistique, par le président du Conseil des ministres.

Le président de l'Office Central de Statistique établit dans le cercle de ses attributions la tâche, la division de travail et le règlement de ces commissariats.

Article 30.

En vue de permettre à l'Office Central de Statistique de mieux remplir sa mission, on peut instituer des commissions avec participation de spécialistes étrangers à l'Office. L'organisation et le règlement intérieur de ces commissions seront arrêtés sur la proposition du président de l'Office Central de Statistique par le président

hoz s az országos jellegű intézetekhez kérések, — a minisztériumoknak alárendelt kö-zépfokú hatóságokhoz, a törvényhatóságokhoz, a királyi törvényszékekhez, járásbíró-ságokhoz és ügyészségekhez, a különböző intézetekhez, testületekhez, egyletekhez és társulatokhoz, egyházi hatóságokhoz és ma-gánszemélyekhez megkeresések, — a mi-nisztériumoknak alárendelt alsóbb hatósá-gokhoz és közegekhez, továbbá a törvény-hatóságok alárendelt közegeihez s a közsé-gekhez felhívások alakjában bocsátja ki.

27. §.

A miniszterek saját tárcájuk tárgykörébe tartozó statisztikai ügyekben a Központi Statisztikai Hivatalhoz felhívásokat, más ügyekben megkereséseket intéznek s a Hi-vatallal rövid úton is érintkezhetnek.

28. §.

Az adatszolgáltatásra felszólítottak a Központi Statisztikai Hivatalhoz vagy az adatszolgáltatást elrendelő felhívásban meg-jelölt hatósági közegekhez intézett leveleik és postaküldeményeik postadíjának fizetése alól mentesítendőek. A díjmentesítés módo-zatai tekintetében a mindenkori rendelkezé-sek irányadók.

29. §.

A Központi Statisztikai Hivatal munkás-ságának előmozdítása érdekében állandó statisztikai kirendeltségek szervezhetőek.

A statisztikai kirendeltségek székhelyét és működési területét a Központi Statisztikai Hivatal javaslatára a miniszterelnök ál-lapítja meg.

Az egyes kirendeltségek feladatkörét, munkabeosztását és ügymenetét a Központi Statisztikai Hivatal elnöke saját hatásköré-ben állapítja meg.

30. §.

A Központi Statisztikai Hivatal szakfel-adatainak előmozdítása céljából külső szak-erők bevonásával bizottságok alakíthatók. Ezeknek a bizottságoknak szervezeti és ügy-viteli szabályzatát a Központi Statisztikai Hivatal elnökének javaslatára a miniszter-elnök vagy a tárgy szerint érdekelt minisz-

du Conseil des ministres ou par le ministre intéressé agissant de concert avec le président du Conseil des ministres.

ter a miniszterelnökkel egyetértően állapítja meg.

Article 31.

Concurremment avec la mise en vigueur du présent arrêté, le décret N° 8.339/1897 rendu en 1898 par le ministre du Commerce sur la base d'une autorisation royale concernant les attributions et le règlement intérieur de l'Office Central de Statistique sera abrogé.

31. §.

Ennek a rendeletnek életbeléptével a Központi Statisztikai Hivatal ügyköre és ügyviteli szabályzata tárgyában *legfelsőbb hozzájárulás alapján* kiadott 1898. évi 8.339/1897. számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet hatályát veszti.

Article 32.

Le présent arrêté entrera en vigueur le jour de sa promulgation.

32. §.

Ez a rendelet kihirdetése napján lép életbe.

Budapest, le 6 septembre 1929.

Budapest, 1929. évi szeptember hó 6-án.

(Signé) Dr Joseph Vass

ministre royal hongrois de la Prévoyance sociale et du Travail, chargé par intérim des affaires de la présidence du Conseil.

Dr. Vass József s. k.

a miniszterelnöki teendők ideiglenes ellátásával megbízott m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter.

A m. kir. miniszterelnöknek 1930. évi 400. számú rendelete az Országos Statisztikai Tanács szervezeti szabályzata tárgyában.

Arrêté N° 400 de 1930 du président du Conseil des ministres hongrois au sujet du statut du Conseil Général de Statistique.

A hivatalos statisztikai szolgálatról szóló 1929. évi XIX. t.-c. 9. §-a értelmében a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának 1930. évi január hó 18. napján, Budapesten kelt magas elhatározása alapján az Országos Statisztikai Tanács szervezeti szabályzatát a következőkben állapítom meg:

En vertu de l'article 9 de la loi XIX de 1929 sur le service statistique officiel et de la haute décision prise par S. A. S. le Régent à Budapest, le 18 janvier 1930, j'arrête comme suit le statut du Conseil Général de Statistique:

Article 1er

Le Conseil Général de Statistique (appelé ci-dessous Conseil) a pour mission de contribuer, par ses avis et propositions techniques, à la réalisation harmonieuse de la technicité, de l'uniformité et de l'économie, ainsi que celle des points de vue scientifiques et pratiques dans le service statistique officiel placé, en vertu de l'art. 2 de la loi XIX de 1929 (ci-dessous „la Loi“) sous une direction et surveillance centrales.

1. §.

Az Országos Statisztikai Tanács (a következőkben röviden Tanács) feladata, hogy az 1929 : XIX. t.-c. (= T.) 2. §-a értelmében központi irányítás és felügyelet alá helyezett hivatalos statisztikai szolgálatban szakértői véleményadással és javaslattétellel a szakszerűség, egyöntetűség és gazdaságosság, valamint a tudományos és a gyakorlati szempontok összhangzatos érvényesülését előmozdítsa.

Art. 2.

Les membres du Conseil sont, outre le président, le vice-président et le président de l'Office central royal hongrois de statistique, chargé des fonctions de gérant

2. §.

A Tanács tagjai az elnökön és a másodelnökön, továbbá a T. 8. §-ának harmadik bekezdésében említett esetben a M. kir.

dans le cas mentionné au troisième alinéa de l'article 8 de ladite loi,

a) *un représentant du président du Conseil des ministres et de chacun des ministres;*

b) *un fonctionnaire occupant un poste régulier à l'Office central royal hongrois de statistique et représentant cet Office; un employé occupant un poste régulier au Bureau de statistique de la ville de Budapest et représentant ce Bureau;*

c) *et tout au plus 25 membres nommés par le président du Conseil des ministres et pris parmi les autres experts déployant leur activité dans la vie officielle, scientifique, économique et sociale.*

Les membres mentionnés aux alinéas a) et b) peuvent être remplacés par les personnes désignées par leur mandants.

Art. 3.

Chaque session du Conseil dure trois ans.

Art. 4.

Le mandat du président, du vice-président et de tous les membres du Conseil est valable pour une session.

Ceux des membres mentionnés à l'alinéa c) de l'article 2, qui n'auront pas pris part cinq fois de suite aux séances plénières ou aux séances de commissions du Conseil et qui ne s'en seront pas excusés, seront, sur la proposition du président du Conseil de statistique, radiés, par le président du Conseil des ministres de la liste des membres. Les membres qui, avant l'ouverture des séances, informeront par lettre le président de celles-ci de leur avis relatif aux questions mises à l'ordre du jour, seront considérés comme ayant pris part aux séances.

Art. 5.

Les membres du Conseil recevront gratuitement, sur leur demande, toutes les publications de l'Office central royal hongrois de statistique.

Art. 6.

Le Conseil pourra faire appel, pour ses travaux, au concours d'experts ne faisant pas partie du Conseil. Ceux-ci n'auront que voix consultative aux séances. Les modalités de l'invitation des experts sont établies par le règlement d'administration (art. 25) du Conseil.

Központi Statisztikai Hivatal elnökén, mint ügyvezetőn felül a következők:

a) a miniszterelnöknek és valamennyi miniszternek egy-egy képviselője;

b) a M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak és Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának képviselőjében e hivataloknak rendszeresített állásban alkalmazott egy-egy tisztviselője;

c) a hivatali, a tudományos, a gazdasági és a társadalmi téren működő egyéb szakértőknek sorából a miniszterelnök által kinevezett összesen legfeljebb 25 tag.

Az a) és b) alatt említett tagokat megbízójuk helyettesítheti.

3. §.

A Tanács egy-egy működési időszakának tartama három év.

4. §.

A Tanács elnökének, másodelnökének és valamennyi tagjának megbízatása egy működési időszak tartamára szól.

A 2. §. c) pontja alatt említett tagok közül azt, aki a Tanácsnak teljes ülésein vagy bizottsági ülésein összesen öt egymást követő esetben nem vesz részt és távolladását nem menti ki, a miniszterelnök a Tanács elnökének előterjesztésére a tagok sorából törli. Ily szempontból az ülésen való részvételnek számít, ha a Tanács tagja az ülés tárgysorozatába felvett kérdésekre vonatkozó álláspontját az ülés elnökével az ülés megnyitása előtt írásban közli.

5. §.

A Tanács tagjai kívánatra a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal valamennyi kiadványát ingyen kapják.

6. §.

A Tanács munkásságába a Tanács tagjai közé nem tartozó szakértők is bevonhatók. Ezek a szakértők az üléseken csupán tanácskozási joggal bírnak. A szakértők meghívásának módozatait a Tanács ügyviteli szabályzata (25. §.) állapítja meg.

Art. 7.

Les membres et experts du Conseil sont tenus de garder le secret sur les données individuelles statistiques ainsi que sur les autres données individuelles dont ils ont pris connaissance en leur qualité de membre ou d'expert.

Art. 8.

Les affaires du Conseil sont réglées par
 a) *les séances plénières;*
 b) *le comité directeur;*
 c) *les commissions techniques;*
 d) *le président, respectivement le vice-président et*
 e) *le gérant (dernier alinéa de l'art. 8 de la Loi).*

Art. 9.

Les membres des séances plénières sont tous les membres du Conseil mentionnés à l'article 2.

Art. 10.

La séance plénière a dans ses attributions

- a) *de faire des propositions au président du Conseil des ministres sur l'établissement du programme de travaux de statistique officielle (art. 10 de la Loi);*
- b) *de traiter la composition de l'Annuaire statistique hongrois;*
- c) *d'établir, entre les limites fixées par l'art. 13, le nombre et le ressort des commissions techniques;*
- d) *de réviser celles des décisions du comité directeur qui, sur le désir des parties intéressées, lui ont été soumises pour résolution définitive (art. 12);*
- e) *de traiter toutes les autres affaires dont elle a été saisie par le comité directeur;*
- f) *de suivre en général avec attention le fonctionnement du service statistique officiel; de donner son avis et de faire des propositions en cas de besoin dans l'intérêt de la réalisation des considérations mentionnées dans l'art. 2 de la Loi.*

Art. 11.

Les membres du comité directeur sont:

- le président du Conseil de Statistique, qui est à la fois président du comité directeur;*
- le vice-président du Conseil;*

7. §.

A Tanács tagjai és szakértői az ily minőségükben tudomásukra jutott egyéni természetű statisztikai, vagy egyéb egyéni adatok tekintetében titoktartásra kötelesek.

8. §.

A Tanács ügyeit
 a) a teljes ülés,
 b) az intézőbizottság,
 c) a szakbizottságok,
 d) az elnök, illetve másodelnök és
 e) az ügyvezető (T. 8. §-ának utolsó bekezdése) útján intézi.

9. §.

A teljes ülésnek tagja a 2. §-ban említett valamennyi tanácsstag.

10. §.

A teljes ülés hatásköre:

- a) javaslatot tesz a miniszterelnöknek a Hivatalos Statisztikai Munkaterv megállapítása iránt (T. 10. §.);
- b) tárgyalja a Magyar Statisztikai Évkönyv összeállítását;
- c) megállapítja a szakbizottságok számát és ügykörét a 13. §-ban foglalt korlátok között;
- d) felülvizsgálja az intézőbizottságnak azokat a megállapodásait, melyek az érdekelt felek kívánságára végleges állásfoglalás végett eléje terjesztetnek (12. §.);
- e) tárgyalja mindazokat az egyéb ügyeket, melyeket az intézőbizottság állásfoglalás végett eléje terjeszt;
- f) általában figyelemmel kíséri a hivatalos statisztikai szolgálat működését s szükség esetében a T. 2. §-ában említett szempontok érvényesülése érdekében véleményt nyilvánít, javaslatot tesz.

11. §.

Az intézőbizottság tagjai:

- a Tanács elnöke, aki egyszersmind az intézőbizottságnak is elnöke,
- a Tanács másodelnöke,

dans le cas où il n'est ni président ni vice-président du Conseil, le président de l'Office central royal hongrois de statistique en qualité de gérant;

les représentants, dans le Conseil, de l'Office central royal hongrois de statistique et du Bureau de statistique de la ville de Budapest;

et 5 membres, pris par le président du Conseil des ministres parmi les membres du Conseil.

Le représentant du président du Conseil des ministres, ainsi que les représentants des ministres intéressés, sont invités aux séances du comité directeur et ils y peuvent prendre part avec un droit entier de membre.

Art. 12.

Le comité directeur a pour tâche

a) de donner son avis dans les affaires devant être, en vertu de la Loi, traitées par le Conseil des ministres, notamment:

1. en ce qui concerne l'autorisation d'enquêtes projetées en dehors du programme de travaux (art. 10 de la Loi);

2. en cas de divergences d'opinion surgies au sujet de réclamations (art. 11 de la Loi) formulées par l'Office central royal hongrois de statistique sur l'activité statistique d'autorités, services, corps ou instituts;

3. dans les cas où, au point de vue de l'application de la loi XIX de 1929, il s'élèverait un doute sur la question de savoir si une enquête statistique n'a qu'un but d'administration intérieure, respectivement une importance locale (art. 23 de la Loi);

b) de donner son avis au sujet de la dispensation exceptionnelle de l'examen professionnel de statistique, des employés occupés d'une façon permanente par des autorités et services se livrant à une activité statistique régulière (art. 6 de la Loi);

c) de faire des propositions au président du Conseil des ministres, au sujet des oppositions formulées contre les frais établis à cause de la réunion sur place de données (art. 15 de la Loi);

d) de traiter les décisions à lui soumises pour être approuvées par les commissions techniques;

e) de préparer les affaires renvoyées aux séances plénières;

f) de traiter toutes les affaires qui ne sont pas du ressort des autres organes du Conseil.

az esetben, ha egyszersmind nem elnöke, vagy másodelnöke a Tanácsnak, a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke, mint ügyvezető,

a M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak és Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának a Tanácsban helyet foglaló képviselője és

a miniszterelnök által a Tanács tagjai sorából kinevezett 5 tag.

Az intézőbizottság üléseire továbbá meghívást nyernek s azon teljes tagsági joggal részt vehetnek a miniszterelnöknek és az érdekelt minisztereknek képviselői.

12. §.

Az intézőbizottság hatásköre:

a) véleményt mond a törvény értelmében minisztertanácsai tárgyalást kívánó következő ügyekben:

1. a munkaterv keretén kívül tervezett adatgyűjtések engedélyezése tekintetében (T. 10. §.);

2. a M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak valamelyik hatóság, hivatal, testület és intézet statisztikai tevékenységét illető felszólalása tekintetében felmerülő véleményeltérések esetében (T. 11. §.);

3. oly esetekben, mikor az 1929 : XIX. törvénycikk rendelkezéseinek alkalmazása szempontjából kétség merül fel aziránt, hogy valamely adatgyűjtés belső igazgatási célú, illetőleg helyi jelentőségű-e (T. 23. §.);

b) véleményt mond a rendszeres statisztikai tevékenységet folytató hatóságoknál és hivataloknál állandóan alkalmazott tisztviselőknek a statisztikai szakvizsga letételének kötelezettsége alól való kivételes felmentése tárgyában (T. 6. §.);

c) javaslatot tesz a miniszterelnöknek az adatok helyszíni beszerzése alkalmával felmerült költségek kirovása ellen beadott felszólamlások tárgyában (T. 15. §.);

d) tárgyalja a szakbizottságoknak jóváhagyás végett eléje terjesztett megállapodásait;

e) előkészíti a teljes ülés elé utalt ügyeket;

f) tárgyalja mindazokat az ügyeket, melyek nincsenek a Tanács más szervének hatáskörébe utasítva.

Sur les décisions prises dans les cas mentionnés aux alinéas 2 et 3 du paragraphe a) et au paragraphe d), il faut faire un rapport à la séance plénière, et soumettre, sur le désir de l'une quelconque des parties intéressées, pour résolution définitive, les affaires traitées à la séance plénière dans les 5 jours qui suivent la notification des décisions du comité directeur.

Art. 13.

Au sein du Conseil, des commissions techniques doivent être créées pour juger, au point de vue technique, des questions surgies dans les différentes branches de l'activité statistique. Une commission scientifique spéciale doit être créée pour traiter les questions statistiques théoriques, et une commission technique pour les questions spéciales de la statistique des villes. Le nombre, ainsi que les attributions des commissions techniques seront établis par la séance plénière.

Art. 14.

Les commissions techniques

a) ont pour membres faisant partie d'office de toutes les commissions techniques:

le président du Conseil;

le vice-président du Conseil;

le président de l'Office central royal hongrois de statistique, en qualité de gérant, dans le cas où il n'est ni président ni vice-président du Conseil;

les représentants du président du Conseil des ministres et des ministres intéressés;

le représentant du Bureau de statistique de la ville de Budapest;

b) les autres membres du Conseil seront rattachés par le président du Conseil Général, en tenant compte de leur désir exprimé à cet égard, aux différentes commissions techniques.

Art. 15.

Les présidents des commissions techniques sont choisis parmi les membres des commissions et élus par ceux-ci.

Art. 16.

Les commissions techniques suivent constamment avec attention, au point de vue des considérations mentionnées à l'art. 2 de la Loi, l'activité statis-

Az a) 2. és 3. pont alatt, valamint a d) pontban említett esetekben hozott határozatokról a teljes ülésnek jelentést kell tenni, az érdekeltek bármelyikének az intézőbizottság megállapodásának közlését követő öt napon belül kifejezett kívánságára pedig a tárgyalta ügyet végleges állásfoglalás végett a teljes ülés elé kell terjeszteni.

13. §.

A statisztikai tevékenység különböző ágaiban felmerülő kérdések szakszerű elbírálása végett a Tanács kebelében szakbizottságokat kell alakítani. A statisztikai elmélet és a városi statisztika különleges kérdéseinek tárgyalására külön tudományos, illetőleg városi szakbizottságot kell szervezni. Egyebekben a szakbizottságok számát és ügykörét a teljes ülés állapítja meg.

14. §.

A szakbizottságok tagjai:

a) valamennyi szakbizottságnak hivatalból tagjai:

a Tanács elnöke,

a Tanács másodelnöke,

az esetben, ha egyszersmind nem elnöke, vagy másodelnöke a Tanácsnak, a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke, mint ügyvezető,

az érdekelt miniszterek (miniszterelnök) képviselői,

Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának képviselője;

b) a Tanács többi tagjait kívánságukra való figyelemmel a Tanács elnöke osztja be az egyes szakbizottságokba.

15. §.

A szakbizottságok elnökeit a bizottságok tagjai maguk közül választják.

16. §.

A szakbizottságok

a szakkörükbe vágó statisztikai tevékenységet a T. 2. §-ában említett szempontokból állandóan figyelemmel kísérik s vé-

tique concernant leur champ d'activité; elles donnent leur avis et font des propositions dans l'intérêt du perfectionnement de celles-là;

elles donnent leur avis au sujet des enquêtes à mettre au programme de travaux, ainsi que, en tant qu'il est possible, vu l'urgence de l'affaire, au sujet des enquêtes obligatoires projetées en dehors du cadre de celui-là;

et elles traitent les affaires dont elles sont saisies de la part de leurs membres ou de la part des autres organes du Conseil.

Art. 17.

Les commissions techniques transmettent au gérant du Conseil leur avis ou leurs propositions pour être communiqués aux intéressés, respectivement pour toutes fins utiles. Sur le désir d'un membre quelconque des commissions techniques, les décisions de ces dernières doivent être soumises pour être approuvées au comité directeur.

Art. 18.

Le Conseil a à sa tête un président, dont en cas d'empêchement le suppléant est le vice-président. Le président, ainsi que le vice-président sont, pour la durée d'une session, sur la proposition du Conseil des ministres, nommés par le Chef de l'Etat (Art. 8 de la Loi).

Les séances plénières et les séances du comité directeur du Conseil sont dirigées par le président. Celui-ci prend soin que les membres du Conseil soient convenablement attachés aux commissions techniques (art. 14).

Art. 19.

Les affaires administratives du Conseil sont gérées par le président de l'Office central royal hongrois de statistique; s'il est à la fois président ou vice-président du Conseil, c'est dans cette qualité qu'il les gère; s'il ne l'est pas, il les gère d'office, en qualité de gérant. Pour les dites affaires, le suppléant du président de l'Office central royal hongrois de statistique est le vice-président de cet Office.

Art. 20.

Le gérant a pour tâche

a) de remplir les fonctions de président en cas d'empêchement de celui-ci et du vice-président;

leményt nyilvánítanak, javaslatot tesznek azok tökéletesítése érdekében;

véleményt mondanak a munkatervbe felveendő adatgyűjtések, valamint — amennyiben az az ügy sürgössége mellett lehetséges, — a munkaterv keretén kívül tervezett kötelező adatgyűjtések tekintetében;

tárgyalják a bizottság tagjai által előterjesztett, vagy a Tanács egyéb szervei által a bizottsághoz utalt ügyeket.

17. §.

A szakbizottságok véleményüket, javaslatukat az érdekeltekkel való közlés, illetőleg megfelelő további eljárás végett az ügyvezetőhöz irányítják. A szakbizottság bármely tagjának kívánságára a szakbizottság megállapodását jóváhagyás végett az intézőbizottság elé kell terjeszteni.

18. §.

A Tanács élén az elnök áll, akit akadályoztatása esetében a másodelnök helyettesít. Az elnököt és a másodelnököt egy működési időszak tartamára a miniszterelnök javaslatára az államfő nevezi ki (T. 8. §.).

Az elnök vezeti a Tanács teljes üléseit és intézőbizottsági üléseit. Gondoskodik a Tanács tagjainak a szakbizottságokba való megfelelő beosztásáról (14. §.).

19. §.

A Tanács ügyvezetői tennivalóit a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke látja el és pedig abban az esetben, ha elnöke, vagy másodelnöke a Tanácsnak, úgy ebben a minőségében, egyébként pedig hivatalból ügyvezetői minőségben. A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnökét e munkakörében a hivatal alelnöke helyettesíti.

20. §.

Az ügyvezető hatásköre:

a) az elnök és a másodelnök akadályoztatása esetében ellátja az elnöki tennivalókat;

b) de diriger les affaires du Conseil et particulièrement

1. de veiller à ce que les affaires renvoyées à la séance plénière ou aux commissions du Conseil soient, après en avoir en cas de besoin au préalable dûment informé les membres, mises à l'ordre du jour des séances d'une manière permettant de les régler rapidement et utilement;

2. d'avoir soin de prendre les mesures de direction nécessitées par les résolutions du Conseil et d'assurer les affaires de bureau du Conseil;

3. de désigner les rapporteurs permanents du Conseil;

4. d'avoir soin d'effectuer, dans les limites des attributions établies pour le président de l'Office central royal hongrois de statistique par l'arrêté 3.600 de 1929 du président du Conseil des ministres, les dépenses de matériel et personnelles du Conseil;

5. d'assurer, conformément à la loi XIX de 1929, l'intime coopération du Conseil et de l'Office central royal hongrois de statistique.

Art. 21.

Le président du Conseil Général, respectivement les présidents des commissions techniques, invitent les membres aux séances, en leur communiquant l'ordre du jour détaillé.

Sur la demande soit d'un des représentants de ministres, soit du gérant ou d'un tiers des membres de Conseil ayant droit de vote, le président du Conseil Général, respectivement les présidents des commissions techniques, devront convoquer dans un délai correspondant à la nature de l'affaire, mais dans tous les cas dans les 14 jours qui auront suivi le dépôt de ladite demande, la séance plénière ou la séance de comité directeur, respectivement la séance de commission technique.

Sur les demandes faites pour l'autorisation d'enquêtes statistiques projetées en dehors du cadre du programme de travaux, le Conseil doit statuer dans les 14 jours qui en suivront le dépôt.

Art. 22.

Les avis et propositions du Conseil seront communiqués sous forme de résolution aux intéressés.

Dans le cas où une résolution du Conseil sera soumise au président du Conseil

b) vezeti a Tanács ügyeit, különösen

1. gondoskodik arról, hogy a Tanács teljes ülése vagy bizottságai elé utalt ügyek — szükség esetében a tagok megfelelő előzetes tájékoztatása mellett — az ügy gyors és eredményes tárgyalását biztosító módon kerüljenek az ülések napirendjére;

2. gondoskodik a Tanács megállapodásai folytán szükséges igazgatási intézkedések foganatosításáról és a Tanács irodai tennivalóinak ellátásáról;

3. kijelöli a Tanács állandó előadóit;

4. a 3.600/1929. M. E. számú rendeletben a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke részére meghatározott hatáskörben gondoskodik a Tanács dologi és személyi kiadásainak teljesítéséről;

5. biztosítja az 1929 : XIX. törvénycikkből folyó szoros együttműködést a Tanács és a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal között.

21. §.

Az ülésekre a Tanács elnöke, illetőleg a szakbizottságok elnökei a tagokat a részletes tárgysorozat közlésével hívják meg.

A Tanács elnöke, illetőleg a szakbizottságok elnökei tartoznak valamely miniszter képviselőjének, vagy az ügyvezetőnek, vagy a szavazásra jogosult tanácstagok egyharmadának kívánságára a teljes ülést, vagy az intézőbizottsági ülést, illetőleg a szakbizottsági ülést az ügy természetéhez mért sürgősséggel, de minden esetben a felkérés közlésétől számított 14 napon belül összehívni.

A munkaterv keretén kívül tervezett adatgyűjtések engedélyezésére irányuló beadványt a Tanácsnak az erre irányuló kívánság kifejezésétől számított 14 napon belül el kell intézni.

22. §.

A Tanács véleményét, javaslatát megállapodás alakjában foglalva közli az érdekeltekkel.

Abban az esetben, ha a Tanács megállapodása a miniszterelnökhöz vagy vala-

des ministres ou à un ministre, l'avis de la minorité, respectivement les avis des minorités, devront être annexés à la résolution du Conseil.

Art. 23.

Lorsque, dans une séance quelconque du Conseil, on délibère sur un différend soulevé sur la compétence de différents organes du service statistique officiel ou sur une réclamation formulée par l'Office central royal hongrois de statistique en vertu de l'art. 11 de la Loi, les fonctionnaires ou autres employés des organes intéressés ne peuvent ni présider ni voter pendant la délibération de telles affaires.

Art. 24.

De chaque séance du Conseil, un procès-verbal doit être dressé.

Un double des procès-verbaux de séances doit être envoyé au président du Conseil des ministres.

Art. 25.

Le président du Conseil des ministres, après avoir entendu le Conseil, établira le règlement d'administration détaillé du Conseil.

Art. 26.

Les secrétaires du Conseil, qui sont chargés aussi de dresser les procès-verbaux des séances plénières et des séances du comité directeur, sont nommés par le président du Conseil des ministres.

Art. 27.

Les dépenses du Conseil doivent être payées sur la somme prévue à cet effet dans le budget de l'Office central royal hongrois de statistique.

Art. 28.

Le présent arrêté entrera en vigueur le jour de sa promulgation.

Budapest, le 28 janvier 1930.

Le président du Conseil des ministres hongrois,

Comte Etienne Bethlen.

melyik miniszterhez terjesztetik fel, a felmerült kisebbségi véleményt, illetőleg véleményeket is a tanácsi megállapodás kiegészítő részeként a felterjesztésbe kell foglalni.

23. §.

Ha a Tanács valamelyik ülésén a hivatalos statisztikai szolgálat különböző szerveinek hatásköre tekintetében felmerült vitás ügy, vagy a M. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak a T. 11. §-a értelmében tett felszólalása kerül tárgyalásra, az érdekelt szervek tisztviselői vagy egyéb alkalmazottai az ilyen ügyek tárgyalásánál nem elnökölhetnek és szavazati joguk sincs.

24. §.

A Tanács valamennyi üléséről jegyzőkönyvet kell vezetni.

Az ülések jegyzőkönyvének egy másolati példányát a miniszterelnök elé kell terjeszteni.

25. §.

A Tanács részletes ügyviteli szabályzatát a Tanács meghallgatásával a miniszterelnök állapítja meg.

26. §.

A Tanács titkárait, akik egyúttal a teljes ülés és az intézőbizottsági ülések jegyzőkönyveit is vezetik, a miniszterelnök nevezi ki.

27. §.

A Tanács költségeit a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal költségvetésében e célra engedélyezett összegből kell fedezni.

28. §.

Ez a rendelet kihirdetése napján lép életbe.

Budapest, 1930. évi január hó 28-án.

Gróf Bethlen István s. k.
m. kir. miniszterelnök.

A világgazdasági válság statisztikai képe.¹⁾

Tableau statistique de la crise économique mondiale.¹⁾

Résumé. L'auteur souligne qu'aucune crise ne s'était étendue sur tant de pays ni sur tant de catégories économiques que la crise mondiale actuelle. En outre, elle diffère de celles d'autrefois à cet égard qu'elle n'a pas éclaté brusquement, mais s'est développée peu à peu, de sorte qu'on ne saurait dire exactement quand elle a commencé. L'auteur, présentant un tableau statistique de la crise, expose que la production avait si rapidement augmenté après la guerre qu'après avoir à-peu-près suppléé aux produits détruits pendant les hostilités, elle était trop accrue pour être brusquement réduite lorsque le pouvoir d'achat du public commençait à fléchir. Tandis que la population du monde n'a augmenté depuis la guerre que de 10%, la production des vivres et des matières premières a augmenté de 25% (en Amérique même de 60%), et celle de l'industrie manufacturière s'est accrue encore davantage. Les stocks de blé, qui ont représenté à peine 4 millions de tonnes en 1926, ont dépassé 11 millions de tonnes en 1930; pendant la même période, les stocks de sucre sont passés de 1,3 million de tonnes à 2 millions. Les quantités de café accumulées au Brésil dépassent à présent les besoins d'un an du monde entier. Le prix de certains produits de première nécessité est tombé au tiers de celui d'il y a un ou deux ans.

L'appauvrissement général, qui a eu pour conséquence de rompre l'équilibre économique, fut augmenté par le fait que pendant des années, les prix de gros ont été fort supérieurs à ceux d'avant-guerre, dépassant excessivement les prix de détail, de sorte que le producteur appauvrissait le commerçant et celui-ci le consommateur, la hausse des prix ayant dépassé les modestes bénéfices d'avant la guerre.

Une opinion répandue est que la cause principale de la crise réside dans la pénurie des moyens de paiement, dans la baisse de la production de l'or. Bien que le rendement des mines d'or soit inférieur à celui d'avant 1914 et que la pénurie d'or ait été accrue par l'introduction de la monnaie d'or en plusieurs pays, la crise ne doit pas être considérée uniquement du point de vue financier. Peut-être, la lutte pour l'or a-t-elle aussi pour cause cet enseignement de la

guerre que l'or est la valeur la plus sûre, et çà et là, c'est peut-être la crainte de la guerre qui est la cause de l'accumulation de l'or. Certains pays ont déjà doublé leur réserve d'or d'il y a deux ans, particulièrement la France où elle s'est élevée de 4 milliards et $\frac{1}{2}$ de pengős à 9 milliards et $\frac{1}{2}$.

L'auteur, après avoir analysé les symptômes et les conséquences de la crise économique mondiale, estime qu'elle ne pourrait être résolue que par une coopération internationale, et notamment par une intime entente des représentations économiques et des Etats.

★

A gazdasági válság ma a legtöbbet emlegetett, legáltalánosabb érdekű probléma. Ha valamelyik nyilvánulása, pl. a munkanélküliség, árzuhanás, általános pénztelenség miatt fel-felzúg a panasz hazánkban is, szinte frázisképen hangzik el a vigasztalás, hogy nem speciális magyar nyomorúságról, hanem világtünetről van szó. Bár igaz, hogy a közös baj elviselhetőbb, lényegileg csak rosszabb, hogy a kórság világra szóló.

Annak ellenére, hogy a jelenlegi világgazdasági válság okait és jelenségeit sok oldalról és sok szempontból kísérelték meg már megvilágítani, az a kép, amely e kérdésről általánosságban kialakult, meglehetősen zavaros. Sőt a sokféle kommentár szinte akadály a tisztánlátásnak s útvesztőkbe vezet. Az egyik gazdasági érdekeltiség másképp ítéli meg, mint a másik, a szakszerű kutatás, a tudomány megállapításai mellett számos laikus nézet is bukkant fel.

E rövid előadásnak, ha sok újat a nagy problémáról nem is fog mondani, célja az, hogy a válság kialakulását, nyilvánulásait objektív statisztikai adatok alapján feltárja s némi fényt derítsen a válság igazi lényegére. A feladat nem könnyű, hiszen az okok és következmények összefonódása, az egyes jelenségek kölcsönhatásai a problémát igen bonyolulttá teszik. De amidőn megkíséreljük ez összekészült szálak rendezését, hangsúlyoznunk kell, hogy figyel-

¹⁾ A Magyar Statisztikai Társaság 1930 december 16-i előadóülésén tartott előadás. — Communication lue dans la séance du 16 décembre 1930 de la Société Hongroise de Statistique.

münket elsősorban nem az oknyomozásra, hanem a tények regisztrálására fordítjuk.

A válságteoretikusok szerint a válság a gazdasági életnek bizonyos zavara, depressziója, amelynek folytán a gazdasági élet tényezőit jelentős hátrányok érik. Jellemzőjét leginkább a gazdasági életfunkciók vagy szervek megzavart összeműködésében látják.

Az egyébként eléggé eltérő elméletek egyezni látszanak abban is, hogy a válság időszakosan visszatérő jelenség. A gazdasági élet állandó hullámzásban van, konjunktúravonalának, melynek leginkább három — de némelyek több — főfázisát különböztetik meg, egyik főfázisa a válság. A ritmikus hullámmozgás másik két fázisa a pangás, vagy depresszió és a fellendülés, amelyek váltakozva követik egymást. Negyedeknek vehetnők logikusan a hullámvonal mélyponton menetének megfelelő magaslati menetét, a teljes lendület vagy magas konjunktúra fázisát. E főfázisok közül a pangás korszakát tartják a normális állapotnak, az ettől való eltérést, a fellendülést és a válságot a kivételnek. Sőt vannak, akik azt vélik, hogy a válságok szükség-szerű megismétlődése csaknem szabályos időközökben — nagyjában tíz év alatt — történik. Ezt az időszakos visszatérést a gazdasági világorganizmus különösen újabban észlelhető nagy bonyolultságával magyarázzák, míg a szocialista írók szerint a válság a kapitalista termelés folyamánya, mely a jövedelemelosztás egyre szélsőségesebbé válása miatt egyre gyakrabban fog jelentkezni.

Ha a válságok történetét vizsgáljuk, tényleg azt látjuk, hogy a válságok az utolsó száz év alatt szinte pontosan tízéves időközökben ismétlődtek meg, ami ez elméletek helyességét megerősíteni látszik. Ennek dacára a ciklikus ismétlődés szükségességét, tehát hogy minden fellendülés okvetlenül válságra vezet, nem mernők állítani. A helyesebb nézet, hogy csak a hullámzás szükség-szerű, de ennek nem kell mindig válságban mutatkoznia. A közgazdaságtudomány fejlődése, a gazdasági törvényszerűségek vizsgálatára éppen újabban kiépülő konjunktúrakutatás bizonyára mindinkább megtalálja a megfelelő rendszabályokat, hogy a gazdasági élet menetének káros kilendüléseit kiküszöbölje, vagy legalább a hullámmozgást a legkisebbre nivellálja. Annál is inkább, mert a válságok előidézésében, különösen

a régebbi multban, nem is annyira a tudomány által megállapított predesztinációs-szerű gazdasági törvényszerűségeknek, mint inkább a közvetlen emberi cselekményeknek, vagy mondjuk világosabban, az emberi gyarlóságnak jutott jelentősebb szerep.

Vannak természetesen olyan válságot okozó tényezők is, amelyeket elhárítani módunkban nem áll, legfeljebb hatásaik enyhíthetők. Ilyen okok pl. az elemi csapások, rossz időjárás s más véletlen események. Az ezek által okozott válságokat azonban nem is tekintik tulajdonképeni közgazdasági válságoknak, úgyhogy ezeket mint a gazdasági élet másfajta megzavaródásait, a válságtörvényszerűségek kutatásánál sokan figyelmen kívül is hagyják.¹⁾

Ellenben arra gondolunk, hogy a világtörténelem számos nagy válságát az emberi könnyelműség, kapzsiság, bűn idézte fel; még ha nem is említjük a háborút, amelynek vis major jellege miatt némelyek a háború okozta válságokat sem sorolják a normális válságok közé.

A hollandiai tulipán-mámor, amelyből 1637-ben ébredett fel Hollandia, annak a naívságnak következménye volt, hogy egy tulipánhagymának a különben reális gondolkodású hollandusok több ezer pengő értéket tulajdonítottak. De nem is kell éppen a tömegpszichózist felelőssé tennünk: nem egy válság volt csupán egyetlen ember, megtévedt zseni vagy nagy szédelgő műve. Az 1719. évi franciaországi válságot az Angliából Franciaországba átkerült mérész fantáziájú John Law működése idézte elő, aki az ország pénzügyi politikájának intézésére szinte diktatori befolyáshoz jutott s aki főleg a játékszenvedély felkorbácsolásával végbevitt spekulációs manőveivel nagy gazdasági romlásba sodorta Franciaországot. Hasonló volt ehhez az 1718-i angol válság, amelyet a déltengeri társaság szédelgései juttattak kitörésre. Az emberi gyarlóság s az egyesek vagy vállalatok válságokozó szerepére mutat az is, hogy több válságnak volt előidézője — tehát nem következménye, hanem oka — egy-egy nagy vállalat vagy bank bukása is.

Hogy a jelenlegi válságot a régebbi válságokkal összehasonlíthassuk, tekintsünk

¹⁾ *Bouniatian* (L. Wirtschaftskrisen und Überkapitalisation, München 1908.) endogén és exogén válságot ismer. Előbbinél magából a gazdasági életből fejlődő, utóbbinál ezen kívülálló tényezők hatnak.

át egy futó pillantással az újabb kor tipikusabb válságain.

A források¹⁾ a válságok minősítésében s néhol — különösen amidőn egyes válságok lökéseit a különböző országokban nem ugyanazon időpontban érezték — időpontjaiban is eltérnek. A 19. században — mint mondtuk — a válságok csaknem szabályosan ismétlődtek megközelítően tízévenként, amire utalnak a következő, több forrás lehető egyeztetésével megállapított évszámok: 1815, 1825, 1836, 1847, 1857, 1866, 1875, 1882, 1889, 1893, 1899. A 20. században 1907, 1921 s végül a mostani évtizedvégi válság a legfőbb időpontok.

E válságok közül mellőzve a lokálisabb jelentőségűeket, továbbá a kizárólag háborúk által előidézett válságokat, valamint a szorosabban vett börzekezéseket, a legjellegzetesebb világválságok a következők:

1825-ben Angliából indult ki egy világválság, kapcsolatban nagyarányú vállalat alapításokkal. Az üzérkedés főcélja Délamerika kincseinek kiaknázása volt. A nagy befektetések, hitelek túlságos igénybevétele s az igen magas árak pánikszerűen jelentkező beszt okoztak. A válság jellemzője a piacok megbénulása, nagy munkanélküliség, az angol bank pénzkészleteinek elolvadása volt. Egy hónap leforgása alatt 70 bank szüntette be fizetéseit. Londonból, amely akkor a legnagyobb kereskedelmi és pénzcentrum volt, a válság tovább terjedt s több országban mutatkoztak nehézségek. New-Yorkban az árak 40 százalékkal estek, a kamatláb 36 százalékra emelkedett. A javulás jelei azonban már a következő évben észlelhetők.

1847-ben a kétségkívül gazdasági háttérrel is bíró 48-as forradalmak előtt, ismét Angliából indult ki egy világválság. A válságot túlzott vasútfejlesztési politika előzte meg. A tömeges vasútépítkezésektől eleinte nagy gazdasági eredményeket vártak, később az építési tervek célja a reális alap nélküli részvényeken való nyerészkedés volt. Jellemző, hogy egyetlen napon 65 vasút alapítására adtak ki engedélyt. Más spekulációk, különösen a gyapjúiparban az árak magasra verése, valamint a gabonavám 1846-ban történt eltörlésével kapcsolatos üzérkedések is elősegítették a válság kirobbanását. Az élelmiszerárak, melyek előbb háromszorosan magasságba emelkedtek, hirtelen erősen aláestek s az üzleti élet megbénult. A válság átsapott Franciaországba, Németországba s erős mértékben volt érezhető Belgiumban.

¹⁾ *Surányi-Unger* Tivadar: A gazdasági válságok történetének vázlata 1920-ig. Budapest, 1921. — „*Moniteur des Intérêts matériels*“. Bruxelles, VIII. 27. — *Nádas* L.: Gazdasági válság. Közgazdasági enciklopédia II. kötet.

1857-ben Amerikából indult ki a válság, mely áttért Angliára, Franciaországra, Németországra, de a távol Keletre és Délamerikára is. Széles körben való gyors elharapódzását a vasút és gőzhajózás nagy fejlődése tette lehetővé, amely fejlődés a válság egyik szülőke is volt. Közvetlenebbül a kaliforniai aranyláz, az arany- és pénzbőség s ennek folytán a kereskedelem és üzérkedés túlfokozása idézte elő a helyzet pattanásáig feszülését. Rengeteg csőddel járt, amelyek passzívuma 1·2 milliárd frankra rúgott. A kamatláb 100%-kal emelkedett.

A 70-es évek közepén, főleg 1875—77 között jelentkezett világválságnak a nálunk „krach“ néven ismeretes 1873. évi válság volt az előhulláma. A háborúnyertes Németországban a francia arany beözönlése s a Zollverein megalakítása felpezsdítte a gazdasági életet. Nagyszabású alapítások, részvényüzérkedés, bankjegyinfláció, a fizetések és bérérek 30%-os emelkedése a felmenő hullámvonal szimptomái. A nagy krach részvényeladások lavínájával, árzuhanással indul meg s kisebb megszakításokkal húszéves ernyedést eredményezett. A Németországot és a Monarchiát sújtó válság 1875-ben újabb lökésekkel világválsággá szélesedik ki. Nagy pénzügyi nehézségek és fizetésektelenségek jelentkeznek jóformán minden európai centrumban, de egzotikus országokban is. A válság általános nyomasztó hatása kb. négy évig tartott.

1899-ben az előző évek nagy konjunktúrája után nyolc évig volt érezhető a depresszió. Alapokának az aranyküldeményeknek a búr háború következtében történt elakadását s az ezzel Angliában okozott pénzügyi nehézségeket tartják. E válsággal kapcsolatos Németországban a következő évben a villamosipar vívmányai által is erősen fokozott nagy felvirágzására következő válság, az Egyesült Államokban pedig az új n. „gazdag emberek pánikja“, melyet különben gyorsan kiheverték.

1907 és 1909 között szintén nagy gazdasági fellendülés nyomában jelentkezik világválság. Az amerikai túlzott spekulációnak, ipari és közlekedési beruházásoknak tulajdonítják. Az összeomlás New-Yorkban kezdődött, pénzügyi válsággal s a réz és gyapot árának nagy süllyedésével. Nagyarányú munkanélküliséggel és csődökkel járt. Főleg Németországra és Egyiptomra terjedt át. Érdekes azonban, hogy sok cikk ára alig egy évre a válság kitörésétől a korábbi színvonalra tért vissza.

1920-ban és 1921-ben október árdrágítás, nagy vásárlási láz és spekuláció idézte fel a háború utáni krízist. Következményei: áruhalmozódás, a kereskedelem megbénulása, magas kamatláb, nagy munkanélküliség — Angliában 1·6 millió — csődök — az Egyesült Államokban 20 ezer csőd és 351 bank fizetésének beszüntetése —. 1923 után már

általános hossz jelentkezik, tehát a válság aránylag korán végetért.

A mostani válság nem egy szempontból mutat különbséget az eddigi válságokkal szemben. Nem lesz érdektelen összehasonlítást tenni közöttük, annál inkább, mert tudomásunk szerint a jelenlegi válság jellemzésével ilyen beállításban még kevésbé foglalkoztak.

A korábbi válságok általában helyileg szűkebbkörűek voltak, mint a mostani. Minél régebbi időre megyünk vissza, általában annál lokálisabb jellegűek, csupán egy vidéket, egy országot érintettek. A közlekedés fejlődésével, az országok közti gazdasági szálak sűrűsödésével a világ mind egységesebb gazdasági területet alkotván, a válságok egyre jobban átcsaptak szomszédos vagy gazdasági érdekközösségben lévő országokra is. A múlt század közepétől kezdve már olyan válságokat is találunk, amelyek a föld legkülönbözőbb pontjain lobbantak fel, mint igazi világválságok. De még az újabb válságok történetében is azt tapasztaljuk, hogy míg az egyik ország válságban volt, a másik a legnagyobb prosperitást mutatta. A mostani válság területileg minden eddiginél nagyobb kiterjedésű. Most már úgyszólván kivétel nélkül minden országot érint, még az eddig magas konjunktúrát élvező Franciaországban is kezd bankbukásokban jelentkezni. Kivételesen kisebb észak-európai államok mutatnak még mentességet tőle, viszont a legintenzívebben Középeurópa érzi. A berlini Konjunktúrakutató Intézet megállapítása szerint 1928 közepén még csak 18 ország mutatott depressziót, 1929-ben már 25, 1930-ban pedig 44.

De nemcsak területileg nagyobb méretű a válság minden eddiginél, hanem abban a tekintetben is, hogy minden gazdasági réteg érzi. A mezőgazda, mert terményeit, az iparos, mert gyártmányait, a kereskedő, mert áruját nem tudja értékesíteni s hitelhez nehezen jut, a tőkés, mert pénzét nehezen tudja megbízható kézbe kihelyezni, bankbetét után pedig kis kamatot kap, a vállalkozó, munkás és alkalmazott, mert vagy nincs munkája, vagy nem fizetik azt meg kellően. A régebbi válságok a közgazdaság egyes ágaira inkább lokalizálódtak, voltak csupán termelési, üzérkedési, forgalmi, fogyasztási, pénzügyi, hitelválságok. A mostani mindez együttvéve, habár az egyik vagy másik vonatkozásban kisebb mértékben is jelentős. E sokoldalúság

szempontjából az újabb válságok némelyike már mutat hasonlóságot a mostani válsággal, ha ennyire általánosak nem is voltak.

Ugyanezt lehetne mondani a válságot előidéző okok tekintetében is. A régi válságok előidézésében egy-egy határozott okot inkább fel lehetett ismerni, most a háttérben az okok egész szövevénye lappang. Felvetődik itt a világháború szerepe. A háború és a jelenlegi válság között kétségtelenül van okozati összefüggés, amelyre mi is rá fogunk mutatni. De ne tévesszük szem elől, hogy ezúttal nem a háború utáni egész időszak alapján beteges gazdasági helyzetéről akarunk szólni, hanem csupán a két-három év óta mutatkozó s talán alig egy év óta kiélesedett válságról. Ezt az elhatárolást annál is inkább meg kell tennünk, mert hiszen a háború és a mostani válság között közben egy prosperitási hullám jelentkezett. A háborút a mostani válság okai sorában tehát csak távolabbi összefüggésben említhetjük, de nem annak legfőbb közvetlen okaként. Magánál a háborúnál a rákövetkező békekötések hatása nem kevésbé súlyosan érződik. Az ok-kérdés különben egyik legfontosabb, de egyben legnehezebb része a problémának. A válság egyes okai gyakran okozatoknak tűnnek fel és viszont, amint-hogy tényleg a válság circulus vitiosusában sok okozat a válság kimélyítésében mint ok működik tovább.

A mostani válság jelentkezésének folyamata szempontjából is különbséget látunk a korábbi válságokkal szemben. A régebbi válságok brutálisabban törtek be, hirtelen összeroppanással, pánikkal jelentkeztek. A legújabb válság nem pánikszerűen jött. Kezdetének fix pontja nincs, évekig lappangott, lefelé menő vonala nem mutat meredek esést. Az elmélet szerint az újabb válságok általában kevésbé élesen jelentkeztek, mint a régié, amit a szállítási eszközök, hírszolgálat fejlődése, a piacok könnyebb áttekintése, a könnyebb hitel-lehetőségek, a kartellek és szövetkezetek szervező munkája magyaráz.

Tartam szempontjából nem tehetünk összehasonlítást a régebbi válságokkal, mert a mostani válság ciklikus időtartamát még nem ismerjük, hiszen azt sem tudjuk, hogy túlvagyunk-e már a mélypontján. Valószínű, hogy a gyógyulás folyamata hosszú lesz, hiszen a hullámmás fizikai törvénye is azt kívánná, hogy az

enyhén lefelé eső vonal felfelé ívelésében is kis szög alatt folytassa útját. Láttuk, hogy az újabb válságok, ha nem is éppen a mélyponton maradván, sokszor évekig tartottak s van olyan felfogás is, amely szerint a múlt század utolsó 25 esztendeje alatt negyedszázados mezőgazdasági válságot ért át a világ. Más szakemberek viszont azzal vígasztalnak, hogy az újabb válságok általában gyorsabb üteműek, rövidebb hullámuak.

Előadásom címe a világgazdasági válság statisztikai képének megrajzolását ígéri. Mégis, ne várják tőlem ez ígéret száz százalékos beváltását. E túlnagy feladatot talán számok végnélküli felsorakoztatásával sem tudnám megoldani. Pedig sok statisztikai adattal nem terhelhetem előadásomat, amely a nagy problémának úgyszólván körvonalait akarja tárgyalni s megelégszem a válságot jellemző néhány főadat kiragadásával, tehát csak egy statisztikai mozaikkép megvázolásával. A hatalmas témának természetesen számos részletkérdése is érdemes az elmélyedésre.

A válságprobléma főkérdései, hogy mik az okai s melyek domináló nyilvánulásai. Ezek ismeretében a tulajdonképeni feladathoz, a válság orvoslásához is megfelelő eszközökkel nyúlhatunk.

A mostani válság helyes diagnózisát a túltermelésben s a fogyasztás ezzel egyidejű és kapcsolatos csökkenésében látjuk. Tehát elsősorban termelési és fogyasztási válságról van szó. A két jelenség szinte egy: egymásnak egyben oka és okozata. Azért van túltermelés, mert a fogyasztás kismérvű s azért kevés a fogyasztás, mert hozzámérve a termelés nagy. Mert ne feledjék, akik a túltermelés szóval könnyen dobálóznak, hogy ez a szó igen relativ fogalom! A termelt javak nem feleslegesek most sem, a világ egészét tekintve. Míg a búzafeleslegeknek potom áron sincs vevőjük s állítólag kávékészleteket süllyesztenek árszínvonal tartás céljából a tengerbe: Kínában az emberek milliói éheznek. Abszolút túltermelés tehát nincsen. Viszont a kevés fogyasztás dacára több vonatkozásban megállapítható, hogy önmagában a fogyasztás még emelkedett is, csupán a termeléssel való viszonylatban maradt vissza.

De mielőtt a termelés és fogyasztás e diszharmóniába jutására, mint a válság főokára térnénk, vessünk számot az ellenvéleményekkel.

Ezek közül leginkább hangoztatott az a felfogás, hogy a válság főokát a fizetőeszközökben fellépett hiányban és zavarokban kell keresnünk. E felfogás szerint voltaképen pénzkrisis van, amelyet az aranytermelés elégtelensége s az arany helytelen megoszlása idézett elő.

Kétségtelen, hogy az aranykiaknázás, az aranybányák termelése ma jóval kisebb, mint régebben. A háború előtti 700 tonnás termeléssel szemben, az 1923 óta mutatkozó növekedés dacára, az évi termelés alig haladja meg a 600 tonnát. Az arany iránti kereslet viszont több államnak az aranyvalutára való áttérése miatt nagyon megnövekedett, ami az aranyinséget erősen fokozta.¹⁾ Az arany megdrágulása idézte volna elő az általános ársüllyedést, a válság ez egyre jobban érezhető következményét. Éppúgy, amint a háború idején s a háborúra következő években az arany vásárlóerejének csökkenése drágulásra vezetett, most a csökkent vásárlóerő az áru és az arany, vagyis a pénz egymáshoz való viszonyát mutató árindexek csökkenésében jelentkezik.

Ez a magyarázat kétségkívül rejt magában igazságot is. Az aranydrágulást, a pénzkrisist azonban aligha lehet a válság főokaként odaállítani, legfeljebb azt lehet mondani, hogy ez is szerepet játszik a válság elmélyülésében. Ez az elmélet, amely egyoldalúan pénzügyi szemszögből nézi a kérdést, elfeledkezni látszik arról, hogy a válságnak az áralakulástól független nyilvánulásai is vannak s nem indokolja kellően, hogy miért alakult a különböző áruk ára egészen különbözően. Figyelmen kívül hagyni látszik azt is, hogy az aranydrágulás okát másban is kell keresnünk. Az aranyért nagy harc folyik gazdasági szempontoktól függetlenül is, politikai célokból, talán a háborúnak ama tanulsága miatt, hogy az arany a legbiztosabb érték, itt-ott talán újabb háborútól való félelem, sőt arra való előkészület is lappang az aranygyűjtés mögött. Az arany egyes állami bankokban, főleg Franciaországban, erősen halmozódik, messze túl azon a mértéken, amelyet az aranyfedezeti rendszer előír. Legfeltűnőbb az aranytartalék emelkedése a következő országokban:

¹⁾ A Népszövetségnek az aranykérdés tanulmányozására kiküldött bizottsága azt is megállapította, hogy a jövő évtizedben az aranytermelés még jobban esni fog, az 1930. évi 405 millió dollár helyett 1940-ben csak 314 (Kitchen szerint 370) millió dollárt fog tenni.

	1927	1928	1929
	év végén millió pengőben		
Franciaország	4.564	7.154	9.375
Belgium	570	679	939
Brazília	576	857	852
Cseh-Szlovákia	170	196	214
Lengyelország	327	389	451
Németország.. .. .	2.626	3.802	3.209
Olaszország	1.293	1.518	1.562
Oroszország	554	524	847
Románia	165	172	179
Svájc	570	530	659
Egyesült Államok ..	25.035	23.654	24.566

A válság okait kutatva tehát, a monetáris vonatkozásokat nem minősíthetjük a leglényegesebbeknek. De ha már erről van szó, idevágó a válság pénzügyi hátterének egy érdekességét megemlíteni.

Míg az egyik oldalon általános pénztelenségről, pénzhiányról panaszkodnak, a másik oldalon pénzbőséget tapasztalunk. A termelő, a kereskedő nem jut pénzhez, nem kap hitelt, pénz mégis bővében van, de a bankokban teaurálódik. Ennek oka a bizalom hiánya: az ipar, a mezőgazdaság, a kereskedelem nagy tőkeszegénységgel, hitelhiánnyal küzd, mert a tőke a mostani bizonytalanságban óvakodik az üzleti vállalkozásban való elhelyezkedéstől. Bizonytalan kezekbe nagy kamatért sem helyezik ki a tőkét, amely, hogy egészen gyümölcsözetlenül ne heverjen, igen kis kamatért vándorol a bankokba. Ez szüli azt a kontrasztot, hogy a vállalkozás részéről nyilvánuló nagy pénzkereslet dacára a kamatláb igen alacsony s rendszerint a hivatalos kamatlábnál is alacsonyabb a privát kamatláb. Szerepe van ebben természetesen a vállalkozói kedv elbátortalanodásának is. A leszámítolási kamatláb adatai újabban így alakultak:

	h i v a t a l o s			m a g á n		
	1928	1929	1930	1928	1929	1930
	átlag	szept. (okt.)		átlag	szept. (okt.)	
Magyaro.	6·25	7·60	5·50	7·12-9·00	7·37-10·25	5·50-7·25
Olaszo.	5·96	6·79	5·50	5·46	6·69	5·50
Németo.	7·00	7·10	5·00	6·54	6·87	4·66
Ausztria.	6·27	7·37	5·00	5·92	7·14	4·15
Cseh-Szl.	5·00	5·00	4·00	4·87	5·01	4·00
Belgium.	4·25	4·35	2·50	4·06	4·30	2·39
N.-Britan.	4·50	5·50	3·00	4·16	5·26	2·06
Franciao.	3·53	3·50	2·50	2·98	3·46	2·00
Németalf.	4·50	5·12	3·00	4·18	4·82	1·97
Egy. Áll.	4·50	5·16	2·50	4·11	4·97	1·75
Svájc.	3·50	3·50	2·50	3·33	3·31	1·50

Az adatok szerint 1929 folyamán általában magasabban állott a kamatláb, mint 1928-ban, a nagy esések tehát csak újabban következtek be. A svájci nemzeti bank

hivatalos kamatlába a bank fennállása óta (1907) sohasem volt olyan alacsony, mint most. Évtizedek óta elő nem fordult minimumokkal találkozunk más országokban is.

A többi, felfogásunkkal részben vagy egészben ellentétes nézetekkel, melyek még számos másféle okban vagy okokban látják a válság forrását, itt nem foglalkozhatunk, de némelyiküket a válságot növelő járulékos okok és jelenségek sorában érinteni fogjuk.

E kitérés után nézzük most már a válság elsődleges okául minősített túltermelés kérdését.

A jóformán minden téren, őstermelésben épp úgy, mint iparban tapasztalható túlméretezett termelés a válságnak nemcsak most is fennforgó oka, de olyan előzménye is, amelyből a jelenlegi krízis beköszöntését szinte évekkal ezelőtt megjósolhatta volna a világgazdasági jelenségek nyitottszemű vizsgálója, aki a gazdasági statisztika számaiból előre kalkulálva, számotvetett az előző válságok tanulságával is. A bajt azonban azoknak is, akik a következményeket előre sejtették, nem könnyen állott módjukban feltartóztatni. Annak, hogy a javak termelése olyan erős iramban indult meg, aminőre példa még nem volt, érthető természetes indokai voltak. A háború nagy pusztításai, munkapazarlása, a termelésnek négy éven át gazdasági szempontból improduktív beirányzása a háború után olyan tátongó hiányt idézett elő mindennemű javakban, amelyeket erős ütemű termeléssel kellett fedezni. A termelésnek be kellett rendezkednie egy bizonyos termelési kapacitásra, amelyet, miután a szükségletek kielégültek s a fellevevőképesség összehúzódott, hirtelen leállítani nem volt lehetséges. Az állandó prosperitás reménye természetesen nemcsak a háború nyomában, hanem később is csábítóan hatott s a technika fejlődése által is sarkalva, minél nagyobb arányú — mert rentábilisabbnak ígérkező — vállalkozásokra vezetett. A megrázkódtatásnak tehát be kellett következnie, mihelyt a kereslet a kínálat erőltetett iramát már nem tudta követni.

A Népszövetség a világtermelés lehetőségét átölelő indexszámításokkal kimutatja,¹⁾ hogy a világ népessége 1913-tól

¹⁾ *Memorandum sur la production et le commerce* 1913 et 1923—1927 és ugyanaz 1923—1928—1929.

1928-ig csupán 10%-kal szaporodott, ami-
ben természetesen része van a háború em-
berpusztításainak is. Ezzel szemben az
élelmiszerek és nyersanyagok termelése
25%-os, a világkereskedelmé 24%-os nö-
vekedést mutat; természetesen az áralaku-
lások hatását kiküszöbölve. Ha pedig az
újabb fejlődést az 1926. évi állapothoz vi-
szonyítjuk, a népesség gyarapodása két
év alatt, 1927-ben és 1928-ban 2%, a ter-
melése 8%, a külkereskedelmé 11%.
1929-ig, ugyancsak 1926-hoz képest, a ter-
melés emelkedése már 11%. Az élelmi-
szerek és a nyersanyagok termelése azon-
ban nem egyforma mértékben növekedett.
A háború kitörése óta 25%-ban megállapí-
tott termelési szaporulatot szétbontva, az
élelmiszerekre 16, a nyersanyagokra ellen-
ben 40%-os szaporulat esik. Még hatalma-
sabban tört előre éppen az utolsó években
a feldolgozó ipar produkciója. A Népszö-
vetség tanulságos indexei rámutatnak arra
is, hogy míg világátlagban 1913 óta 25
százalékkal fejlődött az élelem- és nyers-
anyagtermelés, Amerika egyes részeiben
60% körül van a növekedés, Afrikában
pedig 52%-ot tesz. Viszont az említett két
újabb évben — 1927—1928 — a 8%-os át-
lagos gyarapodással szemben Európa —
Oroszország nélkül — 19, Dél-Amerika
21%-ot ér el, Észak és Közép-Amerika in-
dexé ellenben stagnál.

Ha a mezőgazdasági termelést nézzük,
azt látjuk, hogy a föld táplálékot nyújtó
s eddig kulturálatlan területeit, főleg a
háború óta, egyre erősebb mértékben kez-
dik megművelni.

A vetésterület növekedését a háború
előtti átlaggal szemben a következő ada-
tok ¹⁾ mutatják:

	1909/13	1929
	millió hektár	
búza	109·4	125·6
rozsa	44·6	45·2
árpa	34·4	37·4
zab	57·8	61·2
kukorica .. .	71·8	77·0
rizs	48·8	55·0
burgonya ..	15·6	19·4
cukorrépa ..	2·3	3·0
tea	0·6	0·8
dohány	1·2	1·8
len (fonal) ..	1·7	2·4
kender (fonal)	1·0	1·3
gyapot	26·8	34·6

¹⁾ Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet: *Annuaire International de Statistique Agricole 1929—1930.* Róma, 1930.

A legfontosabb gabonának, a búzának
térfoglalása különösen szembetűnő. Az új
világrészben a búza vetésterülete a háború
előtti 31 millió hektárról 43 millió hek-
tárra ugrik fel. Az államok mindjobban
törekcsenek önellátásra. Olaszországban a
fascista rezsim újjászervezi a mezőgazda-
ságot. Kelet-Európa termelőképességét a
földreformok időlegesen visszavetik, de az
elaprózott kisbirtokokon többhelyütt már
intenzív gazdálkodás indul meg. Orosz-
ország is kezdi háború után megbénult
termelését regenerálni s politikai célú
dumping-akciójával nyomja az árakat.
Ausztráliában a megművelt terület a mult
század közepe óta megtizenötszöröződik,
a búza vetésterülete a háború előtti 3·2
millió hektárról 5·8 millió hektárra emel-
kedik. Az Egyesült Államok, mely csak a
századforduló óta gazdálkodik intenzíven,
búzakivitelét az utolsó félszázad alatt meg-
ötszörözte, kukoricakivitelét megtízsze-
rezte. A gépi művelés szinte hihetetlen
mértékben fejlődik, a traktorok évről-évre
tökéletesebbnek és szaporodnak, a mező-
gazdasági munkások millióit hagyva ke-
nyér nélkül. Kanadában az új területek
okkupációja gyors ütemben halad előre, a
megművelt terület a század eleje óta meg-
hatszöröződik, a háború óta 4·0 millió hek-
tárról 10·2 millió hektárra növekszik. Nagy
erővel fekszenek rá a búza nagyban ter-
melésére, mert óriási területek egységes
megművelésével a termelési költségek mi-
nimumra redukálhatók. A vetőmagkísér-
leti állomásokon sikerül gyorsabban érő
búzafajokat kitenyészteni, melyek a ter-
melési zónának észak felé mintegy 100
km-rel való kiszélesítését teszik lehetővé.
A Poolok az értékesítés megkönnyítésével
a termelés fokozására ösztönzően hatnak.
Amint Kanada az Egyesült Államokkal ri-
valizál, újabban Argentina kel versenyre
Kanadával. Argentínának a termelésébe
bevont termékeny területrengetegein az ex-
tenzív gazdálkodás is jövedelmező, az or-
szág jó esztendőben évi 8 millió tonnás
búzatermeléséből mintegy 5 millió tonnát
tud exportálni.

Ily körülmények között a gabonakész-
letek még soha nem látott mértékű fel-
halmozódásán s a nagy árzuhanáson alig
csodálkozhatunk.

A gabonakészletek nagyságáról a kö-
vetkező számok nyújtanak fogalmat. A vi-
lág statisztikailag megfogható — ú. n. lát-
ható — gabonakészletei (a lisztet is bele-

értve) augusztus 1-i állapot szerint az utóbbi években így alakultak:

1926	3·7 millió tonna
1927	4·9 „ „
1928	5·9 „ „
1929	10·1 „ „
1930	11·2 „ „

Csupán Észak-Amerikában a készletek az utolsó öt év alatt 2·5 millió tonnáról 8·9 millió tonnára emelkednek, tehát csaknem megnégyszereződnek, s az öt év előtti egész világkészlet több, mint kétszeresét teszik.

A készletek nagy felgyülemelésének okát az újabban jó aratások s a csökkent fogyasztás mellett az importállamok élelmezési rendszerében végbement változásoknak is tulajdonítják.

A másik következményt, az áresést itt csak globálisan jellemezve, azt mondhatjuk, hogy körülbelül 2 év leforgása alatt a búza és árpa ára átlag felére, a rozsé harmadára esett. A legtöbb terményár erősen a békeszint alatt van, sőt évtizedek óta nem észlelt mélységben jár.

A gabona, nevezetesen a búza termelésének erős emelkedéséhez hasonló emelkedés mutatkozik a haszonnövények termelésében is.

A cukornádtermelés területi kiterjedésére vonatkozó statisztikai adatok hiányosak, de jellemző, hogy Kuba, a legnagyobb termelő, a háború előtti 541 ezer hektár helyett ma már 1·3 millió hektáron termel. A nádcukor termelése a háború előtti átlagról, 9·6 millió tonnáról 18·1 millió tonnára, a répacukoré 7·9 millió tonnáról 9·4 millió tonnára emelkedik. A fogyasztás, bár szintén növekszik, erősen kezd lemaradni a termeléstől, ami a készletek nagy felgyülemelésére vezet. A főbb cukortermelő és fogyasztó államok készletei, amelyek három évvel ezelőtt 1·3 millió tonnát tettek, már meghaladják a 2 millió tonnát. Kuba a készletek erős visszatartásával próbálja az árakat úgy, ahogy tartani.

A gyapottermelésben, mely évről-évre fejlődik, az árat diktáló Amerika, a kínálatot a multban állandóan meghaladó keresletet kihasználva, a nyersgyapot árát a háború előttinek kétszeresére srófolta fel. Liverpooli jegyzése már majdnem 1913-as szintvonalon van.

A kaucsuk az a nyersanyag, amely az automobilizmus fejlődése folytán a legnagyobb karriert csinálta. A háború előtt

az évi termelés 114 ezer tonna volt, ma hatszor ennyi. E cikknek Anglia az egyedura, amely viszonzásul Amerikának a gyapotnál követett éhezhető politikájáért, Amerikát akarja kiuzsorázni, mire ez a szokásos recepthez, önellátásra való berendezkedéshez folyamodik. Az árak egy évvel ezelőtt még szinte háromszoros magasságban voltak. Tudvalevő azonban, hogy a háború előtti árral szemben itt kivételesen példátlan olcsóbbodás megy végbe régeideje, úgyhogy a mostani londoni árjegyzés az 1913. évinek már csak egytizede.

A világ kávétermelése háború előtt átlagban 1·2 millió tonnát képviselt, az utolsó évben 1·9, az 1927/28-as rekordévben 2·2 millió tonna. A kávétermelésben Braziliának van monopolisztikus helyzete, amely a kávé világtermelésének kétharmadát szolgáltatja. A braziliai árvédelmi és kivitel szabályozó szerv, a Defesa, a készletek visszatartásával egész a legújabb időkig magasan tudja tartani az árakat. A magas árak folytán a termelés még jobban fokozódik, a konkurens államokban is lendületbe jön. Az utóbbi jó termésektől is növelve, a braziliai készletek annyira megduzzadnak, hogy 1930-ban már meghaladják egy egész esztendő világtermését. A készletek visszatartása az árszínvonalat tovább védeni nem képes, a piac érzékeny szeizmográfja a piacra nem bocsátott készletek figyelembevételével alakítja az árakat. A Santosnak, a legerterjedtebb kávéfajtának ára New-Yorkban már csaknem a felére — közel békenívóra — süllyed vissza. A braziliai politikai helyzet s a legújabb forradalom a kávétermelési válsággal kétségtelenül összefüggésben van.

Az állattenyésztésre is egyre nagyobb súlyt helyeznek az államok, e téren azonban a túltermelés hatásai nem érezhetők annyira élesen.

Az ipari termelés terén a háború után szintén átmeneti nehézségek vannak, de azután annál szédületesebb iramban lendül fel. Míg a mezőgazdasági termelés kiterjesztésében, karöltve a technika fejlődésével, hatalmas szüzterületek betörése játszik fontos szerepet, az iparban a technikai vívmányok, a válságok előidézésében a multban is nem egyszer szerepet játszott találmányok s a tőke szinte végtelen termelőképesége idéz elő fölös termelést. A fejlődés nem lépésben, hanem ugrás-szerűen történik, a gazdasági élet fejlődés-

üteme azonban az ugrást nem tűri s bekövetkezik a reakció.

A modern ipari termelés természetében rejlő okok is akadályozzák a termelésnek a csökkenő fogyasztáshoz való visszaigazodását. A nagyipar s épp így a bányászat, egy bizonyos, mondhatnók, tehetlenségi nyomaték folytán sokszor kénytelen tovább termelni akkor is, ha a termelés már nem jövedelmező. Gondoljunk egy nagy gyár alapítására, ahol már az építkezés, berendezkedés, üzemmegindulás, évek munkája. Mire minden elkészül, valamely ok, talán egy új találmány, vagy áresés, már redukción kívánna, sőt az üzem beszüntetését. Minél nagyobb azonban az apparátus, annál nagyobb veszteséget jelentene megállítása. A vállalkozás tehát inkább tovább termel, esetleg még jobban kiterjeszti termelését, mert reméli, hogy így veszteségei paralizálódnak, vagy legalább is kisebbek lesznek, mint hogyha az üzem beszünteti.

A nagy beruházások folytán tehát hipertrófia áll elő a termelési eszközökben. Itt említhetjük a közlekedési eszközök csodálatos fejlődését. Amint a múltban a túlzott vasútépítkezések okoztak válságot, most is a közlekedési eszközök s a hírszolgálat gyorsulása és olcsóbbodása hat közre a válság kiélezésében. A távolságok leigázásának ugyanis nemcsak jótékony hatása van az árucserre megkönnyítése folytán, hanem olyan nagyarányú áruhalmozásra is vezethet, amellyel a fogyasztás nem tud lépést tartani. Áll ez éppen a világválságokra, míg a lokális válságoknál a gazdasági élet zavarainak gyorsabb kiegyenlítésével a forgalmi eszközök feilettségének a hasznos oldala lép előtérbe. Így lesz világválság idején a jóból is rossz, még számos más vonatkozásban is: hiszen, hogy mást ne említsünk, maga a túltermelés, az árolcsóbbodás is voltaképpen — gondoljunk a fogyasztó szempontjára — örvendetes jelenség. A közlekedési eszközök fejlődési statisztikájának ismertetését mellőzzük, ezek az adatok, különösen az automobil térhódítása, eléggé ismertek.

Csupán csak felemlítjük az energiaszolgáltatók elég sűrűn tárgyalt szerepét is. A szénnek és a petróleumnak a jövő szempontjából nagy pazarlással folyó kiaknázása a nehézipar fellendítésében erősen közrejátszik. Különösen a petróleumtermelés fejlődik rohamosan, a hajózásban és az automobilnál az olajnak, illetve a ben-

zinnek egyre erősödő felhasználása folytán. Jellemző megállapítás, hogy a mostani amerikai kultúra „benzinkultúra”. Az utolsó nyolc év alatt kb. ugyanannyi petróleumot termelnek ki, mint ezt megelőzően összesen a petróleumkiaknázás megindulása, vagyis a múlt század közepe óta. A vízierőknek fokozódó kiépítése is egyik nagy lendítője a modern termelésnek.

Az industrializálódást növeli, hogy a háború utáni időleges visszaesés után jóformán minden fém termelését kiterjesztik. Különösen az alumíniumtermelés nyomul fel erősen, megnégyszereződik a háború után, de a vas, acél és a többi fémek fokozott termelése is oka s egyúttal következménye a nehézipar túlszigázott termelésének. Erős áresések jelentkeznek a bányászati és ipari termékek piacain is.

A Népszövetség már említett indexszámításai, melyek szerint a feldolgozóipar újabban még a nyersanyagtermelésnél is erőteljesebben fejlődik, azt tanúsítják, hogy 1925-től 1929-ig a fém- és gépipar termelése 25%-kal, az elektromosipar termelése pedig kb. egyharmadával növekszik.

Az ipari válságot előidéző tényezők változásánál nem mehetünk el hallgatással a mellett a hatalmas erő kifejtés mellett, amelyet újabban Amerikában s különösen az Egyesült-Államokban megfigyelhetünk. Európa erősen lemarad a versenyben s kiszolgáltatódik a nagy hitelezőnek, a háború tulajdonképeni nyertesének, Amerikának. Ez a termelésben egyensúlyi zavarokat is okoz. Amerika nagy erővel fekszik rá mindennemű termelésre. Ipari vonatkozásban jellemző, hogy a terület és lélekszám szempontjából a világadatban csak 6%-ot jelentő Egyesült Államok a világ petróleumtermelésében 70%-kal részesedik. 50%-on felül van a réz-, gyapot-, fatermelésben való részesedése, 40 és 50% között mozog az acél-, nyersvas-, ólom- és széntermelésben való aránya. S ezek közül az arányszámok közül nem egy, néhány évvel ezelőtt, még magasabb is volt.

Egy másik, hasonlóan a tömegtermelést előmozdító s a régi termelési viszonyok eltolódására vezető momentum, hogy egyes agrárállamok is mindjobban áttérnek ipari termelésre, vagy legalább saját nyersanyagjaik belföldi feldolgozására. E szempontból különösen Közép- és Dél-Amerika, valamint Japán érdemel említést.

Csak a teljesség kedvéért sorolunk fel még néhány, az egyik országban több, a másokban kevesebb hatással fellépő járulékos okot, melyek a túltermelés fokozásához is itt — mint részben a mezőgazdaságban is — hozzájárulnak; így a gazdasági nacionalizmus — önellátás — jelszavát, a racionalizálást, standardizálást és egyéb modern termelési módszereket.

Ennyit a túltermelésről.

Pillantsunk most az érem másik oldalára, a fogyasztás csökkenésére.

Ennek előzményei sorában már érintettük a javaknak a háborúban folyt nagy pazarlását, amely különösen Európát szegényíti el. A megsemmisült gazdasági értékeket pótolni kellett; ez az oka a háború utáni nagy fogyasztási hosszúnak. Ámde az utánpótlást nem adják ingyen, a veszteség mégis csak veszteség marad. A nagy fogyasztás voltaképpen a gazdasági életnek egészségtelen tünete, nem is mindig meglévő értékekből, hanem magaskamatú adósságokból fedeződik, amelyek kifizetésének végül is eljött az ideje. Ide vehetjük a jóvátételi terhek fizetését is. Végeredményben a vásárlóképességgel nem arányos fogyasztási lendület, mely csalóka délibábjával egyre nagyobb termelést provokál, „túlfogyasztás“-nak bizonyul s csak arra alkalmas, hogy annál nagyobb legyen a különbség az újabb fogyasztási színvonallal való összehasonlításban. Természetesen az elszegényedés sem egyformán sújtja az országokat. Európa, az eddigi fővásárló, mindenesetre a miatta legjobban szenvedő világrészek között van.

Az általános elszegényítés okául a jövedelemeloszlásnak a válsággal kapcsolatos tünetei közül egy olyanra is rámutatunk itt, amelyről eddig nem igen esett szó. Ez pedig, hogy a termelés tényezői és a kereskedelem a háború óta a fogyasztón mértéken felül nyereszkedtek. Több, mint egy évtizeden keresztül az árak indokolatlanul magasán jártak, nem voltak arányban az áruk valóságos értékével. Nálunk pl. a nagykereskedelmi index éveken át 30, sőt néha 60%-os nívókülönbsége a háború előtti árakkal szemben, jelzi ezt az állandósult folyamatot. Áll ez akkor is, ha az árban csak az arany mindenkori vásárlóerejének tükrözőjét látjuk.

Épp így kevéssé fordítanak figyelmet a válságmagyarázók arra a fogyasztót még közvetlenebbül sújtó jelenségre, hogy a kiskereskedelmi és a nagykereskedelmi

árak közötti különbség is a háború óta folyvást jóval nagyobb volt, mint a normális békeidőkben. A kiskereskedelmi árak esésükben most is csak lassan követik a nagykereskedelmi árakat. Bár a nagy- és kiskereskedelmi árak egybevetését s méginkább nemzetközi összehasonlításban való szemléletét sok zavaró körülmény akadályozza, e tünet megvilágítására felemlítünk néhány kirívó adatot. A nagykereskedelmi árak a kiskereskedelmi árakhoz, avagy némely országban az ehhez hasonló létfenntartási indexhez képest 1929-ben a következők voltak:

	nagy- kereskedelmi index 1913 (1914) = 100	kis- kereskedelmi
Dél-Afrika	116	131
Egyiptom	116	150
Finnország	140	160
Németország	137	154
Brit-India	159	167
Olaszország	131	148
Új Zéland	147	161
Norvégia	153	180
Lengyelország	113	123
Svájc	141	161
Nagy-Britannia	137	164
Egyesült Államok	138	162

Évek hosszú során tehát az történt, hogy a termelő a kereskedőt, ez meg a fogyasztót a békeidőben megszokott szolidabb üzleti hasznot messze meghaladó arányú drágítással szipolyozta.

Az elszegényítés természetesen nemcsak a fogyasztó, de a termelő szempontjából is jelentkezik. A túlságos investíciókkal jövőbeli javakba fektetett tőkéknek nagy része megy veszendőbe a vállalkozás krízisében.

A külkereskedelmi adatok kedvezőnek látszó alakulása nem egy országban szintén elszegényedési folyamat takarója: a kivitel adatai mögött gyakran a termelési költségen is alul elkótyavetyélt áruk tömege lappang.

Hozzájárulnak a fogyasztás csökkentéséhez a politikai zavarok, melyek hatalmas területeket, mint Oroszország, Kína, Brit-India, Dél-Amerika, több állam, hosszabb-rövidebb ideig elvontak vagy még ma is elvonnak a normális fogyasztástól.

Erős köz- és másféle terhek is sorvasztják a gazdasági életet s teszik az elszegényedést még fokozottabbá.

A fogyasztás csökkenésének pontos mértékét nem ismerjük, mert a fogyasztás

statisztikailag nehezen fogható meg. Szórványos adatokkal azonban találkozunk, így pl. jellemző az az adat, hogy Európában a kenyérgabona fejenkénti fogyasztása átlag 19 százalékkal csökkent.

Leginkább még az ú. n. látszólagos fogyasztásból, vagyis a termelés és a külforgalom adataiból kiszámított fogyasztásból, valamint a készletstatisztikákból következtethetünk a fogyasztóképesség leromlására. De a gazdasági élet megfigyelése alapján szinte közvetlen tapasztalataink is sejtetik, hogy a fogyasztás az egész vonalon erősen visszament.

Innen tehát a termelés és fogyasztás közti összhang hiánya, a gazdasági egyensúly nagy megbillenése.

Ennyit a válságokról. A többi tüneteket, ha részben okok is, inkább a válság következményeinek minősíthetjük.

A válság következményei, kísérő jelenségei sorában az ársüllyedés több adatára már rámutattunk. Itt egy összefoglaló statisztikát nyújtunk a főbb áruk világpiaci és budapesti árjegyzéséről, főleg azokéről, amelyeknél az árdepresszió a legsúlyosabb.

Nagykereskedelmi árak a világpiacon és Budapesten.

Prix de gros aux marchés mondiaux et à Budapest.

Árú <i>Articles</i>	Egység <i>Unités</i>	Piac <i>Marchés</i>	1913	1927	1928	1929	1930
			p e n g ő				
Búza — <i>Froment</i> ..	q	Chicago Budapest	19·16	34·24	27·01	27·60	16·26
			25·74	31·87	29·95	21·92	15·52
Rozs — <i>Seigle</i> ..	"	Chicago Budapest	14·89	25·89	27·58	23·17	10·40
			20·60	27·85	27·33	16·05	8·90
Árpa — <i>Orge</i>	"	Winnipeg Budapest	10·36	18·05	18·12	17·10	.
			18·59	24·51	27·84	16·69	13·39
Tengeri — <i>Mais</i> ..	"	Chicago Budapest	13·91	19·86	21·28	22·97	19·23
			17·92	22·40	28·70	20·52	14·68
Cukor — <i>Sucre</i> ..	kg	New-York Budapest	0·44	0·59	0·53	0·51	0·51
			0·94	1·15	1·13	1·12	1·04
Gyapot — <i>Coton</i> ..	"	Liverpool Budapest	2·49	4·25	4·84	4·38	2·60
		
Gummi — <i>Caoutchouc</i>	"	London Budapest	11·22	4·14	2·95	2·62	0·97
		
Kávé — <i>Café</i>	"	New-York Budapest	1·36	2·33	2·88	2·79	1·58
			3·07	4·37	4·42	4·66	4·20
Nyers vas — <i>Fer brut</i>	q	New-York Budapest	9·30	12·13	11·92	12·25	11·91
			21·90	29·30	29·—	29·—	29·—
Réz — <i>Cuivre</i> ..	kg	London Budapest	1·99	1·70	1·89	2·31	1·36
			1·99	1·74	2·00	2·30	1·30

Látható ez adatokból, hogy az árviszesség több árunál, aránylag rövid idő alatt kétszeres, háromszoros, sőt annál is nagyobb.

Egy másik összefoglalásban a nagykereskedelmi árindexek alakulását mutatjuk be néhány országban. Ez adatokra vonatkozóan azonban tudvalevő, hogy a számítási módszerek országonkinti különbözősége miatt az adatok egybevetésénél nagy óvatosságra van szükség. A nagykereskedelmi árak 1913 (1914) = 100 alapon a következően alakultak:

	1928	1929	1930
	á t l	a g	szept. (okt.)
Magyarország	135	121	94
Belgium	123	124	102
Franciaország	129	124	103
Olaszország	134	131	108
Németalföld	149	142	112
Cseh-Szlovákia	143	135	113
Nagy-Britannia	140	137	116
Svédország	148	140	119
Németország	140	137	120
Egyesült Államok ..	140	138	121
Svájc	145	141	122

Az áresés e szerint különösen az utolsó esztendő alatt volt jelentős.

Az árak általában megkésve engednek merevségükből, a magas árakat az érdekszervezetek a végsőkig erőszakolják.

Az árképződés tipikus jelensége a sokat emlegetett agrárrolló: az agrártermékek árának az ipariakénál jóval alacsonyabban való kialakulása. Ennek oka a mezőgazdasági termelés szervezetlensége, termelési periódusának hosszúsága s általában az ipari termelésnél jóval kisebb elasztikussága. A válság szempontjából ez a probléma azért vetődik fel, mert annak elmélyítésében nem csekély szerepet játszik. Az árkülönbség a kétféle áru kicserélődését igen megnehezíti. Különösen az egyoldalúan agrárjellegű országokban hat nyomasztóan. Magyarországon az agrárrolló kilengése igen erős.

Az előnytelen árképződésben szerepet játszik a nagy infláció után számos országban végrehajtott pénzstabilizálás is. Franciaország és Belgium, amely országok valutájukat jól stabilizálták, kikerülték a válságot, vagy legalább is kitölték bekövetkezésének idejét. Nálunk a pengőárfolyam nem szerencsés megállapítása bizonyára szintén hozzájárult az évek előtti indokolatlan dráguláshoz.

A válságtünetek sorában még a munkanélküliségről óhajtunk említést tenni. Ennek fájdalmas terjeszkedése egyik legtöbbet panaszolt következménye a válságnak. Méreteiről a statisztika nem tud hű képet adni, mert a legtöbb országban csak a munkásság bizonyos kategóriáira terjed ki a megfigyelés s a most erősen jelentős részleges munkanélküliséget a legtöbb ország nem veszi számba. Mégis — legalább időbeli növekedéséről — a következő néhány adat némi jellemzésül szolgálhat:

	munkanélküliek száma ezerben			1930 szept. (aug.)
	1927	1928	1929	
	v é g é n			
Nagy-Britannia... ..	1.194	1.334	1.344	2.188
Németország	520	747	923	1.012
Olaszország	414	364	409	395
Lengyelország	165	126	185	173
Ausztria	207	203	227	164
Ausztrália	39	43	57	81
Cseh-Szlovákia ..	14	20	30	53
Magyarország .. .	14	15	20	23

A tényleges munkanélküliség jóval nagyobb annál, amit ez adatok mutatnak.

Az Egyesült Államokban becslés szerint 7—8 millió ember van munka nélkül. Németországban a szervezett munkásság közül 1 millió teljesen, 678 ezer részleg van munka nélkül. A munkanélküliségi segítyt élvezők száma kerekén 2 millió (1930 februárban 2·7 millió). Emez adatok alapján a németországi munkanélküliek számát 3·5 millióra — télen 4·5 millióra — tesszük.

A világválság terjedelmes problémájának természetesen még számos oldala van, amelyre előadásom szűk kerete miatt nem világíthattam rá; a válságot előidéző okkomplexumban is számos olyan ok szerepel, amelyekről említés is alig történt. Ilyen jelenségek a fizetések és a bérek, valamint a betétállomány alakulása, a csődök, kényszeregyességek, váltóóvások erős szaporodása, a spekuláció hatásai, az ezüst nagy áresése, amelyben a világnépesség mintegy harmadrésze van érdekelve, a részvényárak süllyedése, az üzleti élet sokféle nehézségei, adópolitika, a piacok elzárkózása, az önellátás, az európai vámhatároknak a háború után több ezer km-el való meghosszabbodása s a külkereskedelem egyéb problémái, politikai, demográfiai okok, az államoknak a gazdasági életbe való beavatkozásai, Közép-Európa elbalkánizálódása, stb.

Nem volt céлом foglalkozni a hazánk szempontjából tehető speciális megfigyelésekkel s természetesen még kevésbé a világválság országonként különlegesen ható okaival, jelenségeivel sem.

Nem tárgyalhattam a válság terápiáját sem, azokat az eszközöket és módokat, amelyekről a válság orvoslását remélhetjük, amelyekre azonban némileg már utat mutatnak azok a tények is, amelyeket feltártam.

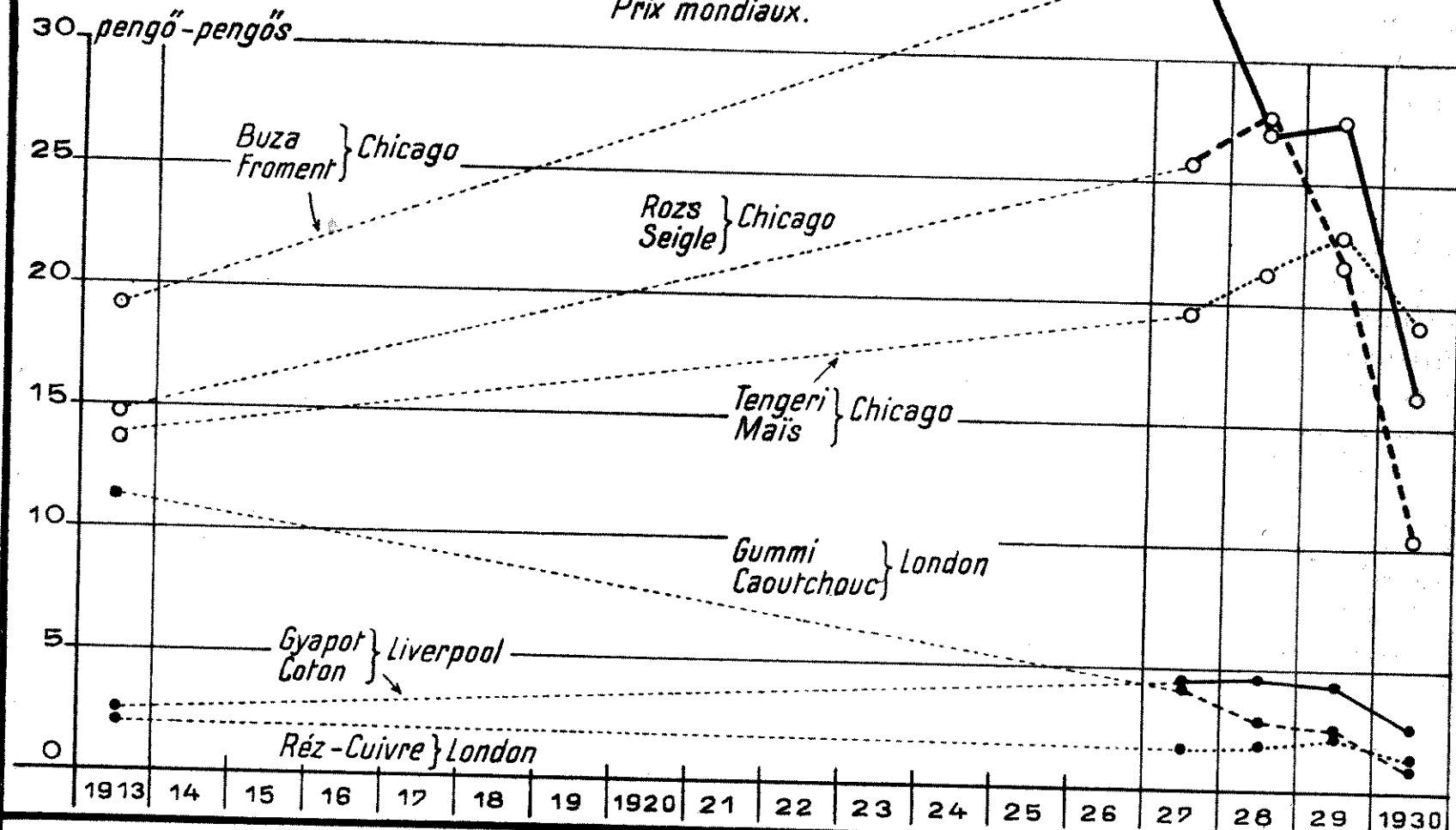
Ha azért van válság, mert többet termelünk, mint fogyasztunk, kétségtelen, hogy a válságot vagy a termelés csökkentése, vagy a fogyasztás növelése fogja megszüntetni. Az utóbbi volna az egészségesebb folyamata.

A válságból kivezető utat az illetékes tényezők lázasan keresik. Általában úgy látják, hogy gyökeres gyógyítását csak a gazdasági érdekeltségek s az államok megértő együttműködésétől, nemzetközi szervezkedésétől várhatjuk.

Azok, akik a válságot elsősorban pénzügyi problémának tekintik, a fő hitelező államok központi bankjainak megfelelő in-

VILÁGPIACI ÁRAK.

Prix mondiaux.

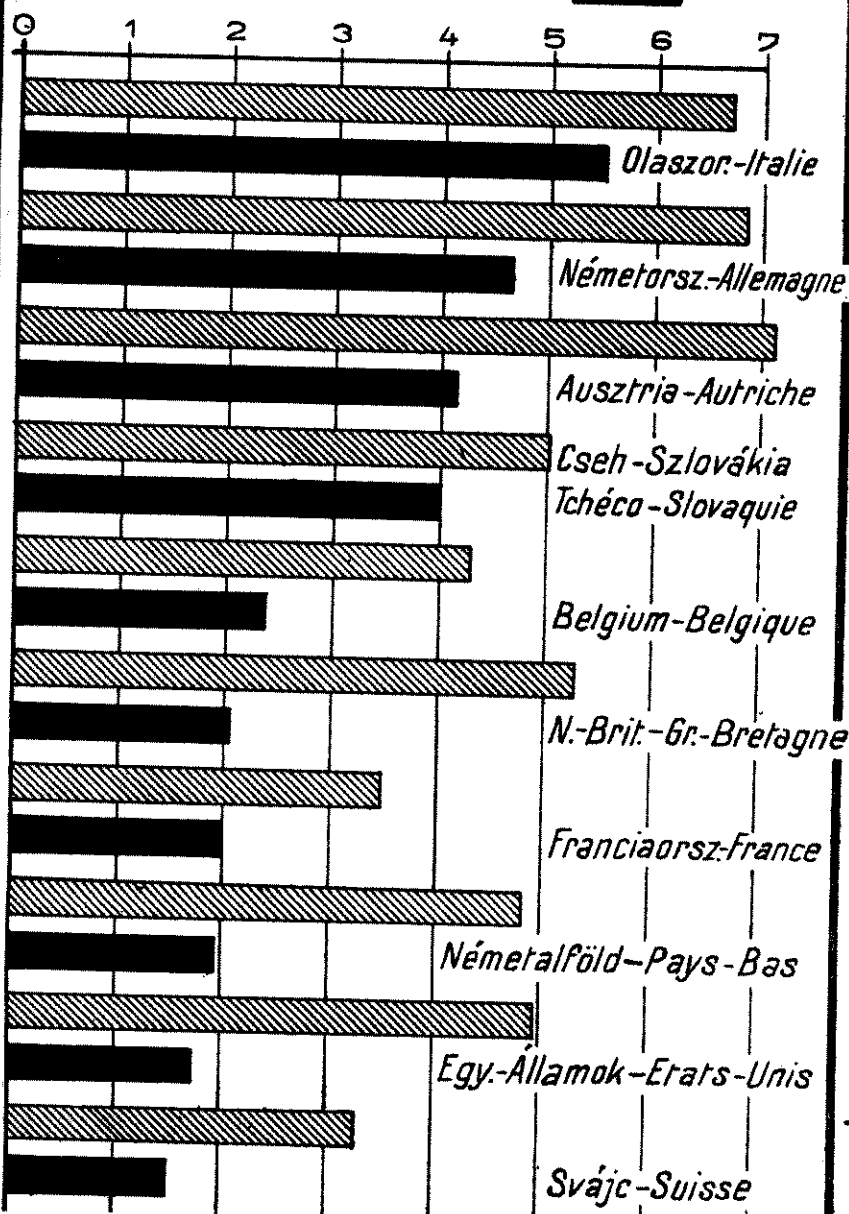

MAGÁNKAMATLÁB.

Taux de l'intérêt privé.

Moyenne pour 1929 átlag

1930. IX. (X.)

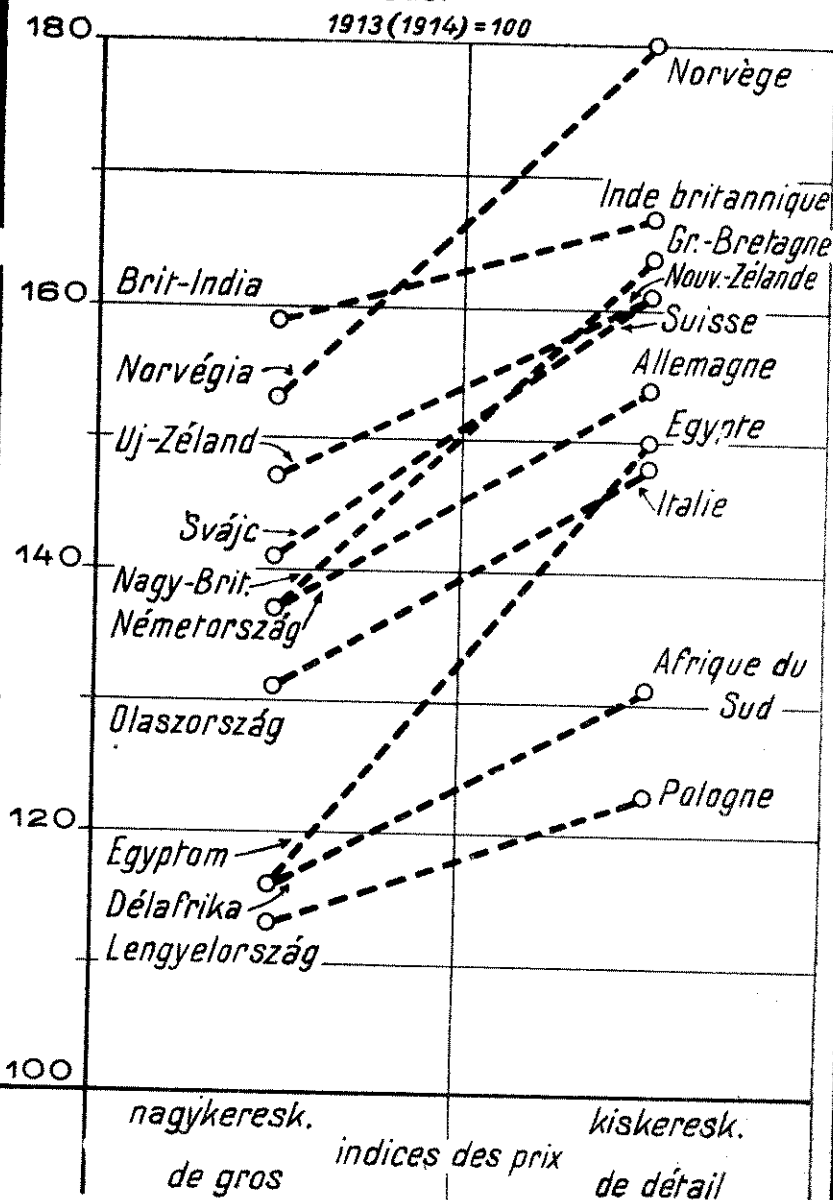

A NAGY-ÉS KISKERESKEDELMI INDEX KÖZTI KÜLÖMBSÉG 1929-BEN.

Différence entre l'indice des prix de gros et celui des prix de détail

1929.

1913 (1914) = 100

tézkedéseitől remélik a vállalkozási kedv, a konjunktúra visszatérését.¹⁾

A Nemzetközi Kereskedelmi Kamara, amely a válság orvoslására hivatott szervezetek sorában éppen az elmúlt napokban határozta el, hogy a válság ügyében ankétet rendez, az összes országokbeli tagjaihoz intézett felszólításában annak az optimista nézetnek ad kifejezést, hogy csüggedésre nincs ok, minden válság csak átmeneti, amelyet a népek jólétének emelkedése követ, kitartó munka, takarékos-

¹⁾ I. M. Keynes: Die grosse Krise des Jahres 1930 (Wirtschaftsdienst, 1930. dec.).

ság, türelem a normális viszonyok visszatérését meg fogja gyorsítani.

Előadásom kísérlet akart lenni a válság lényegének, alapokainak felderítésére. Meglehet, hogy a főtétel is, melyből kiindultam, hogy t. i. a válság főoka a túltermelés s az ezzel párhuzamosan ható alacsony fogyasztás, nem teljesen áll meg. De azt hiszem, hogy abban az esetben is, ha kiindulásom s az ebből vont következtetések tévesek voltak, még a negatív eredménnyel is némileg hozzájárultam ahhoz, hogy mások más úton s talán nagyobb eredménnyel nyomozhassák az igazságot.

Elekes Dezső dr.

Magyar Statisztikai Társaság.

Société Hongroise de Statistique.

Előadóülések. — Séances d'étude.

Désiré Elekes: Le tableau statistique de la crise économique mondiale.

Dans la séance d'étude du 16 décembre 1930, présidée par M. Gustave Thirring, président de la Société, M. Désiré Elekes, membre ordinaire, a lu une communication intitulée *Le tableau statistique de la crise économique mondiale, que nous publions d'autre part.*

Puis, M. Alexandre Sipos, conseiller du gouvernement, et Jules Szigeti, membre ordinaire, ont présenté leurs observations.

★

Elekes Dezső: A világgazdasági válság statisztikai képe.

A Magyar Statisztikai társaság 1930 december hó 16-án Thirring Gusztáv elnöklete alatt lefolyt előadóülésén Elekes Dezső r. tag tartott előadást „A világgazdasági válság statisztikai képe” címen. Az előadást Szemlénk más helyén közöljük.

Sipos Sándor kormánytanácsos az előadás elméleti részéhez hozzáfűzte, hogy véleménye szerint a gazdasági válság okai elsősorban monetáris oldalon keresendők. A dinamikus közgazdaságban kü-

lönben is az egész gazdasági életet hullámzó mozgásban tartó erőket és okokat keressük, nem elegendő tehát, ha a körforgásból kiragadjuk annak egyik vagy másik fázisát s csupán e periódus okait, szimptomáit figyeljük. Az utóbbi időben az áru- piacokon mutatkozó áresések magyarázatánál is mind nagyobb szerepe van a monetáris elméletnek, különösen amióta a jegyintézetek a pénzforgalom szabályozásain kívül az árszínvonal stabilizálását is feladatul tűzték ki. A jegyintézetek jelenlegi aránytárolása és jegybankpolitikája a gazdasági válság szempontjából tehát úgy ítéltető meg, mint törekvés a normális gazdasági állapothoz való visszatérésre. Ami az egyes áruk árszínvonalában jelentkező időbeli eltolódásokat illeti, azoknak oka, hogy az egyes áruk a konjunktúra hullámzásával szemben különböző fokú érzékenységgel viselkednek. Különösen a nyersanyagoknál és félkészítményeknél mutatkozik ez az érzékenység, amely vagy előre jelzi a változást, vagy pedig heves kilengésekkel válaszol a konjunktúra hullámzásaira.

Szigeti Gyula r. tag a válságok sorában az államok elzárkózó politikájának jelentőségére mutatott rá. Túlzottan tartja előadó ama megállapítását, hogy a kiskereskedelem túlságosan kiuzsorázta a fogyasztót; a magas árakat az adók és egyéb terhek növekedése is okozta.

Kisebb közlemények.

Petites communications.

Személyi hírek. — *Nouvelles personnelles.*

A la Faculté économique de l'Université de Budapest, M. le Dr Jules Konkoly Thege, conseiller ministériel, vice-président de l'Office central royal hongrois de statistique, vient d'être reçu agrégé d'Université de statistique agraire.

A l'Université Polytechnique de Budapest, M. Tibor Szádeczky-Kardoss, adjoint, a été reçu agrégé d'Université de statistique économique.

Charles Bücher † (1847—1930). Le monde scientifique allemand a perdu récemment un de ses représentants les plus réputés, M. Charles Bücher, qui a déployé une longue activité et ouvert des voies nouvelles tant dans l'économie politique que dans la statistique, et dont le nom figurera parmi les premiers dans l'histoire de ces sciences. Né à Kirberg (Nassau), le 16 février 1847, M. Bücher, ayant fait ses études universitaires, fut d'abord professeur de l'enseignement secondaire et entra ensuite dans le journalisme. En 1881, il devint agrégé d'économie politique et de statistique à l'Université de Munich; en 1882, professeur de statistique à l'Université de Dorpat et dès l'année suivante, professeur d'économie politique et de finances de l'Université de Bâle. Rentré en Allemagne en 1890, il fut nommé d'abord professeur d'économie politique à l'Université polytechnique de Karlsruhe et en 1892 professeur d'économie politique à l'Université de Leipzig, où il prit aussi la direction du centre d'études („séminaire“) économique et statistique. La plupart de sa vie laborieuse a été consacrée à l'enseignement universitaire, et il ne s'en retira qu'en 1916. Cependant, il restait fidèle aussi à sa profession de journaliste et créa à l'Université de Leipzig un Institut spécial de presse (Institut für Zeitungskunde) qu'il dirigea jusqu'à sa mort. Tant en Allemagne qu'à l'étranger, M. Bücher fut membre de plusieurs Sociétés d'économie politique et autres, et y jouissait d'une vive considération. Parmi les associations statistiques dont il faisait partie, mentionnons l'Institut International de Statistique où, après avoir été élu membre en 1897, il prit part aux travaux de deux Sessions, y présentant des rapports succincts et des observations, et la Société Suisse de Statistique qui l'a nommé pour membre honoraire en 1927, en reconnaissance de la précieuse activité déployée par lui sur le terrain de la statistique. Ses premiers ouvrages remarquables avaient trait

A budapesti kir. magyar tudományegyetemi közgazdaságtudományi karon Konkoly Thege Gyula dr. min. tanácsos, a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal alelnöke az „Agrárstatisztika“ című tárgykörből egyetemi magántanárrá képesített.

A magyar kir. József-műegyetemen Szádeczky-Kardoss Tibor dr. műegyetemi adjunktus a „Gazdasági Statisztika“ című tárgykörből egyetemi magántanárrá képesített.

Bücher Károly † (1847—1930). A német tudományos világ egyik legelismertebb képviselője, Bücher Károly a közelmúltban távozott hosszú úttörő munkásság után az élők sorából. Bücher, akinek neve úgy a közgazdaságtan, mint a statisztika történetében a legelsőkhöz fog szerepelni, 1847 február 16-án született Kirbergben (Nassau). Tanulmányai elvégeztével előbb mint középiskolai tanár, majd mint újságíró tevékenykedett. 1881-ben a müncheni egyetemen a nemzetgazdaságtan és statisztika magántanára lett, majd 1882-ben a dorpati egyetem statisztikai katedráját foglalta el, amelyet már egy évvel később a bázeli egyetem közgazdaság- és pénzügytani tanszékével cserélt el. 1890-ben ismét hazájába tért vissza s a karlsruhei műegyetemen lett a közgazdaságtudomány professzora; majd 1892-ben működésének színhelyét a lipcei egyetemre tette át, ahol a közgazdasági tanszék és e mellett a közgazdasági és statisztikai szeminárium vezetését vállalta el. Egyetemi tanári működését 1916-ig folytatta, munkás életének javarésztét tehát az egyetemi oktatásnak szentelte. De fiatalkori újságírói foglalkozásához is hű maradt s a sajtótudomány felkarolására 1916-ban a lipcei egyetemen külön intézményt (Institut für Zeitungskunde) alapított és vezetett haláláig. Hazájában és hazáján kívül is számos közgazdasági és más egyesület tisztelhetette őt tagjai sorában; a statisztikai egyesülések közül elég a Nemzetközi Statisztikai Intézetet megemlíteni, melynek 1897 óta volt két ülészak munkálataiban kisebb referátumokkal és hozzászólásokkal is résztvevő tagja, továbbá a Német Statisztikai Társaságot, melynek megalapítása óta tartozott tagjai közé, a Svájci Statisztikai Társaságot, melynek Svájcban eltöltött évei során nemcsak tagja, hanem elnöke is volt s a Magyar Statisztikai Társaságot, mely statisztikai téren nagyértékű munkásságát 1927-ben honorálta tiszteletbeli taggá választással. Irodalmi munkásságának éppen az

précisément à la statistique; il cultivait surtout la statistique historique. Parmi ses ouvrages de ce genre, et qui témoignent de connaissances étendues et d'une plume compétence, il faut citer ici. „Die Bevölkerung von Frankfurt a. M. im XIV. und XV. Jahrhundert“ (1886); „Die Soziale Gliederung der Frankfurter Bevölkerung im Mittelalter“ (1887); „Die Bevölkerung des Kantons Basel-Stadt“. Dans l'économie politique, il fut un des éminents représentants de l'école historique, se distinguant surtout par ses solides ouvrages d'histoire économique, établissant les degrés du développement de la vie économique. Des nombreux livres publiés par lui et de ses études moins volumineuses, il faut mentionner surtout: „Die Entstehung der Volkswirtschaft“ (plusieurs fois réédité depuis 1893); „Die Frauenfrage im Mittelalter (1882)“; „Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte“ (1922); „Arbeit und Rythmus“ (1896). Son article paru sur l'industrie dans „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“ est également d'une très grande valeur.

Gaston Cadoux † (1857—1930). C'est loin de son pays, en Indo-Chine, en rentrant de la session de Tokyo de l'Institut International de Statistique, que mourut soudainement M. Gaston Cadoux, le statisticien urbain renommé, président de la Commission créée par l'Institut pour la statistique des grandes villes. Né le 16 novembre 1857, M. Cadoux, ayant fait des études commerciales, de droit et de polytechnique, commença sa carrière comme employé de banque et passa plusieurs années au service de grandes entreprises commerciales avant d'entrer à la Préfecture de la Seine. Travailleur énergique, d'une instruction variée, il s'y avança rapidement et occupait en 1917, au moment de sa retraite, l'important poste de chef de service du contrôle de la ville de Paris. Il eut de grands mérites en plusieurs branches de l'administration de Paris, surtout comme secrétaire des Comités du budget et des emprunts, mais aussi quant aux expositions, au Métropolitain et à l'administration des services du gaz et de l'électricité. A côté de son activité administrative, M. Cadoux eut le temps de s'occuper de recherches scientifiques et avait une prédilection marquée pour les études statistiques. Parmi ses études se distinguent, par leur ampleur et leur sujet, son Histoire des finances de la ville de Paris, ainsi que ses ouvrages sur la vie des capitales. Ayant été nommé en 1899 membre de la Société de Statistique de Paris, son prestige de statisticien lui valut d'y être élu président à peine une quinzaine d'années après, en 1913. Il fut aussi membre du Conseil Général de Statistique de France et, depuis 1906, de l'Institut International de Statistique. Participant avec un zèle particulier aux travaux de l'Institut, il assista depuis 1906 à toutes les sessions, y fut membre de

első izmosabb hajtásai fakadtak a statisztika tárgyköréből; főleg a történeti statisztikát művelte nagy felkészültséggel, avatott kézzel. Idevágó művei közül a következőket kell itt megemlíteni: Die Bevölkerung von Frankfurt a. M. im XIV. und XV. Jahrhundert (1886); Die Soziale Gliederung der Frankfurter Bevölkerung im Mittelalter (1887); Die Bevölkerung des Kantons Basel-Stadt (1890). A közgazdaságtudomány terén, mint a történeti iskola jelesének, főleg gazdaságtörténeti munkálatai emelkedtek a standard-munkák közé, amelyekben a gazdasági élet alakulásának fejlődési fokait állapította meg. Számos önálló műve és kisebb tanulmányai közül elsősorban a következők említendők meg: Die Frauenfrage im Mittelalter (1882); Die Entstehung der Volkswirtschaft (több kiadás, az első 1893-ból); Arbeit und Rythmus (1896); Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte (1922); rendkívül nagyértékű a Handwörterbuch der Staatswissenschaften-ben az iparról írott cikke is.

Cadoux Gaston † (1857—1930). Hazájától távol, a hátsóindiai francia gyarmatokon, amidőn a Nemzetközi Statisztikai Intézet tokiói ülészakáról éppen hazatérőben volt, érte utól a halál *Cadoux* Gaston neves francia városi statisztikust, az Intézet nagyvárosi statisztikai bizottságának elnökét. *Cadoux* 1857 november 16-án született, s kereskedelmi, technikai és jogi tanulmányai után bankalkalmazottként kezdte meg pályafutását. Majd huzamosabb időn át több nagyobb kereskedelmi vállalatnál állott szolgálatban mindaddig, amíg véglegesen a Szajna-prefekturánál helyezkedett el. Új pályáján nagy agilitásával és átfogó képességével gyorsan haladt előre és 1917-ben fontos pozícióból, a Párizs városi üzemellenőrző hivatal vezetői állásából, vonult nyugalomba. A világváros közigazgatásának számos ágában szerzett nagy érdemeket, főleg mint a költségvetési és kölcsönüggyekkel foglalkozó bizottság titkára, de a kiállítások, földalatti közlekedés, gáz- és villamossági szolgáltatás igazgatása terén is. Adminisztratív ténykedése mellett mindig maradt ideje a tudományos búvárkodásra; irodalmi téren főleg statisztikai tanulmányokkal foglalkozott előszeretettel. Kisebb dolgozatainak sorozatából terjedelem és tartalom tekintetében egyaránt kiemelkednek Párizs város pénzügyeinek történetét, valamint a fővárosok életét tárgyazó önálló művei. A Párizsi Statisztikai Társaság 1899-ben vette fel tagjai közé; statisztikai tekintélyére jellemző, hogy alig másfél évtizeddel később, 1913-ban elnöke volt ennek a tudós társulatnak. Tagja volt a francia statisztikai tanácsnak s 1906 óta a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek is. Ez utóbbi intézmény munkásságába különösen élénken kapcsolódott bele; taggáválasztása óta egy ülésről sem maradt el, több bizottságnak volt tagja s az ülészakok tárgyalásai-

plusieurs Commissions et prit constamment une part active, même à Tokyo, peu avant sa mort, aux débats. Ses principaux rapports portaient, pour la plupart, sur son sujet favori, la statistique urbaine. Bien que son plan idéal, établi pour l'Annuaire statistique des grandes villes, n'ait pas obtenu la majorité, l'Institut ayant préféré un projet immédiatement réalisable de M. Gustave Thirring, il reste toujours comme le but lointain des efforts de l'Institut pour la statistique des grandes villes. M. Cadoux porta toujours un vif intérêt à l'activité et aux publications de la Société Hongroise de Statistique dont il fut membre honoraire depuis 1924.

B. Henry Morgenstierne †. Le monde statistique de la Norvège a perdu un de ses éminents représentants en la personne de M. Morgenstierne, ancien professeur de droit, d'économie politique et de statistique à l'Université d'Oslo, membre de l'Institut International de Statistique depuis 1911.

Bonaldo Stringher †. M. Stringher, qui était depuis de longues années directeur général de la Banque d'Italie, est mort en décembre 1930. L'Italie a perdu en lui un de ses plus remarquables experts financiers; il déploya une éminente activité pratique non seulement à la Banque d'Italie dont il fut directeur jusqu'à sa mort, mais aussi, avant d'y être nommé, comme député, conseiller d'État et ministre des Finances. M. Stringher cultiva depuis longtemps la statistique et s'y acquit une vive réputation. Il était depuis 1889 membre de l'Institut International de Statistique. Lors de la Session de Rome, en 1925, il fit partie du comité d'honneur et donna une brillante soirée en l'honneur des statisticiens assemblés à Rome.

ban — még kevéssel halála előtt Tokióban is — állandóan tevékeny részt vett. Nagyobb referátumait többnyire kedvenc tárgyköréből, a városi statisztika terrénumáról választotta. A nagyvárosok statisztikai évkönyvének általa kidolgozott ideális tervezete ugyan Thirring Gusztáv gyakorlatilag is megoldható tervezetével szemben kisebbségben maradt, de ma is mintegy távolabb elérendő célja az Intézet nagyvárosi statisztikai törekvéseinek. Cadoux 1924 óta tartozott a Magyar Statisztikai Társaság tiszteletbeli tagjainak sorába s mindenkor meleg érdeklődéssel kísérte a magyar statisztikusok egyesületének működését és kiadványait.

Morgenstierne B. Henrik †. Az oslói egyetem volt közjog, közgazdaságtan és statisztika professzorának elhunytával Norvégia statisztikai életének egy jeles képviselőjét, a Nemzetközi Statisztikai Intézet pedig 1911-ben megválasztott tagját veszítette el.

Stringher Bonaldo †. Az olasz nemzeti bank hosszú időn át tevékenykedő vezérigazgatója, Stringher 1930 december havában hunyt el. Benne Olaszország egyik legértékesebb pénzügyi szakemberét veszítette el, aki nemcsak a haláláig általa vezetett olasz banknál, hanem mint volt képviselő, államtanácsos és pénzügyminiszter, kormányzati téren is kiemelkedő értékű gyakorlati működést fejtett ki. Stringher a statisztikának is régi neves művelője: már 1889 óta a Nemzetközi Statisztikai Intézet tagja volt és annak 1925. évi római ülészakán a tiszteletbeli bizottság tagjaként az egybegyűlt statisztikusokat fényes estély keretében látta vendégül.

A világ petroleumgazdasága.

La production mondiale de pétrole.

A petróleumtermelés újabban olyan rohamosan fejlődik, hogy csupán az utolsó nyolc év alatt kb. ugyanannyi petróleumot termeltek ki, mint ezt megelőzően összesen 1857 óta, amióta a petróleumipar fennáll. Különösen nagy a kitermelés az Egyesült Államokban, melynek egyik államtitkárától, Wilbur dr.-tól származik az a jellemzés, hogy a mostani amerikai kultúra „benzinkultúra“.

A főbb államok petróleumtermelése 1928-ban és 1929-ben így alakult¹⁾ (millió barrelben, barrel = kb. 159 liter):

	1928	1929
Egyesült Államok	901	1006
Venezuela	105	137
Oroszország	85	103
Perzsia	43	45
Mexikó	50	45
Holland-India	32	38
Románia	31	35
Kolumbia	20	20

A világtermelés 1928-ban 1.325, 1929-ben 1.489 millió barrelt tett. Az Egyesült Államok az össztermelés kétharmadát szolgáltatják. 1929-ben a legnagyobb petróleumtermelő országok részesedése a következő: Egyesült Államok 67·6, Venezuela 9·2, Oroszország 6·9, Perzsia és Mexikó 3—3, Holland-India 2·6, Románia 2·3, Kolumbia 1·4%.

A termelés rohamos fejlődését szemlélhetjük a következő összefoglalásban is. A világtermelés öt

¹⁾ Wirtschaftsdienst, 1930. 25. füzet.

éves ciklusok szerint a következően alakult¹⁾ (millió barrelben):

1861/65	13	1896/900	641
1866/70	22	1901/05	977
1871/75	45	1906/10	1389
1876/80	99	1911/15	1922
1881/85	171	1916/20	2709
1886/90	285	1921/25	4724
1891/95	465	1926/29 (4 év)	5173

A világtermelés az 1857/60. évekbeli minimális termelést is figyelembe véve, 1857/1929-ben 18.635

¹⁾ Wirtschaftsdienst, 1930. 25. füzet.

millió barrellal tett, amely mennyiségben az Egyesült Államok 65·7, Oroszország 13·1, Mexikó 8·4, Holland-India 2·4, Venezuela 2·0, Perzsia és Románia 1·8—1·8, Lengyelország 1·2, Brit-India 1·1%-kal részesedik. Mexikó, Perzsia és Venezuela a kitermelést csak a folyó évszázadban kezdte meg (Venezuela 1917-ben).

A világ petróleumkincsére vonatkozó eddigi becslések mind túlalacsonyoknak bizonyultak, aminek része van abban is, hogy a fúrás technika egyre nagyobb mélységeket tud megközelíteni. Leggazdagabbak Észak-Amerika petróleummezői.

Összefoglaló helyzetjelentés.

Résumé de la situation en Hongrie.

Népmozgalom. — Munkanélküliség. — Gépjárműállomány. — Áralakulás. — Pénzügyi betétek. — A részvények értéke. — Fizetésképtelenségek. — Váltóóvások. Gazdasági jelzőtábla.

Mouvement de la population. — Chômage. — Effectif des véhicules à moteur. — Formation des prix. — Dépôts en banque. — Indice des actions. — Insolvabilités. — Lettres de change protestées. Tableau économique.

Mouvement de la population. En novembre 1930, on célébre 12.217 mariages, soit 491 de moins qu'au même mois de l'année précédente, et la proportion des mariages a été de 17·2 pour 1.000 habitants. On a enregistré 16.423 nés-vivants, soit 2.105 de plus qu'en novembre 1929, de sorte que la proportion des naissances (23·1) présentait une augmentation de 2·8. Il y a eu 10.646 décès; on n'y constate guère d'écart comparativement à novembre 1929. La proportion des décès a été de 15·0 pour 1.000 habitants. On a enregistré 2.413 décès au-dessous de 1 an, soit 14·7 pour 100 nés-vivants contre 16·6 en novembre 1929. La natalité ayant augmenté et la mortalité à peine varié, l'accroissement naturel s'est élevé à 8·1 pour 1.000 habitants contre 5·4 en novembre 1929. Il y a eu 1.117 décès par tuberculose, soit 1·57 pour 1.000 habitants. On a enregistré 319 émigrants contre 690 au même mois de l'année précédente.

Chômage. En novembre 1930, les Syndicats chrétiens sociaux et socialistes ont inscrit 24.308 chômeurs, soit 43·5% de plus qu'au même mois de l'année précédente et 1·7% de plus qu'en octobre 1930. Parmi les chômeurs, il y avait 86·2% d'hommes; par rapport au mois précédent, le nombre de ceux-ci a augmenté de 1·2% et celui des femmes, de 4·5%. 13.710 des sans-travail (56·4% du nombre total) habitaient Budapest; le nombre en a augmenté de 3·2% comparativement au mois précédent; en province, on comptait 10.598 chômeurs (43·6%), soit 0·3% de moins qu'en octobre. Au point de vue de la profes-

sion, le chômage a augmenté dans l'industrie du cuir (15·0%), dans celle de l'habillement (9·6%), dans l'alimentation (4·0%) et dans le bâtiment (3·4%); il a diminué parmi les travailleurs intellectuels (2·0%) et dans l'industrie de la reproduction (1·4%).

D'après les Offices publics de placement, dont les relevés comprennent aussi les bureaux privés gratuits de placement, il y a eu 47.069 demandes, 10.027 offres de travail et 8.286 placements. On a placé 17·6% des chômeurs (à Budapest, 16·2%; en province, 21·6%). Sur 100 offres, on comptait 469 demandes (à Budapest, 511; en province, 383).

L'effectif des véhicules à moteur a continué à diminuer en novembre dernier du fait des véhicules retirés de la circulation, et à la fin du mois il présentait une diminution de 117 unités (0·38%) par rapport au mois précédent. Le nombre des automobiles pour personnes a baissé de 66 (0·56%); celui des motocyclettes, de 42 (0·38%).

A Budapest, l'effectif des véhicules à moteur a été de 15.647 (51·1% du nombre total), soit 88 de moins qu'au mois précédent.

Formation des prix. L'indice des prix de gros est descendu de 94 au mois précédent à 92 en novembre; cette diminution a été due tant à la baisse des indices agricoles qu'à celle des indices industriels. La baisse a été particulièrement vive, parmi les produits agricoles, aux plantes sarclées, aux bêtes à cornes et à la viande, et parmi les articles de l'industrie, aux produits de l'industrie textile.

L'indice du coût de la vie, en y comprenant le loyer, est tombé à 100, revenant au niveau de 1913 et accusant une diminution de 2·7 points sur l'indice de fin d'octobre. Celle-ci a eu pour cause la baisse des prix d'alimentation et d'habillement. Calculé sans le loyer, l'indice du coût de la vie est tombé de 107·8 au mois précédent à 104·4.

Dépôts en banque. Aux 12 principaux établissements de crédit budapestois et à la Caisse d'épargne postale, les dépôts d'épargne se sont élevés en novembre dernier de 610·5 à 618·5 millions de pengős et les dépôts en compte courant, de 805·0 à 815·2 millions. A la fin de novembre, les dépôts d'épargne représentaient 61·7% de l'effectif de 1913 et les dépôts en compte courant 95·2%.

Aux monts de piété (siège et intermédiaires) de la Caisse d'épargne postale, les prêts sur gages ont représenté en novembre dernier 4·1 millions de pengős et les dégagements 4·8 millions, de sorte que l'effectif des prêts a légèrement diminué par rapport au mois précédent, et représentait 27·9 millions à la fin de novembre.

L'indice des actions a quelque peu baissé en novembre dernier et s'établissait à la fin du mois à 13·1 contre 13·4 au mois précédent. On note une baisse notable pour les actions des forges et des ateliers de construction mécanique, et une légère hausse pour les actions des entreprises chimiques. En général, les oscillations de cours n'ont pas présenté d'écarts notables.

Insolvabilités. En novembre dernier, on a enregistré 163 nouvelles insolvabilités (contre 185 au mois précédent) avec 4.457 mille pengős d'actifs et 7.647 mille p. de passifs. Le montant des actifs, ainsi que celui des passifs, a accusé une diminution essentielle sur le mois précédent. Le nombre des insolvabilités terminées (121) a été inférieur de 24 à celui d'octobre; les actifs y montaient à 3.381 mille pengős; les passifs, à 6.181 mille.

Des nouvelles insolvabilités, 56 (34·4% du nombre total) ont eu lieu à Budapest avec 2.875 mille pengős d'actifs et 4.892 mille p. de passifs. On y a terminé 28 insolvabilités (23·1% du nombre total) avec 814 mille pengős d'actifs et 2.202 mille p. de passifs.

Les lettres de change protestées en novembre dernier présentent tant pour leur nombre (11.467) que pour la valeur (7.358 mille pengős), une diminution sur le mois précédent.

A Budapest, on a protesté 3.928 lettres de change (34·3% du nombre total), d'une valeur de 2.322 mille pengős.

★

Népmozgalom. Magyarországon az 1930. év november havában 12.217 házasságot kötöttek,

491-el kevesebbet, mint az előző év ugyanezen hónapjában; az 1000 lélekre számított házassági arány 17·2. Élve született 16.423 lélek, 2105-tel több, mint a múlt év november havában, ennél fogva a születési arány (23·1) 2·8-es emelkedést mutat. Az elhaltak száma a tárgyalt hónapban 10.646 volt. Eltérés a megelőző év novemberével szemben alig jelentkezik. Az 1000 lélekre számított halálozási arány 15·0. A halottak között 2.413 csecsemőhalott volt, ami 100 élveszületésre számítva 14·7-es arányt jelent. (Az 1929. év novemberében 16·6). Javuló születés és alig változott halálozás mellett az e havi természetes szaporodás aránya — 1.000 lélekre számítva — 8·1-re emelkedett a megelőző év novemberének 5·4-es arányával szemben. Gümőkórban 1.117-en haltak meg, ami 1·57 gümőkóros halálozási aránynak felel meg — 1000 lélekre számítva. — A november havi kivándoroltak száma 319 volt, míg a tavalyi év novemberében 690.

Munkanélküliség. Magyarországon a keresztényszociálista és szociáldemokrata szakszervezetek által kimutatott munkanélküliek száma 1930 november havában 24.308 volt, 43·5%-kal több, mint az előző év ugyanezen hónapjában és 1·7%-kal több, mint 1930 október havában volt. A munkanélküliek 86·2%-a volt férfi, számuk az előző hónappal szemben 1·2%-kal emelkedett; a munkanélküli nők száma 4·5%-kal haladta túl az előző hó adatait. Fővárosi lakos volt 13.710 (56·4%), számuk az előző hónappal szemben 3·2%-kal emelkedett; a vidéki munkanélküliek száma 10.598 (43·6%) 0·3%-kal kevesebb, mint október havában volt. A foglalkozási megoszlást tekintve, emelkedett a munkanélküliség a bőriparban (15·0%), a ruházati iparban (9·6%), az élelmezési iparban (4·0%) és az

A hatósági munkaközvetítők forgalma.

Mouvement des Offices et Bureaux de placement.

Megnevezés Désignation	A hatósági Mouvement des Offices		Az ingyenes magán Mouv. des Bureaux privés gra- tuits		Az összes Mouvement total	
	munkaközvetítők forgalma — de placement, 1930					
	X.	XI.	X.	XI.	X.	XI.
Munkahelyek — Offres d'emploi ..	5.624	5.588	6.519	4.439	12.143	10.027
Munkakeresők — Demandes d'em- ploi	15.329	18.046	29.428	29.023	44.757	47.069
100 munkahelyre esett munkakereső — Proportion des demandes d'emploi pour 100 offres d'emploi	272	323	451	654	369	469
Munkaközvetítés Placements ..	4.077	4.218	6.068	4.068	10.145	8.286
100 munkahelyre esett közvetítés — Proportion des placements pour 100 offres d'emploi	72·5	79·1	93·1	91·6	83·5	82·6

építőiparban (3·4%). Csökkent a munkanélküliség a szellemi munkásoknál (2·0%) és a sokszorosító iparban (1·4%).

A hatósági munkaközvetítők adatai szerint a hatósági és ingyenes, magán munkaközvetítők 47.069 munkakeresőt, 10.027 munkahelyet és 8.286 munkaközvetítést tartottak nyilván. Munkához jutott a munkakeresők 17·6%-a, a fővárosban 16·2%, a vidéken 21·6%. Száz munkahelyre 469 munkakereső jutott; a fővárosban 511, vidéken 383.

Gépjárműállomány a hónap végén.

Effectif des véhicules à moteur en Hongrie, à la fin du mois.

Megnevezés Désignation	1930		Buda- pest XI.
	X.	XI.	
Személykocsik — <i>Aut. de tourisme et de ville</i> .. .	11.735	11.669	5.999
Béautók — <i>Aut. de louage</i> .. .	1.890	1.888	1.416
Autóbuszok — <i>Autobus</i> .. .	680	679	309
Teherkocsik — <i>Autocamions</i> .. .	4.553	4.554	2.369
Egyéb gépkocsik — <i>Autres automob.</i> .. .	710	703	496
Gépkocsik összesen — <i>Automobiles au total</i> .. .	19.568	19.493	10.589
Motorkerékpárok — <i>Motocyclettes</i> .. .	11.183	11.141	5.058
Géperejű járművek össz. <i>Automob. et motocycl. au total</i> .. .	30.751	30.634	15.647

Gépjárműállomány. Magyarországon 1930 november havában a géperejűjárművek száma, mint már az előző hónapban is — a forgalomból kivont gépek miatt — csökkent, 117 drb-bal (0·38%) kevesebb volt, mint október havában. A személykocsik száma 66-tal (0·56%), a motorkerékpárok száma 42-vel (0·38%) csökkent.

Az összes magyarországi gépjárműállományból 15.647 (51·1%) tartozott Budapesthez, számuk az előző hónappal szemben 88-cal esett.

Aralakulás. A nagykereskedelmi áruk indexszáma az előző havi 94-ről 92-re csökkent, amiben a mezőgazdasági és ipari indexek visszaesésének egyaránt része van. A mezőgazdasági termékek közül különösen a kapásnövények, a szarvasmarha, marhahús, az iparcikkeknek pedig a textilipari termékek ára olcsóbbodott.

A **létfenntartási költségek** indexszáma — lakbérrel együtt számítva — éppen 100, vagyis elérte az 1913. évi nivót, míg az előző hó végén 2·7 ponttal állott magasabban. A csökkenést az ételmezési és ruházati költségek olcsóbbodása idézte elő. A lakbér nélkül számított index az előző havi 107·8-ról 104·4-re esett vissza.

A nagykereskedelmi áruk indexszámai.

Indices des prix de gros en Hongrie.

(1913 = 100)

Megnevezés Désignation	1929	1930						
	XII.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
		hó végén — fin du mois						
Mezőgazdaság és állattenyésztés — <i>Agriculture et élevage</i> .. .	97	84	82	88	81	80	83	80
Gyarmatárúk — <i>Denrées coloniales</i> .. .	138	138	138	138	138	138	138	133
Malomipar és cukoripar — <i>Minoterie et industrie du sucre</i> .. .	103	98	97	100	96	92	91	91
Egyéb ipar — <i>Autres industries</i> .. .	132	126	124	124	122	122	122	120
Átlag — <i>Moyenne</i> .. .	107	96	94	99	93	92	94	92

Egy négytagú munkáscsalád heti kiadásainak alakulása indexszámokban.

Formation des dépenses hebdomadaires d'une famille ouvrière de 4 membres, en nombres-indices.

(1913 = 100.)

Megnevezés Désignation	1925	1926	1927	1928	1929	1930				
	XII.					VIII.	IX.	X.	XI.	
	hó végén — fin du mois									
Ételmezés — <i>Alimentation</i> .. .	115	115	123·2	125·5	114·5	103·3	103·5	99·6	95·8	
Ruházat — <i>Habillement</i> .. .	131	124	129·2	134·3	130·9	127·5	127·5	122·5	117·8	
Fűtés és világítás — <i>Chauffage, éclair.</i> .. .	125	134	128·0	129·4	138·1	128·6	128·6	128·6	128·6	
Lakás — <i>Logement</i> .. .	46	60	75·0	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3	
Összes hetiköltség — <i>Frais hebdomadaires totaux</i> .. .	102	105	113·0	117·6	112·5	105·2	105·3	102·7	100·0	
Összes hetiköltség a lakásbér nélkül — <i>Frais hebdomadaires totaux, sans le loyer</i> .. .	119	119	124·9	127·5	120·7	111·1	111·3	107·8	104·4	

Pénzintézeti betétek. A budapesti 12 legnagyobb pénzintézetnél és a postatakarékpénztárnál elhelyezett takarékbetétek álladéka 610·5 millió pengőről 618·5 millió pengőre, a folyószámlabetéteké 805·0 millióról 815·2 millió pengőre emelkedett.

A betétek alakulása.¹⁾

Formation des dépôts.¹⁾

Betétek Dépôts	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930		
	XII.						IX.	X.	XI.
	1,000.000 P — pengős								
Takarékbetétek — <i>Dépôts d'épargne</i> .. .	30·6	143·0	231·9	364·8	495·9	601·6	658·4	610·5	618·4
Folyószámlabetétek — <i>Dépôts en compte courant</i> .. .	237·5	378·2	502·3	682·2	892·4	811·6	827·6	805·0	815·2

¹⁾ A budapesti 13 (ill. 12) legnagyobb pénzintézetnél és a postatakarékpénztárnál. — *Aux 13 (resp. 12) principaux établissements de crédit de Budapest et à la Caisse d'épargne postale.*

dett. A hó végén a takarékbetétek 61·7%-át, a folyószámlabetétek 95·2%-át tették az 1913. évi álladéknak.

A postatakarékpénztár központja és közvetítői november hó folyamán 4·1 millió pengő zálogkölcstől folyósítottak, mellyel szemben a kiváltások összege 4·8 millió pengő volt. A fennálló zálogkölcsonök álladéka ilymódon az előző hónaphoz képest némileg csökkent s a hó végén 27·9 millió pengőt tett.

A részvények értéke. A tőzsdeindex némileg gyengült s az előző havi 13·4-gyel szemben, november végén 13·1-en állott. Erősebb árfolyamvesztés mutatkozott a vasművek és gépgyárak részvényeinél, míg a vegyészeti vállalatoknál némi emelkedés volt. Az árfolyamingadozások általában szűk keretek közt mozogtak.

Részvényindex.

Indice d'actions.

(1913 = 100)

Megnevezés <i>Désignation</i>	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930			
	XII.						VIII.	IX.	X.	XI.
Részvényes-index — <i>Indice d'actions</i>	13·3	10·2	15·6	20·8	19·3	15·6	14·2	13·9	13·4	13·1
Vállalat-index <i>Indice d'entreprises</i>	18·0	14·0	22·4	30·5	29·8	25·0	23·4	23·0	22·2	21·9

Fizetéseképtelenségek. Magyarországon 1930 november havában az új fizetéseképtelenségek száma 185-ről 163-ra esett 4.457 ezer pengő aktívával és 7.647 ezer pengő passzívával. Úgy az aktívák, mint a passzívák összege lényegesen csökkent az előző hónap értékösszegével szemben. A befejezett fizetéseképtelenségek száma 121, 24-gyel kevesebb, mint október havában volt. Az aktívák összege 3.381, a passzíváké 6.181 ezer pengő.

Az összes új fizetéseképtelenségek közül 56-ot (34·4%) Budapesten jelentettek be 2.875 ezer P aktívával és 4.892 ezer pengő passzívával. A befejezett fizetéseképtelenségek közül; 28-at (23·1%) Budapesten bonyolítottak le 814 ezer pengő aktívával és 2.202 pengő passzívával.

Fizetéseképtelenségek.

Insolvabilités.

Év, hó <i>Année, mois</i>	Az új fizetéseképtelenségek <i>Nouv. insolvab.</i>			A bef. fizetéseképtelenségek — <i>Insolv. termin.</i>		
	száma <i>nombre</i>	aktívák <i>actifs</i>	passzívák <i>passifs</i>	száma <i>nombre</i>	aktívák <i>actifs</i>	passzívák <i>passifs</i>
		összege P-ben <i>en pengős</i>			összege P-ben <i>en pengős</i>	
1929. X.	204	6.718.902	10.948.078	129	4.826.697	8.754.999
XI.	218	6.717.991	11.073.545	146	3.495.565	6.622.199
XII.	296	13.197.277	21.290.721	177	4.234.567	7.733.200
1930. I.	365	12.645.717	21.323.024	191	6.312.694	10.992.150
II.	224	6.518.696	10.651.252	232	11.093.045	17.294.538
III.	259	11.149.095	18.383.124	253	8.965.055	15.081.994
IV.	231	7.323.056	10.647.343	173	5.123.699	9.244.622
V.	185	5.349.304	8.024.616	184	7.915.181	12.613.890
VI.	203	4.985.811	8.371.784	198	4.795.764	7.497.785
VII.	185	5.322.076	9.056.693	154	5.678.796	9.294.768
VIII.	121	3.559.792	5.844.341	142	3.845.724	6.602.781
IX.	120	3.504.365	5.313.991	134	3.344.217	6.915.047
X.	185	6.787.441	10.267.675	145	2.718.739	4.925.195
XI.	163	4.457.486	7.647.402	121	3.381.208	6.180.907

Váltóvások. Magyarországon az 1930 november havában bemutatott váltók úgy a darabszámot, mint értéket tekintve estek az előző hónappal szemben. A bemutatott váltók darabszáma 11.467 volt, 7.358 ezer pengő értékkel.

Óvatolt váltók.

Lettres de change protestées.

Év, hó — <i>Année, mois</i>	Száma <i>Nombre</i>	Értéke P <i>Valeur, pengős</i>
1929. X.	18.667	14.485.840
XI.	16.471	11.926.269
XII.	16.849	12.067.442
1930. I.	14.994	10.253.187
II.	12.466	7.971.935
III.	13.657	8.102.471
IV.	13.618	8.263.287
V.	12.975	8.623.593
VI.	12.779	7.321.829
VII.	12.488	8.624.967
VIII.	12.020	8.265.796
IX.	13.079	10.165.686
X.	13.577	8.587.027
XI.	11.467	7.358.171

A Magyarországon bemutatott váltók közül (3.928) (34·3%) Budapesten került bemutatásra 2.352 ezer pengő értékkel.

Gazdasági jelzőtábla.

Tableau économique.

Megnevezés Désignation	Egység Unité	1929. év havi átlaga Moyen. mens. de 1929	1929		1930										
			XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
1. Népmozgalom — Mouvem. de la population.															
Házasságkötés — Mariages ..	szám	6.414	12.708	5.276	5.834	8.837	5.681	4.566	7.707	5.665	3.027	4.744	5.401	7.977	12.217
1000 lélekre — Pour 1000 âmes	"	8.9	18.0	7.2	7.9	13.2	7.7	6.4	10.5	8.0	4.1	6.4	7.6	10.8	17.2
Élveszülött — Nés-vivants	"	17.410	14.318	14.060	16.048	16.160	19.629	19.095	18.880	16.978	18.408	18.992	19.688	18.253	16.423
1000 lélekre — Pour 1000 âmes	"	24.2	20.3	19.2	21.8	24.2	26.7	26.9	25.6	23.9	25.0	25.8	27.7	24.8	23.1
Halálozás — Décès	"	12.588	10.525	10.926	11.272	10.067	11.849	11.777	11.617	10.673	11.221	11.229	10.394	10.919	10.646
1000 lélekre — Pour 1000 âmes	"	17.5	14.9	14.9	15.3	15.1	16.1	16.6	15.8	15.0	15.2	15.3	14.6	14.8	15.0
Egy éven aluli elhalt — Décédés au-dessous d'un an	"	3.168	2.384	2.278	2.369	2.097	2.632	2.811	2.724	2.875	3.317	3.306	2.907	2.877	2.413
100 élveszülöttre — Pour 100 nés-vivants	"	18.2	16.6	16.2	14.8	13.0	13.4	14.7	14.4	16.9	18.0	17.4	14.8	15.8	14.7
Gümőkórban elhalt — Décès par tuberculose	"	1.521	1.028	1.153	1.402	1.412	1.846	1.917	1.819	1.475	1.272	1.151	968	999	1.117
1000 lélekre — Pour 1000 âmes	"	2.1	1.46	1.58	1.94	2.12	2.51	2.70	2.47	2.08	1.72	1.56	1.36	1.36	1.57
Természetes szaporodás — Accroissement naturel	"	4.822	3.793	3.134	4.776	6.093	7.780	7.318	7.263	6.305	7.187	7.763	9.294	7.334	5.777
1000 lélekre — Pour 1000 âmes	"	6.7	5.4	4.3	6.5	9.1	10.6	10.3	9.8	8.9	9.8	10.5	13.1	10.0	8.1
Kivándorolt — Émigrés	"	753	690	517	540	515	1.170	537	678	560	368	433	442	385	319
Visszavándorolt — Emigrés revenus dans le pays	"	52	69	113	37	50	63	70	66	74	92	97	89	109	123
2. Munkapiac. — Marché du travail.															
<i>Hatósági munkaközvetítők. — Offices publics de placement¹⁾</i>															
Munkahelyek — Offres d'emploi	"	6.143	4.926	5.274	11.432	9.613	10.713	13.406	14.307	13.454	14.324	11.493	12.034	12.143	10.027
Munkakeresők — Demandes d'emploi	"	10.132	16.376	17.041	47.850	47.323	43.333	43.342	38.342	40.359	39.578	37.581	40.588	44.757	47.069
100 munkahelyre esett munkakereső — Proportion des demandes d'emploi pour 100 offres d'emploi	"	165	332	323	419	492	404	323	268	300	276	326	337	369	469
Munkaközvetítés — Placements	"	4.775	3.619	4.113	10.032	8.194	8.912	10.454	11.287	10.436	11.767	9.442	9.708	10.145	8.286
100 munkahelyre esett közvetítés — Proportion des placements pour 100 offres d'emploi	"	77.7	73.5	77.9	87.8	85.2	83.2	78.0	78.9	77.3	82.1	82.1	80.7	83.5	82.6
<i>Munkanélküliek — Chômeurs²⁾</i>															
Keresztényszocialista szakszervezetek — Syndicats socialistes chrétiens	"	852	1.033	1.107	1.161	1.120	983	906	857	829	920	847	874	999	975
Szociáldemokrata szakszervezetek — Syndicats social-démocrates	"	15.322	15.910	19.181	21.533	21.309	21.016	20.139	19.875	18.960	19.081	21.013	22.252	22.914	23.333
<i>Munkabérek — Salaires³⁾</i>															
Bádogos — Ferblantiers	órabér P	0.81	0.80	0.79	0.77	0.66	0.55	0.68	0.68	0.84	0.70	0.79	0.68	0.67	0.74
Asztalos — Menuisiers	salairé à l'heure, p.	0.66	0.60	0.64	0.67	0.62	0.75	0.66	0.61	0.66	0.71	0.59	0.55	0.59	0.60
Szabó — Tailleurs	"	0.55	0.55	0.54	0.51	0.58	0.54	0.59	0.55	0.52	0.53	0.53	0.54	0.52	0.50
Kőműves — Maçons	"	0.85	0.83	0.75	—	0.86	—	0.78	0.83	0.76	0.83	0.92	0.77	0.76	0.81
Napszámos — Journaliers	"	0.50	0.51	0.45	0.46	0.43	0.44	0.49	0.49	0.46	0.44	0.46	0.46	0.46	0.43
Gyári munkásnő — Ouvrières de fabr.	"	0.32	0.27	0.27	0.25	0.26	0.27	0.26	0.26	0.26	0.24	0.24	0.29	0.23	0.24
Napszámosnő — Journalières	"	0.43	0.38	0.39	0.40	0.36	0.39	0.40	—	0.42	0.35	0.34	0.44	0.36	0.37
<i>Társadalmi biztosítás — Assurances sociales.</i>															
Kötelezőleg biztosított tagok száma — Nombre des membres assurés obligatoirement	havi átl. mov. mens. 1000	1.044.1	1064.2	1019.8	956.5	957.1	968.6	987.3	1011.5	1010.7

1) 1930 I.-től kezdve az ingyenes magánközvetítésekkel együtt. — A partir de janvier 1930, y compris les placements privés gratuits. — 2) A hó végén. — A la fin du mois. — 3) A munkaközvetítés alkalmával telajánlott munkabérek mérlegelt átlaga. Csak budapesti adatok. — Moyenne pondérée des salaires offerts aux Offices de placement. Données pour Budapest.

Megnevezés Désignation	Egység Unité	1929. év havi átlaga Moyen. mens. de 1929	1929		1930										
			XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
3. Termelés — Production															
Kőszén — Houille ¹⁾	1000 q	688	730	657	696	765	691	672	690	668	664	548	664	694	673
Barnaszén — Lignite ¹⁾	"	5.870	6.619	6.666	6.724	5.445	4.688	4.516	4.355	4.140	4.365	4.455	5.279	6.194	5.803
Szesz — Alcool	1000 hl	36·6	87·3	78·6	59·7	43·2	38·1	29·7	14·3	3·9	3·1	4·1	29·3	53·7	53·7
Cukor — Sucre	1000 q	212·5	858·0	641·5	17·9	0·0	0·0	0·1	0·0	0·0	0·0	3·4	114·0	903·3	909·9
4. Kereskedelem és közlekedés — Commerce et communic.															
Behozatal — Importations ...	1,000 000 P														
Kivitel — Exportations ...	pengős	83·7	82·9	85·2	67·5	61·3	69·2	74·0	73·4	63·5	70·7	70·4	77·7	73·2	65·6
Gépjárműállomány — Véhicules à moteur	szám	86·8	123·4	121·0	79·9	60·7	78·9	73·0	85·3	76·2	60·7	76·3	76·8	86·8	87·2
Rádióengedélyesek — Abonnés à la Radio	szám	27.315	29.514	29.417	29.363	29.406	29.511	29.684	29.994	30.345	30.544	30.773	30.890	30.751	30.634
	1000	235·1	257·5	266·6	276·8	284·9	289·9	292·4	292·9	293·3	292·3	292·7	293·6	296·5	302·4
5. Pénz és hitel — Monnaie et crédit²⁾															
A pengő zürichi árfolyama — Cours du pengő à Zurich	100 P = s. fr. fr. s. = P	90·52	90·22	90·20	90·54	90·60	90·23	90·20	90·325	90·285	90·25	90·23	90·23	90·23	90·26
Részvényindex — Indice d'actions	1913 = 100	110·47	110·84	110·86	110·45	110·38	110·83	110·86	110·71	110·76	110·80	110·83	110·83	110·86	110·79
Nagyker. index — Indice des prix de gros ³⁾	"	17·1	15·5	15·6	16·8	16·3	16·3	15·8	15·3	14·7	14·6	14·2	13·9	13·4	13·1
Megélhetési index — Indice du coût de la vie	"	120·9	107	107	106	104	100	96	96	94	99	93	92	94	92
Megélhetési index — Indice du coût de la vie	"	117·4	112·1	112·5	112·4	111·2	111·4	109·6	107·1	104·8	106·0	105·2	105·3	102·7	100·0
Postatakarékpénztári betétek — Dépôts à la Caisse d'épargne post.	1,000,000 P	152·0	144·8	148·4	148·1	141·2	140·4	145·5	149·8	147·3	153·6	160·5	155·8	155·3	149·5
13 (12) legnagyobb bpesti pénzügyintézet betétáll. — Dépôts des 13 (12) établiss. de crédit les plus importants de Budapest	"	1.292·2	1.278·8	1.264·8	1.289·8	1.301·3	1.284·5	1.272·0	1.275·3	1.287·0	1.317·8	1.352·6	1.330·2	1.260·2	1.284·2
35 legnagyobb vidéki pénzügyintézet betétállománya — Dépôts des 35 établissements de crédit les plus importants de la province	1,000,000 P	5) 148·8	—	148·8	149·7	150·7	151·4	151·9	152·0	155·9	156·7	155·9	155·9	150·3	149·3
Az új fizetésektelenségek — Nouvelles insolvabilités	szám	186	218	296	355	224	259	231	185	203	185	121	120	185	163
Óvatolt váltók értéke — Valeur des lettres de change protestées	1000 P	10.186	11.926	12.067	10.253	7.972	8.102	8.263	8.624	7.322	8.625	8.266	10.166	8.587	7.358
Állami bevételek bruttó eredménye — Recettes de l'Etat, résultat brut ⁴⁾	1,000 000 P	76·10	92·0	84·5	71·6	79·0	61·6	67·8	91·1	98·2	47·1	85·7	65·4	62·5	·
Állami kiadások bruttó előirányzata — Dépenses brutes prévues par l'Etat	"	81·8	92·0	84·6	76·8	83·9	72·5	68·0	80·2	70·8	74·3	94·0	80·6	75·6	84·5
Magyar Nemzeti Bank. Banque Nationale de Hongrie.															
Érckészlet — Encaisse métall. (devizák és valuták — devises et monnaies)	"	220·5	212·2	209·8	190·9	198·4	180·8	183·1	191·3	205·8	217·9	216·5	198·3	185·3	199·6
Leszámitolt váltók és előlegek — Traités escomptés et avances	"	340·1	321·7	329·5	293·4	226·8	224·6	248·1	219·6	233·8	202·7	197·8	188·5	298·8	252·9
Jegyforgalom — Billets de banque en circ.	"	478·0	472·7	500·6	476·2	441·4	431·2	463·7	440·9	449·4	466·2	439·7	429·6	499·5	439·4
Kamatláb — Taux en banque	%	7·76	7·5	7·5	7	6·5	6	6	5·5	5·5	5·5	5·5	5·5	5·5	5·5

¹⁾ Bruttó termelés. — Production brute. ²⁾ Az állami bevételekre és kiadásokra vonatkozó adatok kivételével hó-, illetve évvégi adatok. — Ces chiffres se rapportent à la fin du mois, respectivement de l'année, à l'exception de ceux relatifs aux recettes et aux dépenses de l'Etat. ³⁾ 1929 jan. 1-től új sorozat. — A partir du 1er janv. 1929, nouvelle série. ⁴⁾ A sójövédőknek és a külügyi tárcának közvetlenül kiadásokra felhasznált bevétel nélkül — A l'exception des recettes du monopole du sel et du ministère des Affaires étrang., employées directement par eux. ⁵⁾ 1929. XII.